BIBLIOTECA ŞCOLARULUI

Ion
NECULCE

O SAMĂ DE CUVINTE

LITERA
CHIŞINĂU 1998

CZU 859.0–3
N 34

Coperta: *Isai Cârmu*

ISBN 9975–904–73–4

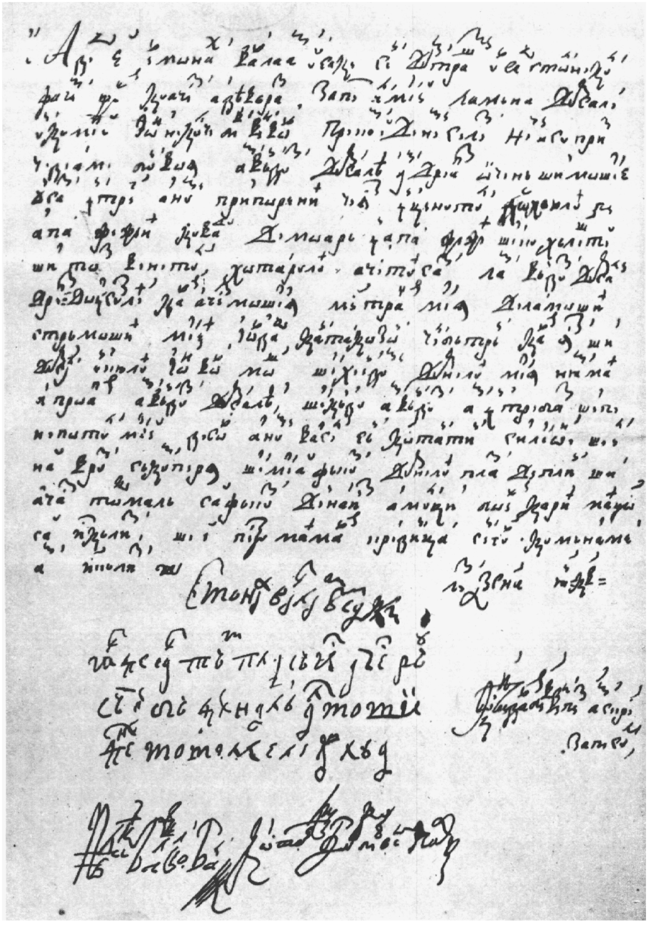
LETOPISEŢUL ŢĂRII MOLDOVEI

DE LA DABIJA-VODĂ PÂNĂ LA A DOUA DOMNIE A LUI CONSTANTIN MAVROCORDAT

Precedat de

O SAMĂ DE CUVINTE

(Urmare)

Pagină dintr-o scrisoare a cronicarului

Cap. XX

A DOA DOMNIE A LUI NECULAI-VOIEVODA MAVROCORDATU, FICIOR LUI ALEXANDRU-VODĂ ICSAPORIT, VLEAT 7220

Neculai Alecsandru-voievoda Mavrocordat, după ce-au venit în Iaşi, a tree dzi, după obiceiu, au boierit boieri. Pus-au pre Neculai Costân vel-logofăt, pe Gavriil Miclescul vel-vornic de Ţara de Gios, pre Ilie Catargiul vel-vornic de Ţara de Sus, pre Ioan Buhuş, ce-au fostu logofăt, l-au pus hatman, pe Ramadan vel-postelnic, pe Ioan Păladi vel-spatar, pe Gheorghiţă Mitre vel-ban, pre Costantin Ruset vel-păharnic, pe Grigoraş Jora vel-visternic, pe Costantin Costache stolnic mare, pe Manolache Hurmuzache comis mare. Aceştie era boierii lui Neculai-vodă, iar chivernisala şi toate trebile era mai ales după Ramadan postelnicul.

Atunce Neculai-vodă îş lăsasă firea cea simaţă, cum era în domnia dintăi. Ce multu să mai lăsasă şi trăiè bine cu boierii, în dragoste, că era boieri fugiţi, unii în Ţara Ungurească, alţii în Ţara Leşască, alţii la Moscu, şi cu dânşii şi din prostime mulţi duşi, şi avè grijă că pentru numele lui cel straşnic n-or mai veni. Deci arăta cătră toţi blândeţe şi milă. Deci toţi boierii s-au întorsu la pământul său. Numai cei de la Moscu n-au venit, că nu putè de oşti şi nu-i lăsa moscalii, pre cum mai sus s-au scris.

Şi carii boieri, cum venie din streinătate, da vina cătră Neculai-vodă tot pre cei de la Moscu, şi ei îş curăţiè obrazele, cum n-au ştiut nemică, şi aşè să îndrepta. Iar Neculai-vodă, măcar că-i pricepè şi-i ştiè, dar lăsa şi el toate pre cum dzicè ei, căci era bucuroş, fie cum ştie, numai să vie în ţară.

Ţara era atunce stricată rău de tătarî şi de moscali şi de tălhărit. Aşijdere şi turcii balgii făce multă gâlceavă şi supărare lui Neculai-vodă la divanuri, pentru fraţii şi rudele lor ce perisă şi pentru jacuri ce-i jăcuisă unii şi alţii. Şi făcè şi năpăşti mai mult decât era adevărate. Deci Neculai-vodă făcè multă chivernisală. Pre unii can rar îi da platnici turcilor, iar nu deplin, pre cât cerè ei, iar pre uni-i închidè păn' la o vreme şi apoi îi slobodziè, iar a mai mulţi turci nu le ţinè în samă. Şi să îndrepta, ştiind rândul Porţii dintâiu. La giudecată să făcè a ţinè cu turcul, iar pre urmă ieşiè giudecata dreaptă moldovanului. Nărocul ţărâi că s-au tâmplat atunce de au venit Neculai-vodă. Iar de-ar hi venit atunce altu domnu, mai prost, ar hi fost prè rău de moldoveni.

Măcarŭ că unii au tras la Neculai-vodă greu mare şi multă închisoare, cumŭ au fost feciorii lui Manolie şi Toader armaşul, că tăiesă nişte neguţitori de la Roman, fără poronca nemărui, şi-i pârâè nişte fraţ acelor neguţitori, cu ferman de la Poartă, pre carii într-altu chip nu putè să-i izbăvască.

Atunce Neculai-vodă, pe poronca veziriului, au gătat câteva căruţă cu cai, să pornească spre Şfed la ţara lui prin Ţara Leşască, şi cu 30.000 de tătarî, după cum scrisese de la Nistru împăratul moschicesc la veziriul, numai să pornească pre Şfed, după cum s-au tocmit pacea.

Iară Şfedul n-au vrut să margă şi au scris cărţi la împăratul turcescu de-au pârât pe veziriul, precum că s-au agiunsu cu moscalii de-au luat bani şi au făcut pace. Iar de n-ar fi făcut vicleşug, să iei bani, ar hi luat pre moscali de

grumazi, că nu mai avè moscalii nici o putere. Şi acmu şi pre dânsul nu l-au pus nici la o cale şi va să-l pornească, să-l iei moscalii de grumazi. Iar împăratul, vădzând cartea Şvedului, tare s-au mâniet pre veziriul.

Într-acee vreme sosit-au şi Osman, chihaiaoa veziriului, la împăratul, cu cârţi de la veziriul, să iei colac cum au bătut pre moscali şi spuind împăratului cum au încungiurat pre moscali, cât nu mai avè nici o putere, numai ce striga aman. «Deci vădzându-i că strigă aman, ne-u căutat numai a face pace, şi i-am lăsat de s-au dus la ţara lor». Iar împăratul au dzis: «Voi aţi căutat căci strigă aman şi nu i-aţ luat de grumadzi. Nu era lucru mic acela, să vă uitaţi voi la aman. Ce am înţeles eu faptele voastre.» Şi-ndată au poroncit de-au tăiet capul chihaii şi au trimis de-au omorât şi pre veziriul.

Deci Şfedul au mai rămas întru acea iarnă şi preste vară, şi solii moschiceşti tot sta la Ţarigrad, popriţi. Iar moscalii au dat Azacul turcilor, şi alte cetăţi au fărmat, după cum s-au tocmit la pace. Iar Şfedul tot punè pricini şi nu vrè, dzicând că, păn' nu s-a duce Şeremet cu oaste din Ţara Căzăcească, nu va merge, că Şeremet stă să-i ţie calea. Deci Poarta au aşădzat cu solii moschiceşti să să rădice Şeremet cu toată oastea din Ţara Căzăcească, să să ducă în ţara lor, la Moscu, şi ei să pornească pe Şfed de la Tighine cu tătarî şi cu o samă de turci, să-l ducă prin Ţara Leşască pănă la ţara lui.

Deci Şeremet, cum au vădzut cărţile solilor, precum au aşădzat la anul toamna după bătaie, s-au rădicat din Ţara Căzăcească şi s-au dus în sus, la Smolenţsca, cu toate oştile lui. Iar veziriul au trimis pe Smail-efindis, cu vro 30.000 de turci, şi hanul cu tătărâme, să iei pe Şfed, să-l ducă la ţara lui. Iară Şfedul într-acee vreme au prinsu

nişte tătarî, cu oamenii lui, scriind hanul la Şeremet să stè gata la Smolenţsca, că ei vor să purceadză acmu cu Şfedul şi l-or duce în Ţara Leşască, păn' la un loc, şi l-or lăsa, iar Şeremet să-i ias-înainte, să-l iei de grumazi. Şi să dè 150 pungi de bani hanului, precum s-au aşădzat.

Deci Şfedul, prindzind acei tătarî cu acele cărţi, au pus de i-au omorât pe tătarî şi au luat cărţile la dânsul. Şi tăcè mâlcom, iar hanul nu ştiè nemică, că i-au prinsu cărţile şi i-au tăiet tătarâi.

Şi-l tot siliè pe Şfed să purceadză, pănă este iarnă şi sunt apele îngheţate, şi Şfedul tot nu vrè să pornească să margă.

Scris-au paşa de Tighine şi Smail-efindis la Udriu, la împăratul şi la veziriul, mutându-să împărăţia atunce acolo, cum că au gătit pre Şfed şi oastea, şi toate sunt gata, şi el tot nu vra să purceagă. În doao, trei rânduri i-au scris, şi el tot nu vrè să purceadză.

Pănă de la o vreme, mâniindu-să împărăţia pe Şfed, au poroncit numai să-l pornească cu sila, dacă nu va de bună voie.

Deci gătind oaste, au mărsu să-l iei cu dè-sila. Iar el s-au închis în curţile lui la Varneţă, unde şedè, şi s-au apucat să să bată cu turcii, să nu să dè. Şi inicerii încă oarecum ţinè în partea Şfedului şi nu vrè să-i facă ruşine. Că nici vrè să dè şfedzii cu sineţile în iniceri, nici inicerii în şfedzi, ce sta împregiurul curţilor inicerii la gazda Şfedului. Şi să mira paşa şi cu Smail-efindis cum or face poronca împărătească, că să temè paşa să nu facă zorbà inicerii şi asupra lui. Şi striga inicerii: «Pentru ce să facem noi ruşine acestui craiu, oaspe ce-au vinit la noi ? »

Deci paşa au chemat pre un agă a lui de iniceri şi l-au trimis să grăiască cu craiul, să nu s-apuce de gâlceavă cu o împărăţie, că apoi poate să pieie. Şi l-au învăţat pre acel

agă în taină, vădzind că nu priimeşte craiul, când a ieşi de la craiul afară, să dzică cătră iniceri: «Noi iniceri ţinem cu dânsul, iar el mai tare ne suduieşte pre noi decât pre paşa şi ne dzice că suntemŭ nişte oameni blăstămaţ, şi nu să miră el de noi.» Şi făcând acel agă aşè, cum au audzit inicerii acea voroavă, s-au şi mâniet şi au început a slobodzi focul în şfedzi. Iar şfedzii deodată sta, gândindu-să că le sunt prieteni, neştiind pentru vicleşugul ce-au făcut aga de iniceri, căci craiul nu suduie prè iniceri.

Deci de la o vreme s-au închis în casă, de să bătè, păn' ce-au dat foc caselor. Şi ardzând casele, aşè l-au prinsu, şi păn-a-l prinde, au omorât cu mâna lui vro cinci, şese iniceri. Şi el încă să rănisă. Numai au învăţat paşa pre câţva turci să-l apuce, să nu-l omoară inicerii, că, de l-ar fi lăsat, l-ar fi omorât. Şi aşè apucându-l, l-au dus în curţile paşii, de l-au ţinut acolo cu vartă, păn-au venit răspunsu de la Udriu.

Atunce au venit poroncă şi la Neculai-vodă pentru şvedzi şi leşi ce ierneadză prin ţară, să-i scoată şi să-i gonească din ţară. Iar şfedzii auzind, s-au închis câţva în curţi în Prigoreni, în ţinutul Cârligăturii, şi să apăra din curţi, de nu le putè strica nemică călăraşii moldoveni, ca să-i scoată. Şi au trimis călăraşii înapoi la Neculai-vodă de-au întrebat, că într-altu chipŭ nu pot să-i scoaţă, ce numai să de focŭ casălor. Dar vodă n-au vrut să-i lasă să aprindză curţile, ce le-au dzis să stè pe de o parte de dânşii. După aceasta curund au venit răspunsu de la Poartă să le dè pace.

Aşijdere mai trimisese Neculai-vodă pre hatmanul cu mulţi slujitori, tot atunce, tocma la Cernăuţi, că era oastea lui voievoda Chiovschii aşădzată acolo la iernatec şi făcè multă stricăciune lăcuitorilor, ca să-i scoată şi pre aceiea din ţară. Iar ei s-au strânsu la un loc, să s-apuce de bătaie, temându-să a trece în Ţara Leşască. Deci hatmanul, vădzând

că să apucă de gâlceavă, au şi rădicat ţinutul Hotinului şi a Cernăuţilor şi i-au strânsu la un loc pre toţi. Iar leşii, vădzând că s-au strânsu atâta om, cădzut-au cu rugăminte la hatmanul, şi multe daruri i-au dăruit. Atunce au şi nemerit răspunsu de la Poartă şi de la Neculai-vodă să le dè pace.

Atunce au trimis împăratul şi la Tighine, de-au pornit pre craiul Şfedului la Udriiu împreună cu toţi şfedzii lui. Şi l-au aşădzat acolo la un târgu aproape de Udriu, anume Demirdaş[1], şi nu l-au mai lăsat la Tighine să facă amestecături.

Aşijdere tot atunce, la ace vrajbă, au venit şi craiul Stenislav Lecinschii din Pomorania teptil, prin Ţara Ungurească, au ieşit în Moldova la Comăneşti şi au venit pre la Bacău la Mărgineni, la Ştefăniţă Rusetŭ vornicul, cu puţintei oameni. Şi de acolo au mărsu în Iaşi la Neculai-vodă, de i-au făcut mare cinste. Şi au trecut la Tighine şi de la Tighine la Udriiu, la împăratul turcescu.

Iară craiul Şfedului au pârât pre hanul şi pre Smail-efindi şi pre paşa de Tighine şi au dat şi cărţile ce le trimisese hanul la moscali.

Deci împăratul, vădzând aşè au şi mazilit atunce şi pre veziriul şi pre hanul, iar pre Smail-efindi şi pre paşa de Tighine i-au omorât. Şi au pus veziriu atunce pre Gin Ali-paşa, şi încă l-au făcut şi ginere. Atunce acel veziriu îndată au închis pre solii moschiceşti în Edicula şi i-au pus la mare pedeapsă, cât nu lăsa pre nime să intre la dânşii. Nici păn' la umblătoare nu-i lăsa să iasă, ce şi acolo cu păzitoriu. Ce mai mult să scârnăviè într-un ciubăr şi da afară. Şi pre câţ din slugi era moldoveni, munteni sau sirbi, pe toţi i-au dat la catargă.

Atunce au ieşit şi Lupul vornicul şi cu Antiohi Jora

[1] Acest nume este adăugat de Kogălniceanu. În manuscrise, loc gol.

hatmanul de la închisoare, din Varna, cu mijlocul hanului, giuruind nişte sate acolo pe Prut, dzicând că sunt ai lui, şi mai multe era omeneşti. Şi au mărsu de acolo în Ţara Muntenească şi, mărgând în Ţara Muntenească, au stătut de i-au făcut pace de la Neculai-vodă, să-i dè moşiile boierilor celor ce sunt la Moscu şi alte lucruri multe. Că să temè Neculai-vodă, că începus-a-l amesteca den Ţara Muntenească la Poartă şi avè şi pre hanul agiutoriu. Şi i-au căutat numai să-i facă pre voie, să vie în ţară, să nu mai umble amestecând şi făcând cheltuială tărâi. Deci, după ce-au venit în ţară, îndată l-au pus vornic mare şi i-au dăruit şi 8 pungi de bani. Şi nu i-au agiunsu atâta, ce au cerşut şi satele boierilor ce era pribegi la Moscu. Şi i le-au dat deodată, iar după ce-au venit Luca visternicul, i le-au luat şi iar le-au dat Lucăi. Iar mie, lui Ion hatman, îmi sta mare piedecă, ca să nu pot veni în ţară, să-mi ţie el moşiile. Şi nu să temè de osinda lui Dumnedzeu, ca să-şi aducă aminte câte pedepse şi urgii de domni pre la închisori, în câteva rânduri, au tras. Care mai pre urmă au giudecat Dumnedzeu, că mi-am făcut şi eu pace la domnia lui Mihai-vodă, şi cu giudecata mitropolitului şi a tot Divanul mi-am luat şi eu moşiile înapoi.

Iară Şeremet, den Smolenţsca, dac-au înţeles că au închis solii iar, s-au şi întorsu cu oastea la Chiov. Şi veniè şi dzi şi noapte. Şi cum au agiunsu de-au întrat în Chiov înaintea oştii sali, iară tătarâi au şi slobodzit un ceambul din Bugeag, de-au lovit fără veste, numai 5 dzile, de-au agiunsu pănă suptu Chiov. Şi au tăiet, şi au robit, şi s-au întorsu de-au luat 20.000 robi. Şi s-au întorsu înapoi cu pace, că n-au avut cine le sta împotrivă, ne fiind oaste în Chiov. Că de-ar hi fost măcar vro 2.000, n-ar fi scăpat nici un tătar, că le stătusă caii, de mergè pre gios câţi rămăsese pre urmă pre şleav, şi ieşiè ruşi de prin bălţi şi de prin păduri de-i ucidè.

Atunce să tâmplasă numai Ivanenco şi cu Tanţschii, făr' de slujitori. Şi au ieşit ei cu 20 de oameni din Chiov, de o lature, şi au găsit vro 15 tătarî, şi i-au luat de grumadzi, de i-au dus la Şeremet, în Chiov. Iar altă oaste era de cee parte la Nipru. Nărocul tătarâlor că nu putè trece, că nu-i ţinè gheaţa, nici putè trece prin apă. Iară când au fost de primăvară, în al doile an a domniei lui Neculai-vodă, făcut-au turcii sfat şi cu Şfedul şi cu Stenislav craiu, dzicând Stenislav crai că pe dânsul îlŭ priimăscu toţi domnii leşeşti să fie craiu. Şi a da Cameniţa turcilor şi le va da şi bir şi câteva fete mare pre an turcilor, numai să-i dè oaste, să margă să-l puie craiu în locul lui Avgust. Şi atunce a trece şi Şfedul cu pace prin Ţara Leşască, şi apoi s-or scula cu toţii asupra Moscului.

Deci turcii s-au ispitit să facă şi acel lucru şi au orânduit şi pre Abdi-paşa, cu câteva mii de oaste turci şi cu tătarî şi cu Neculai-vodă. Şi au pornit şi pre Stenislav de la Odriiu, dându-i împărăţia şi 150 pungi bani de cheltuială, să să puie craiu în Ţara Leşască. Şi au venit Stenislav craiu păn' la Zagarance cu toată oastea, şi el au mai rămas acolo să vadză cum a mai fi.

Iară Abdi-paşa au mărsu păn' la Hotin şi au trimis la Chiov, la Şeremet, sol pe un turcu, de i-au dzis cumŭ să silească el la împăratul Moscului, să nu să puie el a da agiutor lui Avgust craiu şi să lasă ca să puie craiu pre Stenislav, şi apoi or lăsa şi ei pre feciorul lui Şeremet. Iar Şeremet i-au răspunsu acelui turcu sol că el de feciorul lui s-au lăsat, de când s-au dat pe mâna lor, dar el nu are nici o putere să facă acel lucru, că el este o slugă, şi păn-acmu i-au venit 4 cărţi de la împăratul Moscului, cum a vedè că intră turci în Ţara Leşască, să să pornească şi el cu oştile de la Chiov împotriva lor.

Şi iar au dzis Şeremet, cumŭ să poată ei face acestu

lucru, că craiul Avgustu are pre Neamţu cu 30.000, şi pre Venitic cu 30.000, şi pre Prus cu 30.000, şi pre noi cu 30.000. Toţi aceşti monarhi sunt giuraţi să-şi de agiutor unul altuie câte 30.000 de oaste, iar când ar vedè vreun greu, şi cu toată puterea să-şi de agiutoriu. «Şi la noi nu este obiceiu, ca la voi, să să mazilească craii şi domnii, cum faceţi voi. Întâiu papa de Râm, dacă ar audzi că veniţi voi să le faceţi acest lucru, toată creştinătatea ar sili asupra voastră să să rădice. Numai craiul Şfedului are pizmă pre mine, că l-am bătut în multe rânduri, şi-mi amestecă feciorul. Dar voi nu trebuie să vă potriviţi unor oameni nebuni». Şi cu acestu răspunsu s-au întorsu solul lui Abdi-paşa de la Şeremet la Hotin.

Într-acee vreme, când au sosit turcii de la Abdi-paşa la Chiov, ce scrie mai sus, la Şeremet, atunce să tâmplasă de făcè Şeremet prazdnicul împăratului, adecă dzua Sfântului Petru apostol. Şi să strânsese la curtea lui Şeremet să-i cinstească la vro trei, patru mese, de era ograda plină de ghenărari şi de oficeri tot împodobiţi în haine de sirme. Şi fripsese un bou şi vro 3 berbeci întregi şi cu coarnele poleite. Iar slujitorii moscali şi cu puşcile sta pe deal de slobodziè focul pentru sănătatea împăratului.

Aşijdere mai gios, la Pecersca, alte puşci, scoasă cu alţi slujitori, de slobodziè focul. Aşijdere mai gios de Chiov sta căzacii, vro 20.000 de oaste, cu puşci, de slobodziè focul. Deci vădzând solii acele lucruri, să mira şi ei, şi au avut ce spune la Abdi-paşa, întorcându-s-înapoi.

Atunce oblicind Avgust, craiul de voievoda Ruschii că-i agiunsu cu Stenislav craiul, ca să de Cameniţa, l-au prinsu craiul şi l-au făcut surgun la Sacsonia, de-u şădzut câţva ani, păn’ l-au slobodzit. Şi au răpedzit oaste proaspătă şi zaharà în Cameniţă cum mai în grabă, şi au făcut surgun

şi pre ghenarariul ce era în Cameniţă, fiind agiunsu cu Stenislav, viind turcii, să o dè.

Deci Abdi-paşa, vădzând acel răspuns de la Şeremet şi vădzând că s-au adaos în Cameniţă oaste, şi s-au schimbat şi ghenararii, au făcut ştire la Poartă. Deci Poarta au vădzut că n-au putere să fac-aceste lucruri ce sfătuisă, ca să schimbe pre Avgust craiu şi să pui pre Stenislav în Ţara Leşască. S-au spăriet să nu să rădice toată creştinătatea Evropii şi ş-or pierde turcii împărăţia. Şi s-au lăsat de acel lucru. Şi s-au socotit într-altu chip, de-au scris la Abdi-paşa, de i-au făcut răspuns să s-aşedze la Hotin, fiindu-le ruşine să s-întoarcă fără ispravă înapoi. Dzic unii c-ar hi sfătuit Şfedul şi voievoda Chiovschii să să aşedze Hotinul, ca să le hie lesne de acolo să margă la Chiov, că tot nădăjduiè Şfedul că va mai putè să-ş dè palme cu Moscalul. Iar unii dzic că ar fi sfătuit Neculai-vodă, temându-să că nu a putè şedè în Iaşi de Dumitraşco-vodă, dar alţii că Neculai-vodă au giuruit încă împărăţiei 100 de pungi bani, ca să nu facă Hotinul. Ce adevărul nu să ştie. Ştiu că de primăvară au luat şi ţinutul Hotinului, de l-au făcut olat cetăţii, iar la anul au luat şi Cernăuţii să-i facă olat, dzicând că tot de Hotin au fost. Iar lui Stenislav i-au venit poroncă să margă iar la Udriiu, şi s-au întorsu.

Atunce Şeremet nu putè şti nemic de feciorul lui, că pusesă voievoda Chiovschii strajă de-a lui, de nu putè nime nici merge, nici veni. Şi pre cine trimitè Şeremet, îi tot prindè voievoda de-i tăiè sau îi închidè. Iar Şeremet au dat 100 galbeni unui moldovan, de ş-au băgat capul pentru voia banilor, cu cărţi, şi au făcut cum au putut şi au mersu la paşa de Tighine. Şi atunce s-au tâmplat de au slobodzit solul cel de la Moscu de la închisoare, şi l-au întorsu pre acel moldovan, anume Cârje, cu nişte turci, de-au dat veste

de pace. Şi încă tot s-au mai zăbăvit, pre cum a arăta mai nainte.

Pre acee vreme era greu în ţară, nu de bir, ce de alte supărări. Că turcilor le era calea tot prin ţară, mergându şi viind la Hotin. Unii veniè pre la Focşani, de mergè pre Siretiu, pre la Botoşeni, dispre Bosna, alţii pe Bârlad şi pre la Iaşi, alţii pre Prut. Şi ca nişte oşteni păgâni ce era, tot stricăciuni făcè cu fel de fel de râsuri şi batgiocuri a fete fecioare şi a fămei înţelepte.

Prutul pusese Neculai-vodă, de la Poartă având poruncă, pre Costantin Costache stolnicul, împreună cu un paşă, de-l curăţie, cu multe sute de oameni, de copaci şi de plahii. Alţii trăgè şăicile cu pâine păn' la Ţoţora, şi de acolo le încărca în cară, de porniè la Hotin. Şi făcusă şi hambare, de o punè la Ţoţora de sta, câtă nu o putè rădica prin cară. Dar măcar cât greu şi supărare era, şi cheltuială lui Neculai-vodă, dar şi atunce, vădzând slujba mazililor, au făcut milă cu dânşii şi cu sfintele rugi, cu mănăstirile, de le-u rădicat un obiceiu spurcat ce era asupră, de stângerea caselor boiereşti, ce să făcusă, de da desetină de stupi şi de mascuri, ţărineşte. Ce Neculai-vodă au iertat, să nu mai dè, precum n-au fost dând şi mai nainte, la alţi domni. Numai de la domnia a doa a lui Mihai-vodă li să făcusă acest obiceiu.

Atunce pre acee vreme, cu câţva ani mai nainte, să tot bătè Franţojul cu Neamţul pentru Ţara Şpaniei, care de care să o iei, să o stăpânească, neavând craiu. Şi tot biruiè Neamţul pre Franţoj, căci îi da şi alţii, făr-alectorii lui, agiutoriu. Îi mai da Angria 40.000 de oaste şi Olandria 30.000. Apoi supărându-să de atâţe ani tot bătaie, sta să s-împace, şi Neamţul nu priimiè, vădzând că biruieşte. Deci s-au lăsat Angria şi Olandria a-i mai da agiutoriu, şi începus-a bate Franţojul pre Neamţu. Deci Neamţul vădzând aşè, stătut-au

Constantin Brâncoveanu

şi alţi mediaturi între dânşii şi le-u făcut pace, împărţind Ţara Şpaniei în doao dreptu. Şi pre unde le-u venit hotarăle, răsipit-au cetăţi şi târguri, de le-u stricat, şi au făcut pace.

Pre atunce au trecut şi un sol mare de la leşi la Poartă, anume voievoda Mazoveţschii, de-au aşădzat cu turcii cele amestecături multe. Şi întorcându-să de la Poartă, au mărsu la Avgust craiul, şi apoi l-au trimis craiul şi la Petreburcu, la împăratul Moscului.

Atunce au trimis la leşi şi Turcul sol pre un şerim din Crâm, anume Şefer-bei, de-u făcut pace lui voievoda Chiovschii şi lui Stenislav, craiul din Pomorania. Şi întorcându-să Şefer-beiu de la leşi, s-au şi rădicat voievoda Chiovschii şi cu Şendze Ianoş Vişnoveţschii şi cu alte capete, staroste Raavschii, şi s-au dus la locul lor în Ţara Leşască, la Avgust craiul, de s-au împreunat, şi n-au avut nici o nevoie.

Aşijdere şi Stănislav craiu încă au purcesu de la turci prin Ţara Ungurească şi au trecut la Pomorania. Şi nu s-au încredzut să margă la craiul, ce s-au aşădzat în nişte târguri, în hotarăle împăratului nemţescu.

Vrut-au turcii să dè galioane Şfedului, să-l pornească şi pre dânsul pre Marea Albă, păn' la franţoji, şi de acolo, ori să-i dè vase Franţia, ori să vie vasele lui. Şi n-au priimit, ce au dzis că pre uscat au venit, pre uscat să va duce. Şi să mira şi turcii ce-or mai face cu dânsul, că el arăta cartea împăratului turcescu, ce-i scrisese când au venit la Tighine, că nu l-a lăsa şi-i va da oaste. Acee nădejde căuta şi o aştepta.

Iară când au fost în al treile an a domniei lui Neculai-vodă, văleat 7222, mazilit-au turcii şi pre Brâncovanul-vodă, trimiţind pe Buiuc ibrihorul de l-au prinsu cu mare meşterşug. Că l-au înşălat unchii lui, de-au mersu de la Târgovişte în Bucureşti, fiind agiunşi cu Mihai-vodă, de

sta Mihai-vodă de-l pârâè, gândindu-să că va fi el domnu. Iar după ce l-au prinsu, au scos ibrihorul ferman de la împărăţie, scriind la ţară de or priimi pre Mihai-vodă, bine, iar de nu, să-şi rădice dintre dânşii pe cine ar vrè. Deci unchii Brâncovanului, anume Costantin stolnicul şi Mihai spatariul, dacă au vădzut că-i lasă Poarta în voia lor, s-au lăsat de prieteşugul lui Mihai-vodă şi ş-au rădicat domnu dintre dânşii, pre Ştefan Catacuzino spatariul, fiiul lui Costantin stolnic.

Iară pre Brâncovanul l-au dus la Poartă cu mare pază şi cu multă avere, scrisă tot de ibrihorul, şi l-au închis la Edicula cu mare grijă, şi pre dânsul, şi pre doamna-ş, şi pre cuconii săi, şi pre toate slugile lui. Că era acel Gin Ali-paşa vezir un păgân rău preste samă, de nu folosiè nemărui dare. Deci atunce au început şi solii moschiceşti a-l pârî, şi Şfedul, şi de multe părţile, cum este mânia lui Dumnedzeu. Măcar că cele pomeniri multe şi cei prieteni harnici şi averea ce avè, sosindu-i atunce ceasul, nemică nu i-au folosit. Precum dzice Scriptura: «Nu va folosi avera în dzioa urgiii». Poate-fi şi osinda Moldovii, că-i tot schimba domnii adese, şi-l blăstăma toată ţara, au poate-fi şi a unchiu-său, a casei lui Şărban-vodă, au doar şi a moscalilor chemare şi apoi vicleşug. Că mult sânge creştinesc s-au vărsat, şi de multe ori îl blăstăma împăratul Moscului şi dzicè: «Iuda-Brâncovanul m-au vândut, de-am răpus oaste şi am păţit aceasta.»

Deci l-au scos şi au tăiet capetele, întăi a patru cuconi ai săi, apoi şi al lui şi a câţiva boieri, slugi ai lui. Iar pre doamna şi pre alte slugi le-u ţinut încă vro 2 ani la închisoare şi apoi i-au slobodzit. Atunce, cându-i tăiè feciorii, au fost dzicând unul să-l turcească, să nu-l taiè, dar tată-său l-au îmbărbătat tare, să nu-ş lasă legea. Numai un copilaş, nepot de fiiu Brâncovanului au scăpat, că l-au luat în saraiul

împărătescu, ca să-l turcească. Iar mai pre urmă l-au scos îma împăratului şi l-au dat la maică-sa, care mai pe urmă la istoria lui va arăta mai pre largu. Precum să dzice «domnu bogat şi fără sfat», adevăr că atunce au fost fără sfat, dacă s-au mâniet Dumnedzeu pre dânsul. Iar mai nainte, în 30 de ani, tot cu sfat au fost, că ţinè Dumnedzeu şi-i ierta osinda. Iar acmu n-au vrut să-l mai rabde. Şi când l-au tăiet, au adus pre toţi solii de-l priviè.

După aceasta au pornit şi craiul Şfedului prin Ţara Ungurească şi au trecut cu pace păn' la ţara lui, la Pomerania. Atunce au slobodzit şi pre solii moschiceşti, să-ş margă la pământul său. Şi-i aştepta Şeremet cu bucurie mare. Iar când au agiunsu feciorul lui pre la Nemirov, nu ştiu ce l-au lovit, c-au murit, şi n-au apucat tată-său să-l vadză viu. Dzic unii c-au mâncat ciuperce şi au murit, iar unii dzic să-l fie otrăvit soltanul la Tighine, pentru să să mânie tată-său, Şeremet, să strice pacea, căci tătarâi purure ar pofti să fie oaste. Iar unii dzice că dintre dânşii l-au otrăvit.

Craiul şfedzescu, după ce-au intrat în Pomerania, strânsuş-au oaste, ce-au mai putut den ţara lui, având nădejde că-i va da şi Franţojul agiutoriu. Şi au început să să bată iar cu Moscalul, vârtos, ca să-ş scoaţă locul şi cetăţile ce i-au luat. Deci Moscalul şi Avgust craiu cu sasii şi craiul Daniei şi Prusul, toţi aceşte s-au învoit la un locŭ cu legături şi au început a să bate cu craiul Şfedului. Unii să bătè pre apă, alţii s-au dus în Pomorania, şi au tot bătut pre craiul Şfedului, până i-au luat toată Ţara Pomoraniei, cu toate cetăţile. Numai ce i-au rămas o cetate, unde-i era stoliţa Pomoraniei, anume Ştetenul. Şi să închisese acolo, de să batè cu ceielalţi crai. Şi aştepta craiul să-i vie agiutor de la Franţoj pre apă. Atunce, nărocul lui cel prost, că au murit craiul franţojesc cel bătrân, anume al 14 Liudovic.

Şi nemerind acea veste la Avgust craiul stând cu oaste prin-pregiurul cetăţii Ştetenului, au pus un trâmbicer al lui dând veste din trâmbiţă c-au murit craiul franţojesc, ca să audă craiul Şfedului din cetate, unde era închis. Iar craiul Şfedului, dac-au înţeles din trâmbiţa lui Avgust craiu că au murit craiul franţojesc, pus-au şi el altu trâmbicer a lui de-au răspunsu înapoi din trâmbiţă lui Avgust craiu, dzicându-i aşè: «De-au murit craiul franţojescu, iar craiul nostru, unul din cei 12 monarhi a Evropiei, este sănătos şi nu să teme de nemic.» Iar când au fost preste doao, trei dzile, au lăsat craiul cetatea şi au fugit, cu nişte vase pre mare, la ţara lui, la Ştocul.

Atunce au luat şi toată Ţara Pomoraniei, şi pre Moscal nu l-au lăsat Prusul să stăpânească acolo în Pomorania, fiind lor acolo locul de moşie. Ce i-au dat câteva pungi de bani pentru cheltuiala oştii, şi au rămas Pomorania aceloralalţi crai, cum s-au dzis mai sus.

Iar Şfedul, după ce s-au dus la Ştocul, au început a pune mediaturi de pace, să facă cu Moscul şi cu Prusulŭ şi cu Avgust craiu, şi au început a conteni de a să mai bate. Iar craiul Daniei nu-l priimie la pace şi-l tot bătè de cee parte de mare, unde are şi Dania loc.

Turcii dacă s-au curăţit de Şfed şi de soli şi de aceste toate câte scriu mai sus, rădicatu-s-au împărăţia cu toată puterea şi s-au dusŭ la frânci, la Ţara Morii, ce o ţinè veniticii. Şi au luat-o toată, cu toate cetăţile ce era întru acea Ţară Moree, şi au aşădzat într-însele paşălâcuri, precum fusese mai nainte vreme iară a lor şi să dezbătusă ei de la turci, când să bătusă turcii cu nemţii la Beciu. Şi luând-o acmu, s-au întorsu iar înapoi la Udriiu. Atunce au prinsu şi pre un domnu sfetnic Ţărâi Moriii, care era şi doftor vestit, anume Lichinie. Şi fusese acel doftor şi aice în

ţară, la domnia lui Antiohie-vodă întăi, şi apoi, ducându-să la moşiile lui acolo, la Moria, cădzusă de era sfetnic. Deci cunoscându-l turcii, de la Ţarigrad, îndată l-au spândzurat.

Iară de iarnă au început a să învrăjbi Turcul şi cu Neamţul, să strice pacea, din pricina Moreei. Şi au trimis de-au mazilit pre Ştefan Ca[n]tacuzino-vodă, feciorul lui Costantin stolnicul, din Ţara Muntenească. Şi cum l-au dus la Poartă, l-au şi spândzurat, şi pe dânsul şi pre tată-său Costantin stolnicul, neplinind anul cu domnie în Ţara Muntenească. Şi au agiunsu şi ei osinda Brâncovanului, căci îl vândusă ei pe dânsul. Şi i-au rămas lui Ştefan-vodă 2 ficiori, unul slujeşte la nemţi, altul la moscali[1].

Iară în locul lui au pus domnu pre Neculai-vodă, şi în locul lui Neculai-vodă, în Moldova, au pus domnu pre Mihai-vodă. Deci Neculai-vodă, gătindu-să de aice cu toate conacele, au purcesŭ în Ţara Muntenească. Şi atunce, la purcesul din Ieşi, multe voroave ce nu s-au cădzut au grăit Lupul vornicul lui Neculai-vodă împotrivă. În locŭ de cinste şi milă ce au avut de la acestu domnu, el îi mulţămiè cu voroave proaste, după cumu-i firea acestui neam a Gavriliţeştilor, de nu sunt nici unui domnu mulţămitori, ce pre urmă tot cu năpăşti le mulţămesc. Care în scurtă vreme ş-au răsplătit Neculai-vodă această gâlceavă de către Lupul, că pentru simeţia lui ş-au pus ticălosul capul, precum s-a arăta înainte. Iar în ţară au venit domnu Mihai-vodă cu a treia domnie.

[1] Fraza ultimă este scrisă de Neculce.

Cap. XXI

A TREIA DOMNIE A LUI MIHAI RACOVIŢĂ-VOIEVODA, VĂLEAT 7224

Mihai Racoviţă-voievoda viind în scaon în Ieşi iarna, bucuratu-s-au toată ţara, fiind el pementean, şi mai vârtos neamul său, că era mult. Şi dintâiu să arăta cu mare dragoste şi blândeţe ţărâi. Ţara încă să bucura, căci era moldovan şi le era prè lesne la divanuri a grăi cu dânsul. Că-i giudeca dreptu şi blând, şi uşa îi era prè deşchisă, nu cu mărire multă. Şi după obiceiu, a treia dzi au boierit pre aceşti boieri cari-i scriu mai gios. Pus-au pre Ilie Catargiul vel-logofăt, pre Lupul Costache vel-vornic de Ţara de Gios, pre Ioan Sturdze vel-vornic de Ţara de Sus, pre frate-său Dumitraşco Racoviţă hatman, pre Costantin Ipsilanti vel-postelnic, pre Ion Păladi, cumnată-său, vel-spatar, pre Dimitrii Macriiu vel-ban, pre Costantin Ruset vel-păharnic, pre Costantin Costache vel-visternic, pre cumnată-său Costandache vel-stolnic, pre Iordache Ca[n]tacuzino vel-comis. Aceştie era boierii lui Mihai-vodă la a treia domnie. Şi nu era nici unul mai de cinste decât altul, că era mai tot un neamŭ. Numai Costantin postelnicul era oarece mai în cinste, având un frate capichihai la Poartă, anume Manolachi chiurci-başe.

Lui Mihai-vodă atunce îi vrè hi lesne şi îndemână a domni, că de neprietenii lui, de munteni, să curăţisă de

Mihail Racoviţă

toţi, boierii cei bătrâni, carii îi mai sta împotrivă, iar murisă, la Ţarigrad domni mazili pre atunce nu era. Că era numai Duca-vodă şi Antiohie-vodă, şi nu mai avè obraz la Poartă, şi Antiohi-vodă preste doi, trei ani i s-au tâmplat de-u murit. Şi adusese şi câţva greci cu dânsul, carii fusese din casa Brâncovanului-vodă. Ce iarăş acei greci l-au adus la stricăciune, precum să va arăta înainte. Şi el încă să învăţasă a domni, nu ca în cele 2 rânduri dentâi, de era o turmă şi un păstoriu. Numai n-avè nărocire, că nu era pace. Doamnă avè de treabă, bună şi milostivă, cuconi 5 şi cucoane 3. Şi-i era casa can grè. 2 cuconi îi ţinè turcii zălog la Poartă, pre rând îi schimba.

Pre acee vreme, gătindu-să turcii să purceagă asupra Neamţului, să iei Varadinul, iar Neculai-vodă făcè nişte răutăţi mare în Ţara Muntenească în boieri. Pre unii îi închidè, pre alţii îi tăiè, pre alţii îi jăcuiè, de le lua toate averile lor ce avè, şi-i pârâè la Poartă că sunt haini şi agiunşi cu nemţii. Şi pre câţ nu-i omorâè el, îi trimitè la Poartă de-i omorâè. Atunce au pierit şi Mihai spatar, atunce ş-au adus aminte şi de gâlceava ce i-au făcut vornicul Lupul, când au trecut din Moldova în Ţara Muntenească, şi l-au pârât la veziriul Gin Ali-paşa cum că este hain, agiunsu cu moscalii.

Deci Gin Ali-paşa veziriul, cum au înţeles, au şi trimis un capegi-başe de l-au pus în obedzi pe Lupul, de aice de la Mihai-vodă. Şi agiungând pre veziriul pre drum, nici l-au mai giudecat, numai ce l-au scos şi acolo în câmpu au pus de i-au tăiet capul, iar trupul lui au rămas neîngropat, de l-au mâncat pasirile. Aşè au pierit Lupul vornicul din pâra lui Neculai-vodă. Nici un boier n-am vădzut precopsit din ceie ce să pun în price cu domnul. Şi atunce cu Lupul au mai pierit împreună şi 2 boieri sirbeşti o dată cu Lupul. Iar în locul Lupului au pus Mihai-vodă, domnul Moldovii, pre Darie Donici.

Deci veziriul ducându-să la oaste la Varadin, şi le-au ieşit nemţii înainte cu Evghenie prinţepul. Şi ş-au dat bătaie de îmbe părţile, prè groaznică. Şi i-au biruit Evghenie cu nemţii pre turci, de-au fugit turcii care încotro au putut, şi le-au luat şi ordia toată. Atunce au pierit şi spurcatul Gin Ali-paşa veziriul în războiu.

Acestu Gin Ali-paşa era un păgân turbat şi mare sorbitoriu de singe asupra creştinilor. Nu-i trebuiè lui daruri sau rugăminte. Acesta au omorât pre Brâncovanul-vodă cu copiii lui. Acesta au omorât şi pe Ştefan-vodă, şi pe tată-său, Costantin stolnic, şi pe Mihai spatariul, şe pe Lupul vornicul, şi pre alţii mulţi. Acesta au omorât şi pre vro 40 paşi, tot aleşi, fruntea turcilor, de sterpisă împărăţia turcească de capete. Acesta au stricat şi mănăstirea Mavramur de la Ţarigrad. Şi-i era gândul lui de a birui pre nemţi, să puie paşi şi în Moldova şi în Ţara Muntenească. Numai nu i-au agiutat Dumnedzeu, că ş-au luat şi el plata, că i-au luat tată-său, diiavolul, sufletul.

Iară nemţii, dac-au bătut pe turci, s-au mai pogorât de-u luat cetatea Timişvariul de la turci, cetate aleasă şi vestită, cu toate olatele ei, şi s-au aşădzat acolo la iernatec.

Atunce muntenii carii erau fugiţ în Ţara Ungurească de răul lui Neculai-vodă s-au rădicat cu cătane şi au luat pre Neculai-vodă din Bucureşti în robie. Şi l-au dus în Ţara Ungurească de l-au ţinut pănă la anul, păn' ce-au făcut turcii pace cu nemţii. Şi au luat nemţii şi din Oltu încolo 5 ţinuturi a Ţărâi Munteneşti. Destulă răutate era şi pe acolo de turci şi de cătane, care mai pe largu va arăta istoria ei.

Iară în locul lui Neculai-vodă venisă frate-său, Ioan-vodă terdzimanul, domnu ţărâi. Ce departe era firea lui Neculai-vodă de a lui Ion-vodă! Că Ion-vodă era minunat de om bun, cât nici acmu nu pot uita muntenii bunătatea lui.

Ieşit-au atunce cătane şi în Moldova, pre supt munte, la Caşin şi la cetate la Neamţu, şi cuprinsese ţara păn-în Siretiu. După cum sunt moldovenii gata la jac, îndată s-au dat la dânşii. Era şi asupriţi de Mihai-vodă, că scosese hârtii pre ţară şi pre mazili, dăjdi şi desetini pe mazili ţărăneşte. Obiceiul cel de stângerea mazililor nu vrè să-l mai părăsască. Deci câţi oameni şi câte casă boiereşti era dincolo de Siretiu ţinè toţi cu cătanele. Şi să făcusă nişte tălhărit mult peste samă. Şi acmu Mihai-vodă stăpânià numai pre lângă Ieşi şi la Orheiu puţintel, iar încolo tot poghiazuri cu cătane cu moldoveni amestecaţi agiungè de prăda pre la Fălcii şi pre Bârlad. Hotinul, Cernăuţii le ţinè tot turcii. Şi să mira ce a face şi de ce să va apuca, că domnia îi era noao şi nu avè bani să plătească, să strângă slujitori. Şi-i era cu frică şi să mutasă în Cetăţuie, şi mai nici în Cetăţuie nu mânè, ce mânè câte la un loc, de nu ştiè nime. Că şi boierii încă nu era drepţi, ce mulţi dintre dânşii să agiunsese cu cătanele.

În Cetatea Neamţului era un căpitan cap cătanilor, anume Frenţe, şi mai era şi câţva mazili moldoveni cu dânsul acolo. Deci au făcut sfat să margă cu poghiaz, să iei pre Mihai-vodă.

Iară Mihai-vodă, oblicind sfatul lui, trimis-au pre Macriiu vel-ban şi Costantin Costache vel-visternic să aducă vro doao, trei mii de tătarî, ca să margă să-i lovască întâiu el pre dânşii, decât ei pre dânsul. Şi mărgând acei boieri la tătarî, s-au rădicat câţva mârzaci să vie, încă şi mai mulţi decât poftisă Mihai-vodă. Şi viind cu dânşii pănă din gios de Movila lui Costantin-vodă, i-au lăsat Costantin visternicul pe tătarî supuşi în Valea lui Aaron-vodă şi au venit să spuie lui Mihai-vodă, că era lucru cu taină, de nu ştiè nime că vin tătarî. Atunce Costantin visternicul, mergând la Cetăţuie

să spuie lui Mihai-vodă de tătarî că au sosit, nu l-au găsit în Cetăţuie şi au purcesŭ să vie la Ieşi, la Mihai-vodă. Atunce şi cătanele sosis-în Iaşi fără veste. Cât ai rumpe un păr din cap de n-au luat pre Mihai-vodă de grumadzi, din curţile domneşti. Că străji ce avè la Târgul Frumos şi la Podul Leiloaie, nime din străji nu scăpasă să-i dè ştire, că-i prinsese cătanele pre toţi.

Avusese ştire Mihai-vodă mai nainte vreme că au ieşit Frenţe şi cu Velicico cu poghiaz din Neamţu. Şi fusese Mihai-vodă de dimineaţă şi afară, pre Bahluiu în sus, dar apoi, vădzând că nu-i nemic, s-au întorsu în Iaşi. Că poghiazul să zăbovisă, că venie becisniceşte, cu zăbavă, că au venit pre la Păşcani, de la Păşcani la Cotnariu, şi apoi au venit la Iaşi. Deci Mihai-vodă au apucat numai cu doi, trei copii de-au plecat fuga la Cetăţuie, şi cătanele după dânsul. Ce la pod, puţintel oarece s-au mai poprit, stându-le împotrivă, păn' s-au mai depăratat Mihai-vodă şi au apucat de-au intrat în Cetăţuie. Şi nărocul lui că nu l-au ştiut că este el, să-i ţie calea pre dincolo de Bahluiu, că l-ar hi prinsu. Iar Costantin visternicul, cum au audzit de cătani, n-au apucat a spune lui Mihai-vodă de tătarî, că n-au apucat a veni în Iaşi, ce au şi fugit în stuh, din gios de Balica, iar Mihai-vodă nu ştiè de tătarî nemic, că au venit la Aaron-vodă, nici tătarâi de cătane.

Atunce cătanele veniè. Frenţe pre suptu deal, cu vo 200 de nemţi, iar Velicico, cu moldoveni şi cu cătane, lovisă înainte în târgu şi slobodzisă şi temniţile şi cuprinsese şi Cetăţuia, numai nu să putè lipi, că-i improşca din Cetăţuie. Deci Frenţe şi cu cătanile au lăsat coşul în şes, unde este acmu hălăşteul la Frumoasa, şi după ce-au lăsat coşul, s-au suit la deal şi căuta loitre şi pripelece, ca să dè năvală să saie preste zâdi. Şi alerga unii şi din târgu, de li aducè

loitre. Iar Mihai-vodă atunce să temè tare să nu-l iei din mănăstire. Şi toată boierimea să spăriesă. Numai au apucat de-au slobodzit o puşcă mare şi au început a trage şi clopotele cele mare. Iar tătarâi de la Aaron-vodă, cum au audzit puşca şi clopotile, oaricumŭ să îndoiè dintâiu, să nu fie vreun vecleşug, iar apoi, unde s-au pornit a veni ca vântul. Cătanile, cum au vădzut că vin tătarâi, cum au lăsat Cetăţuia şi au alergat la coş, la cai. Ce păn-a încăleca ei, tătarâi încă au sosit.

Deci au şi purces cătanile pe lângă pârăul Cetăţuii asupra Hlincii a să spăriè şi tătarâi a-i încungiura giur împregiur, de le da năvală să-i spargă. Atunce au ieşit şi Mihai-vodă cu seimenii şi cu streleţii, adecă vânătorii, ce avè, în timpinarea lor la Hlince. Şi au început a strânge şi din târgu slujitori, cine era. Deci streleţii au început a-i bate rău cu sineţele. Păn' ce-au înnoptat, au tot mărsu de la Hlince în sus, pre pârău, alăture. Iar de la o vreme, băgându-să la strâmtoari, vrând să treacă pârăul în cee parte, spre câmpu, n-au mai putut ţinè războiul. Ce au început a-i răsipi şi a cădè acolo în pârău, fiind ţărmuros. Carii pre puţini au scăpat. Nărocul lor c-au fost noapte. Şi atunce, la acel pârău, au prinsu şi pre Frenţe căpitan, viu nevătămat, un tătar. Şi l-au cumpărat Mihai-vodă de la acel tătar şi, multu mustrându-l, au pus de i-au tăiet capul. Şi pre alţii, pre câţi au mai prinsu den moldoveni, vii, tot i-au omorât. Şi mai pre urmă le-u strâns capetele tuturor, şi trupurile, şi au făcut o movilă şi o cruce mare cu cerdacu, ca să fie de pomenire acolo, la Parasca. Şi nu au fost mai mulţi de 300 cătane cu moldoveni cu tot, iar tătarî au fost mai bine de 5.000, mai la şese mii.

Atunce, în grabă, mâniidu-să Mihai-vodă, au spândzurat pe Cuze spatariul, nepriceştuit, încălţat, îmbrăcat, dându-i

vina că au scris el la feciori, având acolo la cătani, ca să vie să prindză pre Mihai-vodă de aice din Iaşi. Ce nu să ştie, întru adevăr, au ba. Numai în pizmă l-au omorât, că i-au fost năpaste, că n-au fost scris.

A doa dzi, tătarâi au cerşut la vodă 10 pungi de bani, să s-întoarcă înapoi, iar Mihai-vodă n-au avut, au n-au vrut să le dè. Şi le-au dat voie să prade ţara, dincolo de Siretiu, că sunt tot haini, cătane. Numai dincoace de Siretiu să nu robască.

Deci au şi purces pre Bahluiu în sus, pre la Târgu Frumos. Şi de la Siretiu încolo au şi slobodzit ceambuluri a prăda, cât au putut cuprinde ţinutul Neamţului. Şi păn-în Hangu şi păn-în Ceahlău au agiunsu de-au prădat şi au robit. Şi s-au întorsu plini de robi în Bugeag. Iar cătanile, Cetatea Neamţului au lăsat-o plină de bucate şi au fugit la Caşin, la alte cătane ce era acolo.

Scris-au Mihai-vodă şi la Poartă de izbânda ce-au făcut. Şi n-au scris cum au fost, ce-au scris c-au fost mulţime şi i-au bătut. Pentru acee ş-au agonisit mare credinţă şi laudă şi nume de viteaz de la turci, precum îşi scosese şi Cantemir-vodă, mai în trecuţi ani, când s-au bătut cu leşii la Boian pre Prut.

Atunce, tot într-acel an, Şfedul tot să bătè cu craiul Daniei de cee parte de mare, precum s-au pomenit mai sus. Dând năvală, l-au lovit dintr-o puşcă, şi au mai trăit trei, patru dzile şi au murit.

Rădicat-au şfedzii în locul craiului pre o sor a lui. Şi atunce au aşădzat toată vrajba oştirii şi s-au împăcat cu toţ craii ce s-au pomenit mai sus. Şi au lăsat cine ce-au luat să fie luat, precum a arăta mai pre largu la istoria lor. Fără cât, toată Levonia pe de iasta parte şi cu crăia Finiei de cee parte de mare şi cu 24 cetăţi, tot alese, frunte, au rămas să fie tot a Moscalului. Şi atunce, aşădzând pacea, au slobodzit

pre toţi ghenărarii şi slujitorii câţi era robiţ de la Poltava şi de printr-alte locuri. Pe toţi i-au slobodzit, de s-au dus la ţara lor, la şvedzi. Aşijdere şi şfedzii, câţi moscali au fost robiţ la dânşii, pe toţi i-au slobodzit, de au venit la Moscu.

Între acei capete moschiceşti ce-i robisă şfedzii era şi Tolbeţschii cneazul rob. Şi atunce ieşind acel cneaz de la robie, ave 3 fete mare frumoasă. Atunce au dzis împăratul Moscului lui Dumitraşco-vodă să-şi aleagă dintr-acele 3 fete una, care-i va plăcè, să i-o de să-i fie doamnă. Şi alegându-ş una, i-au dat-o împăratul. Şi au făcut nuntă cu dânsa, după obiceiu, şi s-au cununat. Şi au pus împăratul pe acel cneaz gubernat la Chiov, în mare cinste.

Tot întru acel an era, în Ţara Leşască, cu multă oaste de sasi, de mânca ţara. Şi oastea leşască nu avè nici o plată de slujba ce slujiè. Deci, cum sta obuzul la câmpu, pre marginea Nistrului, s-au şi bulzuit un obuz şi au scos pre capetele lor şi ş-au ales cap den zvoncic, cum să dzice la noi zorbà, anume pre un porucinic Branil, să fie cap tuturor slujitorilor. Deci, cum au stătut el capŭ, cum au început a scrie cărţi pre la cele obuzuri şi pre la slujitorii ce era împrăştieţi. Şi în scurtă vreme s-au strânsu toate obuzurile la un loc. Şi au scris cărţi la hatmanii lor să vie şi ei la obuz, să să scoale asupra sasilor, că, de n-or veni, n-or mai fi hatmani. Cum au audzit oastea Litfii, cum s-au strânsu la un locŭ.

Aşijdere şi mazilimea, şlahta, şi ei au rădicat cap pre un boier, anume Lidihovschi. Şi s-au strânsu şi ei la un loc cu slujitorii. Şi au scris Lidihovschii, care nu a încăleca, toată şleahta a fi podan, şi le-or mânca satele. Şi au purcesu asupra sasilor. Pre unde-i găsiè, tot îi omorâè. Şi au pierit mulţi sasi păn-au apucat de s-au strânsu la un loc. Iar dacă s-au strânsu la un locŭ, nu le putè strica leşii nemică, că sasii avè focŭ mult.

Deci leşii vădzând că nu le pot strica nemic, sfătuiè unii să rădice şi ţara, toată mujicimea, asupra lor, să-i împresoare pe sasi mulţimea norodului. Dar Lidihovschii, care era cap pre mazili, au dat sfat că nu-i bine să rădice ţara, să s-înveţe mujicii la războiu. Că sunt mai mulţi ruşi pravoslavnici decât leşi catolici, şi dacă i-or rădica pe toţi, sunt mai mulţi de un întunericŭ de oameni şi orŭ bate pe sasi şi poate ne-or bate şi pre noi şi ne-or lua moşiile. Şi ei s-or închina la Moscu, că sunt tot de o lege, şi a fi mai rău, că ne-or lua mojicii ţara. «Ce mai bine, fraţilor, noi să ne vărsăm sângele, iar mojicii, lasă să şadză ca nişte mojici». Şi aşè au stătut câtăva vreme, de să tot bătè.

Craiul Avgust şedè în Sacsonia, că să teme a veni în Ţara Leşască, iar pre hatmanii leşeşti, cu meşterşug i-au prinsu pre tuspatru la mână slujitorii de prin târguri ce şedè. Şi era oastea numai să-i taie şi-i suduiè tot de faţă, şi le umbla pe denainte cu sabia goală, şi-i mustra, şi le dzicè că «voi ne-aţi stricat volnicia noastră şi ne-aţi pustiit satele, ţiind cu craiul şi cu moscalii, de aduc oştile lor de ne mânâncă satele şi ne-au stricat obiceile cele vechi». Şi i-au pus de-i ţinè la vartă slujitorească, de-i păziè slujitorii.

Fraţilor boieri moldoveni, carii sunteţi musaipi la domnu şi faceţi obiceiuri carii n-au mai fost în ţara noastră a Moldovii! Vă poftim să vă aduceţi aminte, cetind acestu pontu de asupra, să vedeţi ce-au păţit atunce acei hatmani pentru obiceiuri noao ce începus-a face în Ţara Leşască!

Atunce împăratul Moscului, vădzând atâta calabalic în Ţara Leşască, trimis-au pre Dolhoruc cneazul, cu 30.000 oaste, în Ţara Leşască, ca să stè să-i împace. Şi au venit cneazul la Liubliun şi au stătut de le-au făcut pace. Atunce au venit şi Avgust craiul den Sacsonia la Liublin.

Şi au făcut pace într-acesta chip. Sasii să se ducă toţ din

Ţara Leşască, fără cât lui să-i dè 1.000 slujitori, să-i fie de paza curţii lui. Oaste să rămâie 50.000, iar ceelaltă să o gonească, că acmu este pace, nu trebuie mai multă. Şi să le dè leafă, să-ş cheltuiască, iar nu să şadză prin sate, la iernatec, să pustiiască satele.

Domnii să ţie câte un steag, iar nu câte doao, trei, şi alţii nici câte un steag. Slujitorii să şadză prin sate crăieşti, iar nu printr-a mazililor, ori vara cu obuzuri, ori iarna prin târguri. Şi nemic să nu-i dè pre unde a şedè, numai lemne şi apă şi grajduri de cai. Craiul să facă seimŭ în anul al treile, după obiceiu. Că acestu craiu nu mai făcè niciodată seimŭ.

Pentru voievoda Chiovschi, să-i întoarcă pagubele ce au avut în pribegie, şi să-ş strângă vecinii lui, ori în ce târgu sau sat i-ar găsi, pentru căci au pribegit, pentru să nu-ş piardză volnicia lor. Deci trebuie să nu rămâie păgubaş.

Aşè făcŭ şi boierii noştri. Dacă pribegeşte, iar ceielalţi stau cu feliuri de feliuri de năpăşti şi pârî, ca să-l istovască.

Pre hatmani i-au giurat să fie drepţi ţărâi, iar să nu mai ţie de acmu înainte cu alţii streini. Şi aşè i-au slobodzit de la varta lor şi i-au lăsat să fie iar hatmani, cum au fost. Aşè s-au aşădzat pacea între dânşii. Poate or însemna şi mai multe la istoria lor să fie. Deci aşădzându-să pacea, s-au rădicat şi Dolhoruc cneazul şi s-au întorsu la ţara sa.

Iară când au fost în al treile an a domniei lui Mihai-vodă, s-au gătit turcii să margă să să bată iar cu nemţii, la Beligrad. Şi atunce au venit şi craiul Racoţii de la franţoji. Şi au trimis Mihai-vodă, cu poronca vezirului, de-au adus şi pe Bercin, hatmanul lui Racoţi, din Ţara Leşască, fiind pribag în Jolcfa, şi cu alţi capete de ai lor, unguri, de i-au trimis la Udriiu, să margă şi ei în oaste cu turcii la Beligrad, dându-le turcii şi oarece bani, de au făcut oarece oaste, moldoveni, pre cine au putut. Şi au mersu în oaste cu veziriul.

Iară Mihai-vodă au încălecat cu tătarî şi cu slujitori de a lui, de s-au dus la Caşin şi la mănăstire la Mira de-au mai bătut pre nişte cătane ce era acolo, cuibŭ de tălhărit, de i-au spartu şi i-au gonit în Ţara Ungurească. Şi pre carii tălhari, pre unde i-au prinsu, cu rele şi groznice morţi i-au omorât. Iar tătarâi, prin ţară pre unde ş-au agiunsu, au tot robit.

Apoi înţelegându Poarta de acè izbândă a lui Mihai-vodă, venitu-i-au poroncă să încalece cu soltanul den Bugeag şi cu oastea den Hotin, cu Colceag. Şi când a agiunge veziriul la Beligrad, atunce şi ei, pre taină, să intre în Ţara Ungurească, să prade, să să tâlnească cu veziriul în Ţara Ungurească.

Deci pre acea poroncă s-au gătit şi au purcesŭ Mihai-vodă. Tătarâi încă au trecut Prutul pre la Zagarance. Şi s-au tâlnit Mihai-vodă cu soltanul şi cu Colceag la Botoşeni, şi au intrat prin Câmpul Lungu şi au ieşit la Bistriţă, în Ţara Ungurească. Ce soltanul au şi slobodzit tătarî în pradă a arde şi a prăda satele şi a le robi. Iar Mihai-vodă şi cu Colceag, acolo lângă Bistriţă, aproape de cetate, au şi prinsu un omŭ viind cu cărţi de la Sibiiu la comendatul de Bistriţă, scriind precum au bătut pre veziriul şi au luat nemţii şi Beligradul, şi preste 4 dzile i-a veni şi la dânsul oaste.

Deci Mihai-vodă şi cu Colceag, prindzând acele cărţi, au şi răpedzit la soltanul de i-au făcut ştire să s-întoarcă. Şi au şi păzit Mihai-vodă şi cu Colceag de s-au întorsu înapoi şi au ieşit în ţară. Iar soltanul, mai zăbovind vro doao, trei dzile, au ieşit mai cu greu, că le ţinè calea săcuii. Numai pre tătarî îi rătuiè nişte cazaci zaporojeni, că era cu soltanul vreo 500, dar ar hi ieşit foarte cu greu. Şi au trecut la Bugeag, cu caii stătuţi şi mai mulţi pre gios.

Iară pre turci i-au bătut nemţii prè rău. Şi au luat Beligradul şi i-au mai lăţit multu şi preste Dunăre, aproape de

Filibe. Şi s-au dus să intre şi în Bosna nemţii, ce n-au putut, că în Bosna era unŭ paşă, anume Chiupurliul, foarte omŭ harnic, şi fiind locul tare, n-au putut isprăvi nemică, ce încă s-au întorsu cu ruşine de la Bosna.

Franţojul, cum au vădzut că să bate Neamţul cu Turcul, au şi început a scorni şi el gâlceavă cu Neamţul şi a să bate cu Işpania, ca să împiedece pre Neamţu.

Atunce au isprăvit şi Mihai-vodă ferman de la Poartă şi au trimis pre Costantin Costache visternicul şi pre Luca biv-visternic de-au mărsu în Bugeag. Şi au cercat de-au scos robii de la tătarî, ce-i luasă tătarâi, atunce când au scos cătanile din ţară. Şi pre cine au găsit neascunşi şi nedepărtaţi, pe toţi i-au scos.

Împăratul Moscului, vădzând că s-au aşădzat pace despre Şfed şi vădzând pre turci că să bat cu nemţii, dusu-s-au şi el atunce tocma la franţoji, că doar ar face să să scoale asupra Turcului şi Franţojul, şi să să rădice şi el. Şi pentru vasă, ca să aibă voie să umble şi a lui pre mare, cum umblă şi a altora, să nu stè pricină.

Ce atunce era craiul tânăr, numai de vro 6 ani, că Liudovic murisă. Numai, măcar cum era de mic, dar tot i-au işit înainte şi i-au făcut uraţie. Ce împăratul cu epitropii crăiei au vorovit, şi i-au răspunsu că ei cu Turcul nu pot să să bată, că lor din Ţara Turcească li-i agonisita. Şi i-au dzis şi împăratului să ţie pacea ce-au făcut, să nu o stirce. Iar pentru vase, l-au pozvolit să-i umble.

Iară întorcându-să împăratul înapoi, găsit-au în ţara lui alte sfaturi asupra lui, făcute de o samă de boieri şi de fiiul său, Alexie Petrovici. Deci fiiu-său, dacă au aşădzat, s-au dus la nemţi şi le-au dzis acelor boieri cum, dacă vor omorî pre împăratul, să trimiţă să-l cheme pre dânsu, să le hie el împărat. Că aşè-i este ruşine de lume, să să afle faţă. Şi

dacă l-or pune împărat, să-ş iei iar portul cel vechiu, şi oşteni iar cum au fost mai de demult, şi să dè şi Şfedului înapoi tot ce i-au luat, şi cu Turcul şi cu Leavul să s-aşedze, şi să-ş lepede şi puşci şi toate tot în mare, şi să trăiască cum au trăit mai 'nainte. Că acesta împărat îi va istovi de tot.

Deci cum au venit împăratul şi au înţeles acestu sfat, i-au şi început a-i prinde şi a le face felŭ de feliu de cazne şi a-i omorî. Şi au trimis şi la împăratul nemţescu de au cerşut pre fiiul său cu parola. Deci Neamţul l-au dat pe parolă, ca să nu-i facă nemic. Iar după ce l-au adus la stoliţă, l-au scos la divan şi mult l-au mustrat, şi l-au făcut de-au dzis cum că-i greşit şi nu-i harnic de împărăţie. Şi au încoronat pre un cucon mai mic, ce avè cu împărăteasa cea mai de pre urmă, iar pre Alexii l-au bătut cu hunutul, şi, neplinind patru dzile, au murit. Iar pre urmă, fără zăbavă, au giudecat Dumnedzeu, că i-au murit şi copilul cel mai mic, ce-l încoronasă. Atunce au omorât împăratul şi pre Răzanschii, patriarhul Moscului. Şi de atunce n-au mai hirotonisit patriarhu, ce le-au rămas biserica cee mare a Rosiei văduvă, şi au făcut sinod, adecă sobor: 12 episcopi sunt purtători de grijă bisericii.

Audzind de aceasta, împăratul Neamţului foarte s-au scârbit pre moscali, şi era numai să să bată, nefiind Neamţului voia să fie cel mai mic la împărăţie. Că Alexie era cumnat cu împăratul nemţescu, ţinè amândoi 2 surori. Ce au împăcat lucrul, că au murit, precum mai pe largu va arăta la istoria lor.

Iară în anul 7226, iar au mărsu turcii la Beligrad şi cu Ion-vodă al Ţărâi Munteneşti. Şi au stătut la pace: cine ce-au luat să fie luat. Timişvariul, Beligradul, cu tot olatul până unde a agiunge, şi din Oltu în sus să fie tot nemţescu. Atunce au pus nemţii pe fiiul lui Şărban-vodă peste Oltu,

să fie mai mare. Ţara Morii, precum au luat-o turcii, să şi o ţie. Pentru Hotin n-au pomenit nemică, fără cât au dzis pentru Ţara Leşască să stè după cum este aşădzată mai denainte vreme, când s-au făcut la Carlovic. Şi atunce, când au făcut la Carlovic, scriè pentru Hotin ca să nu-l facă turcii, nici alte cetăţi, nici paşă în Moldova să nu fie. Deci stă de atunce Hotinul, aşè îngăimat, păn-acmu. Vârtos şede. Nu ştiu de acmu înainte ce a vrè Dumnădzău să mai lucredzi. Mai sta-o-a, au ba, au poate şi câtă ţară au mai rămas, să o iei? Va arăta vremea viitoare, cine a agiunge să trăiască.

Atunce şi Franţojul s-au împăcat cu Neamţul. Şi pre Neculai-vodă l-au scos atunce din robie. Şi au mărsu la Ţarigrad, iar frate-său Ion-vodă au mersu la scaonu-ş în Ţara Muntenească, şi neplinind anul, au murit Ioan cel bun şi frumos. Oh, oh, oh! Unde or mai găsi muntenii om bun ca Ionu-vodă? Şi în locul lui au venit iar Neculai-vodă, pedeapsa lor.

Lui Mihai-vodă i-au venit de la Poartă poroncă să strice Cetatea Neamţului şi Miera, unde au şădzut cătanele. Şi le-u stricat, iar nu foarte detot.

Fost-au pre atunce şi o foamete mare în ţară, cât agiunsese de să vindè mierţa de pâine în Iaşi 10 lei. Că numai din Ţara Leşască şi din Ţara Turcească aducè oamenii pâine.

Iară la anul după foamete, scornitu-s-au şi un omor mare de ciumă în ţară, şi au ţinut un an şi au agiunsu şi păn-în Podolia, în Ţara Leşască.

Atunce au trimis Mihai-vodă boieri, de-au jăluit la Poartă pentru ţinutul Cernăuţilor. Şi au arătat şi ispisoace pentru moşiile lor. Şi l-au dat Poarta iar Moldovii şi au trimis turci de-au hotărât ţinutul Hotinului şi a Cernăuţilor, să se ştie cât or ţinè turcii. Şi au iertat şi birul ţărâi pre giumătate,

păn-în trei ani. Şi au isprăvit de-au mersu un capigi-başu, de-au hotărât şi Bugeagul cu Moldova şi au dezbătut bucata cea de loc ce o închinasă Lupul vornicul tătarilor, de au dat iar ţărâi.

Atunce şi mie mi s-au isprăvit ferman de la Poartă de pace. Şi am venit la pământul mieu, zăbovind în streinătate 9 ani, 2 ani la Moscu şi 7 ani în Ţara Leşască, cu multe valuri şi supăr, care nu le mai poci înşira cu condeiul mieu. Şi venind la Mihai-vodă, toate ce-m luasă Lupul mi s-au dat înapoi. Şi am trăit la casa mè pănă astădzi, şi înainte cât mi-a mai lungi Dumnădzeu viiaţa.

Pre acele vremi s-au rădicat un beiu turcu despre partea Indiei şi au început a să bate cu persii, în câţva ani, al căruie nume Merfiiz. Şi mai cuprinsese toată Ţara Persului, că-l tot bătè Merfeiz pre Persu. Păn' şi pe împăratul persilor l-au prinsu şi i-au scos ochii. Numai un fecior al lui au scăpat şi din cât putè, tot să bătè. Şi să mărisă numele acelui Merfeiz prè mult, cât şi împărăţia ceasta a Ţarigradului începus-a să îngriji de dânsul. Că să dusese turcii şi arapii mai giumătate de slujiè la dânsul. Şi între acele bătăi multe apropiindu-să şi de hotarul moschicescu, de Ahastranul, au fost ucis şi câţva neguţitori moschiceşti.

Deci Petru, împăratul Moscului, făcându-ş atunce pace şi fiind cuprinsu de oştire, îi era urât să şadză aşè fără oştire. Ce au trimis pentru acei neguţitori la împăratul turcescu a Ţarigradului, cum el nu poate răbda acest lucru, ce să va scula asupra persilor, având strâmbătate şi pentru hotar.

Deci Turcul i-au dat pozvol să-ş cerce strâmbătatea, că el n-are acolo amestec, fiind bucuros să s-înceapă gâlceavă acolo, să aibă el pace să odihnească.

Iară împăratul moschicescu, vădzând că răspunde Turcul

aşè, s-au şi gătit şi au şi purcesŭ cu toată puterea lui tocma la persi. Şi au luat şi pre Dumitraşco-vodă atunce cu dânsul şi i-au dat o samă de oaste în mâna lui, de l-au pornit preste nişte munţi, de-a dreptul pre uscat. Iar împăratul cu greimea au încungiurat pre apă, păn' s-au tâlnit la un locŭ. Ce păn-a să tâlni cu împăratul, au avut bătaie cu nişte cumuci, şi i-au biruit Dumitraşco-vodă

Şi împreunându-să oştile la un loc, cei de pe apă cu cei de pe uscat, purcedzând pre nişte câmpu otrăvit, au început a le muri caii, cât să spăriesă că n-or rămânè nici cu un cal. Păn' de la o vreme, luându-şi sama că acel câmpu este otrăvit, îş punè traistele în capul cailor, ca să nu apuce iarbă. Că care cum apuca, cum muriè. Şi aşè au mărsu doao, trei dzile, cât şi puşcile au lăsat înapoi, neavând cu ce le trage, că li murisă caii.

Deci întrând puţinel într-acea ţară, le-au ieşit cumucii înainte, de le-au mai stătut împotrivă moscalilor. Apoi, vădzând că n-au nici o putere, s-au închinat. Şi au trimis cumucii pe urmă de-au adus şi puşcile moscalior. Şi le-au fost spuind cumucii că n-au ştiut pe unde or vini, că acea bucată de locŭ este otrăvită, de nu trăieşte pre dânsa dobitoc. Şi de acolo au mersu mai nainte şi au mai dobândit şi vro doao, trei ţărişoare. Şi pe urmă s-au împăcat cu Persul, şi încă i-au mai dat o bucată de locŭ împăratului, ca să ţie cu dânsul, să-i de agiutor asupra lui Merifeiz. Şi au zăbăvit acolo, spre acele ţări, mai 2 ani şi apoi s-au întorsu iară la ţara lor, împreună cu Dumitraşco-vodă. Iar acolo au lăsat oşti cu ghenărari prin cetăţile ce dobândisă. Şi după ce-au venitŭ la stoliţă, la anul iar au mai trimis oşti acolo, spre acele părţi de loc. Dumitraşco-vodă încă, după ce-au venit de la persi, n-au trăit pre mult şi ş-au plătit şi el datoria aceştii lumi, cea strămoşască, şi s-au dus cătră părinţii săi.

Iar copiii lui au rămas suptu mila împărătească, aflându-să în slujbe împărăteşti, de trăiescu şi pănă astădzi.

Iară împăratul Moscului îş dedesă o fată a lui după Cşendzi hanu Holştinschii, care era nepot de sor' craiului şfedzescu. Şi craiul Şfedului, când au murit, au lăsat diiată de crăie surori-să, care este acmu vie, iar de a muri è, să rămâie crăia şfedzască lui Cşendzi han Holştinschii, că lui i să cade crăia, fiind dintr-o altă sor' a craiului şfedzescu. Deci împăratul Moscului dzicè ginere-său, lui Cşendzi han Holştinschii: «Cumŭ îi aştepta tu păn-a muri mătuşe-ta?» Şi gătiè oaste, să-i dè să margă să iei crăia de la mătuşe-sa. Şi apoi să să pogoare în gios, în Ţara Leşască, împreună cu împăratul şi cu craiul Avgust, cu sasii, să supuie pre leşi după voia lor, şi aşè să să pogoare asupra turcilor cu toţii. Şi aşè începusă să pornească oaste. Dar numai poate-fi n-au vrut Dumnedzeu să-i mai lasă să să verse atâta sânge. Şi atunce, la acè gătire, s-au războlit şi au murit marele împărat Petru Alexiovici în anul 7233. Şi în locul lui au rămas împărăteasa lui însăşi-stăpânitoare.

Împăratul turcescu de la Ţarigrad, vădzând că moscalii au luat o bucată de locŭ de la persi, şi Merifeiz au luat iar mai bine de giumătate iar de la persi, trimis-au şi el oastea lui la persi. Şi au luat şi el o bucată de locŭ, cu câteva cetăţi mare şi vestite. Şi Persul rămăsese un lucru slabu, mai cu nemică.

Iară mai pre urmă, mai încoace târdzie vreme, îndreptatu-s-au Persul a bate pre Merifeiz. Şi aşè din bătaie l-au bătut pre Merifeiz şi l-au răsipit. Şi ş-au scos toate ţările câte-i luasă şi l-au gonit şi pre dânsu înapoi iar la India, de unde venisă, de nu să ştie ce s-au făcut, de au pierit pomenirea lui.

După aceasta s-au apucat Persul a să bate cu împăratul turcescu pentru cetăţile ce au luat de la dânsul. Şi o samă

de cetăţ ş-au scos, şi să tot bate păn-în cestu an 7241. Iar moscalii tot ţin cu pace ce-au luat de la persi. Iar lăsând cele streine, să ne întoarcem a scrie iar pentru Moldova noastră.

Iară în ţara noastră, după ce s-au aşădzat acel lucru ce scriu mai sus, s-au făcut pace bună. Şi boierii cei pribegi din Ţara Ungurească ş-au făcut pace şi au venit toţi în ţară. Numai ce-a rămas Vasilie Ceaurul şi cu Velicico sulgeriul, că nu s-au încredzut să vie în ţară. Şi au mărsu din Ţara Ungurească în Ţara Muntenească, şi acolo au murit amândoi. Şi moşiile Ceaurului le-au dat Mihai-vodă altor boieri, streini, iar nu neamului său, dzicând că cee ce-au pribegit cu moscalii au venit o împărăţie şi s-au hainit cu domnu cu tot deci pentru aceie li să cade să li să dè moşiile, întorcându-să la mila împărăţiei, iar aceşte ce s-au închinat la cătane, au fost cătanele nişte tălhari, şi pentru acee le-au dat moşiile. Precum să va alege mai nainte, vremea va arăta.

Iară în al optule an a domniei lui Mihai-vodă dat-au Dumnedzeu o fortună grè, şi s-au aprinsu târgul. Şi multe curţi boiereşti şi mănăstiri au ars. Şi din mănăstiri au sărit şi în curţile domneşti, şi păn-a alerga oamnenii din târgu, au arsu detot. Care multe lucruri au arsu de a lui Mihai-vodă, că nu putè oamenii şi slujitorii nemic să scoaţă den curte, de fortună mare ce era.

După aceasta s-au apucat Mihai-vodă de iznoavă de le-au făcut, cu 2 părţi mai frumoase de cum era întâiu, că întâiu era mai proaste. Şi au dat şi de la Poartă 10 pungi de bani milă, ca să facă curţile. Iar domnia s-au mutat, păn-a găti curţile domneşti, în neşte case boiereşti în târgu, anume în casele cumnată-său, lui Ioan Paladi biv-spatar, şi într-a lui Costantin Costache vel-spatar, fiind aceste curţi amândoao alăture.

Iară după aceasta scos-au Mihai-vodă pre ţară desetină ţărănească de stupi îndoită şi de mascur, de au plătit tot omul, şi ţăran, şi boier, şi mazil. Şi fără zăbavă trecut-au preste giurământ şi au stricat legătura sfinţilor patriiarşi. Şi au scos văcărit de i-au rămas blăstăm păn-acmu, că-l scot şi alţii. Şi au scos de moară câte 2 ughi, şi de prisacă câte 2 ughi, şi de ţigani câte 2 ughi. Dar apoi de ţigani au făcut legătură. Şi vecinii boiereşti şi călugăreşti încă nu-i da cu price, că i-au adus din raiè, alţii că sunt moşteni. Foarte prè rar de avè boieriul prè mari dovadă şi scrisori de-i da. Şi dzicè să-ş caute ţăranul giurătoriu, să s-îndrepte. Şi aşè foarte bine să îndrepta oamenii, ieşind din vecinătate. Ce acmu mazilii nu să mai pârâè cu vecinii să-i tragă, ce ţăranii trăgè pre mazili la giudecată. Aceste toate obiceiuri au rămas în ţară. Vechindu-să domnia, nu să mai temè că-i va mai strica nime nemic.

Ţara să întemeiesă în dzilele lui. Să înmulţisă oamenii şi să lăţisă satele, că era omŭ foarte chivernisitor. Pâine să facè în dzilele lui foarte bună în toţ anii; stupii în doao veri s-au făcut buni, iar în celelalte proşti; vitele era mai în toţi anii bolnave, de muriè; fân şi vin multu în toţi anii era; bani mulţi în ţară, la neguţitori, de-ş prinde oamenii nevoile; zlotaşii nu vindè vitele, că nu-i sirguè cu istovul banilor. Din prostime, pre cine-l ştiè că are câte ceva, îi şi găsiè pricină şi-l închide şi-i lua trei, patru sute de lei, şi mai mult.

Doamna lui era foarte milostivă. Multe biserici şi mănăstiri stricate au acoperit şi le-au tocmit. Şi oameni scăpaţi îi miluiè, şi pe fete sărace le grijiè şi le mărita.

Mihai-vodă de la o vreme începus-a îndrăzni, şi multă vărsare de singe făcè în oamenii cei vinovaţi, cum s-ar dzice furii, tălharii. Nu avè nici o trecere sau milă de

iertare, oricât de mică de i-ar hi fost greşala. Pusese 4 furci mari de le bătusă înaintea porţii, unde-i acmu fântâna, de sta acolo aşădzate. Şi mai în toate dzilele spândzura tălharii de picioare sau de susiori, cu capetele în gios, cu pielea goală. Şi punè pe calò de-i bătè cu puha, cât nu putè merge boierii la curte de ţipetele lor. Şi pre o parte făcè şi bine, că să sterpisă tălhăritul. Iar mulţi pieriè şi drepţi, că avè un armaş mare, grecŭ, Panaiut, ce-au fost cârşmar în Ţarigrad, lacom şi fără suflet. Şi pe gura aceluia mulţi pătimiè.

Tâmplatu-s-au atunce, grecii carii era a lui Mihai-vodă capichihai şi alţii ce slujiè la dânsul de-au început a să sfădi ei înde ei. Şi s-au făcut 2 cete şi să pârâè totdeuna la Mihai-vodă, să-ş mânânce capetele. Într-o ceată era Costantin postelnicul şi cu frate-său Manolache, chiurci-başe împărătescu, şi cu alte rude a lor, iar într-altă ceată era Tudurache capichihaie şi cu un doftor, ginere lui, şi cu Iusufache aga. Şi să pârâè o ceată pre alta la Poartă, cum au mâncat sute de pungi de bani din ţară. Că Mihai-vodă tăiesă şi acest obiceiu, de nu mai trimitè boieri la Poartă pentru nevoile ţărâi, să vadză ce să cheltuieşte acolo, că credè numai pre greci. Şi acmu nu numai la Poartă nu mergè boierii, ce şi la visterie nu mai intra, să ştie când ies nevoile ţărâi, să orânduiască ei. Ce când vrè să scoaţă ceva, cu grecii sfătuiè şi porniè în ţară boierenaşii lui, cu taină, ştii ca cum ar purcede un ceambul tătărescu în pradă, noaptea cu taină, în toate părţile. Şi boierii cei de ţară nu ştiè nemică.

Deci poate-fi fiind voia lui Dumnedzeu să greşască, au lepădat pre ceata grecilor cea de frunte şi i-au gonit de la dânsul, de s-au dus la Ţarigrad, şi au priimit lângă sine pre cei blăstămaţi, de să sfătuiè cu dânşii. Şi aşè, priimind pre aceie, încă şi numele său cel bun de uşă deschisă ce-l avè cătră toţi, de intra şi copii, l-au stricat acei greci

blăstămaţi, alăturându-să pre lângă dânsul, şădzând tot cu dânşii de să sfătuiè, şi pre nime nu lăsa să intre în casă, să-ş plângă jalobele.

Atunce, la acè vreme, fugisă şi câţva boieri din Ţara Muntenească aice, jăluind de Neculai-vodă, şi să ruga să scrie la Poartă, să pârască pe Neculai-vodă şi să fie el domnu Ţărâi Munteneşti.

Tot atunce, pre acea vreme, găsitu-s-au şi un copil de creştin muncit de bezzaconicii jidovi în chipul muncilor domnului Is. Hs. Şi au prinsu pre câţiva jidovi de-au pus la închisoare. Şi nu i-au giudecat, ca pe nişte jidovi, mai degrabă, să facă ce le va face, ce i-au ţinut la închisoare, gândind doar a lua de la dânşi bani mulţi. Şi încă au scris şi la Poartă, ca s-îmbunedze pre viziriul, să apuce şi pre jidovii de la Ţarigrad, să ièi şi Poarta o sumă de bani.

Deci, cum au oblicit solul lui antihrist Pazarghideanul, jidovul cel mare de la Ţarigrad, au şi început a cheltui bani şi a amesteca pe Mihai-vodă. Şi au trimis pe un agă a veziriului şi au slobodzit pe jidovii carii era aice. Şi au scris să le dè pace.

Aşijdere şi Neculai-vodă, după ce-au oblicit c-au pribegit muntenii aice şi-l amestecă, s-au mâniet şi au stricat logodna ce făcusă cu feciorul lui şi cu fata lui Mihai-vodă, şi au stricat şi prieteşugul. Ş-au vărsat multe pungi la Poartă, şi au amestecat mai tare el pre Mihai-vodă. Şi au isprăvit de-au trimis veziriul un capegi-baş să ièi pre boierii pribegi, să-i ducă în Ţara Muntenească.

Iară boierii munteni nu era în Ieşi, că-i trimisesă Mihai-vodă în Hangu, în munţi, la straja ungurească, cu socoteală ca aceasta, că să va mântui de către veziriul, că nu sunt în ţara lui. Deci viindu-i doao, trei porunci aspre, numai să-i dè, s-au căit căci i-au triimis acolo la margine, temându-să că nu-i va putè prinde, să-i dè în mâna copegi-başii. Şi au

trimis pre Costantin Ruset ca să-i amăgească cu îmblândzire, cum c-au venit de la Poartă răspunsu să-i împace Mihai-vodă cu Neculai-vodă. Iar în urma lui Costantin Rusetŭ vornicul au răpedzit 100 de seimeni călări noaptea din Iaşi ca să-i prindză, să-i dè de grumadzi lui capegi-başe, răpedzind şi la Câmpul Lungu să caute să prindză poticile, să nu scape nici unul. Ce muntenii, având iscoade, au prinsu de veste mai nainte şi au trecut în Ţara Ungurească. Şi s-au întorsu oamenii lui Mihai-vodă înapoi, fără de nici o ispravă. Şi n-au avut pre cine da pre mâna capegi-başei.

Deci, întorcându-să capegi-başe la Poartă, au mersu pre la Neculai-vodă. Şi l-au umplut Neculai-vodă de bani. Şi mergând la Poartă, au pârât prè tare la veziriul pre Mihai-vodă, că nu bagă samă fermanul şi n-au vrut să de pe boierii munteni.

Aceste audzind veziriul, tare s-au mâniet pe Mihai-vodă. Deci Neculai-vodă şi cu Costantin postelnicul şi cu frate-său Manolache chiurci-başa, ce avè cinste la veziriul, şi cu Pazarghidian jidovul s-au făcut tot una şi au cheltuit şi au mazilit pre Mihai-vodă. Şi au pus domnu pe nepotul lui Neculai-vodă, anume Grigorie Ghica terdzimanul, iar terdziman au rămas frateli lui Grigorie-vodă. Aşè l-au adus pre Mihai-vodă păcatele, de s-au lepădat de slugile cele puternice şi s-au potrivit minciunilor celor blăstămaţi.

Deci îmbrăcând căftan de la Poartă, Grigorie-vodă au trimis pre un capegi-baş cu mazilia aice în Iaşi, împreună cu Enache aga, fecior lui Costantin postelnicul. Şi cetindu-i ferman de mazilie Duminecă în 26 dzile a lui septemvri, pus-au căimăcani pe Costantin Costache vel-spatar şi pre Sandul Sturdze vel-ban. Şi l-au grijit bine, ca pe un domnu, cu tot ce i-au trebuit, şi a patra dzi, gioi septemvri 30, au ieşit Mihai-vodă din scaon din Iaşi, can pe o bură de ploaie, petrecându-l toţi cu mare cinste.

Vrut-au atunce o samă de mazili să-i facă gâlceavă, să lege ştubeie deşerte, să le spândzure pre lângă drum, pre unde a trece Mihai-vodă, pentru căci le-au rămas de la dânsul obiceiu de desetină de stângerea caselor. Numai căimăcamii n-au lăsat să-i facă acè ocară, scriind Grigorie-vodă de la Ţarigrad. Aşijdere şi postelnicul învăţasă pre Enache aga, să nu ştie că face cineva vrun supăr lui Mihai-vodă. Măcar că el le-u făcut lor ruşine, când au purcesu din Iaşi, dar ei nu trebuie să-i facă lui, că le-au fost stăpân.

Tâmplatu-s-au atunce la mazilie de-au fost can de grabă şi au rămas boierii plini de datorii, că dedesă bani împrumut şi nu apucasă să-i ièi. Că-i punè pre boieri zlotaşi şi-i făcè de istoviè înainte cu bani turceşti. Lua noi şi da vechi. Şi au rămas mazilii stânşi.

Aşijdere şi turcii balgii încă împrumutasă pre Mihai-vodă cu bani noi, să ièi vechi. Şi cu ceară, cu miere, pentru dobânda lăcomiei, de da mulţi bani. Şi la mazilie au rămas şi neguţitorii balgii stânşi. Şi au domnit ţara în rândul al treile 11 ani fără trei luni.

Deci pornindu-să Grigorie-vodă de la Ţarigrad, ieşitu-i-au toată boierimea înainte la Gălaţi. Iară Grigorie-vodă, după ce-au agiunsu la Brăila, n-au venit pre uscat, ca alţi domni, ce de la Brăila au şădzut în 2 şeici şi au venit tot pre apă, cu multă pofală, dzicând din trimbiţă şi din naiuri şi dând şi din puşci, pănă ce-au agiunsu la Gălaţi, de s-au împreunat toţi boierii ţărâi acolo cu dânsulŭ, după obiceiu. Şi de la Gălaţi au purcesŭ cu toată boierimea păn-aproape de Iaşi. Aşijdere şi din Iaşi ieşitu-i-au înainte căimăcanii cu slujitorimea şi cu orăşeni şi l-au băgat cu mare cinste în Sfetii Nicolaie, timpinându-l şi arhierei cu tot clirosul bisericii. Şi l-au încununat spre domnie părintele Gheorghie mitropolitul. Şi de acolo ieşind, au intrat în curţile domneşti.

Cap. XXII

DOMNIA LUI GRIGORIE-VODĂ, NEPOT DE FIIU LUI GRIGORAŞCO-VODĂ, DOMNUL MUNTENESCU, STRĂNEPOT GHICĂI-VODĂ CE-AU FOST LA NOI, VĂLEAT 7234

După ce-au venit Grigorie Ghica-vodă în Iaşi, a treia dzi, pre obiceiu, au boierit boierii. Pus-au pre Gavriil Miclescul vel-logofăt, pre Darie Donici vel-vornic de Ţara de Gios, pre Costantin Ruset vel-vornic de Ţara de Sus, pre Costantin Costache hatman, pre Costantin, fratele lui Manolache chiurci-baş, vel-postelnic, pre Sandul Sturdze vel-spătar, pre Iordache Ca[n]tacuzino vel-ban, pe Toader Paladi vel-visternic, pre Iordache Costache, sin Lupului, vel-stolnic, pre Andronache Vlasto, cumnată-său, vel-comis. Aceşte era boierii lui Grigorie-vodă, mai toţi rudele lui Mihai-vodă, carii fusese şi la Mihai-vodă. Iar toate trebile era după Costantin postelnicul, şi după dânsul era Sandul Sturdze spatar, fiind moldovan şi oarece şi neamŭ lui Grigorie-vodă.

Deci alţi boieri, ce mai rămăsese de atâta vreme de aştepta pre Grigorie-vodă, ca să încapă şi ei, vădzând că i-au apucat iar ceielalţi boieri pre denainte şi acmu, căuta rău.

Atunce la banii steagului n-au mai scos altă dajde. Numai găsind obiceiu gata de la Mihai-vodă văcăritul, au scos atunce şi el văcărit, 10 potronici de cal şi 6 potronici de vită. Iar de primăvară au scos şferturi, pre putinţă, iar de

toamnă hârtii, iar uşoare şi fără năpăşti. Şi au mai scădzut desetina boierilor, să dè de 10 un leu, şi au rădicat ţigănăritul şi morăritul şi prisăcăritul şi cârc¥măritul, care le scornisă Mihai-vodă. Aceste le-au iertat Grigorie-vodă întăiu.

Iară când au fost de toamnă, s-au hainit un boier, anume Dumitraşco Racoviţă hatman, fratele lui Mihai-vodă. Fiind mazil la ţară, au început a scrie cărţi la frate-său, la Mihai-vodă. Deci oblicind Grigorie-vodă, au trimis la dânsul să-l prindză, iar el simţind, au fugit la tătarî în Bugeag. Şi cu dânsul au fugit şi ginere-său, Iordache stolnicul.

Iară în scurtă vreme s-au burzuluit şi Adli-Gherii Calga, soltan de Bugeag, asupra lui Medli-Gherii hanul şi au încălecat cu tot Bugeagul. Iar pricina era aşè. Mai nainte vreme cu câţva ani fugisă un Bahti-Gherii, ce-i dzice poreclă Delii soltan. Acesta, fugind spre calmâşi, făcè multe amestecături pentru hănia Crâmului. Să agiungè cu şerimii din Crâm, făcè de scotè Poarta mai totdeuna pe han. Deci Poarta au ales pe acest han, anume Medli-Gherii, de omŭ rău, ca doar va putè supune pre şerimi şi pre mârzaci. Deci luând hănia, mulţi mârzaci şi şerimi au tăiet, păn' şi pre nişte nepoţi a lui de sor. Şi vădzând acest Calga soltan, n-au mai putut răbda a vedè atâţe capete pierind, precum ei n-au mai avut acest obiceiu să să piardă mârzacii. Ce au şi încălecat atunce toţi bugegenii cu zorbà, şi au scris şi la Poartă, cerşind han pe un frate a lui, anume Caza-Cheri. Şi Poarta nu vrè, dzicând că tot aşè s-au învăţat de schimbă hanii şi nu le pot intra în voie.

Atunce s-au făcut mare spaimă în toate ţările împregiur. Şi s-au bejenit Ţara Moldovii, temându-să încă şi raieoa Tighinii şi a Hotinului şi Ţara Rumânească, şi-ncă şi preste Dunăre, şi Ţara Ungurească, şi Ţara Leşască de încălecarea

acelui soltan cu tot Bugeagul. Că nu ştiè alte ţări şi olate adevărul, ce vor să facă, măcar că dzicè ei că nu le trebuie Adli-Gherie hanul, că le strică obiceiele, de le taie mârzacii şi şerimii ca un casap, şi scriè la Poartă să le dè pre Caza-Cheri să le fie han. Dar tot nu putè oamenii crede, aşè este, au altă ceva or să facă. Şi multu au umblat prin Bugeagu, după ce-au încălecat. Apoi au trecut Nistrul şi s-au dus în câmpi, aproape de Ceahrin, de şedè cu multe voroave şi spaime acestor ţări prinpregiur, ce scriu mai sus.

Atunce, cu câteva luni mai nainte, să tâmplasă de hotărâsă Grigorie-vodă locul ţărâi şi stricasă capegi-başe, de la Poartă, ce venisă cu ferman, câteva câşle tătărăşti, împreună cu oamenii lui Grigorie-vodă. Deci tătarâi, vădzându-să toţi la un loc, să foarte lăuda asupra lui Grigorie-vodă şi asupra ţărâi, dzicând că le-au arsu mulţime de robi şi de copii şi le-au stricat câteva geamii. Deci şi boierii ce era pribegi acolo, Dumitraşco Racoviţă hatman şi cu ginere-său, Iordache Costache stolnic, făcè şi ei multe amestecături la soltanul şi la mârzaci, cu vorbe rele şi îndemnături asupra lui Grigorie-vodă.

Grigorie-vodă înţelegând că să laudă soltanul şi mârzacii asupra lui, avè mare grijă şi Grigorie-vodă şi toată boierimea. Şi ţara încă să bejenisă. Şi era Grigorie-vodă în curţi în Iaşi, închişi cu slujitorii, în tot ceasul aşteptând gata să-l lovască. Şi trimite la soltanul oamenii săi, cu daruri totdeuna, ca să-l împace. Şi nu-l putè sătura nici cu un feliu de daruri. Era şi giupânesele boierilor pribegi aice, la popreală, în Iaşi, de Grigorie-vodă. Trimis-au soltanul un agă al său la domnie, să le lasă să margă la bărbaţii lor în Bugeag. Şi îndată le-au slobodzit, de s-au dus, cu tot ce-au avut, în Bugeagŭ, la boierii lor.

Iară pre urmă n-au cutedzat Grigorie-vodă ca să şadză

în Ieşi, ce s-au dus la Botoşeni, de-au şădzut câteva dzile. Şi pre doamna-ş au trimis-o la Hotin, de-au şădzut păn' s-au împăcat lucrul.

Audzind Poarta împărăţiei de atâte amestecături acelui soltan, au orânduit un sarascheriu, cu câteva mii de oşti turceşti, şi pre Grigorie-vodă şi pre Neculai-vodă, domnul muntenescu, şi pre Colceag-beiu cu lipcanii şi cu spahiii de Hotin, să margă toţi în Bugeag, asupra acelui soltan şi a bugigenilor. Deci acel sarascher au venit cu oaste la Smil, aşteptând să să strângă şi alţii acolo. Neculai-vodă încă au venit păn' la Gălaţ, Colceag-bei încă de la Hotin au trecut pe Prut la Smil, iar Gligorie-vodă s-au pogorât de la Botoşeni pre la Cotnar şi au venit iar la Ieşi. Şi au şădzut cu corturili şi cu toată oastea lui în câmpu la Balica vro 2 săptămâni în postul Crăciunului. Şi de la Balica au trecut codrul la Scânteie şi au mersu în gios pe Bârlad pân' la Roşieci. Şi de acolo au mărsu la Fălciiu şi au trecut Prutul şi au mers la Codrul Chigheciului, de-au şădzut acolo vro doao, trei săptămâni.

Deci sarascheriul oştilor au scris la acel soltan să-ş plece capul, să margă la Poartă, că nu va avè nici o nevoie, iar pre hanul această dată împărăţia nu va să-l mazilească. Deci el, vădzând acel răspunsu de la sarascheriul şi înţelegând că şi hanul vine cu oaste din Crâmŭ, şi alţi megieşi pre dincoace, ş-au plecat capul şi au purcesŭ la sarascheriul la Smil, de s-au dus la Poartă, fără nici o grijă. Şi nu i-au făcut împărăţia nemică.

Iară Iusuf Mârza şi cu vro doi, trei mârzaci au pribegit în Ţara Leşască, de au trăit acolo câtăva vreme.

Iară hanul au stătut de-au iernat în Bugeag păn-în primăvară, cu multă cheltuială şi silă bugegenilor de crâmeni. Atunce au scos mai marii Bugeagului şi ei văcărit, de-au

dat mulţi bani hanului, mai sus văcăritul de cumu-i la noi. Iar Gligorie-vodă, după ce-au aşădzat pace între dânşii, au venit de la codru întinsu la Ieşi. Şi cât au şădzut în codru, fân, grăunţă tot de la tătarî au mâncat toată oastea. Şi la purcesŭ au pus de-au făcut şi o movilă mare în codru, ca să rămâie de pomenire.

Atunce şi Grigorie-vodă, după ce-au vinit la Ieşi din oaste, trimis-au ardzu de jalobă la împărăţie pentru stricăciunea ce-au făcut tătarâi ţărâi şi pentru boierii pribegi, ce sunt rudă lui Mihai-vodă, cum au făcut atâte amestecături la tătarî, fiindu şi cu îndemnarea lui Mihai-vodă, de s-au făcut aceste. Deci Poarta au bănuit tare lui Mihai-vodă şi au făcut ferman la hanul pentru acei boieri pribegi, să-i dè pre mâna lui Grigorie-vodă. Şi toată paguba ţărâi şi cheltuiala ce-ar hi făcut Grigorie-vodă cu oastea să i-o plinească de la tătarî.

Atunce au trimis Grigorie-vodă la hanul pre Darie Donici vel-vornic şi pre Sandul Sturdza vel-visternic cu fermanul Porţii şi cu izvod de pagube. Deci pre boierii pribegi nu i-au dat, că Iordache au fugit în Crâm la un soltan, feciorul hanului, iară Dumitraşco hatman au fugit teptil preste Dunăre, trăgându-să la Ţarigrad, la frate-său, la Mihai-vodă. Ce frate-său nu vrè să-l priimască, temându-să de la Poartă să nu oblicească că-i la dânsul. Ce umbla mistuindu-să prin Dobrogea din locŭ în loc. Iar pagubele de la tătarî i-au plinit toate. 700 pungi bani gata i-au adus în Iaşi cu nişte cămări cu cai. Care lucru era de mirat, unde au isprăvit Grigorie-vodă de-au întorsu tătarâi pagubele moldovenilor, că avè mare trecere la Poartă. Însă aceşti bani nu i-au luat toţ Grigorie-vodă, ce giumătate i-au dat hanului, şi o samă au dat şi oamenilor celor cu pagubele.

După aceasta, mergându Costantin postelnicul la Poartă,

au oblicit şi pe Dumitraşco hatman că-i în Dobrogea, la unu sat, teptil. Şi fiind aproape de calea lui Costantin postelnicul, au umblat cum au putut şi l-au prinsu. Şi făcând ştire lui Grigorie-vodă, au şi trimis de l-au ferecat în obedzi şi l-au adus în Iaşi. Şi l-au pus la grè închisoare câteva luni, păn-au dat câţva bani, şi apoi iertându-l, l-au slobodzit. Şi ducându-să la satul lui, la Fereşti, au mai trăit trei, patru dzile şi au murit.

Iară în al treile an a domniei lui Grigorie-vodă s-au făcut de către toate părţile bună pace. Şi s-au apucat de-au acoperit mănăstirea Balica cu oale şi au tencuit-o pre dinafară şi au făcutu-i şi tindă, şi au zugrăvit-o peste tot pri dinlontru, şi zid împregiur, şi clopotniţă, şi curţi de piatră. Şi au îndzăstrat-o cu toate, cu veşminte, cu odoară şi cu bucate, şi cu robi şi moşii şi vii, ca pre o mănăstire deplin. Aşijdere au mai făcut curţi scumpe şi hălăşteu cu iaz la Frumoasa, să fie de primblare domnilor.

Făcut-au şi turnu mare pe poartă, în curtea domnească, şi ceasornic mare, aşijdere şi 2 cişmele, fântâni aduse pre oale, cu multă cheltuială, una denaintea porţii curţii domneşti şi una denaintea feredeului. Aşijdere şi feredeul l-au mai tocmit. Mai tocmit-au şi câteva casă în curţile domneşti şi odăile simenilor şi la grajduri. Ce era stricat, tot au tocmit. Făcut-au casă frumoasă şi-n Galata. Şi au tocmit chiliile la Bârnova. Aşijdere şi la Bărboiu au făcut turnu şi au coperit-o. Şi alte multe sfinte biserici au dires şi au tocmit.

Iară când au fost în al patrule an a domniei lui, în anul 7238 murit-au şi Neculai-vodă, domnul muntenescu, unchiul lui Grigorie-vodă. Şi l-au îngropat în mănăstirea cei de dânsu zidită la Văcăreşti. Iar în locul lui au rădicat muntenii pe fiiul său Costantin-vodă. Şi i-au rămas lui Neculai-vodă 3 ficiori, cari mai pe urmă au ieşit domni, Costantin şi Ion,

precum le scriu înainte istoriile. Iar unul, Alecsandru, vremea înainte va arăta[1].

Iară în scurtă vreme făcutu-s-au mare zorbà în Ţarigrad, rădicându-să inicerii asupra lui sultan Ahmet. Şi l-au scos de la împărăţie şi au pus pre un nepot a lui, anume sultan Mahmut. Şi-ntr-acea zorbà multe capete au pierit şi mulţi veziri s-au mazilit. Şi să can potoliè zorbaoa şi iar să scorniè. Atunce mazilind pre veziriul, găsit-au multă avere la dânsu, iar mai mult au găsit la chihaieoa lui. C-au aflat mai bine de 40.000 pungi bani, fără drugi de aur sleiţi şi alte odoară. Că atunce dedesă voie de bè mai toţ turcii vin. Pentru acee s-au făcut zorbà, de-au schimbat împăraţii.

Atunce şi Mihai-vodă aflând vreme, au mazilit pe Costantin-vodă din Ţara Muntenească, de n-au plinit încă bine luna cu domnia după moartea tătâne-său.

Atunce au mazilit şi pe Adli-Gherii, hanul tătăresc, şi au pus pre Caza-Cheri, carii şi-l poftisă ei mai nainte. Şi au ieşit şi Medli-Gherii soltan, care fusesă cu zorbaoa.

Atunce zorbalele au găsit pe un casap sirbu, anume Buţucachii, prieten al lor, şi ducându-l la veziriul cel nou, l-au făcut, fără voia lui, de l-au îmbrăcat în căftan, să fie domnu în Moldova. Ce îmbrăcându-l, nu i-au dat ferman să-l trimiţă aice mai în grabă.

De aceasta oblicind Grigorie-vodă, spus-au tuturor boierilor. Şi s-au sculat toţi boierii de au scris la Poartă cum nu le trebuie acela domnu, şi s-au gătit să fugă. Şi fiind aice şi un turcu mare, ce venisă cu căftan, şi au mărsu toţi boierii la acel turcu de i s-au rugat. Şi spuind turcul la Ţarigrad cumu-i pofta boierilor, mânietu-s-au împăratul şi veziriul. Şi pre mulţi de acei cu zorbaoa au tăiet, de i-au

[1] Ultimele două fraze sunt adăugate de Neculce.

mai împuţinat. Şi au tăiet atunce şi pre acel domnişor Buţucachii-vodă, nepurces încă din Ţarigrad. Şi de iznoavă au trimis altu căftan de domnie lui Grigorie-vodă.

Tot atunce au mărsu mârzacii câţva la Ţarigrad de au pârât pe hanul cel mazil pentru câte răutăţi le-au făcut. Şi au jăluit şi pre Grigorie-vodă de bani ce le-au luat şi de alte multe strâmbătăţi ce-au avut. Deci Poarta au orânduit aceasta la paşa de Tighine, trecând Caza-Cheri han pre acolo, să ièi sama şi să-i aşedze. Atunce au venit şi Iusuf Mârza din pribegie de la leşi. Şi viind prin Iaşi, l-au dăruit Grigorie-vodă foarte bine, ca să-l facă prieten pre un câine. Şi mergând la hanul, l-au priimit bine şi-ncă l-au şi dăruit.

Iar înaintea aceştii zarve făcutu-ş-au pace şi Iordache stolnicul de cătră Grigorie-vodă. Şi viind din Crâm, l-au priimit vodă şi l-au iertat de toate greşelele lui. Şi-ncă i-au făcut şi un rând de haine şi i-au dat şi din bucate. Şi iar îl luasă în dragoste, socotind că-ş va părăsi năravul şi a fi cu bine domniei şi cu priinţă. L-au trimis la Tighine pentru acei mârzaci ce pârâsă pre Grigorie-vodă la Poartă, ca să stè la soltanul şi la mârzaci să aşedze acest lucru, ştiindu-l că să ştie cu dânşii.

Iară după ce-au agiunsu la Tighine, n-au căutat pre slujba lui Grigorie-vodă şi s-au apucat iar de alte amestecături să facă, mai mare decât cele dintăiu. Şi la Grigorie-vodă scriè într-un chipu, iar cătră alţi boieri de aice din ţară scriè într-altu chip, cum că este gata domnia lui Costantin Duca-vodă dată de la Poartă, protivindu-să şi el minciunilor tătarâlor. Iar acei era anume Costantin Costache hatman, văr primare cu Iordache stolnicul, cu frate-său Gavriil păharnic şi Ioan Păladi vel-vornic şi cu fiiu-său Toader velban şi Toader Costache stolnicul şi cu Iordache Ca[n]tacuzino spatariul şi alţii mulţi. S-au făcut toţi la un cuvânt, pre

scrisorile lui Iordache, fecior Lupului, şi să sfătuisă că să fugă la soltanul, să stè pricină Ducăi-vodă, să nu fie, şi să-ş rădice pre unul dintre dânşii domnu. Şi aşè au umblat cu acest sfat câtăva vreme, nici să ducè, nici spunè lui Grigorie-vodă, ce sta în cumpene şi să mira ce or face: fugi-or, au spune-or lui Grigorie-vodă. Unii dintre dânşii dzicè să fugă, alţii dzicè să spuie lui vodă, păn-au oblicit Grigorie-vodă ce vor să facă ei, cum giuruiè hanului ţara din Prut încolo, să fie loc tătărăscu, numai să le isprăvască acest lucru pre voie, să-ş rădice domnu dintre dânşii pre cine or socoti ei.

Deci au şi prinsu pre acei boieri ce era în Iaşi şi i-au închis. Şi au răpedzit şi la cei de la ţară, de i-au prinsu, şi ferecându-i i-au adus şi i-au pus la închisoare, pe unul într-un loc, pre altul într-alt loc.

Iară pre Iordache stolnicul, feciorul Lupului, nici l-au mai adus la Grigorie-vodă să-l giudece, şi cum l-au adus în Iaşi, l-au şi dus înaintea porţii, la cişme, şi au poroncit de i-au tăiet capul. Iar pre ceielalţi i-au mai ţinut oarece închişi şi i-au iertat, puind pre unii la giurământu, pe alţii şi fără giurământ.

Atunce au pus pre Costantin Ruset vornic de Ţara de Gios, iar pre mine, Ioan Niculce biv-hatman, m-au pus vornic de Ţara de Sus şi pe Sandul Sturdze hatman şi pe Costache Razul spatar mare şi pe Andreeş Ruset visternic mare. Şi aşe s-au potolit acele calabalicuri. Fugit-au atunce Gavriil păharnic la Bugeag, şi multe vorbe rele au grăit cătră sultanul şi cătră hanul pentru Grigorie-vodă. Iar pre urmă l-au dat lui Grigorie-vodă de grumadzi. Ce Grigorie-vodă nu i-au făcut nici un rău[1] şi l-au iertat, nici s-au uitat la ocărâle ce-i făcusă şi la ponturile ce-i scrisesă Gavriil.

---

[1] Ultimele trei cuvinte, absente în ms. 253, sunt adăugate din ms. 53.

Uitaţi-vă acmu, fraţilor, câtă ocară au avut Grigorie-vodă de la aceşti boieri atunce! Iar el i-au iertat, şi fără zăbavă, încă pe unii i-au şi boierit, de-au fost la cinstea dintâi. Un domnu strein, şi câtă milă au arătat! Iară după acee au trimis pre alţi boieri de-au stătut la giudecată cu tătarâi la Tighine. Şi multă cheltuial-au făcut păn' s-au aşădzat, mai îndoit de cât luasă el de la tătarî. Şi au luat şi o bucată de locŭ de a Moldovii, din hotarul cel vechiu, cale de un ceas.

Pre atunce, cu acele schimbări multe a vezirilor şi cu calabalicul tătarâlor şi cu amestecăturile acelor boieri, cădzusă ţara şi Grigorie-vodă la o mare datorie.

Tâmplatu-s-au într-aceşti doi ani, la văleat 7239 şi 7240, de-au fost şi timpurile proaste, de nu s-au făcut pâine din Iaşi în sus, şi era şi foamete, dar nu prè mare. Agiunsese mierţa de mălai, în sus pe suptu munte, la 4 lei. Dar Grigorie-vodă, având mălaiu mult la Fălciiu şi la Chişănău, strânsu din uşor, da acelor oameni de la ţinuturile den sus câte 6 potronici mierţa şi-i aştepta de bani pănă toamna. Şi încă au căutat câteva cară cu chirie, de-au încărcat pâine şi au trimis-o pre la târgurile den sus, la Roman, la Neamţu, la Botoşeni, la Soceavă şi la Cernăuţi, de o da oamenilor fără bani. Numai chiria îş plătiè, ce şi acee cu păsuială, dând întăi domnia chirigiilor, apoi, cu vremea, scotè de la acei oameni.

Iară tot întru acestaş an 7240 arătat-au Dumnedzeu greu bănat asupra creştinilor, pentru multe păcateli şi fărădelegile noastre. Fără lipsă de pâine ce era, au mâncat şi lupii oameni pre suptu munte, la ţinutul Neamţului şi la Soceavă. Ce curund ş-au întorsu sfinţia sa mânia şi ne-au trimis iar linişte de cătră acele hieri sălbateci. Dar să spăriesă oamenii.

Costantin-vodă, fecior lui Neculai-vodă, după ce l-au

mazilit turcii şi l-au dus în Ţarigrad, n-au plinit anul mazil şi iar au ieşitŭ domnu în Ţara Muntenească la văleat 7240. Că atunce tot era Poarta neaşădzată, şi s-au tâmplat de-u cădzut un vezir, de-i dzicè Topalŭ-paşa, prieten lui Costantin-vodă şi duşman lui Mihai-vodă. Deci cum au cădzut acel Topalu-paşa vezir, au şi pârât boierii munteni pre Mihai-vodă la acela, ştiind că i-i neprieten, pentru multe superi ce le face Mihai-vodă şi le strică obiceiurile, ca şi când au fost în Moldova, şi le iè mare sume de bani. Deci veziriul l-au şi mazilit, şi trimisesă să-i taie şi capul. Numai nişte prieteni a lui Mihai-vodă au agiunsu de-au dat ştire împărăţiei, şi aşè au scăpat. Şi l-au adus în Ţarigrad viu şi l-au închis. Dar pre acel prieten grec, anume Venitura, ce-au dat ştire împărăţiei pentru Mihai-vodă, oblicindu-l veziriul, i-au tăiet capul. Şi tot n-ar hi scăpat şi Mihai-vodă, că trimisese veziriul de venisă câţiva boieri din Ţara Muntenească de-l pârâè. Numai norocirea lui atâta au fost, că s-au tâmplat de s-au mazilit şi veziriul. Dar numai 4 dzile de-ar hi mai trăit veziriul, era baraiamul, şi atunce ar hi pierit şi el. Numai vrând Dumnedzeu, au ieşit de la închisoare deodată.

Costantin-vodă, domnul muntenesc, viind în Bucureşti, s-au aşădzat cu bună pace de către toţi boierii şi le-au dat toate în mâna lor să chivernisască. Şi trăiè tot cu linişte, nu ca la tată-său, Neculai-vodă, ce într-alt chip, foarte cu bună îmblândzire de către domnie.

Scris-au Costantin-vodă la vără-său Gligorie-vodă, domnul Moldovii, ca să-i caute o fată di boieriu din Moldova, să-l logodească, ca să-i hie doamnă. Deci Grigorie-vodă cu mare bucurie au priimit şi cercând au aflat o cucoană, fată fecioară a lui Costantin Ruset vel-vornic, foarte frumoasă şi înţeleaptă, anume Caterina, şi de bun neamŭ şi lăudat. Şi au făcut logodnă şi au trimis-o mai pre urmă cu părinţii săi şi cu

alţi boieri, rudenii a ei, tocma la Bucureşti. Şi au făcut mare şi frumoasă nuntă domnească. La anul 7241 noievrie 12 au fost nunta. După aceasta au scris Costantin-vodă cu mare mulţămită la Grigorie-vodă de slujba ce i-au făcut.

Mihai-vodă, schimbându-să veziriul, şedè cu pace la Ţarigrad şi oarecumŭ şi can cu nădejde de laudă asupra muntenilor, făcând şi un ardzu viclean, dzicând că-i de la nişte boieri munteni. Deci veziriul au trimis să vie boierii, să stè faţă cu dânsul. Iar ei audzind, au şi fugit, unii în Ţara Ungurească, alţii în Moldova, vădzând că-i cheamă la Poartă. Şi au datu ştire la Ţarigrad cum toată ţara s-au încărcat, audzind de Mihai-vodă că iară îi să vie domnu. Iar împărăţia audzind, s-au mâniet şi au făcut pre Mihai-vodă surgun la Miidili, precum va arăta mai nainte vremea. Şi au cheltuit atunce Costantin-vodă la Poartă 1000 pungi, ca să omoare pe Mihai-vodă. Şi turci[i] bani au luat şi nu l-au omorât[1].

Tot întru acestu an îndemnatu-s-au Grigorie-vodă anume că merge la primblare la Prigoreni, la vornicul Ioan Niculce, şi la Ruginoasa, la hatmanul Sturdze. Iară de la Prigoreni au trecut la Roman, de la Roman la mănăstirea Neamţul. Şi au scos icoana den mănăstire ş-au ţinut-o sângurŭ Grigorie-vodă cu mâna lui. Şi s-au închinat foarte frumos, cât să mera şi [Grigorie]-vodă şi turcii care era cu Gligorie-vodă. Şi călugării de la mănăstire dzâce că nu s-au închinat acè sfântă icoană ca atunce niciodată, aşè frumos ca atunce. Şi de acolo, la Baie şi la Săcul, apoi la Slatina şi la Dragomirna şi la Soceavă. Şi au umblat prin cetatea Socevii de-au vădzut-o. Apoi la Pobrata şi apoi la Păşcani şi la Ruginoasa, apoi s-au pogorât în Iaşi. Aşè într-o săptămână au umblat

[1] Ultimele două fraze sunt scrise de Neculce.

de-au vădzut toate mănăstirile şi locurile şi satele boiereşti, ca să ştie cine cum să ţine. Măcar că cei proşti şi neagiunşi de minte huliè, dar acea primblare era de mare laudă şi folos. Că poate-fi de-ar fi mai zăbovit cevaş într-acest an cu domnia, ar fi arătat milă cu mănăstirile şi cu casele boiereşti. Că au strânsu cu cărţi pre toţi igumenii de pre la mănăstiri la Boboteadză, de le-au făcut căutare de câte moşii au şi cine le stăpânescu moşiile. Şi au dat poroncă să nu-i ştie că le sunt moşiile închinate pe la boieri, ce să şi le stăpânească ei. Şi au datŭ acel izvod la vel-logofăt, să le poarte de grijă. Şi li să adeveriè că le va pune la o cale şi pre mănăstiri şi pre satele lor.

Pănă acmu, în al şesele an a domniei lui Grigorie-vodă, în Ţara Moscului este pace, şi ţine samoderjavia împărăţiei o nepoată de frate a lui Petru Alexiovici împărat, anume Anna, fiica lui Ioan împărat.

Despre leşi, iarăşi pace. Silie Avgust craiu, pănă era viu, vădzându-se bătrân, ca să-i coronească leşii feciorulŭ, să fie craiu în locul lui. Ce leşii n-au priimit, măcarŭ că multe giuruinţă le adeveriè craiul leşilor, dar ţara n-au vrut. Murit-au şi câţiva domni leşeşti într-aceşti 6 ani a domniei lui Grigorie-vodă, tot capetele cele vestite şi tuspatru hatmanii leşeşti. Deci craiul încă, dacă au vădzut că nu priimescu leşii să-i coronească feciorul în locul lui, nici el n-au vrut să puie hatmani. Şi sede şi acmu oastea leşască fără hatmani, numai un rementariu, de poartă de grijă oştilor, anume Ponitovschii. Iar în cursul anilor 7241, în luna lui deche[m]vrie în 23 de dzile, murit-au şi acest craiu leşesc, anume Avgust, în târgu în Varşavă. Ce s-a mai face, va arăta vremea viitoare.

Trecut-au şi un sol mare leşescu la Poartă, dar nu prin Ieşi, ce de la Hotin au mersu dreptu pre Prutŭ. Şi i-au trimis Grigorie-vodă conac şi boieri întru întimpinare-i la

Ţoţora, dzicând acel sol că merge pentru întemeietul păcii la Poartă, fiind împărăţie noao. Şi numai preste iarnă au zăbovit, iar de primăvară iar s-au întorsu înapoi şi iar pre Prut au mersu. Şi i-au trimis Grigorie-vodă conac cu Sandul Sturdze hatmanul. Numai acmu craiul murisă, când s-au întorsu solul.

Despre persi, împărăţia Ţarigradului tot încă au oaste, pentru acele târguri ce le luasă mai nainte, când să bătè persii cu Merifeiz. Acmu Persul de Merifeiz s-au mântuit, cu moscalii s-au împăcat, iar cu turcii încă tot nu s-au aşădzat. Ce toate ce s-or mai lucra de acmu înainte vremea viitoare va arăta.

Totŭ întru acestaş an era mulţi oameni den Ţara Rumânească şi din Moldova strânşi la Milcov. Şi cându era nevoi dincoace, ei fugiè dincolo la munteni, iar când era nevoi dincolo la munteni, ei trecè dincoace. Tot aşè umbla, cu vicleşug. Iar Grigorie-vodă au trimis pre Enache aga, feciorul lui Costantin hatman, lazŭ de feliul lui, cu mulţi slujitori, fâcând veste că merge în gios la vădrărit. Şi aşè într-o dzi, fără veste i-au lovit şi i-au prinsu pre toţi. Şi rădicându-i de acolo, i-au adus în Iaşi, de i-au aşădzat, ca la vreo 2.000 oameni. Deci fiind atunce de cu toamnă frig, mulţi copii şi oameni bolnavi au murit pe drum de foame şi de frig. Şi după ce i-au adus în Iaşi, mulţi fugiè. Şi trimitè Grigorie-vodă de-i prindè şi-i da pre uliţă, ca să-i sparie să nu fugă, având gându ca să facă Iaşii mare, precum au dzis că sunt Bucureştii în Ţara Muntenească. Şi multu greu au tras bejenarii preste iarnă, că cădzusă o iarnă prè mare şi gre. De la 6 dzile a lui deche[m]vri[e] s-au început şi au ţinut păn' la 20 de dzile a lui martu, tot cu omăt, iar şi pănă-n Sfetâi Gheorghie tot frig au fost. Şi sfârşisă oamenii nătreţele, de agiunsese stogul de fân 10 sau 12 lei, şi încă

nu să găsiè. Perit-au multe vite a lăcuitorilor, iar aşeşŭ a bejenarilor au pierit mai detot, fiind nişte oameni neaşădzaţi.

Iară când au fost în luna lui april în 13 dzile, în anul 7241, au şi sosit veste de la terdzimanul la frate-său, la Grigorie-vodă, precum împărăţia au îmbrăcat pre căpichihăile lui cu căftane, ca să să mute cu domnia în Ţara Rumânească, şi Costantin-vodă, domnul muntenescu, să vie cu domnia aice în Moldova. Şi cum i-au nemerit acea veste, au şi răpedzit pre Enache aga în Ţara Muntenească, ca să apuce scaonul şi banii hârtiilor, înţelegând că au fost scos acolo hârtii pre ţară. Tot pentru lăcomie n-au mai aşteptat ca să-i vie turcu agă de la Poartă, cum au aşteptat văr-său Costantin-vodă. Şi rămăşiţile de aice au început a strânge tare, iar bejenarilor le-au dat voie să să ducă iar la urmă, la Focşani. Deci bieţii oameni, săracii, cum au audzit acea voie, cum au şi purces carii cum au putut, unii numai cu croşna şi cu copiii în braţă, ca vai de ei. Bogat blăstăm şi lacrămi vărsa asupra acelui Enache aga, ce le făcusă acea strămutare, şi asupra celor ce-ar fi dat, acel sfat! Şi cât au agiunsu la margine, nemică n-au zăbovit, ce-au şi trecut în Ţara Rumânească. Că Grigorie-[vodă][1] indeadins îi slobodzisă, ca să treacă în ţara lui, vădzând că să duce şi el acolo domnu. Şi au pus căimăcami în Ieşi, anume pre Costantin Costache vel-logofăt şi pre Costantin Ruset vel-vornic, socrul lui Costantin-vodă. Şi încă turcul de la Poartă tot nu venisă, nici la Grigorie-vodă, nici la Costantin-vodă. Lucru de mirat pentru Grigorie-vodă, omŭ grabnic la socoteala lui, a-ş scorni singur în ţară că nu-i domnu. Nu să temè că-ş va aduce vro primejdie capului său şi ţărâi, fiind el împizmuluit şi cu tătarâi. Ce aceste aduce cè grabă şi mândreţe!

---

[1] Adăugat de mine.

Iară după ce-au trecut 7 dzile, la săptămâna sosit-au şi capegilar-chihaies a împăratului de la Ţarigrad, cu căftan, la Grigorie-vodă, să margă să fie domnu în Ţara Rumânească, şi Costantin-vodă, domnul muntenescu, să vie aice în Moldova. Deci Grigorie-vodă i-au ieşit înainte cu alaiu şi cu toţi boierii la Valea Adâncă. Şi împreunându-să acolo, au venit pănă la Iaşi, şi au cetit fermanul în Divan şi i-au pus căftanul în spate. Insă boierii n-au mersu să-i sărute mâna, nefiind domnu aice, ce numai cătră turcu s-au închinat, după ce i-au cetit fermanul. Şi ieşind Grigorie-vodă den Divan, au intrat în casele dinlontru depreună cu capegibaşe, turcul. Şi acolo s-au împreonat şi boierii cei mare cu turcul, mulţămind împărăţiei.

Iară a treia dzi au pornit pre capegi-başe, turcul, şi cu tot agărlâcul ce-au fost mai greu pre Bârlad. Iar Grigorie-vodă, luni, în dzioa de Sfeti Gheorghi, s-au pornit din Iaşi pre la Târgul Frumos, pre Siret, cu de toate ce i-au trebuit la toate conacele, păn' la Focşani, şi au trecut în cee parte la gazdă. Aşijdere şi Costantin-vodă s-au rădicat din Bucureşti şi au trecut în ceasta parte la gazdă, tot într-o dzi luni, april 30 dzile.

Iară doamna Ruxandra, muma lui Grigorie-vodă, au mersu în gazdă osebi la o mănăstire a socru-său, a lui Grigoraşco Ghica-vodă bătrânul. Deci Costantin-vodă au mersu de s-au împreonat cu mătuşe-sa, cu doamna Ruxandra. Aşijdere şi Grigorie-vodă, ştiind de Costantin-vodă, au mersu şi el la gazda maică-sa, şi acolo s-au împreonat domnii amândoi. Apoi a doa dzi au mersu şi unul la altul, de-au vorovit ce le-au trebuit de toate. Apoi au făcut şi Divan, cineş în ţara lui. Apoi gioi, în dzua de Ispas, maiu în 3 dzile, au purcesu cineş cătră scaonu-ş. Domnit-au Grigorie-vodă Ţara Moldovii 6 ani şi 7 luni.

Era acestu domnu Grigorie-vodă la stat mic şi supţire, la faţă uscat. Numai era cu toane, atâta cât la unele să arăta prè harnic, bun şi vrednic, milostiv şi răbdătoriu. Şi în viiaţa lui era tot cu mese mari, cu cântări şi cu feliuri de feliuri de muzici în toate dzilele. Prè de avè vro treabă mare, să nu iasă la câmpu, ca să facă veselii cu naiuri şi cu cântece hagimeşti şi cu mulţi peilevani măscărici. Şi pre boieri totdeuna îi poftiè să fie cu dânsul la primblări. Şi dacă ieşiè la câmpu, era prè lascav şi darnicŭ.

Iară pre une locuri i să arăta lucrurile de blăstămăciune. Că să potriviè unor boieri, sfetnici ai lui, cari-i avè, 2 greci şi un moldovan, anume Costantin Psiolŭ hatman şi cu fiiu-seu Enache aga, lazi de neamul lor, oameni tirani şi curvari, iar din moldoveni avè pre Sandul Sturdze hatmanul, omŭ viclean şi închis la inima lui şi lacom. Acesta îndemna pre Grigorie-vodă tot la luat, şi pre toţ boierii moldoveni îi sărăciè şi-i depărta de către mila domnească, ca să fie numai el frunte şi de cinste. Care fapte a Sturdzii, trecându-să la Grigorie-vodă, multe bunătăţi a domnului întuneca şi le strica. Stinsese mazilii şi ţara şi mănăstirile detot, cu obiceiele ce găsisă în ţară, scoasă de alţi domni, mai nainte de dânsul. Şi acee domni, de le şi scornisă, le ţinè câte un an, doi şi le părăsiè. Iar Grigorie-vodă, aflându-le în ţară, toate le grămădisă la un locŭ. Şi scotè văcărit, hârtii grele, vădrărit, desetină, civerturi mare. Într-un an au scos şi pre ţigani hârtii grele. Scos-au o dată şi pre preoţi un bir, ce-i dzicè mucarè, de agiungè pe preot, cât de sărac, trei galbeni, iar pre cei mai frunte şi 8 galbeni i-au agiuns. Dentru care nu puţin blăstăm i-au rămas. Şi nemărui rădicătură nu făcè. Lua sume mare de bani în toţi anii domnii lui de la săraca de ţară, ca la 1.500 şi mai bine pungi de bani pre an, de au rămas mazilii şi ţara stânşi den sfatul acestor trei boieri.

Într-un rând iertasă Grigorie-vodă pre mazili şi pre mănăstiri de dajde şi au învăţat pre Sturdze să facă ispisocŭ de întăritură. Iar Sturdzii neplăcându-i această milă de iertare mazililor, ca un lacom de fire au făcut un ispisocŭ şi au pus numai giumătate de mazili, iar pe giumătate i-au dat la ţărănie, pentru ca să facă vrajbă în mazili. Şi aşè cu acest mijlocŭ făcând vrajbă între mazili, s-au mâniet Grigorie-vodă şi au ruptu ispisocul. Şi au întunecat Sturdze această bună faptă şi milă domnească asupra mazililor, ca să nu s-îndreptedze, să fie tot săraci, să poată a le cuprinde moşiile şi ocinele şi a pune nume rău domnului. Şi aşè îl sfătuiè şi-l purta ei, că cui să cădè să dè el îi lua, şi cui să cădè să-i ièi elŭ îi da.

Era acestu domnu şi curvar. Multe ţiitori fete mari ţine şi apoi le îndzăstra şi le mărita, cu haine, cu odoară, ca pre nişte fete de boier. Numai nu să amesteca la fete de casă mare, ce de căpetenii mai de gios. Şi avè doamnă şi cuconi, şi nu să ruşina, de-ş făcè casa de ocară un om mare ca acesta. Precumŭ şi oamenii lui, Costantin hatman cu fiiu-seu Enache aga, aşijdere făcè, încă şi mai multe. Şi alţi greci a lui, toţi. Şi la toate era desfrânat. Curtea lui poftiè să fie totŭ îmbrăcată. Pre nime din boieri să nu-i audză jăluindu-să că-i scăpat sau olecăindu-să că sunt timpurile grele şi nu s-au făcut roadele, că să foarte mâniè, şi la mânie era foarte grabnicŭ. Şi nici sfetnicii lui nu-i îndrăzniè, cându era mânios. Dară să întorcè curundu.

La giudecată îi părè că giudecă foarte bine, şi cumu-i părè, aşè rămânè. Şi pre urmă, deşi vedè că au greşit, nu întorcè, ce, aşè dându carte de rămas, rămânè, cât de la o vreme părăsisă oamenii a mai veni la Divan. De era vreun ţăran îngreuiet la bir, nu-l mai scădè, ce aşè da păn-istoviè tot ce avè. Da sume mare de bani la Poartă şi turcilor agi ce viniè de la Poartă cu trebi. Căruia era să-i dè o pungă de

bani îi da cinci, şese, tot ca să-l laude la Poartă, iar de săracii ţărâi nu-i era milă. De să clintiè păn-afară den târgu sau păn' la vreun boier, tot cu căruţa cea de cupărie după dânsul. Că preste tot ceasul bè ori vin cu pelin ori vutcă. Şi încotro mergè, tot cu gloată, ca doao, trei sute de slujitori, şi alţii să fie cu dânsul. Cu puşca da prè bine. Greci mulţi adusese în ţară, de mânca lefe tot din visterie. Şi câte diregătorii la margine, tot greci le ţinè, iar boierii de ţară era numai cu numele, că la nemică nu-i mai întreba. Numai cu sfatul acelor trei boieri, ce vrè să facă făcè. Dar avè şi trecere mare la Poartă, cât pre turcii balgii din ţară foarte-i înfrânasă, şi să temè de dânsul, de nu putè face zapt oamenilor întru nemica. Pociu dzice că Grigorie-vodă, precumu-i era firea, de-ar fi avut niscai oameni cu frica lui Dumnedzeu pre lângă dânsul sfetnici, ar fi fost de mirare şi de pomenire Grigorie-vodă în domnii cei de frunte şi de laudă, iar nu cu cei de hulă.

Iară când au trecut din Moldova în Ţara Rumânească, mulţi feciori de boieri den moldoveni au luat cu dânsul, de i-au dus la munteni, dzicând că i-sŭ dragi moldovenii şi va să-ş facă pomană. Ce va mai face, vremea viitoare va arăta. Iar acmu, lăsând istoria lui Grigorie-vodă, venim cu rândul la istoria lui Costantin-vodă, ce-au venit în Moldova.

Cap. XXIII

DOMNIA LUI CONSTANTIN-VODĂ, FIIUL LUI NECULAI-VODĂ MAVROCORDAT, VLEATO 7241 MAI 7

După ce-au purces Costandin-vodă de la Focşani, venit-au toată boierimea şi mazilii Ţărâi Moldovii împreună cu dânsul din conac în conac, cu pace şi cu cinste şi cu multă gloată. Şi agiungând aproape de scaon, ieşitu-i-au înainte caimacamii cu toţi boierii şi slujitorii şi cu alţi orăşeni tocma la Valea Adâncă, de s-au împreonat după obiceiu, aducându-l cu frumoasă politie păn' la Sfetâi Nicolaie, unde l-au întimpinat mitropolitul ţărâi chir Antonie cu alţi episcopi şi cu tot clirosul besericii. Şi intrând în beserică, l-au blagoslovit spre domnia Moldovii, şi ieşind din beserică cu tot senatul, au intrat în curţile domneşti şi au şădzut în scaon.

Iară a treia dzi, după ce s-au aşădzat în scaon, boierit-au pre aceşti boieri cari-i scriu mai gios. Pus-au pre Costantin Costache logofăt iarăşi vel-logofăt, pre Sandul Sturdze, ce era hatman, l-au pus vornic mare de Ţara de Gios, pre Iordache Ca[n]tacuzino Deleanul vel-vornic de Ţara de Sus, pre Costantin Ruset vornicul, ce era socru domnului, l-au pus hatman, pre Mihălache Ruset, ce era văr primare cu domnul, l-au pus postelnic mare, pre Andreeş Ruset spatar mare, pre Iordache Ca[n]tacuzino Păşcanul ban mare, pre Iordache Ruset Cilibiul păharnic mare, pre Toader Păladi

Constantin Mavrocordat

vel-visternic şi pre Ioan Bogdan vel-stolnic, pre...,[1] feciorul lui Iordache sulgeriul, vel-comis. Aceşte era boierii lui Costantin-vodă dintâi. Însă nu toţi după orânduiala lor, cum să cădè, s-au pus, ce mai mulţi după mită. Fiind domnul tânăr şi neştiind rândul ţărâi, au apucat unii cu dări la musaipi. Şi aşădzându-să aceste boierii, au lăsat domnul visteria şi chevernisala ţărâi în sama boierilor, să chivernisască ei cum or şti nevoile ţărâi, după obiceiul vechiu, cum au fost mai întâiu, nu cum era la Grigorie-vodă, să chivernisască numai Sandul Sturdze cu doi greci, ce au lăsat în sama tuturor. Ce pre cât a ţinè va arăta vremea viitoare. Venit-au şi cu acest domnu şi mai mulţi greci decât la Grigorie-vodă.

Atunce la domnia noao, la banii steagului, găsindu boierii hârtiile gata de la Grigorie-vodă, scos-au hârtii frunte de 4 ughi, mijlocul de 3 ughi şi de 2, coada de un ughi, fără năpăşti. Iar apoi după aceasta scos-au pre ţară civerturi.

Iar la divanuri, oricum să părè că să pricepi mai bini decât Gligori-vodă a giudeca, să ispitè să să pui şi împotriva boierilor, unde socotè că giudecă strâmbu boierii. Şi-n toate dimeneţile avè obicei de chema boierii di le da cafè, şi nu numai celor cu boierii mari, ce şi la o samă di boieri mazili. Cari au fost boieri mari îi chema di le da cafè, le arăta politică di cinste mari. Dară aşè, în scurtă vremi, piste 2, 3 luni, şi născu zavistie şi lăcomie, după cum îi obiceiul lumii aceştie. Că din boierii noştri, din moldoveni, începură unii a să lipi cu-mbunături pintre greci, a arăta drumuri şi căli di răutăţ, cu ce ar lua bani mai mulţi din ţară. Şi stricară legătura şi blăstămul ce făcusă Gligori-vodă milă boierilor, di da disetină din dzeci stupi un leu, iar acmu făcură di dară ţărăneşti, de dzeci stupi 22 potronici şi civerturi pi

---

[1] Loc gol în manuscrise.

ţară totŭ odată. Iar di toamnă au scos văcărit şi vădrăritŭ totŭ odată, şi di iarnă civerturi şi hârtii, iar di primăvară pogonăritŭ şi coniţi, câti 8 potronici di vită, ca şi văcăritul.

Aceste toati nevoi într-un an le-au luat. Şi-ncepu obicei, ca şi la Gligori-vodă, de nu mai întreba pre alţi boieri di ţară. Numai c-un moldovan şi cu grecii să sfătuiè, anumi Toadir Păladi vel-visternic, di făcè cum îi era voia. Şi s-învrăjbiră şi domnii foarti tari, fiind veri primari. Că umbla Costantin-vodă să scoată pe Gligori-vodă din domnie, din Ţara Românească, să margă iar Costantin-vodă în locul lui Gligorie-vodă în Ţara Românească, şi aice în Moldova să pui pe vără-suu, Mihălachi postelnicul, domnu în locul lui. Iar Grigorie-vodă, simţind faptile lui Costantin-vodă ce umbla, siliè să scoată pi Costantin-vodă şi să pui pi Mihai-vodă domnu în locul lui Costantin-vodă. Că Mihai-vodă, după ce i s-au plinit un an, l-au scos din surgunie. Şidè în Ţarigrad la casa lui. Numai el nu să prè trăgè în Moldova, vădzând că să sfădesc domnii amândoi, socotindu ca doară a apuca domnia în Ţara Românească. Vai de aceste 2 ţărî creştine, cu aceşti domni străini! Ce di amar di bani dau pentru vrăjbile celi ticăite a lorŭ! Păladi Toaderŭ vel-visternic, fiind nepot lui Mihai-vodă şi cu atâte rudi, îi părè bine di acesti vorbi că sunt între domni şi mai mult îndemna la jacuri şi la vrăjbi. Făcându-să prietin domnului, şi nicunoscându-l, domnul gândiè că-i esti prietin. Dar elŭ altele socotè în inima lui, ca doar s-ar spargi ţara şi să s-audă la Poartă, să-ş dè domnul în cap, să vii Mihai-vodă domnu, fiindu-i unchiu. Şi era cu doă feţi, arătându-să cătră boieri că-s vinovaţi grecii.

Greci, prăcum s-au scris că era mulţi, ei toati boieriile şi pârcălăbiele şi vămăşiile celi di pi margini, cu agonisit, tot ei le cuprinsesă de le-au luat, iar boierii di ţară nu putè încăpè la nimică. Şi toţi avè lefi mari de la visterii, şi vo

dzeci ţiitori măritati a tătâni-său, bărbaţii lor tot cu lefe şi cu boierii. Era aşijdere un frate a lui, anumi Iancul beizadè, cu mari cheltuială, că avè câte 10, 15 lei leafă pe dzi, fără alteli. Şi maştehă-sa iarăşi cu mari cheltuială, că avè grè casă, cu multi roabi, di li îmbrăca şi li mărita, tot cu cheltuiala ţării, şi osăbit şi leafă pe dzi 15 lei[1].

Şi tâmplându-să de era vrajbă între leşi cu moscalii, vinè mulţi turci la Hotin şi la domnu, şi tuturor le da daruri cât nu li să cădè, ori cu treabă, ori fără treabă. Măcar că şi Grigorie-vodă da la turci mult şi făcusă obiceu mult, nu ca alţi domni, el da mai înainte, iar acesta da îndoitŭ di cum da Gligorie-vodă, cari Dumnedzău ştii ce di greu era pi ţară, tot ca să-l laude turcii la Poartă, că-i bunŭ, ca s-apuci iarăşi domnia la munteni.

Mai dinainti vreme, alţi domni, când viniè un agă prè mari, di-i da un povodnicŭ şi o pungă de bani, mult doă, iar la ceielanţi mai di gios le da câte un postav, şi unora şi câti un aclaz, şi altora câte o sută de lei, câti o sută cindzăci. Iar mulţi bani da numai cari vinè cu treabă la dânsul, iar care trecè, nu le da nimic. Şi boierii moldoveni totdeauna mergè la Poartă, di jăluiè nevoile şi lua sama capichihăilor, şi nu să făcè nici a patra parte[2] cheltuială cât să face acmu.

Agiuns-au osândă pe biata Moldovă, că tot le dzâcè că nu să mai satură di domni, iar acmu, de când au stătut domni străini, le agiunge, de nu li vine şi altu amarŭ şi mai cumplitŭ. Numai cum a hi mila lui Dumnedzău, la atâta au rămas, iar altă putinţă nu mai esti, că boierii la Poartă nu vor să margă, că nu-i lasă domnii[3]. Capichihăile fiind greci, cât dzâcŭ c-au cheltuit, atâta le dau, şi n-ari

---

[1] Ultimele opt cuvinte sunt scrise de Neculce.
[2] Acest cuvânt este adăugat de Neculce.
[3] Ultima propoziţie este scrisă de cronicar.

gură ciniva să li dzâcă ceva sau să li iè sama, ce dzâcŭ că suti di pungi şi mii au cheltuitŭ. Turcii ce vinŭ, tot belacoasă, ceasornici di aur, fuzâi, cai cu şeli, cu rafturi, suti de lei, mii de ughi le dau. 1.700—1.800 de pungi de bani să ièu din ţară acmu, iar mai înainti, la domnii trecuţi, mai multu di 400—500 pungi nu să lua. Şi altfel di ţară era, întemeietă, nu ca acmu. Oh, oh, oh! vai, vai, vai di ţară! Ce vremi cumplite au agiunsu şi la ce cumpănă au cădzut! Doar Dumnedzău di a faci milă, pre cum au făcut cu izrailitenii, cu Moisei prorocŭ, de-au dispicat Marea Roşie. Aşè să facă şi cu tini, săracă ţară! La ce obiceiuri ai agiunsu, ca să scapi dintr-aceste obiceiuri spurcati!

Domnul încă, după ce s-au cruntat într-acesti lucruri cari am pomenitu mai sus, şi uşile ş-au încuiet, şi hirea şi divanurile ş-au schimbat într-altu fel.

Iară la al doile şi al triile an a domnii lui Costantin-vodă scotè câti 2 văcărituri pe tot anul şi hârtii şi şverturi mulţime. Numai disetina pi boieri iarăşi au lăsat-o mai pi urmă să hie din dzeci un leu, pre cum era şi la Gligorie-vodă.

Aşijdere au făcut testament mănăstirilor, preuţilor di ţară şi mazililor, di le-au rădicat dajdea, să nu dè nemică.

Ş-au început a arăta şi dragosti şi milă cătră mazili ş-a rădica câte cevaş din văcăritŭ, temându-să ca să nu fugă în Ţara Muntenească, la Gligorii-vodă. Că Gligorii-vodă tot triimitè la boieri şi la mazili, di-i chema să vii în Ţara Muntenească, ca să dè pricini că să spargi ţara, ca să mazâlească pe Costandin[-vodă][1]. Oblicind Costandin-vodă acesti lucruri, au început a slăbi pe mazili din dări, şi boieri[i] a-i ţinè mai bine, pentru ca să nu fugă, iar pi ţară ce putè, tot lua. Şi triimitè la Poartă mulţime di bani, di da musaipilor împărăteşti. Şi s-au agiuns Costantin-vodă cu

[1] Adăugat de mine.

toate căpiteniile turci de pe Dunări, di-au pârât pe Grigorie-vodă la Poartă. Şi atunce fiind un viziriu nou, anume Smail-paşe, neavându treciri la Poartă, au isprăvit cei dinluntru iarăş domnia lui Costantin-vodă, să margă în Ţara Muntenească, c-au dat 1.400 pungi. Iar pi Grigorie-vodă n-au putut să-l mazilească, ce l-au mutat iarăşi în Moldova. Şi păn-a s-aşădza domnii în scauni, s-au schimbat şi acela vizir. Deci, după ce s-au aşădzat în scauni, au şi-nceputŭ a să sfădi şi a să pârî la Poartă unul pe altul în vedeală. Că Costantin-vodă, cum i-au vinit veste să margă domn la munteni, cum au şi păzit de ş-au făcut mărturie de la un cadeu de Hotin, ce să tâmplas-atunce la Ieş, şi de la boierii caimacani, cum că le-au fostu bun şi n-au luat nimic de la ţară. Iar Gligori-vodă, viindu pe drum încoace, cum au înţeles de acel lucru, cum au răpedzit cu scârbă la caimacani. Şi caimacanii vădzindu aşè, îndat-au răpedzit ţară la Hotin, la Tighine, la Baba la sarascherul, de-au pârât tare pe Costantin-vodă, că i-au pustiit şi i-au jecuit, şi nimică nu i-au putut strâca atunce.[1] Cari mai pi urmă, vremi viitoare, s-or scrii la rândul său. Iar capigi-başe, cari vinisă întâi să schimbe domnii, n-au apucat să margă la Poartă, ce au vinit alt capigi-başe di la viziriul cel nou, di l-au pus în heră şi i-au luat darurile ce-i didesă domnii, şi au adus altă înnoire domnilor. Şi au luatŭ şi acesta alti pocloani. Era bogati conaci şi-nvăluituri în biata ţară. Şi mutându-să domnii, n-au vrut să să tâmpine ca întâi, ce au păzit şi au trecut Grigorie-vodă pi Siret şi Costantin-vodă pe Bârlad.

Într-aceşti 2 ani pol ce au fost la Costantin-vodă, bişuguri n-au fost nici în pâne, nici în stupi, nici vândzare în nimic. Şi moarti în viti încă era, di murè vitele, şi văcăritŭ pe vitele moarti lua. Numai la mazilia lui viile au rodit bini.

---

[1] Ultimele trei fraze sunt scrise de Neculce.

Acest domnu Costantin-vodă era un om prè mic de stat, şi făptură proastă, şi căutătura încrucişetă, şi vorba lui înecată. Dar la hire era nalt, cu mândrie vrè să s-arete, dar era şi omilenic. Cazne, bătăi rele la oamini nu făcè, nici la singe nu era lacom, şi răbdător mult. Îi era dragă învăţătura, coräspundeţii din toati ţările străine să aibă, prè silitor spre veşti, ca să ştii ce să faci pintr-alte ţări, ca să dobândească numi lăudat la Poartă. Minciunile îi era prè drag a li asculta, numai nu era pre grabnicŭ a faci rău. Giuruiè prè mult unora şi altora, dar la mai mulţi nu da dintr-aceli giuruinţă. Era om di-l întorcè şi alţii.

Aşè socotescu, acestu domnu, di n-ar hi avutŭ această casă grè a tătâni-său, cu mulţime de mâncăi, şi să nu-i hi fost gândul cu pizmă să scoată pi văru-său Grigorie-vodă din Ţara Muntenească, n-ar hi fost atâta jac în ţară, că pe mănăstiri şi pre popi îi iertasă de dajde, şi s-ar hi pomenit numile lui în numele domnilor celor buni şi aleş. Numai zavistia lăcomiii, pentru ca să margă iar în Ţara Muntenească, fiind acè ţară mai bogată, şi să-ş izbândească inimii asupra văru-său, lui Grigorie-vodă, şi mult îndemnându-l şi maştihă-sa, doamna tătâni-său, şi musaipii lui fiind mulţi, că nu să pot chivernisi într-această ţară a Moldovii, fiind slabă, ce sta di dzi, di noapti asupra lui numai să margă în Ţara Muntenească. Şi aşè au rămas cu nemulţămiri dispre Ţara Moldovii. Ce mai pre urmă mergându, precum va hi şi aceştii ţărî, viind la vârsta bătrâneţilor, vremea viitoare va arăta. Că mai mulţi domni din buni să fac răi, iar din răi să să facă buni, puţini să află.

Să lăsăm di acmu pre Costantin-vodă şi să scriem di celi străine ce s-au făcut în 2 ani pol în dzâlile lui. După ce-au murit craiul Avgust, stătut-au leşii vo giumătati an la sfat, pi cini ar socoti să pui crai. Deci unii alegè dintre dânşii,

din cinci domni să pui crai pe unul, iar alţii dzâcè să aducă pi Lişinschii de la franţoj, să-lŭ pui crai, că este socru craiului franţujesc şi li giuruieşti mulţime de bani domnilor şi mulţime di lefi slujitorilor de câţva ani trecuţ, carili să cheamă zasluga. Socotè că le-a fi de folos, c-a da oasti agiutor Franţozul, di or sta împotriva moscalilor ş-a Neamţului, când or vrè să li strâce volnicia, ş-or avè agiutor şi pe Turcu, că Turcul esti la o legătură cu Franţozul. Iar di or puni dintre dânşii, n-orŭ avè agiutor di la nimi, şi i-or strâca moscalii şi nemţii, când n-or gândi ei, şi li-or strica volnicia. Şi la acest sfat, să pui crai pe Lişinschii, era îndemnător Iosif voievoda Chiovschii, fiind văr primare cu craiul Stănislav Lişinschii, şi cu tot neamul lui Potoceştii. Iar altă samă de domni leşeşti să agiunsesă cu moscalii şi cu nemţii şi trăgè să pui pe Frederic, ficiorul craiului Avgust. Şi dzâcè că dintre dânşii nu-i bini, că-s săraci, şi de-or vrè să să scoali asupra lor cineva, n-a avè cine li agiuta. Pe Lişinschii iar nu-i bine să-l pui, că Franţozul esti diparti, şi Moscalul şi Neamţul nu priimeşti, fiind prietin Turcului, şi or vini oşti moschiceşti şi franţujeşti ş-or faci mari rău tari ţării. Deci stându aşè mult la sfat, era şi solul nemţesc şi solul moschicesc acolo la Varşavă, şi strânsă multă oasti leşască. Iară voievoda Iosif Chiovschii şi cu neamul Potoceştii au scris pi taină la craiul franţujesc şi la Lişinschii ş-au adus pi Lişinschii fără veste în târgu la Varşavă. Şi numai într-o dzi nu l-au arătat, iar a doa dzi au şi ieşit în videală, şi au şi-nceput a striga Potoceştii şi a i să închina lui şi a dzâce «crai nou, crai nou, crai nou, vivat!», şi atunce cu toţii în grabă a s-închina şi a-l priimi de crai. Iar solul moschicesc au ieşit din Varşavă ş-au purces asupra Litvii ş-au răpedzât la oastea moschicească, că sta gata în Smoleanţca. Şi-ndat-au şi trecut oastea, de-au intrat în Litva, iar domnii

şi boierii din Litva au şi-nceput a fugi din Varşavă ş-a alerga la oastea moschicească ş-a ţinè cu moscalii împotriva lui Lişinschii. Iară domnii şi boierii din Ţara Leşască, vădzând că să disparti di dânşii, s-au şi făcut în trii părţi. Unii alerga la moscali, iar alţii s-au dat în gios, în preajma Hotinului, nădejduind c-or vini turci să le agiute, iar o samă de domni şi cu craiul Lişinschii s-au dus de-au intratŭ în cetatea Danţca, cu o samă de domni leşeşti, aşteptând să li vii oaste franţujască într-agiutori. Dar moscalii au umplut Ţara Leşască: unii au intratŭ di la Smoleanţca, unii di la Chiov, unii di la Riga, alţii cu vasă di la Mare Balticŭ, şi s-au dus la Danţca, şi s-au tâlnit la Danţca cu câtiva mii de franţoj, şi i-au bătut pe franţoj. Apoi au mersu dzeci mii di moscali la Danţca şi, apropiindu-să di cetate la poartă, au şi aprinsu din cetati un lagum, ş-au pierit mai toţ acei moscali.

Iar dipe acee, vădzând moscalii tabăra lor, ş-au şi gătat cu temei oasti întemeietă 40.000 ş-au mers întinsu la Gdanţca. Ş-au început a bate cetatea cu cumbarali ş-au fărmat prè rău cetatea. Iar cei din cetati s-au spărietŭ, socotindu că n-or putè să ţii cetatea. Ce-au căutat numai a faci ponturi di paci şi a s-închina şi cu multu dar pentru oştile moschiceşti ce perisă. Şi domnii leşeşti cari era în cetati încă să n-aibă nici o nevoi dispre moscali, să margă şi să s-închine craiului Frederic. Şi cu această tocmală au şi deşchis porţile, ş-au intrat moscalii în cetati. Iară craiul Lişinschii, mai înainte, când să bătè, de era încungiurată Gdanţca di moscali, au făcut meşterşugŭ c-un păscar. C-au mers acel păscar cu peşte la acela ghinărar cari era mai mari pe oştile moschiceşti, ş-au făcut ocaz di la ghinărariul Lis, cari era mai mare pe oastea moschicească, ca să poată umbla cu 2 oameni pe mari, să prindă peşte, ca s-aducă totdeauna peşte ghinărariului Lis. Şi credzându-l ghenăra-

riul, i-au dat ocaz di volnicii a umbla la peşte. Deci craiul Lecinschii s-au şi îmbrăcat în haine proasti, împreună cu păscariul, ş-au şi purces pi apă să prindă peşte, făcându-s-a prindi peşte, păn-au ieşit din străjile moschiceşti. Şi ieşind la margine, la un satŭ, au şi nemeritŭ nişte căzaci di donţi umblând pentru hrană. Iar Lişinschii s-au şi suit pe un cuptor, făcându-să bolnav. Ş-audzind căzacii gemând, nici în casă n-au vrut să intre, temându-să de boli. Iar Lişinschii au facut cum au putut ş-au mersu păn-în hotarul prusesc şi, agiungând în hotarul prusescu, n-au putut să să mai tăinuiască, ce au căutat numai a spuni. Şi oblicind craiul prusesc, l-au şi luat la sine în dragosti, şi de toati ce-i trebuiè îi da şi ca pi un crai îl ţinè. Numai în pază sta, ca să nu scapi nici într-o parti, căci esti colegatur Neamţului şi prietin Moscalului. Şi au rămas acolè. Precum va mai fi, vremea va arăta.

Iar moscalii, după ce au aşădzat Gdanţca, au lăsat oasti puţină pe margine, de-or vini niscai franţoj, să să poată apăra. Şi cee oasti s-au înturnat iarăşi în Ţara Leşască asupra leşilor. Pe undi găsè obuzuri leşeşti, să tot bătè şi-i tot biruiè pre leşi.

Atunce s-au şi coborât şi craiul Frederic cu oasti din Sacsonia, cu saşi ca la 30.000 oşteni, la Varşavă, la scaonul crăii leşeşti. Iar pe oastea moschicească, capete mai mari era aceşti ghinărari, anumi Lis şi Bero şi Zagraţchii şi Hesenburgu şi Cotuş Minuh şi Masurlisŭ şi Vejbahu.

Aceşte ghinărari era ciniş cu obuzul său, câti 15.000—20.000 di moscali la un obuz, osăbit di căzaci şi de donţi şi de saşi. Iară leşii, păn' la o vreme, tot umbla din locŭ în locŭ şi nu s-închina moscalilor, nădejduind ca doarŭ le-ar veni agiutor di la Franţoj şi de la turci. Şi pre unii din leş boţându-i moscalii, au trecut şi olatul Hotinului. Iar turcii

nu le da agiutori, căci să bătè cu cazâlbaşii, or nu să putè încrede cu leşii. Fără câtŭ au triimis puţini spahii şi un soltan la margine, la Hotin, de sta di pază, să nu facă vun meşterşug Hotinului. Şi aşè au stătut lucrurile amestecati 2 ani. Şi vădzând leşii că n-au nici o nedejde ş-agiutor nici di o parti, au începutŭ a s-închina, păn' s-au închinat toţ la craiul Frederic, ş-a-l priimi crai. Iar pe craiul Lecinschii, cu tocmală l-au trimis Prusul pe apă la ginerele său, la Franţoj.[1]

Deci şi craiul Frederic i-au priimit cu dragosti şi i-au boierit, cari nu era boieriţi. Şi au pus hatman coroni pe Iosif voievoda Chiovschii, cari era temiială zorbalâcului cel mai mari, şi hatman polni pi Braniţchii şi hatman vilchi litovschii pre Ragivir şi hatman polni de Litva pe Vişnoveţschii. Şi au rămas lucru păn-acmu aşè, păn' la let 7244 feurar 1. Iar moscalii au rămas ca la 30.000, şi saşi ca la 20.000 în Ţara Leşască, iar alţi moscali s-au dus în gios la Poltava în preajma Azacului. Că hanul s-au rădicat de-au purces cu toată puterea din Crâmŭ, să margă pe la cerchej să treacă munţii asupra cazilbaşilor pe la Dervent. Şi prindzând de veste cazilbaşii, nu i-au lăsat să treacă, şi au zăbăvit toată iarna acolo, pe la cercheji. Şi cât au zăbăvitŭ la cerchez, au început a face mistecături şi tulburări în hăniele cele de suptu Moscu, ce-s la Căzan şi la Hastrahan, a-i pune hani şi bei şi lacumiţ[2]. Şi s-au întorsu iarăş înapoi la Crâm. Ce şi moscalii încă stau mulţi, boţiţ la marginea lor, în prejma lor. Numai hanul, de toamnă, când au trecutŭ spre cercheji, au fost can stricat tătarâi nişte sati moschiceşti

[1] Ultima frază este scrisă de Neculce. Am transcris «Lecinschii şi ginerele» în loc de «Lecinscrii şi ginele», cum scrisese cronicarul.

[2] Frază adăugată de cronicar.

pi margine trecând. Iar moscalii, după ce au sosit la margine ş-au vădzut ace stricăciuni di tătarî şi acele mestecături şi tulburări ce au început a face în hăniele lor, n-au mai putut răbda, ce[1] au lovit şi ei vo 20 şi mai bini di sati tătărăşti, cari trăiesc pi dincolo di Azac, şi le-u pus tot supt sabie. Apoi s-au pornit o samă di moscali cu căzaci să marg-în Crâm. Şi pe câmpii Crâmului i-au apucat o iarnă grè, cu mari vicoli, şi le-au pierit mulţi cai şi oameni. Ce n-au putut să mai margă şi s-au întorsu înapoi, la marginea ţărâi lor, pe la Poltava, pi la Harhov, de ierneadză păn-în primăvară. Ce să va mai alege di primăvară, vremea va arăta.

Cazâlbaşii încă într-aceşti 2 ani pol a domnii lui Costandin-vodă s-au tot bătut cu turcii prè rău. Că în anul 7242 au bătut cazâlbaşii pe turci, de n-au scăpat unul, că-i boţisă la margine. De o parti era târgul Bagdatului şi di altă parte era apa Efratului, de nu putè să fugă turcii nici într-o parti. Că-i încungiurasă de toati părţili, di n-au scăpat mai nimi. Atunce au pierit şi Topal-paşe şi câţiva paşi, Topal-paşe cari fusesă mai înainti vizir şi era sarascher pi acè oasti.

Iară la văletul 7243 rădicat-au turcii mulţime di oasti, ca la 200.000—300.000 di oasti, de-au purces iară asupra cazâlbaşilor. Şi au pus sarascher pe Chipruliu, şi cu vo 30 de paş cu mulţime di tunuri. Iară cazâlbaşii s-au aşădzat cu ordia lor acolo între 2 munţi pe un şes. Ş-au făcut 2 meteredzi, nu diparte unul de altul, cât să poată agiunge cu sineţili. Şi-au făcut lagum în meteredzul din frunte, iar în cel dinapoi meteredzŭ n-au făcut lagumuri. Şi ş-au tocmit oastea, pedestrimea, în meteredzul cel din frunte cu lagumuri ş-au rânduit o samă di oasti călărime sprintină pe de amândoă părţile munţilor, supuş. Iar turcii, cum i-au vădzut pi

[1] De la «acele mestecături...» până la «...răbda ce» scris de Neculce. Am transcris «putut» în loc de «put».

cazâlbaşi, s-au slobodzit cu mari năvălire asupra lor. Dar cazâlbaşii s-au făcut a fugi înapoi, de-au lăsat meteredzul cel cu lagum, de-au intrat turcii într-însul, şi ei au intrat în meteredzul cel dinapoi. Şi aşè, cum au început a să bate, s-au şi aprinsu lagumurile ş-au început a arunca pe turci. Şi dipe ce s-au potolit lagumurile, îndată s-au şi slobodzit cazâlbaşii în turci, a-i omorî pe cari mai scăpasă de lagumuri, iar cari plecasă fuga din ordie a-i prinde cazâlbaşii cei supuş di pi supt munţi, di-i lua pe toţi di grumadzî. Dintr-atâta somă di oaste ce fusese di-abè au scăpat 1.000—2.000. Şi au pierit sarascheriul Chipruliul şi toţ paşii câţ au fost într-acè oasti. Şi vo 200 di tunuri au luat.

Cetăţile toati ce li luasă turcii în trecuţi ani di la cazâlbaşi acmu le-au luat cazâlbaşii toati înapoi. Şi acmu umblă turcii de să roagă să facă pace, dar încă nu s-au aşădzat păn-acmu. Ce precum va mai lucra vremea, va arăta la rândul său.

Fost-au datŭ pi taină agiutor împărăteasa Moscului 40.000 moscali cazâlbaşilor, cu ghinărariul Lis şi cu portul schimbat cazâlbăşeşti. Şi turcii nu ştiè nimic di acel agiutor. Şi mai mult moscali spărgè temeiul turcilor pe pedestrime, iar pi călărimea turcilor cazâlbaşii îi bătè mai rău. Şi multu s-au învăţat cazâlbaşi la foc de moscali a da[1].

Franţozul, vădzând că nu priimăsc moscalii pre socru-său Lişinschii crai în Ţara Leşască, şi cu nemţii, ş-au dat cote cu Turcu să-nceapă el gâlceavă la nemţi, şi Turcul să de agiutor leşilor împotriva moscalilor. Deci au şi sculat pe craiul Şpaniii fără veste cu oasti şi s-au coborât în Italia de-au luat câtiva cetăţ din Anapole, cari le ţinè Neamţul. Dar Franţozul a pornit oaste asupra Neamţului, ca să margă în Sacsonia, şi n-au putut mergi, că nu l-au lăsat Neamţulŭ.

[1] Această propoziţie este scrisă de Neculce.

Şi s-au şi lovit o samă di oasti în câteva rânduri. Şi uniori bătè Neamţulŭ, şi uniori Franţozul, dar tot mai mult bătè Neamţul. Numai temeiul oştilor nu s-au lovit niciodată, că nu cutedza nici cee parte, nici ceelaltă. Iar în anu 7243 au mersu şi 30.000 moscali agiutoriu Neamţului, foarti oaste bună aleasă, cu ghinărariul Lis, care fusesă şi la cazâlbaş. Şi iar aşè s-au bătut într-acest an câti o samă di oşti. Dar temeiul tot nu s-au bătut, fără câtŭ singuri moscalii s-au bătut cu o samă di franţoz, şi i-au bătut prè rău pre franţoji. La cari oasti, capetile franţuzeşti, vădzând acè groznică bătai, au scris cărţi la craiul franţuzescu să facă paci, să nu să mai bată, că oastea moschicească esti un nărod prè tari, nu pot nimic să prindă cu dânşi la bătai. Di s-or mai bati, poati să istovască pe toată oastea franţuzească.

Ce acmu stă papa di Râm şi cu alti crăii mari ca să-i împaci pi Neamţu cu Franţozul. Ce precum s-a alege, vremea viitoare va arăta.

Aceste toati s-au făcut în 2 ani pol în dzâlile lui Costandin-vodă. Iar la ce s-ar mai alegi înainti, s-or scrii la rând, la domnia lui Gligorie-vodă.

Cap. XXIV

A DOA DOMNIE A LUI GLIGORII GHICA-VODĂ, VĂLEAT 7244 DECHEMVRIE 15

Şi după ce-au vinit în Ieş în scaun, să arăta vesel, cătră toţ boierii cu dragoste. Numai i să cunoştè faţa, că-i pare prè rău şi i-i ruşine, unde l-au scos văru-său din Ţara Muntenească. Ş-au şi-nvăţat de-au mersu boierimea toată la gazda capigi-başii cari vinisă di-l pusesă în scaun, de-au făcut mare jalobă c-au pustiit ţara Costantin-vodă şi cu grecii lui, făcând multi obiceiuri reli. Şi a triia dzi au şi pornit pe capigi-başe în grabă, ca să margă şi să pui şi pe Costantin-vodă în scaun în Bucureşti. Că vinisă numai un capigi-başe la amândouă domniile să li muti şi să li aşedză. Şi Costantin-vodă aştepta pe capigi-başe pe drum, nu-ntra în Bucureşti păn-a nu sosi turcul să-l pui în scaun.

Deci cum au pornitŭ pi capigi-başe din Ieşŭ, n-au trecut patru, cinci ceasuri, ş-au şi închis pe doi boieri, anume pe Sandul Sturdze vornicul, cari fuses-în domnia dintâi prè drag lui Gligorie-vodă şi-l ţinusă la mare cinste, şi pe Toader Păladi visternicul. Deci visternicului Păladi îi da pricină pentru catastijeli ţării şi izvoadile, că le-au luat toate Costantin-vodă, şi n-avè pe ce îi lua sama. Iar vornicului Sturdzii era mai mare şi mai grè închisoare şi scârbă, arătându-i vină că i-i rudă şi l-au ţinut că-i a lui, şi l-au îmbogăţit în

domnia dintâi, şi l-au cinstit mai mult decât pe alţii, şi l-au avut de credinţă bună. Iară el, când au scris Grigorie-vodă din Ţara Muntenească la dânsul şi la alţi boieri moldoveni să fug-în Ţara Muntenească şi i-au poroncit într-atâte rânduri, el n-au vrut să primască să fugă, ca alţii, ce încă au stătut el altora pricină să nu fugă. Că-i dzâce Sturdzie: «De-ai hi fost îndemnător tu, şi n-ai hi fost pricină să-i popreşti, şi aţ hi fugit, eu astădz n-aş hi fost mazâl din Ţara Muntenească şi aş hi şi acmu în Ţara Muntenească domnu. Şi Costantin-vodă ar hi fost mazâl, dar eu nu, că-n Moldova era să vii Mihai-vodă“. Deci Sturdze rămăsesă la mari groază şi greu; s-apropiesă cumpănă vieţii. Numai s-au tâmplat, nărocul lui, un patriarhu mazâlŭ di la Ţarigrad, anumi Pais, de vinisă cu Grigorie-vodă aice în Ieşi. Ş-au stătut di dzi, di noapti cu rugăminte, şi cu mari greu, după ce-au trecut o săptămână, l-au iertat. Socotiţ acmu, fraţilor boieri, hirile domnilor! Să potriveşti cu linul mărilor şi cu săninul ceriului. Când nu gândeşti, să tulbură mările şi ceriul nuoreadză. Aşè sunt şi hirile domnilor. Când trage omul nedejde de bucurie, atunce vine la scârbă. Precum era măcar acest Sturdze, la domnia dintâi, mare şi tare, ca un leu asupra tuturor; ce vrè el şi ce dzâcè el, acee făcè şi Gligorie-vodă, iar acmu la cât vinisă! Care să pomeneşte puterea lui ce avè la domnia lui Gligorie-vodă înapoi.

Iară când au fost a patra dzi, după ce-au şădzut în scaun, au boierit boierii după obicei, anumi: pus-au pi Costantin Costachi sin Gavriliţă vel-logofătŭ, iarăşi cum au fostu logofătŭ, pi Iordachi Cantacozino vel-vornic di Ţara de Gios şi pi mine, Ioan Neculce, iarăş vel-vornic di Ţara di Sus, pi Costantin Psăolus hatman, pe Grigoraşco vel-postelnic, grec ţarigrădan, din toţ greci acestor 2 domni, el mai bun şi mai înţelept şi cilibii, nămai tot hire de grec. Pre-

cum este hire mai ales de lup decât de dulău, aşè şi el nu era lup, decât să pricepè mai mult dulău decât de lup. Nămai nu avè prè multă treceri la stăpân, după cum îi era slujba bună şi omenia. Pus-au pe Iordachi Păşcanul Ca[n]tacozino vel-spătar[1], pe Gavril Costachi Gavriliţi vel-ban, pe frati-său Toader vel-păharnicu, pre Costachi Razul vel-visternic, pri Lupul Gheuca vel-stolnic, pre Alistarhu vel-comis. Aceşte au fost boierii lui Grigorie-vodă în a doa domnie.

Iară după ce s-au aşădzat boieriile şi s-au mai curăţit de calabalâcuri, au stătut di au scos banii steagului, grei bani pi toată ţara. Şi au scos dăjdi pe boieri mazâli, şi pi popi, şi pe mănăstiri, şi au ruptu testamentulŭ ce făcusă Costantin-vodă cu blăstăm. Şi au scos şi cârcimărit, câti cinci lei de cârşmă în toată ţara. Şi iară au strâcat blăstămul ce era făcutŭ mai înainti, să nu dè. Ş-au ales boieri, ş-au pornit pi la ţinuturi cu banii steagului, din dzi întăi a lui ghenari, cu mare sirguială şi grabă di bani. Şi bine n-au trecut ghenari, să istovască zlotaşii banii steagului, au şi păzât în luna lui fevrar di au scos văcărit câti un leu di cal şi câte un zlot di vită, iarăşi cu mare grabă. Atunce să tâmplasă Costantin Costachie Gavriliţi, ce să poriclè Negel, c-avè un negel în nasŭ din naştire, cari era logofătu mare şi era cu zlotăria la Suceavă. Şi mergând la mănăstire la Suceviţi, sosind într-o simbătă sara la mănăstire, în 28 di dzâli a lui feurar, au şădzut cu igumănul şi cu alţi mazâli la masă, de-au mâncat bini sara, iar când au fost dispre dzuă, s-au sculat să margă la biserică Duminică dimineaţă. Şi n-au apucat să agiungă în biserică, şi l-au şi lovit o ameţală, de-au

[1] De la «grec ţarigrădan...» până aici, scris de Neculce. «Pus-au...» pare mai puţin sigur ca provenind de la cronicar, deşi, prin trăsături, se deosebeşte clar de scrisul copistului. Înainte de «Nămai», apare «cât», din neatenţie, de două ori: «decât cât (de lup)».

cădzut gios în mijlocul mănăstirii. Şi luându-l ficiorii în braţă, dè bè l-au dus păn' la chilie, şi peste un ceas au şi murit.

Apoi l-au adus slugile la Ieşi, şi i-au ieşitŭ vodă înainte şi cu toată boierimea, şi l-au îngropat la mitropolii, afară lângă uşa bisericii, c-aşè au poftit el, să nu-l îngroape în biserică. Şi mari cinste i-au făcut la îngropare, şi mai mulţi oameni strâga «Dumnedzău să-l ierte» dicât «să nu-l ierte». Că măcarŭ că era om mânios şi zavisnic asupra unora, după cum îs pizmătari neamul Gavriliţăştilor, dar avè şi unili lucruri bune. Că era om şi harnicŭ, nici mitarnic sau lacom, şi era şi om libovnicŭ, ospătători. Dragă-i era cinstea, şi mai aleasă decât toati era cè mai bună, că să punè tari în prici cu domnii şi cu alţii pentru ţară. Sta di să pricè, ca să nu o jăcuiască. Pentru acee nărodul mai mult strâga «Dumnedzeu să-l ierte»... Şi noă încă ni să cade, celor ce om citi, di vremi că sta pentru ţară cu bini, să dzâcim «Dumnedzău să-l ierte». Că boieriul cari stă cu bine pentru ţară di spuni, macar de-ar vini şi la primejdia vieţii, i să cade de la ace ţară şi di la peminteni a-i da mai multă cinste di laudă decât de hulă. Făcutu-i-au şi giupâneasa lui, unde l-au îngropat, mormânt di piatră frumos, ca să rămâie di pomeniri. Iar în locul lui au pus pi Donici Darie logofătŭ mare, care fusăsă şi mai în trecuţ ani[1].

Iar când au fost în luna lui april, în săptămâna cè mari, în post la Paşti, n-apucas-a istovi nici banii steagului, nice văcăritul bini, ş-au şi scos şi hârtii greli, de nu putè oaminii nici la biserică să margă, să-ş cati de sufletŭ, să se pricistuiască, sau la Paşti să păscuiască, ce păscuiè pin păduri, cu ferăli sălbatici, ascundzându-să săracii di hârtii.

---

[1] Ultima propoziţie, împreună cu cuvintele «Darie» şi «mare», adăugate de Neculce.

Făcut-au tot atunce salohori şi cară la Vozia. Scos-au atunce de-au datŭ mazâlii şi caii împărăteşti, în doă rânduri 400 cai. Rânduit-au tot atunce în luna lui mai şi oameni să mai şi scoată lemnu la Cartal pe Dunări, să facă pod. C-au început a umbla să strâci pacea moscalii cu turcii. Ce precum s-a alege di acest lucru, s-a scrii înainte la rândul său. Toati aceste nevoi mari într-acesti cinci luni să boţisă totodată pi ţară.

Şi era prè cu greu oamenilor, că de iarnă vitele murisă, şi de pâne pe multe locuri ducè lipsă, că nu rodisă de anul trecut. Şi neguţitorii cu datorie, simţindu de nepace, nu da un ban cu datorie nimărui. Şi zlotaşi avè dispre domnu mari scârbă de zapciilâc. Ce să mira bieţi oameni ce ş-or face capetele. Că să fugă n-avè încotro, numai în codri, de răul zlotaşilor[1]. Iar piste vară, viind viziriul la Cartal, la Dunări, ieşit-au ialoviţă pi ţară, di 2 ughi, ce era în visterii la banii steagului o ialoviţă, şi 2 pile de pâni. Aşijdere ş-alte pile, di ughiu pilă, ce le-au dus la Hotin. Aşijdere şi alt rând di pili di ordzu grele, câti 2 pile la un ughiu, şi cinci civerturi. Aceste toati le-au datŭ într-acest an a domnii mării sale lui Gligori-vodă.

Viziriul viindu la Dunări, la Cărtal, neavându pace cu Moscul, precum s-a scrie înainte la rândul său, au trimis bani lui Gligori-vodă să facă oaste muldoveni. Şi Gligori-vodă au trimis pe sup' munte, la Câmpul Lungu, la Vicov, la Berghem[2], de-u strânsu de cei oameni tineri, cu sineţă, ca vo opt sute, de le da bani şi tain, de i-au ţinut la Ieş toată vara.

Gligori-vodă tot nu uita ruşinea ce i-au făcut văru-său

---

[1] De la începutul alineatului până aici este scris de Neculce. Am eliminat câte un i de prisos din cuvintele «zapciilâc» şi «codri».

[2] Lectură nesigură. Pare a fi o greşeală de transcriere pentru «Berhomete».

Costantin-vodă, de l-au scos din Ţara Muntenească. Ce tot să zavistuiè amândoi la Poartă de să pârâè unul pe altul, ca să-ş dè peste cap unul altuie. Iară cându au fostu mai despre toamnă, viniè veşti bune lui Gligori-vodă de la vizirul, purtându trebile frate-său terdzimanul. Şi i-au vinit şi poruncă să margă la vizirul la Cartal, arădându în vedeală că-l cheamă la sfat. Deci îndată s-au şi gătit, cu mare pofală şi bucurie, şi au şi purces cu taină, să-l puie domnu în Ţara Muntenească.

Iar Costantin-vodă, simţindu de lucrurile lui Gligori-vodă, au şi răpedzit pe văru-su Mihălachi spătarul la Ţarigradŭ, la muftiul şi la câzlar-aga şi la alţii de curtea împărătească, şi ş-au tocmit trebile bine de la împărăţie. Şi au trimis şi alţi boieri la vizirul, cu multe vorbe proaste asupra lui Gligori-vodă, la vizirul şi la hanul.

Cându au sosit Gligori-vodă la vizirul la Cartal, bucuria s-au schimbat în voie ră, cu lucrurile srtâcate, şi încă şi în scârbă mare dispre hanul. Care, cu multă cheltuială de mare sumi de bani au dat vizirului şi hanului şi abiè ş-au aşedzat lucrurile dispre amândoî părţile, de-u vinit iar înapoi în Ieş la scaunu-ş. Şi i-au poruncit vizirul să-ş caute Ţara Muldovii, să o stăpânească bine, să nu o răsâpască, iar de Ţara Muntenească să ş-aşedze, să nu mai umble mestecându, c-apoi nici în Moldova n-a hi şi va petrece mare urgie. Aşè suntu prieteşugurile turcilor. Cini dă mai mult acela-i mai prietin şi mai bun.

Costantin-vodă, fiind aice domnu în Moldova şi înţelegându de Mihai-vodă că i-i giuruită domnia la munteni de vizirul, au umblat la Mihai-vodă de s-au legat cu prieteşug şi ş-au logodit pe o sor' a lui cu un ficior a lui Mihai-vodă, ce era mai mijlociu, anume Ştefan. Iar pe de altă parte au umblat capichihăile lui Costantin-vodă la câzlar-aga şi la

muftiul[1]. Şi când s-au trezit Mihai-vodă, s-au trezit numai cu giuruinţa, că Costantin-vodă l-au amăgit ş-au luat domnia la munteni, şi Gligorii-vodă aice, precum scrii mai sus. Şi iar, după ce s-au dus la munteni, Costandin-vodă scrie la Mihai-vodă cum că nu-i pricina di sminteală dispre dânsul, şi-i dispre Gligorii-vodă, şi el să ţini de acè logodnă cu sor-sa şi să găteadză de nuntă. Ş-au pornit boieri la Ţarigrad să iè pi ficiorul lui Mihai-vodă, pi Ştefăniţă, şi să-l ducă în Ţara Muntenească, să dè pi sor-sa. Iar Gligorii-vodă, di aice din ţară, nu s-au lăsat cu atâta, ce-au tot păzit de-au scris cu taină la Mihai-vodă, de-au stricat cu sora lui Costantin-vodă ş-au luatŭ pi o fată a lui Psăolus Costantin hatmanului, frati cu chiurce-başei. Ş-au mai făcut ş-altă logodnă, cu fata lui Mihai-vodă ce mai mari, s-o dè după ficiorul lui Gligorii-vodă cel mai mari, după Scarlatŭ. Şi ficiorul lui Gligorie-vodă era di 15 ani, şi fata lui Mihai-vodă di 25 ani.

Deci când au agiuns boierii munteneşti la Ţarigrad pi uliţă, iar nunta ficiorului lui Mihai-vodă giuca, şi au luat pi fata lui Costantin hatmanului. Deci Costantin-vodă au rămas la mari ruşini. Apoi Costantin-vodă nu s-au putut lăsa ruşinat şi au jăluit la Poartă pi Mihai-vodă, şi i-au întorsu cheltuiala 80 pungi bani. Şi-ncă au îndemnat şi pi nişte datornici a lui Mihai-vodă di l-au pârât. Şi-ndat-au închis pi Mihai-vodă, de-au rămas şi la închisoari. Ce s-a mai lucra, vremea viitoare va arăta. De merat lucru esti di Mihai-vodă, domnu bătrân, şi cu ce minte şi hărnicii îl

---

[1] De la alineatul «Vizirul viindu...» (pag. 80) până aici, adăugat de Neculce, afară de propoziţiile «să-l puie domnu în Ţara Muntenească“ (sfârşitul alineatului al doilea) şi «cini dă mai mult» (sfârşitul alineatului al patrulea). Lectură nesigură pentru «prietin» şi «bun», unde apare r în loc de n şi în special pentru cuvântul care se găseşte imediat înainte de «la muftiul».

ştièm că era! Şi acmu 8 ani, di când s-au mazilit, i-au stătut nărocul, săracul, tot împotrivă, de-au rămas tot amăgit şi di o parti şi di altă. Iar mai înainti era el putincios să amăgească pi alţii, iar nu alţii pe dânsul. Numai poate Dumnedzău s-au mânietŭ di i-au luat darul. Dară Dumnedzău, cum s-a-ndura cu mila sa, va faci. Dzice H[risto]s la Evanghelii că, dacă s-ar împuţi sarea, bucatile cu ce s-or săra. Trebui să socotim şi noi aceasta, că di vremi că cei mari, stăpânii noştri, umblă amăgindu-să unul pi altul pentru lăcomie şi cinstea aceştii lumi şi calcă pravilile şi legăturile cu giurământ celi adevărate, dar noi ceşti mici, vădzând pi cei mai mari, cum li vom ţinè, sau cum ne va da Dumnădzău bine sau spori sau bişug? Numai iarăş înainti, cum a fi mila sfinţii sale, ne-a îndrepta.

Să lăsăm di acmu domnia a doa a lui Gligori-vodă şi să scriem di celi streine ce s-au făcut în dzâlile lui. Păn' la vălet 7244 mart s-au şi pornit moscalii, o samă la Hastrăhan şi la Căzan şi la alte hănii tătărăşti, ce suntu supt ascultarea Moscului, înţălegând di celi fapte ce-au făcut hanul Crâmului, di-i burzuluisă asupra Moscului, di i-au bătut şi i-au supus iarăş cum au fost suptu Mosc. Iar o samă di oaste, moscali, căzaci, calmâş, s-au pornit cu Les ghenărarul asupra Azacului, şi o samă di moscali şi iarăş cu căzaci şi cu zaporogeni, cu Minih ghenărar, s-au pornit asupra Crâmului.

Deci cei moscali cari mersesă la Azac au încungiurat Azacul şi au început a să bate. Şi căzacii şi calmâşii cari era cu dânşii au început a bate ş-a tot tăiè pe nohai ce trăiesc pe dincolo de Don. Înţălegând turcii, au şi pornit pe căpitan-paşe cu câteva galioane, cu levenţâi, ca să apere Azacul. Şi apropindu-să de Azac, i-eu ieşit un soltan cu nohai care era pe de cee parte de Don. S-au sfătuit soltanul

cu căpitan-paşe, de-u ieşit levincii afară din galioani pe uscat ş-au purces asupra moscalilor împreună cu soltanul. Şi dându bătai, aşè au bătut moscali pe turci şi pe nohai, cât abè au scăpat puţânei de-au fugit în Crâm cu căpitan-paşe. Iar tătarâi di peste Don, câţ n-au pierit, s-au răsâpit, unii s-au închinat la moscali. Ş-apoi locul cel di cee parte di peste Don, cât îl ţânè tătarâi, l-au supus pestetot. Ş-apoi Les ghinărarul au stătut prenpregiurul Azacului păn' la iuli. Şi vădzând turcii şi tătarâi şi paşa din Azac că nu le mai vini agiutor, au închinat cetatea moscalilor, şi moscalii au slobodzât pe turci, di s-au dus la Ţarigrad cu pace. Iar Les ghinărarul moschicesc, după ce-au luat Azacul, au aşădzat o samă de oaste în Azac, şi în olatul Azacului pe tătari, şi s-au sculat, împreună cu hanul calmâşăsc, şi s-au dus la Crâm, l-acei moscali.

Minih fertu-marşalic şi cu căzaci şi cu donţî s-au sculat de la Poltava şi au purces şi ei asupra Crâmului, iar în luna lui mart. Iar hanul, cu toată tătărâmea şi cu turcii ce era în Crâm, le-au ieşit întâmpinare pre câmpul Crâmului. Şi aşè da năvală în toate dzâlele moscalilor. Iar moscalii tot s-apăra, nici să mera, numai s-apăra den tunuri, păn' ce au început a s-apropiè de poarta Crâmului. Iar când au fost la poarta Crâmului, aşè le-au dat tătarâi un chiot cu năvală, cât părè c-or treci peste moscali. Ş-au pierit mulţime de tătari acolo. Apoi tătarâi, neputând sprejini, numai le-au căutat a-i lăsa în Or pre moscali. Iar moscalii au început a bate Orul den puşci şi din cambarale. Îl îndesè 2 dzili. Pănă când au fost a trie dzî noaptea, tot da năvăli la poartă vârtos, de-au aruncat 180 cambarale. Iar o samă dintre dânşii s-au furat noaptea ş-au sărit preste şanţu, pre unde nu să păziè tătarâi şi turcii. Şi-n faptul dzuâi aşè i-au lovit moscalii pre den dos şi cee pre den faţă, ş-au dobândit cetatea Orul în luna

lui mai. Şi au pierit şi atunce mulţime [de] turci şi tătari. Şi după ce au luat cetatea Orul, au intratŭ înluntru ş-au început a lua târguri şi cetăţî, ş-a arde, ş-a prăda. Şi pe urmă, precum s-au scris mai sus, vinit-au şi ghenărarul Les, cu hanul calmâşăsc, în Crâm, de prăda şi ardè şi ii. Pe unde găsâè robi, pe cei bătrâni îi slobodzâè, iar pe cei tineri îi făcè oşteni. Mai bine de 50.000 robi au luat. Iar hanul tătărăsc au fugit cu o samă de tătari, cu câţ au putut scăpa, înluntru diparti, şi n-au vrut să s-închine. Şi cu cine mai putè, strângè turci şi tătari, de tot zăhăiè câte o aripă moschicească, de nu să putè lăţî. Apoi au trimis Minih fertu-marşalic o samă de oaste moscali din Crâm la Cunburul. Iar tătarii den Bugeag, fiind strânşi toţ la Vozâia, di ceasta parte di Nipru, au ales o samă de mârzaci şi cu 12.000 de tătari di i-au trecut di cee parte de Nipru. Şi i-au învăţat să margă în prejma porţâi Orului, doar ar putè găsi niscarva zaharà moschicească, să o strâce, neştiind că vin moscalii la Câlbur. Şi purcegând tătarii pe câmpii Orului, nu departe de Culbur, au vădzut coborându-să într-o vălcè vo trii sute căzaci, care mergè înaintea oştii moschiceşti. Şi neştiind tătarii di-cee oaste, s-au şi slobodzât să-i iè în unghi, ca nişte ulii, pe acei puţânei căzaci. Iar căzacii acei au început a să apăra, păn' s-au ivit şi moscalii de peste deal, cei mulţî. Şi cum au vădzut pe tătari, cum s-au şi slobodzât asupra lor a-i goni ş-a-i tăiè, păn' la Culbur, căzacii pe tătarî. Unii da în Nipru, să scapi înot, şi s-înceca, alţâi umbla să între în vasă, să treacă să scapi, şi să îneca, că-i boţâsă căzacii dinapoi şi-i tot tăiè. Păn' ce-au sosât şi ghinărarul cu moscalii şi au poroncit să nu-i mai tai. Şi i-eu luat de grumadzî pe toţ câţ nu perisă şi le-au luat şi armili toate şi hainile, di au făcut o movilă din armili lor şi le-au dat foc. Iar pre dânşii i-au petrecut pe supt sabiile a doi

moscali şi i-au slobodzit să margă în Bugeag, să spui celoralalţi tătari. Ca vo 1.000—2.000 i-au lăsat vii, iar ceielalţî au pierit toţî, cu tăiet, cu înecat. Mai multu de un tătar n-au scăpat den cee ce au dat înot. Ceielalţi toţî s-au înecat.

Apoi s-au apropiet de Culbur şi au început a arunca bombe şi a da din tunuri. Şi îndată s-au închinat. Şi cum s-au închinat turcii, cum au căutat vasă şi i-au slobodzât pe toţ cu paci, de au trecut la Vozâia, dzicând că «noi cu turcii avem paci, iar cu tătarii avem gâlceavă. Aşè să spui paşii de Vozâia, să şad-în cetate fără grijă...» Şi s-au şi apucat de-au tocmit Culburul. Şi avè răspundeţii ghenărarul din Culbul cu paşa de Vozâia, di trimitè unul la alaltu daruri.

Iară după ce-au vinit la luna lui avgust, lovit-au o moarte rè pre moscalii din Crâm, de mure câtè 300—400 pre dzi. Şi să bolnăvisă prè rău. Unii dzâc să le fie otrăvit apele, cât n-au putut să stè în Crâm. Şi au lăsat Crâmul, şi au ieşit o samă spre Nipru, di s-au pusŭ pentre Nipru, şi-ntre Buh, iar o samă spre Poltava. Şi au ieşit şi cei den Culburŭ, şi s-au dus şi aceie la cei de la Buh. Şi stau păn-acmu la noiemvrie tot pe marginea ţării lor, unii pre la Poltava, unii pre la Harhov, unii pre la Săci. Iar din Azac n-au ieşit, tot îl ţânŭ.

Iar turcii s-au spăriet prè tare. De multă vreme sta hămeiţî, că să temè împărăţia de zorbà, să nu facă inicerii. Apoi s-au pornit vizirul de-au ieşit la Udriiu, şi de acolo au vinit la Dunări, la Cartal, şi au făcut pod preste Dunări. Şi au trecut o samă de oaste cu inicer-aga şi c-un sarascher la Tighine, şi o samă la Hotin. Iar vizirul au şădzut tot de cee parte de Dunări, păn' la noiemvrie, şi umbla să facă pace, agiungând la Neamţu şi la franţozi. Şi nu s-au putut aşădza cu Moscul, că cerè Dunărea, şi Turcul nu da nici Azacul, şi olatul lui să-l lasă. Şi la noiemvrii, vădzând că nu să pot aşădza de pace, au lungit să stè oştile aşè peste iarnă cu

pace păn' la mai, ori să facă pace, ori să să bată. Viziriul ar hi dat poate ce cerè moscalii, dar inicerii nu priimè să dè. Iar după ce au ieşit moscalii den Crâm, triimis-au viziriul de-au schimbat pre hanul, pre Aza Chirie cel bătrân, şi au pus han pre un ficior a lui Adăle-Gherii cel rău[1]. Numai şedè în Bugeag, că în Crâmu păn-acmu nu putè să margă, că să temè de căzaci să nu-i iasă înainte, ce şidè în Bugeag. Şi el pre solul moschicesc l-au slobodzit, de-au mersu cu pace la ţara lui. Viziriul încă au mersu la Baba, să iernedză până la mai, cum au aşădzat.

Nemţii încă au răspunsu turcilor că, de n-or face pace cu moscalii, măcar că ei au paci, dar agiutori or da moscalilor, după cum au dat şi moscalii agiutori nemţilor, când s-au bătut cu Franţozul. Şi s-au strânsu multă oaste nemţască peste Oltu, la Dunări, de sta gata. Neamţul încă s-au împăcat cu Franţozul. Câteva cetăţî den Anapoli au dat şi Neamţul cnezâia Liutarenghiii Franţozului, să şadă şi s-o stăpânească socru-său Lişinschie. Şi Leşinschii să dè pace crăii[i] leşeşti, s-o stăpânească Frederic cu pace pe crăia leşască.

Leşii iarăşi au făcut săim la mai, şi aşè au priimit pre Frederic toţi de crai. Şi au şi ieşit toate oştile străine dentr-însa, şi moscalii şi Sasul. Şi au răspunsu că ei cu Turcul au pace şi n-or strica pacea, că ţara lor este aproapi de turci, şi nu pot să să bată. Şi craiul, vădzând aşè, s-au dus la Sacsonia, având trebile lor. Iar hatmanii amândoi cei mare, şi a coronii şi a Litfii, s-au tras spre Ocraina cu toate oştile, de stau să iernedză. Că au vrut tătarâi să margă să prade Chiovul şi, vădzând că nu pot să răzbească de moscali, au prădat multe sate leşeşti din Ocraina. Apoi

[1] «Un ficior a lui Adăle Gherii cel rău» şi «şedè» din fraza următoare sunt scrise de Neculce.

căzacii de la Sici iar s-au făcut tălhăret 1.000—2.000, şi iar nu mărgu la Bugeag, ce pradă Ocraina leşască pre la Nimirova. Deci hatmanii leşăşti, vădzând aşè, s-au aşădzat pre la Nimirova, de-au şădzut câtăva vremi, apoi au lăsat rămentari, şi ei s-au dus pre la casăle lor.

Iar cazâlbaşii, în cestu an, n-au avut bătăi mari cu Turcul, că să rădicasă zorbà la căzâlbaşi, că să rădicasă viziriul asupra şahului. Ş-apoi l-au bătut şahul pre viziriul, ş-au pierit viziriul. Turcul umblă să facă pace cu Cazâlbaşul şi dă mulţime de bani şahului să facă pace. Cum dă şi Moscului şi Neamţului, aşè giuruieşti şi cazâlbaşilor. Numai au răspunsu Cazâlbaşul că nu poate să facă pace păn' nu s-or împăca cu Moscul.

Început-au şi viniţienii a pomeni de Moriia la turci. Aceste toate s-au făcut într-acest anu, la vălet 7244. Iar de acmu, ce s-a mai înnoi la let 7245, de la noiemvrie, s-a scrie la rândul său înainte. Iar la velet 7245, Cazâlbaşul s-au aşădzat cu Turcul. N-au făcut oştire nici Neamţul cu franţozii într-acest an. Iar turcii, de iarnă, s-au dus o samă cu hanul cel nou în Crâm, şi din Crâm s-au luat fără veste ş-au lovit despre Harhov, dispre Slobodzâia, de-au făcut mare stricăciuni, păn-a prinde moscalii de veste. După ce au prinsu de veste moscalii, au scăpat cu fuga hanul, di s-au întorsu în Crâm.

Aşijdere de la Tighine încă au purces vo 2 soltani şi 2 paşi cu vo 30.000—40.000 de tătari şi 30.000 turci, şi au purcesŭ în Ţara Căzăcească de-au trecut Niprul pre la Perevoloşina. Şi aşè au dat Dumnedzău de i-au chevernisit de bini, că i-au încungiurat, de n-au scăpat nici un turcu. Câţî n-au perit, i-au luat pre toţ de grumadzi. Şi tătarâi, după cum li-i obiceiul, de nu stau la războiu, fugând la Nipru, la trecătoare, fiind gheaţa slabă, s-au rumtu, şi câţî

nu s-au înecat, i-au luat căzacii pre toţi de grumadz. Şi au prinsu 2 soltani şi trii paşi şi i-au dus robi la Moscu, vii nevătămaţi.

Aşijdere dup-aceste în urmă au fost mersu un soltanŭ cu o samă de tătarî şi turci. Dacă s-au apropiet de Nipru ş-au vădzut pe ceie tătari şi turci ce au păţit, n-au cutedzat să margă, ce s-au întorsu înapoi, prădând pren Ţara Leşască, dzâcând că-s satele moschiceşti.

Aceste s-au făcut într-această iarnă let 7245. Aceste bogate nevoi s-au făcut în Moldova, cari cu condeiul mieu nu poci să lungesc: civerturi, hârtii, văcărit, pili, ialoviţă greli, podvodzi de fân, de lemne, fiind oaste turcească pre aice, aşădzată la Cartal, la Dunări, de-au iernat.

Iar dac-au trecut iarna, tot într-acesta an, de primăvară, trimis-au leşii omul lor la Poartă, pentru acè robie ce-au făcut tătarii. Că ei ştiu că au pace cu dânşii, şi câţî robi au aflat i-au luat pre toţi înapoi.

Trimis-au turcii un sol de-a lor la leşi, la craiul Frederic, di i-au dat titluş de crăie şi cu daruri, poftindu-l să aibă pace, cum au avut şi cu tată-său, Avgust crai. Şi Frederic au priimit prieteşugul. Şi s-au întorsu la ţara lui.

Triimis-au turcii pre Raiz-afende şi 2 turci mare şi pre Alixandru terdzimanul, fratele lui Grigorie-vodă, şi pre solul nemţesc care era sol la Ţarigrad, de-au mărsu la Nimirova ca să facă pace. Triimis-au şi moscalii dispre partea lor 3 cneji, anumi Şfer, şi pe altu, sol nemţescu, care au vinit de la împăratul Neamţului pre la împărăteasa Moscului. Cari s-au strânsu cu toţâi la Nimirova la Sfeti Petre.

Iar oastea moschicească, de primăvară, după ce s-au strânsu di la iernatic, s-au împărţit în 2 părţî. O parte, cu Les ghenărariul, 40.000 moscali, 60.000 calmâş, 30.000 donţi, 20.000 căzaci de la Harhov, toţi aceşte, ca la 150.000,

s-au dus în Crâm. Şi n-au mersu pre la Orŭ, ce-au marsu pre aiure, că au găsât un vad cari nu-l ştiè tătarii să fie mai fost. Ş-au tot arsu ş-au prădat toată vara Crâmul. Ş-au triimis şi turcii pre căpitan-paşe cu 60.000 oaste levenţ agiutori tătarâlor. Şi s-au bătut în vo 2 rânduri tari, cu năvăli multe. Şi da duiumuri multe peste moscali, cât îi năduşiè, de rămăsesă lucrul di să bătè de-a mână. Şi tot au biruit moscalii, cu multe vărsări de sânge. Şi mulţî mârzaci şi şirimi au pierit, şi au prinsu şi vii mulţî. Şi hanul încă au pierit în război. Şi au găsât într-un ostrov mulţime de tătari bejenii şi pe toţi i-au pusŭ tot supt sabie.

Iar Minih fertu-marşalic, cu 120.000 moscali pedestrimi şi cu 60.000 călărime şi cu 50.000 căzaci horodovii, 30.000 zaporojeni, cu 10.000 cătani, au purcesŭ pre Nipru în gios, de la Perivoloşin, pentre Nipru şi pentre Buh. Şi după ce-au trecut Buhul, au ales 15.000 de oaste şi cu Lionte ghenărarul, şi l-au triimis înainte spre Vozia. Ş-au mai trimis şi altă oaste, c-un ghenăral, 20.000, după Leonte, că dacă i-ar mai trebui agiutori, să-i agiute. Iar turcii, înţălegând că mărgu moscalii spre Vozâia, au triimis şi ei 40.000 turci, tot aleşi, şi 30.000 tatari c-un soltan. Şi cum s-au apropiet Leonte cu cele 15.000 de Vozâia, turcii s-au şi slobodzit asupra lui Leonte cu mari năvală, pedestri, cât rămăsesă lucrul să spargă obuzul lui Leonte. Numai au sosit şi celi 20.000 oaste agiutori, şi cum au şi sosit, au şi-nceput a bate rău pre turci, şi i-au gonit, păn-i-au băgat în cetate. Ş-au început a bate cetatea, marţî iulie în 5 dni[1], ş-a arunca bombi. Şi s-au aprinsu geabhanaoa în cetate ş-au aruncat o bucată de zidiu, ş-au pierit mulţime de turci. Şi a doa dzi,

[1] Scris «dni» în ambele locuri, cu un semn deasupra, care arată scriere prescurtată.

mercuri iuli 6 dni, au dobândit cetatea. Şi au luat pre paşa de Vozia şi pre un beiu de la Bosna robi vii, iar pre alţâi i-au pus tot supt sabie, şi muieri şi copii, ce au găsât. 40.000 numai turci, oaste aleasă, fără muieri, fără copii, au pierit toţi, că i-au pus tot supt sabie.

Numai tătarâi au scăpat o samă, care au fugit, şi i-au gonit căzacii păn' la Nistru. Şi într-această oaste 40.000, au fost mai aleşi 12 bei cu 12 mii de oaste, oameni tot aleş, viteji den Bosna. Şi toţi acolo au pierit. Ş-au făcut o movilă prè mare de trupuri moarte.

Pe urmă au vinit şi Minih fert-marşalih de-au făcut ş-au tocmit Vozia şi Culburul, cu 10 părţî mai buni şi mai frumoasă, şi mai buni de cum au fost întâi, cu feliuri de feliuri de meşterşuguri şi tabii. Şi au lăsat într-însa 7.000 moscali şi 2.000 căzaci, şi în Culburŭ iarăş au lăsat oaste. Şi cu cee oaste s-au tras între Buh şi-ntre Nipru. Şi au şădzut toată vara acolo păn' la octomvrie, aşteptând să facă solii pace la Nimirova[1]. Iar solul nemţesc au scris la viziriul că nu poate să facă pace cu Moscul, deci să ştie că şi împăratul Neamţului au stricat pacea cu Turcul.

Iar într-această vreme, la Simpetriu, s-au pornit şi nemţii, ginerile împăratului, duce de Liutoranghia. Au purces cu obuzul cel mare, ca la 70.000—80.000 oaste, asupra Bosnii, şi au luat Nişul, şi pren Ţara Arbănaşilor a o strica şi a o bate, şi pre Bosna tij a o bate.

Altu ghenăral, anume Valis, şi cu alţî ghenărari de la Sibii, cu o samă de oaste, au purcesŭ a bate Vidinul. Alţii au vinit pren Ţara Ungurească di s-au coborât în Ţara Muntenească, la Bucureşti, şi pre supt munte, ca vo 6.000—7.000. Iar Vădanie, ghenărariul de Braşăv, şi cu alţî 2 ghenărari, cu 5.000 oaste, au ieşit peste munte la Comăneşti

---

[1] În ms. 253 «Nimira».

şi la Oituz în Moldova, şi în Câmpul Lungu nişte căpitani cu vo 700. Şi au şădzut acolo, pre supt marginea munţilor, vo 2 luni şi mai bini. Stricăciuni n-au făcut nimic în ţară. Tot cu bani cumpăra ce li trebuiè. Numai pre turci căuta, şi bucatele unde le găsiè le lua cu de-a sâla. Numai vo 2, 3 boieri, ce li era casăle pe supt munte aproapi, să închinasă la nemţi, anume Ştefăniţă Ruset vornicul şi cu ficiorii lui, şi Răducanul stolnicul şi Costandin Balşe medelniceriul şi Ştefan Catargiul sulgeriul. Şi ţărănimea ce era pe supt munte n-asculta de domnie.

Iară altă boierime şi mazilime s-au strânsu toţi la Ieş pre lângă Grigorie-vodă. Şi Grigorie-vodă deodat-au ieşit cu tabăra la Frumoasa, dar apoi prè mult n-au zăbăvit acolo, că să temè să nu-l lovască nemţii, să-l iè. Şi nu credè nici pre boierii de ţară, să nu-i facă vrun vicleşug cu nemţii. Şi s-au mutat la Ţuţora, între Prut şi-ntre Jijie. Ş-au şi răpedzit la Hotin de olac, de-au vinit 400 de lipcani, cu Sara Mehmet-paşe, şi la viziriul di i-au triimis 2 paşi, anumi Mahmut-paşe şi Vasli-paşe, cu vo 600 spahii. Şi au triimis viziriul cindzăci pungi de bani, ca să mai facă oaste. Şi i-au triimis bani şi de chili, şi de ialoviţă, şi de cară, şi de fân, şi de ordzu. De câte beialicuri era la ordie, dat-au turcii lui Grigorie-vodă, şi el mânca banii toţi, şi cei de leafă şi ceielalţi toţi. Şi lua aceste toate ce scrii mai sus din ţară, de făcè trebile împărăteşti fără bani. Numai atâta cât da moldovenilor: le da carne, pită, ordzu. Şi după ce s-au strânsu toată oastea ce era: lipcani, turci, moldoveni şi alţâi, s-au făcut ca la 6.000 oaste. Şi au mai ieşit frica lui Grigorii-vodă de nemţi. Şi de frica viziriului şi de ruşine s-au întorsu iarăş înapoi la Gălata. Ş-au făcut hendichiu în giurŭ împregiurul taberii ş-au pusu străji buni. Ş-au şădzut toată vara acolo, păn-în toamnă la Simedriu.

Iar Costantin-vodă, domnul muntenesc, cum au audzit c-au ieşit nemţi în Ţara Muntenească, cum au şi fugit peste Dunări. Şi boierii şi slujitorii munteneşti l-au petrecut 2, 3 ceasuri. Şi ş-au luat dzua bună, şi l-au lăsat toţi şi s-au întorsu la Bucureşti. Ce nu numai boierii, ce şi slugi de a lui, ce au fost la tată-său, l-au lăsat toţi. Şi nemţii, viind la Bucureşti, au luat pre boieri pre toţi şi i-au trecut cu casă cu tot în Ţara Ungurească, pre unii cu voie, pre unii şi can fără voia lor.

Împăratul, Turcul, şi turcii, după ce-au vădzut aceste, tari s-au spăriet, ce împăratul nu numai de moscali şi de nemţi, ce şi de oastea lui, să nu facă zorbà asupra lui. Au şi păzit de-au schimbat pre viziriul ş-au tăiet pre chihaie, dzicând că s-au agiunsu ei cu moscalii de-au dat Vozia. După cum li-i hirea de dulău, de le dzâc că-s dulăi, adivărat că-s dulăi. Dacă văd că nu pot isprăvi, ei dau vina capetelor. Ş-au pus şi han nou, anumi pe Adăle Gheri cel rău, ce fusăsă mai întâi la domnia întâi a lui Gligori-vodă, cându s-au făcut zorbà asupra lui[1], înţălegând că acela au pierit în Crâm, cari şede la Tighine păn-acmu, că la Crâm nu poate să margă. Atunce au triimis împărăţia de-au luat pre Manolachie chiurci-başe Psăolu, fratele hatmanului Costandin ce este aice în Moldova. Şi l-au dus la Ţarigrad, la împărăţie, de i-au dat grè muncă păgânească, 5, 6 dzile, păn-au spus toat-averea ce-au avut, di i-au luat tot ce-au avut, ca la 3.000 pungi, cu odoară. Nu numai a lui, ce şi a frăţâni-său, a lui Costandin hatman şi altor rude a lui, gineri şi alţâi. Ce au găsât, tot au luat. Şi apoi l-au spândzurat în mijlocul uliţâi, unde să vând blanile în târgu. Şi i-au pusŭ o blan-în cap, dându-i pricină că el sfătuiè pre

---

[1] De la «anumi...» până aici, adăugat de Neculce.

chihaie. Atunce l-au agiunsu osinda Ţărâi Moldovii şi Ţărâi Munteneşti. Că acest Manolachi să-nvăţasă de să făcè tot d-è casăli chihaielilor, de mânca aceste săraci de ţări, cum le era voia, cu alţî greci şi alte păşii, de făcè schimbări şi-adauşaguri cu mulţime de bani. Cum şi mai înainte vremi, cându s-au făcut zorbà, de s-au schimbat împărăţia, la Ibraim-paşa vizirul, cădzut la mare urgii, precum scrii la rândul său. Atunce au scăpat, şi tot nu s-au lăsat de răutăţi. Dar acmu n-au putut scăpa, după cum să dzâce că nu-s în toate dzilele Paştile. Aşè dzâc că mai mult dispre Costantin-vodă să-i fi fostu pâra, avându pizmă pre dânsul. Ş-au scos ferman să omoare şi pre gineri-său, Ştefăniţă beizade, ficiorul lui Mihai-vodă, care ţinè fata hatmanului Costandin. Numai nărocul lui c-au prinsu de veste, di s-au ascunsu la casăli solilor, multă vremi, păn' s-au îndreptat.

Răiz-afende, solul turcescu de la Nimirova, vădzând aceste lucruri ce să poartă şi moscalii nu priimăsc bani să facă pace, ce cer Dunărea cu Crâm cu tot, şi nemţii Bosna şi altă somă de bani, cheltuiala oştii, şi robii ce luasă, au făcut izvod de toate de aceste ce cerè moscalii şi nemţii. Şi au dat multe daruri solilor nemţeşti şi moschiceşti şi lui Minih fertu-marşalih moschicesc, ca să mai aştepte 30 dzile, să nu pornească oştile, păn-or trimite la împăratul turcesc să vadă ce-or priimi. De-a priimi, bini, iar de n-a priimi, s-or bate. Tot ca să mai lungească, să treacă vara cu amăgele, după cum este nătura turcilor. Că să spăriesă prè rău. Ce, după cumu-i orânduiala aceştei lumi lacomă, au întunecat mintea solilor nemţeşti şi moschiceşti, de-au priimit să aştepte celi 30 dzile, păn-a vini răspunsu de la Poartă. Şi au şi răpedzit Raiz-avende cu acele scrisori la împăratul turcesc pre terdzâmanul, fratele lui Grigorie-vodă, să umble întraceste 30 dzile de olac, să aducă răspunsul, cum a fi: ia

pace, ia nepace. Ş-au purcesŭ terdzâmanul ş-au vinit pre la Grigorie-vodă, frate-său, la Gălata, şi l-au benchetuit 1 dzi cu mari cinste. Şi l-au mai învăţat şi el meşterşuguri de-a lui, ce au mai ştiut. Că avè Grigorie-vodă mare jeli şi frică, c-or lua creştinii ţara, ce nu numai el, ce şi grecii lui, şi n-or avè ce stăpâni şi ce mânca la Ţarigrad.

Şi la 30 dzile s-au întorsu iarăş înapoi la Nemirova, unde era solii, cu răspunsu că nu priimè turcii să dè nimic, numai să fie bătaie la anul. Şi aşè solii s-au dus cineş pre la stăpânii lor. Şi vodă încă l-au triimis pre aga Enachi grecul cu 600 slujitori înaintea lui Reiz-afendi la Movilău, temându-să de căzaci să nu-l lovască, şi l-au petrecut păn' la Tighine. Iar Vădanii ghenărarul, dac-au ieşit la Oituz cu oaste, au şi poroncit lui Gligorii-vodă să dè paci oaminilor den Sâret încolo de bir şi să-i trimită 150 de pungi de bani, dacă i-i voia sa şadă cu paci în Ieş păn' la o vreme. Deci Gligorii-vodă era la Frumoasa şi n-apucasă să strângă oaste, nici să dusăsă la Prut. Au socotit şi au trimis pe Toderaşco vel-spătar şi pe Alixandru Sârbul tretii-logofăt cu daruri şi cu cărţî de la dânsul şi de la boieri, scriind ghenărarului, lui Vădanii, să-i fii milă de ţară, să n-o strâce. Şi au mersu la dânsul la Oituz, şi i-au priimit cu dragoste, şi s-au adiverit cu bini. Numai, Grigorii-vodă nu s-au încredzut, ce s-au dus la Prut, după cum s-au scris mai sus, di ş-au strânsu oaste. Aşijdere nici pe Păladi spătarul nu-l credè, fiind moldovan, să nu-i facă vrun meşterşiug. Şi de [a]cee au trimis şi pe Alixandru Sârbul, fiind di casa lui, ca să nu poată faci vrun meşterşiug asupra lui cu Vădanii ghenărarul.

Turcii, păn-a umbla terdzâmanul la Poartă aceste 30 dzile, iar împărăţia au şi pus sarascher pre Chipruliul şi au şi rădicat oaste den Ţarigrad ca la 120.000 şi l-au trimis la Bosna asupra nemţilor. Şi viziriul au triimis pre Meniş-

paşe de la Cartal cu 20.000 oaste, şi au purces de la Cartal pre marginea Dunării a mai strânge oaste ce putè. Şi s-au dus şi la Vidin asupra lui Vales, ghenărariul de Sibii, ce bătè Vidinul cetatea, ş-au gonit pre nemţi de la Vidin. Dar tot nu i-au bătut prè rău, numai cât i-au gonit de la cetate.

Ş-au dat şi lui Costandin-vodă, domnul muntenesc, vo 2, 3 paşi cu oaste, de-au gonit pre nemţi din Ţara Muntenească, că era puţinei, numai vo 3, 4 mii în Ţara Muntenească. Ş-au făcut turcii multă răutate şi prad-în Ţara Muntenească, c-au luat munţii în cap. Şi pre unde au găsât bejenii, au tot prădat şi au arsu. Şi au spartu şi mitropolia de la Târgovişte şi au găsât multă avere a boierilor munteneşti şi au luat-o toată. Ce nu numai într-un rând au prădat-o, ce în câteva rânduri au umblat, prădând şi strâcând biata ţară.

Costandin-vodă, domnul muntenesc, iarăşi s-au aşădzat în Bucureşti cu vo 2, 3 paşi. Şi rè pradă au făcut turcii şi Bucureştilor. Şi mitropolia din Bucureşti au făcut-o mecet, di s-închină într-însa paşii. Şi Costandin-vodă au pus tot boieri de cei de gios, că boierii îs toţ în Ţara Ungurească, cei mari, duşi.

Iar ghenărariul cel mare de la Sibiiu, anume Valis, care mersesă la Vidin, vădzând că nu poate sta împotriva turcilor, că are oaste puţină, au scrisu la Vădanie ghenărariul, ce ieşis-în Moldova cu oaste, de-au trecut muntele înapoi de-au mersu agiutori la Vidin. Numai ce au rămas vo 500 oaste nemţi de strajă la Comăneşti, iar ceielalţi, măcar că s-au dus la Vidin, tot n-au putut isprăvi nimic împotriva turcilor. Deci ghenărarul Valis, vădzând că au greşit şi ş-au împrăştiet oastea pren Moldova şi pren Ţara Muntenească şi n-au putut isprăvi nimic să-l iè, ori de ciudă, ori de ruşine, ori de frica împăratului, au mâncat otravă singuru ş-au murit.

Mai ispititu-s-au turcii şi cu 2 soltani să margă preste munte în Ţara Ungurească. Şi s-au păzit nemţii mai bine, într-altu fel, că, după ce-au intrat în munte, le-au ţinut calea şi dinainte şi dinapoi. Ş-au pierit un soltan şi cu tătarâi mai toţi, numai unul au scăpat prè cu puţini tătari. N-apucând a intra în munte, la Câmpina, s-au întorsu înapoi prădând şi ardzând. Ş-au lovit pren Bucureşti, fiind domnul în scaun, ş-au prădat târgul tot, cu mănăstiri cu tot, ş-au găsât mulţime de avere. Şi domnul n-au putut să isprăvască nimic, să nu-i lasă să prade. Ce-u găsit a boierilor pribegi şi nepribegi şi a neguţitori pin hanuri, tot au luat[1]. Acest războiu au fost mai pre urmă, la let 7246, la noiemvrii. Să lăsăm acmu Ţara Muntenească, di om scrie înainte la rândul său.

Grigorie-vodă, şedzând cu tabăra la Gălata şi înţălegând că s-au dus nemţii cei mulţî şi au rămas numai 500 nemţi la Comăneşti de strajă, şi vădzând că să găteadză tătarii şi cu turci de la ordia viziriului să margă la dânşii, au scris la viziriul să nu margă nici turci, nici tătari, să strâci ţara. Puţinei ce au rămas de strajă, a triimite oastea lui şi i-a goni. Deci viziriul îndată i-au şi poprit să nu margă. Că era la Gălaţ păn' la Bârladŭ tot tătari, cu 2 soltani, de-au şădzut toată vara de-au mâncatŭ pre beţii oameni, de-au rămas numai cu sufletele. Deci Gligorie-vodă au ales din oastea lui ca la 1.500 slujitori turci, lipcani, moldoveni şi 2 steaguri de căzaci ş-au triimis pre Costandin hatmanul, fratele chiurci-başii, şi pre Toader Pălade spătariul să margă pre la gura Oituzului şi la Comăneşti, să astupe poticile şi să strâci pălăncile ce li făcusă nemţii. Şi mărgând acolo la Comăneşti, numai au şi dat peste celi cinsute de nemţi ce rămăsesă de strajă. De merat lucru este cum au dat

[1] Această frază a fost adăugată de Neculce.

Dumnădzău o spaimă nemţilor, cât n-au putut să stè la războiu. Că cum s-au tâmpinat şi au discălecat căzacii de-au slobodzit focul ş-au pisat vo 3, 4 nemţi, s-au şi spăriet nemţii ş-au plecat fuga şi n-au apucat să sloboadă focul. Ş-au şi-ntrat turcii cu moldovenii într-înşii ş-au prinsu ca vo 30, vii cu morţi. Ş-au pierit şi colonelul care era pre oastea nemţească mai mari. Şi iarăşi au dat Dumnădzău frică moldovenilor şi turcilor, că nu i-au gonit, temându-să să nu fie oaste supusă, să fie vicleşug, că nu ar hi mai scăpat mai nici unul. Iar nemţii tot gândiè că-i gonesc, că, cum au agiunsu la pălancă, cum ş-au lăsat puşcile şi caii şi 2 sacaluşi şi 2 căruţă, iarbă, ş-au fugit care încotro au putut pren munte pe gios. Ş-a triedze au început a ieşi câte unul, şi vădzând că nu-s nime, ş-au luat puşcile şi ce-au avut ş-au trecut muntele, dincotro vinisă, înapoi.

Iar hatmanul cu oastea, precum mai susu scrii, nici giumătate de ceas n-au zăbăvit şi s-au şi-ntorsu înapoi, fiind grec cu pele de iepuri la spate. Au fugit toată noaptea, făcându-să dzuă la Bistriţă, negonindu-l nime, nici vădzând pre nime, după cum este vorba că nu fac toate muştile miere. Că, când s-au tâlnit cu oastea nemţască, tremura de frică şi vrè să fugă. Iar turcii, vădzând că vrè să fugă, au început a-l sudui ş-au scos şi sabiile asupra lui, să-l taie. Şi vădzând aşè că fac turcii zorbà asupra lui, s-au slobodzit de frică asupra nemţilor. Şi s-au tâmplat acè izbândă, după cum scrii mai sus. Numai tâmplându-să Toader Pălade spatariul şi vădzând zorbaoa turcilor, el mai mult au început a îndemna oastea. Şi după ce au vinit la Ieş hatmanul, i-au scris Grigorie-vodă cărţî la viziriul şi l-au triimis cu 10 nemţi vii şi cu 17 capete morţî. Şi cu acè puţină izbândă ş-au mai tocmit treaba, că era să pitreacă şi el de la Poartă, ca frate-său Manolachi chiurce-başe.

Tot într-acea vreme mers-au Chipruliul întâi la Niş, unde luasă nemţii, ş-au încungiurat cetatea Nişul. Şi n-au putut să sprejinească nemţii şi s-au închinat, c-au fost ca la 5.000—6.000 nemţî cu un ghenăral. Şi pre ghenărari şi pre nemţî i-au slobodzit cu pace, iar pre raiè au pus-o tot supt sabii, că să burzuluisă toată creştenătatea, de ţinè cu nemţii: sârbii, arbănaşii şi alţii ce era prenpregiurŭ.

Purces-au Chipruliul de acolo asupra nemţilor ce bătè Bosna. Deci nemţii nu putè lua Bosna, fiind locurile tari şi raiaoa încă ţinè tot cu turcii, nu vrè să să de nemţilor. Numai ce-au apucat de-au luat vo 2, 3 cetăţî în marginea Bosnii, şi au şi sosât Chipriliul cu oastea lui agiutori bosnenilor. Şi s-au lovit în vo 2, 3 rânduri, ş-au tot can zăticnit pre nemţi şi nu ş-au putut alege. Aceste toate s-au făcut la velet 7245. Iar dup-acee, la văletul 7246, în luna lui octo[m]vrie, tot într-această toamnă, vădzând turcii că le-au mersu can bineşor spre nemţi, că nemţii nu făcusă gătire prè bună, în grab-au şi pornit oastea de la Cartal şi de la Tighine, câtă era strânsă, ca la 100.000 de iniceri şi de spahii, c-un sarascher şi cu Medle Gherie, hanul cel nou, cu toată tătărâmea de Bugeag, ca la 60.000 şi 2 soltani, mai can cu toată puterea turcească ce era la Cartal. Şi pre apă, de la Ţarigrad, vo 20.000 să margă să iè Vozia de la moscali. Înţălegând că Mineh fertu-marşalih s-au dipărtat cu oştile moschiceşti la iernatic, la Perevoloşin, după ce s-au dus solii de la Nemirova, şi ei înţălegând că-s numai 7.000 moscali şi 2.000 căzaci, 9.000 de toată oastea, au socotit c-or lua-o prè lesne, şi luând-o, or treci şi or lua şi Culburul ş-or treci şi-n Crâm asupra-celora moscali şi or duci şi pre hanul cestu nou, pre Medle Ghirie. Ş-au luat şi vo 60, 70 puşci din Tighine şi 400 cară moldoveneşti, de-au dus geabhanaoa. Şi după ce-au agiunsu acolo, au început a bate

cetatea. Ş-au bătut-o 2 săptămâni şi n-au putut-o lua. Şi aşè da turcii feliuri de feliuri de năvăli straşnici asupra cetăţâi, şi şi mai pierè. Spartu-s-au şi vo 20 de puşci mare, umplându-le mai mult preste măsură, ca s-agiungă la cetate, şi iară pre dânşii îi omorè. Făcut-au un meşterşug cu nişte săcrii noaptea, ca să să apropii de cetate. Iar moscalii au făcut altu meşterşug, di s-au luminat ca dzua, ş-au îndreptat puşcile de i-au făcut fărâmi. Făcut-au turcii 2 lagumuri, şi s-au strânsu acolo mulţime să dè năvală. Iar moscalii le-au găsât unde le pusesă turcii şi le-au bătut dispre dânşii, ca să dè înapoi spre turci. Ş-au făcut şi ei 2 lagumuri, alăture şi cu gauri, din celi turceşti, la a lor. Şi când s-au strânsu mulţime de turci la lagumuri ş-au dat foc, iar lagumurile au dat înapoi, şi s-au aprinsu şi celi moschiceşti, cât au pierit mulţime de turci. Şi atunce au ieşit şi moscalii cu căzacii afară den cetate ş-au început a tăiè şi ei pre câţi nu îi omorâsă lagumul.

Aşijdere sculatu-s-au turcii cu zorbà asupra hanului, dzâcând că gâlceava dispre dânşii s-au început întâi şi ei dau năvală di pier, şi tătarâi nu pier, umblă pre de laturi. Deci au luat hanul pre tătari împreună cu turcii, şi carăle celi moldoveneşti le-au umplut de stuh ş-au început a pune pre moldoveni de împingè carăli, şi turcii cu tătarâi după dânşii cu puşcile, ca să s-apropie de cetate, să bată cetatea. Iar moscalii aşè au începutŭ a-i împroşca den cetate, şi au ieşit şi afară, şi aşè au dat o năvală turcilor, cât au pierit mulţime, şi au luat şi o samă de puşci. Aşijdere era o zămculiţă de laturi de cetate, şi şidè nişte moscali. Ş-au îngropat şi moscalii un lagum acolo şi s-au făcut a fugi spre cetate. Iar turcii au şi-ntrat într-acè zămculiţă ş-au găsât lagumul şi l-au scos. Moscalii, vădzând că au gâsât turcii lagumul şi l-au scos, au şi îndreptat puşcile în zămculiţă

a bate. Şi au pierit şi acolo mulţine de turci, şi câţî n-au pierit le-au căutat a ieşi, că nu putè să şadă, că-i împroşca den cetate. Aşijdere vinit-au turci cu vasă pre apă, şi moscalii încă avè vasă. Ce nu le-au sporit turcilor nici cu acel fel, că, cum au fost dându moscalii din tunuri de pe apă or den cetate, să şi afunda vasăle turceşti, de s-îneca, cât n-au rămas nici unul, iar moschicesc nici s-au betejit.

Mai pre urmă iarăş s-au rădicat turcii cu năvală asupra cetăţâi, vădzând că au ieşit o samă de moscali din cetate. Şi s-au şi pornit turcii asupra moscalilor să-i iè în unghi, iar moscalii s-au făcut a fugi asupra vasilor şi au lăsat poarta cetăţâi dişchisă. Iar turcii, cum au vădzut poarta cetăţâi deşchisă, au lăsat pre moscali de-a-i mai gonire ş-au şi-nceput a intra în cetate. Şi i-au lăsat de-au intrat vo 4.000—5.000 şi au slobodzit porţile cetăţâi di i-au închis. Şi aşè moscalii den cetate, fiind supuş, au şi-nceput a le da foc şi din frunte şi din coadă, şi den dos a le da bombi, păn-i-au potopit pre toţi. Da să dè înapoi, porţile cetăţâi era închisă. Şi câţi n-au pierit, i-au luat pre toţi de grumadzî.

Iar turcii cei ce rămăses-afară, de n-apucas-a intra în cetate, i-au şi aruncatŭ lagumul. Atunce moscalii cei de-afară, ce să făcus-a fugi spre vasă, s-au şi-ntorsu înapoi într-înşii a-i omorî câţî scăpasă de lagum.

Aşijdere şi moscalii di pre apă au prins a-i împroşca cari s-apucas-a să lipi de zidiul cetăţâi, că nu putè să să mistuiască nici într-o parte. Ş-au început moscalii a-i bate şi di pe apă, cât i-au potopit, ca la 30.000—40.000 de turci.

Iar în scurtă vreme au şi sosit veste de la soltanul la sarascheriul, care soltan era între Buh de strajă, cum că vin de la Minih agiutori cetăţâi prè mulţi moscali pre apă, di s-au făcut spaimă în oastea turcească. Câţî rămăsesă vii nepieriţi au şi fugit preste noapte ş-au lăsat cetatea. 3,4

dzile de-ar fi mai zăbăvit turcii pre loc, nici unul nu vrè scăpa. Că au şi dat Dumnădzău un vicol, că, cum era giumătate răniţî, aşè dzâc că-ntr-acel câmpu 4 părţî ar hi pierit şi una de-ar fi scăpat bini. Fostu-s-au cerşut căzacii să-i lasă, călări, audzind că vin turci la Vozia, şi Minih n-au vrut să-i lasă, fiind la Perevoloşin. Şi au greşit că nu i-au lăsat, că nici un turcu n-ar fi scăpat, sau tătar.

Deci acel soltan ce era de straji între Buh, vădzând că turcii fug de la Vozia, slobodzit-au şi el ceamburŭ pre marginea Ocrainii leşeşti, di-au prădat satele. Ţân şi ei prieteşugul ca cânii vinerea. Ce s-a mai face cu leşii, vremea viitoari va arăta.

Grigorii-vodă, vădzând că s-au dus nemţii din Moldova, scris-au cu giurământ la boierii cei pribegi şi la ţară, cei haini, să să întoarcă înapoi la locurile sale, să nu poarte nici o grijă. Şi i-au iertat pre toţi, numai să nu mai fugă şi alţâi, ca să iè bani. Deci s-au întorsu toţi la locurili sale, şi nimic nu le-au făcut. Numai pre Costandin Balşe, având măraz pre dânsul, l-au bătut la talpe şi l-au slobodzit. Făcut-au şi acestu obicei Grigorii-vodă, de să bată boierii cei mari la talpe, turceşte. Şi pre Ştefăniţă vornicul Ruset, hiind mai bătrân, l-au făcut surgun o lună la mănăstiri la Dobrovăţŭ ş-apoi l-au adus la Ieş şi l-au iertat. Şi i-au măritat o fată ce avè, cu cheltuiala lui vodă, după Scarlatachie comisul, ficior Lupului Gavriliţi.

Iar pre Răducanul, fiind nepot lui Mihai-vodă şi agiunsesă cu cărţî la Grigori-vodă de la nemţi de făcè ştire ce fac nemţii şi ce li-i sfatul, când era nemţii la casa lui, la Grozeşti, pentru acee mai mult l-au boierit, de l-au făcut păharnic mare.

Pus-au turcii pre ficiorul lui Racoţi, anume [Iosif][1], ca

[1] József, fiul lui Ferenc Rákóczi II. Adăugat de mine.

să fii crai în Ţara Ungurească, şi i-au făcut coronă de aur, cu diiamanduri de mult preţŭ. Şi i-au dat şi cinci mii pungi bani, să-i fie de cheltuială şi să-ş facă oaste, osăbit de ce i-au rânduit turci şi tătari.

Şi l-au pornitŭ den Ţarigrad, de-au vinit la Brăila di să găteadză şi-ş strânge oaste. Ispititu-ş-au nărocul, cu 2 soltani şi cu turci, de-au triimis în Ţara Ungurească, ca să treacă pre la Câmpina, pren Ţara Românească. Ce nu i-au slujit nărocul ceastă dată, c-au păţât rău, precum scrie mai sus patima lor.

Împăratul nemţesc, înţălegând de Racoţie, au strânsu toate capetele celi de frunte, boieri ungureşti, di i-au dus pre toţi la Beci, di-i ţinè acolo de le dădè toate ce li trebuiesc. Ce s-a mai alege, vremea viitoare va arăta.

Deci înţălegând Poarta turcească di ce s-au lucrat la Vozia, trimis-au de-au luat pre viziriul la Ţarigrad, la sfat, nu numai pre viziriul, ce şi pi toate cepetele celi turceşti, pre toate unde era. La ce va arăta, vremea viitoare va arăta. Aceste toate s-au făcut într-aceşti 2 ani a domnii lui Grigorie-vodă, păn' la velet 7246, la istovul lui noiemvrie.

După aceste, aşădzându-să Grigorie-vodă în scaun în Ieşi să iernedză, după cum s-au scris mai sus, pus-au în Ieş şi 4 steaguri de turci şi cu 4 de lipcani, steaguri, să iernedză cu dânsul în Ieş, necredzând pre moldoveni. Bogate nevoi şi ruşini făcè turcii beţilor oameni la Ieş şi la ţară, pre unde mergè. Că lua femei şi fete mare şi copii cu sâla, de-ş făcè râs. Şi la drumuri îş râde şi prăda pre oameni.

Iar în luna lui dechemvrii, bine nu s-au aşădzat în Ieş, şi au şi scos hârtii, frunte de 3 ughi, mijlocul de 2 ughi, coada de 1 ughiu, şi cârcimărit tij 5 lei, şi cară pre ţară, de căra fân şi lemne la oaste. Şi fân nu găsiè pre aproapi, că-l mâncasă de cu vară, ce lua ordzu a cui găsiè, fără bani. Şi

taberi de cară ducè la Siret, de măcina, că pe aproapi nu era mori. Şi lua boi a cui găsâè, de pre drumuri. Ş-au început şi ciuma a s-aţâţa în Ieşi, şi au ţinutŭ puţin, vo lună, acel omurŭ. Oh, oh, oh! săracă Ţară Moldovă şi Ţară Muntenească, cum vă pitreciţî şi vă dezmierdaţî cu aceste supărări, la aceste vremi cumplite, şi făr' de milă de stăpânii noştri, care singuri noi ţ-am poftit şi ţ-am aflatŭ! Nu ne săturam de domni de ţară, nici de măritat fetele după pemin-teni, ce dzâcèm că-s proşti şi săraci. Şi alergaţi la cei străini, greci, de-i apucaţ cari de cari să vă hii gineri, că-s cilibii şi bogaţî, şi le daţi moşii şi-i puneţ în capul mesâi. Iacă la ce am vinit! Aceste, adivărat că ne-au făcut cilibii la toate, cu lacrămi pre obraz şi cu suspinuri la Dumnădzău strâgând. Iar altă puteri, făr-a suspina la Dumnădzău, n-au rămas. Ia priviţ pre ţările megieşilor cum ţin pre cei străini! Le dau di mâncat, iar la sfat sau în capul mesâi nu-i pun, nici îi amestecă. Şi pentru acee trăiesc prostimea lor păn-acmu necălcată. De-ş dau vo fată după vun străin, prè cu greu, dar moşan nu-l priimăscu, nici la sfat. Şi pita ce o mânâncă, cu vărsari de singe şi cu multă ostineală şi grijă şi slujbe, o mâncă streinii prentr-alte ţări.

De ce s-au mai lucrat peste iarnă de acmu de la noiemvrii la vălet 7246. Viziriul, cum au sosât la Ţarigrad, l-au şi mazâlit, şi au pus vizir [pre altul].[1] Şi cum l-au pus vizir, cum au început a rândui oaste la Hotinŭ şi la Tighine, şi pre alţâi într-alte părţî, şi a face mare gătire pen ţară. Trecând la Hotin, şi alţâi în gios de la Tighine şi di la Hotin, mare stricăciune şi pozne făce oamenilor pre unde loviè. Unii trece pre Bârlad, unii pre Sâretiu. Şi în Ieş încă au iernatŭ 3, 4 mii de turci. Şi aceşte încă destule răutăţî

[1] Adăugat după Kogălniceanu, în mss. fiind loc gol.

făcè. Şi era o scumpete mare de pâne şi de fânŭ, cât agiunsesă carul de fân 4 lei, pre 2 boi. Şi alte nevoi despre domnu: cară, ialoviţă, chile, văcărit, şi adăoşag peste văcărit câte un tultu de vită.

Aşijdere şi în Ţara Muntenească turcii şi tătarâi au iernat, şi multă prad-au făcut trecând pren ţară la Olt, de să bătè cu nemţii.

Nemţâi şi moscalii au şădzut în paci pre la iernatic, pre marginea ţărâlor lor, făcând mare gătire. Hanul den Bugeag s-au sculat la ghenarie şi s-au dus la Crâm, nefiind moscali în Crâm. Şi de acolo s-au sculat şi au strânsu oaste pre cine au putut, ca la 80.000, amestecaţ tătari şi turci, şi s-au dus în pradă la Slobodzie, spre Harcov. Şi i-au tâlnit moscalii şi i-au biruit. Şi abè au scăpat hanul cu 4, 5 mii de oaste. Şi le-au luatŭ moscalii toţ robii ce au luat de la dânşii, că le stătusă caii în ceambur, şi i-au tot gonit păn-în Crâm.

Mihai-vodă era la închisoare, că-l pârè muntenii să dè 7.000 de pungi de bani. Şi au şădzut la închisoari 11 luni, şi apoi, cădzând acesta vizir ce mai sus s-au pomenit, fiindu-i prietin, l-au scos. Şi fiind doamna lui Grigorie-vodă la Ţarigrad, cu fiiu-său Scarlat, au făcut nuntă, şi au luatŭ pre fiica lui Mihai-vodă, cari mai sus s-au pomenit că-i logodită, la ghenarie, la Boboteazdă. Iar Grigorie-vodă au făcut vesălie pentru fiiu-său o săptămână, împreună cu toţ boierii. Aceste toate s-au făcut păn' la în dzi întăi a lui aprilie, de primăvară.

Iar în 31 de dzile a lui mai, la 4 ceasuri den dzi, s-au făcutŭ un cutremur mare, de-au cădzut mănăstirea Golâe, şi multe casă, şi mănăstiri în gios. Răchitoasa şi altă mănăstire la Focşeni. Şi s-au cutremuratŭ mai bine de 1 lună, mai în toate dzileli. Şi s-au şi început mare ciumă în

Ieş, ş-au ţinut păn' despre iarnă omorul, toată vara păn' la luna lui dechemvrie.

Iar Grigorie-vodă au ieşit afară cu ordia la Socola, în fundul văii, de au şădzut toată vara. Şi începând şi în ordie a pica câte un om de ciumă, s-au mutat la Ţuţora, despre toamnă, ca să să mai răcorească de boală.

Viziriul s-au rădicat cu 300.000 oaste ş-au purces spre Niş asupra nemţilor. Şi au făcut oaste în 3 părţî. Unii cu Racoţi i-au pornitŭ pre Dunăre în sus, şi cu tătari, de-au luatŭ Ţara Oltului şi alte pălănci ce era pre Dunări. Şi siliè să treac-în Ţara Ungurească, şi n-au putut să răzbască de nemţî, şi s-au apucat a bate cetatea Ruşava. Alţâi şidè împrotiva taberii cei mare nemţeşti şi au bătut-o toată vara, şi nu putè s-o dobândească. Pierè turcii ca frundza, de pica pre Dunări în gios, şi le aducè Dunărea trupurile pre la Gălaţ şi pre la Smil, şi-i prindè oamenii, morţî, de la lua borfili de pre dânşii. Că fiind Ruşava în ostrov Dunării, da turcii năvală tare pre apa Dunării s-o iè, şi den cetate pe turci îi tot prăvălè, di s-îneca în Dunări. Câteva mii au pieritŭ de turci la această cetate. Iar despre toamnă, vădzând nemţii cei den cetate că agiutori, nemţî nu li mai vini de nicăiuri şi bucatile li să sfârşăsc, şi Dunărea încă scădè, şi toată greimea turcilor cearcă prenpregiur, s-au închinat cu 1.500 nemţî. Atâţe nemţî au fost numai în Ruşava. Şi ieşind acel ghenăral den cetate, l-au îmbrăcatŭ viziriul cu căftan şi cu mari cinste l-au slobodzit, de s-au dus la tabăra ce mari nemţască, cu dobi şi cu surle dempreună cu toţ oamenii lui, dzâcându-i viziriul: «Aferim, slugă bună şi credincioasă! Măcar di s-ar afla om harnic şi drept ca tine şi la împărăţia noastră! Cu puţine oasti să stai să te baţî cu atâta puteri atâta vreme!» Şi după ce-au mărsu la nemţî, încă mai mari cinste au dobândit. Dzâc unii să hie

dat viziriul bani să s-închine şi să hie fost cu ştirea împăratului nemţesc, şi viziriul încă să-ş facă obraz despre împăratul turcescu. Că tabăra ce mare nemţască şidè între nişti bălţî la loc tari, iar turcii nu cutedza să margă la dânşii, şi nemţii aşijdere nu cutedza. Şi aşè au şădzut oştile păn-în toamnă, fără câtŭ câte o strajă de să lovie. Iar despre toamnă s-au dus viziriul la Ţarigrad cu [a]cè izbândă. Şi s-au împrăştiet la iernatic oştile, şi cele turceşti şi cele nemţeşti. Iar dincoaci, dispre moscali, au rânduitŭ un saraschieri cu oaste la Tighine, şi altă oaste au mersu, de la Hotin şi de aiure, ca 80.000 oaste, şi cu tătarâi Bugeagului 60.000, de sta pe Nistru d-aştepta pre moscali.

Iar moscalii s-au făcut în 2 părţî. O samă, cu Les ghenăral, s-au dus în Crâm cu 100.000 oaste şi s-au bătut acolo cu hanul Crâmului şi cu 60.000 turci, ce era cu căpitan-paşe. Şi i-au tot bătutŭ pre turci şi pi tătari. Şi au prădat şi au arsu Crâmul vo 4 luni. Şi apoi au ieşit den Crâm şi au lăsat Crâmul şi au vinit la ceasta oaste, la Perivoloşin, unde era Minih fertu-marşalic. Şi s-au făcut ca la 300.000 oaste. Şi au tot şădzut toată vara, şi apoi de Sfeti Ilii s-au pornitŭ spre Nistru pre încetu. Iar tătarâi şi cu o samă de turci călărime le-au ieşit înainte şi-i tot ceheiè prenpregiur, de le lua oamenii di pre la iarbă, iar să le ste împrotivă nu putè. Să ispitè câteodată, şi pica ca perile turcii şi tătarâi. Şi aşè s-au apropiet cale de 4 ceasuri de Nistru tabăra cè mari, iar fruntea oştii, cu 20.000 oaste şi cu o samă de căzaci, au agiunsu la Nistru, la Calanca, den gios de Raşcov, unde era de ceasta parte şi sarascheriul cu toată inecerimea. Şi au început moscalii a-i improşca den puşci şi den bombe de piste Nistru, câtŭ nu putè turcii să să mistuiască nicăiuri pre di ceasta parte. Iar peste noapte le-au şi vinit ocaz de la Minih să s-întoarc-înapoi. Şi s-au

întorsu noaptea la obuzul cel mari, unde era Minih. Şi au purces iarăş cu toţâi înapoi la Buh. Şi murindu-le caii şi boii, ţiindu-i toată vara în herbinteală la Buh, n-avè cu ce tragi privantul, puşcile. Ş-au îngropat acolo în câmpu 500 de cară de glonţuri şi de combarale, osăbit de fănină şi posmagi şi alte bucate ce-au lepădat pre câmpu. Şi după ce-au agiunsu la Buh, au triimis Minih ş-au rădicat şi oastea ce era în Vozia. Şi i-au dat foc ş-au răsipit-o detot, şi Culburului tij. Şi au vinit la dânsul, şi s-au dus cu toţii la iernatic la Perivoloşin.

Iar turcii iniceri vrè să treacă să agiungă pre moscali, dar nu-i lăsa să treacă Nistrul sarascheriul, neavând ferman, cât începusă inecerii cu zorbà, cum li-i obiceiul lor, să omoare pe sarascheriul. De mierat lucru este acesta, cum aşè lesne să întoarsăr-înapoi şi stricară şi Vozia, şi sarascheriul încă nu lăsa să treacă inicerii după dânşii, să-i gonească. Unii dzâc că au dat sarascherul mulţimi de bani lui Minih, iară alţâi dzâc că s-au temut Minih de ciumă, să nu i să umple oastea. Şi să temè să nu iè turcii şi tătarâi pre moldoveni în sabie şi-n robie, că aşè să lăuda turcii. Şi să cerè şi la sarascheriul, să le dè voie, cum or vidè că trec moscalii încoaci Nistrul şi nu-i pot sprejini, să şi sloboadă prad-în ţară. Iar pentru Vozia, această pricină dzâcè Minih, că un an de când au luatŭ Vozia, şi ciuma dentr-însa n-au mai ieşit, cât mai bine de 20.000 oaste s-au potopit într-însa, şi pentru acee au stricat-o şi au scos oastea dentr-însa. De nu-s niscai fapte a lui Minih, vremea viitoare va arăta adevărul.

Împăratul turcesc, înţălegând de acest lucru, s-au mânietŭ pre sarascheriul şi l-au făcut surgun. Şi au pus pre altu, anume Veli-paşe, vestit viteaz bun, ce au arătat mari îndrăznire la moscali. Şi au tăiet şi 4 paşi, şi au mazâlit şi

pe sultanul, căci n-au mersu după moscali să-i gonească. Că era bucuroş, şi totŭ să temè să nu făcă vrun meşterşug, să s-întoarcă.

Tot într-această toamnă, la noiemvrii, murit-au ficiorul craiului unguresc, anume Racolci, la Dunări, ce-l pusesă turcii crai, la Udrii, ca să hie în Ţara Ungurească. Şi nu i-au slujit nărocirea, care mai sus s-au pomenit.

Vinit-au capigilar-chihaie de la împărăţie, cu poroncă la Grigorie-vodă de-au mersu la Nistru să rădice puşcile ce le îngropasă moscalii, să le iè să le ducă la Tighine. Şi s-au dus păn' la Nistru şi au triimis de-au încărcatŭ tot, cu mare frică, să nu-l lovască căzacii. Dar n-au avut nici o ostineală şi au încărcatŭ 500 de cară de glonţuri, cum mai sus s-au pomenitŭ.

Şi au umblat Grigorie-vodă pre la Soroca, pre la Raşcov, pre la Orhei, di s-au primblat să vadză locurile ţării. Şi pi urmă, de la Orhei n-au vinit în Ieş, că murè tari de ciumă, ce au trecutŭ la sat la Deleni, în ţinutul Hârlăului, la vornicul Iordachie Cantacozino Deleanul, de-au şădzut păn-în dzi întăi a lui dechemvrie. Şi apoi, înţelegând că au mai rădicat Dumnădzău focul, s-au dus în Ieş.

Iar nevoili în ţară, prè multe, di chili, de ialoviţă, de cară şi de alte nevoi nespusă, tot ieşite pe catastijile banilor hârtiilor ce fusesă de primăvară. Ca şi la Duca-vodă cel bătrân, ce ieşè pre banii hârtiilor, aşè şi acmu au fost.

Oamenii, de vară, să bejenisă la munţi, la păduri, de frică să nu prade păgânii ţara.

Leşii au avut paci, fără cât în Ocraina, pre unde au fost şleavul moscalilor, au avut oarece stricăciune de tătari.

Franţozul[ui] i-au tot umblat oamenii lui să facă paci turcilor dispre moscali şi dispre nemţî.

Cazâlbaşul încă au avut paci în cest an cu turcii.

Aceste toate s-au lucrat într-acestu an, de la noiemvrii, la vălet 7246, pănă iarna la istovul lui noiemvrii, la velet 7247. Şi ce s-a mai lucra s-a scrii la rândul lui.

Iar am început a scrie acestu an. Iată, după ce au mersu Gligorie-vodă în Ieş, ciuma s-au potolit. Nevoi totuna au ţinut în ţară, precum scrie mai sus. Pre viziriul şi pe hanul i-au chematŭ la sfat la Ţarigrad. Ce pre viziriul l-au schimbat şi au pus [alt] vizir, iar pre hanul l-au triimis de-au şădzut toată iarna în Bugeag păn-în primăvară, iar pimăvara s-au dus în Crâm. Şi au mersu ş-un poghiaz tătărăsc la moscali, dar puţină pagub-au făcut, iar mai mulţi au pierit ei. Iar de primăvară s-au sculatŭ viziriul cu toată puterea cât-au avut şi s-au dus asupra nemţilor la Beligrad. Şi nemţâi încă au strânsu tabăra lor acolo, 90.000—100.000 oaste nemţî, mai departe de Beligrad. Şi au făcut şanţu şi sta acolo de aştepta pe turci cale 7, 8 ceasuri. Şi după ce s-au apropietŭ turcii de tabăra nemţască, iar nemţâi au ales 18.000 de oaste den tabăra lor şi au triimis să lovască pe turci noaptea, făr' de veste, să-i spargă, înţelegând că nu-s turci mulţî. Şi turcii au fostu prinsu limbă că vin nemţâi şi au fostu stând gata. Şi cum au sosit nemţâi, cum i-au şi împresurat turcii, fiind mulţî. Deci nemţâi, vădzând aşe, au mai ales 12.000 şi au triimis după dânşii, ca să le dè agiutor. Dară nu le-au fost nice de un agiutor, că, când sosă, au început a-i sparge. Şi aşè, au purces turcii asupra taberii cei mare nemţeşti, bătându-i păn' ce i-au băgat în tabără. Dar prè puţini au scăpat. Şi aşè, dând năvală şi taberii cei mare, n-au putut să stè împotriva turcilor. Numai ce le-au căutat de au lăsat şanţul şi s-au supus supt cetatea Beligradului, de s-apăra de turci, că-i încungiurasă turci pre nemţî den toate părţile, de nu le vinè nice oaste de nicăiri nemţilor. Le-au fost viind agiutor 50—60.000 de

oaste de la colegaturi, numai, fiind ciumă, nu cutedza, cu oastea cè proaspătă, să intre în cee oaste, ce sta mai departe, cale de 5, 6 dzile. Şi aşè câteva dzâle apărându-să de supt cetate, au stătut solii la pace. Că nu ştiè nemţâi că au luatŭ moscalii Hotinul şi ce să lucreadz-în ceste părţî, fiind încungiuraţ de turci. Şi să temè nemţâi să nu margă turcii în Ţara Ungurească, să nu să tulbure şi ungurii. Aşijdere şi viziriul, viindu-i veste dencoace despre moscali că au luatŭ Hotinul, au tăinuit şi au făcut veselie mare, cum că au bătut turcii pre moscali la Hotin. Şi audzind nemţâi, au făcut pace. Precum s-au făcut pacea s-a scrii la rândul său.

Moscalii, de primăvară, cu Les ghenăral, cu 80.000 oaste, cu calmâş şi cu căzaci şi cu moscali, s-au dus asupra Crâmului. Şi au avut acolo în Crâm în 2 rânduri bătai cu turcii şi cu tătarâi. Şi s-au rănit şi hanul ş-au murit acolo în Crâm. Şi turcii acmu de iarnă, după ce-au făcut pace, au pus han pe...[1] Şi moscalii s-au întorsu înapoi, neluând nice o cetate, fără câtŭ au strâcat Crâmul pre rău într-aceşti patru ani.

Meneh felt-maşalâc, de primăvară, au purcesu de la Chiov pen Ţara Leşască dreptu asupra Hotinului pre la Nejboj şi pre la Cameniţă, cu 120.000 oaste moschicească, cu donţî, cu calmâş, cu cătane. Şi au vinit pre-ncetu toată vara păn' la Hotin den Ţara Căzăcească pen Ţara Leşască, şi numai la Nistru au zăbăvitŭ mai bine de 2 săptămâni. Şi au trecut Nistru pe den sus de Hotin, pren ţinutul Cernăuţului, pe la un satŭ ce să cheamă Gincăul, pre la Vasăleu.

Purces-au şi pe dencoace Veli-paşe sarascheriul şi cu 2, 3 paşi, cu 20.000 de oaste turci, şi soltanul cu 30.000

---

[1] Loc gol în ms. 253. În ms. 53: «au pus pre alt han».

oaste tătari. Şi era şi la Hotin vo 7.000—8.000 de lipcani, şi era şi câteva mii de spafii, şi capegilar-chihai împărătesc, cu bostangii, şi Colceag-paşe, cu inicerii cetăţâi. Şi păn-a treci moscalii Nistrul, le-au ieşit şi tătarâi cu turci înainte peste Nistru asupra Cameniţâi, dar n-au isprăvit nimic, că i-au bătutŭ moscalii prè rău. Şi după ce s-au pornitŭ moscalii de la Nistru asupra Prutului pe la Zestavna, pre la Sobraneţ, şi le-au tot datŭ năvală turcii şi cu lipcanii, dar au pierit lipcanii mai toţ. Şi turcii cât s-au zăbăvit pe acolo, şi au prădat marginea Ţărâi Leşeşti căzacii şi cu calmâşii şi cu catanile, Horodinca, Snetinul, Cuturile, Tesmeniţa. Păn' la Stanislav au agiunsu de-au prădat. Şi după ce-au agiunsu la Juşca, au luat în gios de-au trecut codrul pe la Stanihorci, pre den sus de un satŭ ce să cheamă Boianul, şi s-au întorsu pe supt poalele codrului, pre la Rerence. Şi acolo iarăş au avut război, şi iarăş au bătut pe turci moscalii. Şi de la Rerence au purces pe suptu poalele codrului pre la Grozniţi, şi de la Grozniţi tot în gios pe sup' codru păn' la...[1] Şi acolo era pedestrimea turcească, cu toată puterea. Şi agiungând moscalii acolo într-o vineri, în 17 dzile a lui avgustu, la velet 7247, cum s-au tâmpinatŭ moscalii cu turcii şi au începutŭ a să bate, n-au putut sprejini turcii focul moscalilor, şi s-au şi spărietŭ. Ş-au fugit turcii care încotro au putut, Veli-paşe sarascheriul şi cu o samă de turci şi cu soltanul cu tătarâi în gios pre Prutŭ, iar Colceag-paşe au intrat cu o samă de turci în cetate. Iar feltu-maşalâc n-au vrutŭ să lasă pre moscali să gonească pe turci, temându-să să nu facă vrun meşterşug, şi au şădzut toată dzua, într-acel loc, la...[2], unde-i bătusă pe turci. Iar

---

[1] Loc gol în ms. 253. În ms. 53 «ordia turcească“, pus de copist pentru a umple lacuna. Altfel se vede uşor că trebuia să apară un nume topic.

[2] Loc gol în manuscrise.

turcii den Hotin, dac-au vădzut că i-au bătut, ş-au tot scos muierile, care cum au putut, într-acè dzi şi s-au dus în gios asupra Tighinii. Deci a trie dzî, apropiindu-să Meneh feltumaşalâc într-o duminică de Hotin, în 19 dzile a lui avgust, şi i-au ieşit Colceag înainte şi i-au închinat cetatea Hotinul. Şi au purcesŭ cu Meneh şi cu Colceag împreună ş-au intrat în cetatea Hotinul. Şi au luatŭ pre toţ turcii robi, iar pre păşoaia lui Colceagu au slobodzit-o, şi au mersu în gios. Iar pre Colceag şi pre alţî turci i-au pornitŭ la Moscu robi. Şi au zăbăvit [câteva][1] dzile la Hotin şi au întorsu şi câteva mii de oaste înapoi, înţălegând că să tulbură şvedzâi şi leşii asupra lor. Şi dup-acee au purcesŭ în gios pre Prut. Iar Grigorie-vodă încă era rânduitŭ de la Poartă cu Sară Mehmetu-paşe să margă la Cernăuţ, să ţii calea moscalilor la Nistru, să nu-i lasă să treacă despre acè parte. Şi au făcutŭ ca patru, cinci mii de oaste, turci, moldoveni, şi s-au dus în sus păn' la Livărda.

Apoi înţălegând că nu-i putinţă a-i sprejini, au mărsŭ spre Prutŭ la Bogdăneşti, şi apropiindu-să moscalii de Hotin, s-au întorsu la Drăgşani, de-au şădzutŭ acolo păn-au luatŭ Hotinul, şi au trecut şi sarascheriul în gios. Atunce au vinit şi Gligorie-vodă la Ieş, la Gălata, cu ordia, puind străj bune. Apoi, prindzând limbă den străj că s-au pornitŭ moscalii în gios pre Prut, au pus caimacani pe Sandul Sturdze vel-logofăt şi pe Iordachie Cantacozino Deleanul vel-vornicŭ de Ţara de Gios, şi el au purces în gios cu câţ boieri s-au tâmplat cu dânsul.

Iar Meneh, după ce-au agiunsu la Işnovăţ, au pornitŭ oastea cè uşoară, donţî, calmâş[i], cătane, şi cu o samă de draguni, 2, 3 polcuri, înainte, cu Costantin Cantimir şi cu

[1] Adăugat de mine.

Dumitraşco Cantimir, ficiorii lui Antioh-vodă, fiind acolo la moscali înstreinaţ. Deci au şi purcesŭ pen ţară, strângând privantu şi bucate turceşti unde găsè. Şi cai d-è cui găsè, şi turceşti şi boiereşti, îi lua, că le slăbisă caii. Deci Dumitraşco beizadè maior au luat pe suptu munte, pre la Suceavă, şi-n gios muntele a prăda păn' la Bacău şi s-au întorsu la Ieşŭ cu duium. Iar frate-său Costantin Cantimir, ce era bregadiri, au luatŭ de la Işnovăţ Jijia în gios şi pe la Botăşeni şi au răpedzât ca doă mii oaste să prindă pe Gligorie-vodă. Şi au mersu poghiazul pe Bahlui în gios, pe la un satŭ ce să cheamă Căcărădzenii, au trecut Bahluiul ş-au luatŭ pre la Şanta de-u trecut codrul la Vaslui. Şi de acolo s-au întorsu înapoi, că să temè de tătari.

Şi Grigorie-vodă au prinsu veste den Roşieci şi au fugitŭ în gios spre Gălaţ. Deci Costantin beizadè au vinitŭ tot jăcuind păn-în Ieş şi au intrat în Ieş săptemvrie în 2 dzile la velet 7248. Şi i-au ieşitŭ înainte mitropolitul şi cu caimacanii şi cu alţî boieri care să mai tâmplasă, şi călugări, şi neguţitori den laturea târgului, despre muntenime, şi i-au închinat cheile ţărâi şi steagurile slujitorilor. Şi s-au împreunat cu mare bucurie ş-au purces pen Ieşŭ. Păn' la Frumoasa l-au pitrecutŭ boierii. Şi s-au aşădzat acolo cu oaste.

Iar Meneh feltu-maşalâc au trecut Prutul de la Işnovăţ în ceasta parte şi au tot vinit pre Prut în gios, făcând ocopuri cale câte de cinci, 6 ceasuri unul de altul. Şi de la Podul lui Gherman s-au lăsat obuzul cel mare să treacă Prutul iar în cee parte, şi el, cu vo 10.000 de oaste, au vinit drept la Ieşŭ. A doa dzi, luni, septemvrie în 3, au intrat în Ieş, şi i-au ieşit şi lui înainte mitropolitul şi cu caimacanii şi cu alţî boieri care să tâmplasă, făcându-i mare cinste, păn' l-au adus în curţile domneşti. Şi au şădzut în Ieş o săptămână. Şi cât au sădzutŭ în Ieş, în toate dzâlele

chema pe mitropolitul şi pe caimacani şi pe alţi boieri, de-i punè la masă de-i cinstè.

Şi au umblat în giurŭ împregiurul târgului de-au ales loc de cetate. Şi au pus semne şi au pus săldaţi şi salahori, de-au început a săpa de-au făcut şanţu şi tabie. Şi au lăsat 4.000—5.000 oaste, c-un ghenăral maiur, anumi Petre Şipon, şi cu un polcovnic, ca să fie de paza târgului. Şi au rânduitŭ şi pe un ghenăral, anume Levendal, să margă la gura Jijii, să facă şi acolo ocop. Şi n-au apucatŭ a-l face. Şi în Târgul Frumos şi în Roman iarăş au lăsat oaste şi au făcut ocopuri. Şi au datŭ şi aceste ponturi moscalii ţărâi şi au pus pe caimacani, pe Sandul Sturdza vel-logofăt şi pe Iordachie Cantacozino vel-vornic, ce-i dzâce Deleanul, iar. Şi ei să hie mai mare căimăcani, sănaturi, păn' s-a mai alege cum a mai fi.

Ponturile ce-u dat ţeri:

1. Să fie moldovenii credincioşi cu toată inima împărăţâi Rusii.

2. Să n-aibă răspundeţie cu neprietinii împărăţiii Rusiii.

3. Boierii pribegi cu Gligorie-vodă să s-întoarcă toţ pănîntr-un an, iar care nu s-ar întoarce păn' la anul să n-aibă iertare, şi moşiile să le hie pierdute.

4. Doaădzăci de mii de oaste să iernedză ţara şi s-o hrănească, şi să şadă pen târguri, unde ar socoti.

5. 3.000 de sălahori să nu lipsască peste toţ anii, să lucredză la cetăţ la ce ar trebui.

6. Oamenii bolnavi de oaste, să cheltuiască cu dânşii şi aptică, să le dè oţăt şi usturoi.

7. Oficerilor ce-ş era cu aceste 20.000 oaste iar să le de ce le-ar trebui.

8. Moscal, grec sau alţi oameni străini să nu încapă nice la o dregătorie în ţară, numai cu neguţătorii.

9. Câţ slujitori sau boieri ce n-or hi la vo dregătorii să încaleci toţ să margă la oaste. Şi leafă să le dè împărăţia, iar la nevoia ţărâi, ce le-a fi partea, să-ş dè.

10. 90 pungi bani să-i dè poclonul lui acmu.

11. 100 pungi masa lui în toţ ani (12 mii galbini de aurŭ. Galbănul umbla 4 lei pre aceste vremi.)

12. Nime să nu tăgăduiască bucate sau haine sau bani turceşti şi greceşti, că cu capul a da samă.

Aceste ponturi au dat Meneh boierilor şi au dzisŭ că, de n-or priimi, a da foc târgului. Şi i-au făcut cu de-a sâla de-au iscălitŭ, că să tâmplasă şi boieri de nu s-învoiè. Şi au iscălitŭ toţ.

Care mai pe urmă viţ vidè la ce au vinit cinstea lui Meneh pe boieri. Că vinul cel unguresc dulce s-au făcut venin amar, şi râsul plânsu, şi voia ce bună groază şi frică, şi oh, oh, oh!, şi bogăţia sărăcie şi lipsă şi blăstăm şi osindă vecinică, neuitată şi neînchegată. Apoi, făcând aceste, Mineh au poftit pe boieri şi pe mitropolitul de l-au petrecut păn' peste Prutŭ la Zagarance. Şi acolo au tocmit oastea şiraguri, de au vădzut-o boierii. Şi au făcut o sfeştenie mitropolitul, şi au blagoslovitŭ oastea şi au stropit-o cu agheazmă. Şi apoi au datŭ den tunuri, şi s-au dus la cortu şi au cinstit toată dzua, dând den tunuri. Şi le-au dăruitŭ caimacanilor câte 200 ughi de aurŭ, şi mitropolitului 300 ughi. Şi apoi s-au întorsu boierii la Ieş. Iar Meneh au rânduitŭ al doiele rându pe Dumitraşco beizadè, cu căzaci şi cu catani şi cu moscali, să margă să prindă pre Gligorie-vodă de la Şărbăneştii cei de pe Sâret, înţălegând că-i acolo. Şi au purcesŭ şi s-au dus tot pe Sâretiu în gios, păn-aproape de Şărbăneşti. Iar Gligorie-vodă, prindzând veste, au trecut Siretiul cu mare spaimă noaptea pre o ploaie şi au fugit spre Brăila. Iar Dumitraşco beizadè n-au cutedzat să-l go-

nească, ce s-au întorsu înapoi şi au lovit Focşenii, şi cei de iasta parte şi cei de cee parte, de i-au prădat, de-au rămas oamenii cu peili goale, numai cu sufletele. Şi au lovitŭ şi pe la Mera de au luat pe Lupul aga şi pe socru-său, mitropolitul Sidis. Şi i-au dus la Meneh, având el răspundeţie mai denainte cu Meneh, de când era sărdar la Orhei, cu poronca lui Gligorie-vodă. Iar pe Costantin beizadè l-au rânduit cu oaste catane asupra Huşilor, ca să stè în prejma tătarâlor.

Iar Meneh s-au pornitŭ asupra Tighinii de la Prutŭ. Şi au trecutŭ codrul în fundul Bâcului şi au luatŭ în gios pănă lângă Bârâiac. Şi acolo l-au agiunsu cărţî de la solii franţujeşti, că au făcutŭ pace, să s-întoarcă înapoi. Deci s-au şi întorsu înapoi, iar în Tighine den turci mai nime nu rămăsesă şi totŭ fugiè. Şi tătarâi era morţî, sta înfipţi şi începus-a agiune să s-închine. Şi Meneh s-au întorsu înapoi. Şi scrie Meneh la caimacani că s-au întorsu înapoi, că să apropie iarna, iar pace nu-i, să poarte grijă la oastea ce este în Ieş şi la Roman şi în Târgul Frumos, că el merge la Hotin şi pre marginea Ţărâi Leşeşti, de-a ierna.

Şi au şi întorsu pe atamanul înapoi, şi cu vahmistru[1] cu donţii, şi au luatŭ şi de la Roman şi den Stoian, care s-au făcut 8.000 de oaste, şi au purces în gios pre la Focşani. Ş-au intrat în Ţara Munteneasc-în sus, prădând păn' la Câmpina. Şi de acolo n-au cutedzatŭ să vii înapoi, să nu le iasă turci înainte de la Brăila, ce au trecut în Ţara Ungurească. Iar Meneh au tot mărsu în sus păn' la Hotin şi au şădzut câteva dzile la Hotin. Şi tot scriè cărţî cu scârbe la boieri

---

[1] În ms. 153, «capisna»; nu poate fi explicat nici ca nume propriu, nici ca apelatin. Pe foaia 472, v^0; rândul 4, copistul acestui manuscris, transcriind acelaşi cuvânt, a început cu «cap», apoi a continuat cu «mistru», deci «capmistru». Este clar că el n-a putut descifra textul pe care-l copia şi unde era, în acest pasaj, «vahmistru», ca în ms. 53.

caimacani să poarte de grijă de privantu, să nu să mai protivască lui Gligorie-vodă, că nu-i pace. Şi scriè şi la Petre Şipon ghenărariul să zapciiască pe boieri de bani. Triimis-au Gligorie-vodă pe un postelnic cu carte la caimacani de le-au făcut ştire că s-au făcut pace. Iar ghenărariul au triimis pe acel postelnic cu cartea la Mineh. Meneh l-au pus la calaur, şi s-au mâniet, şi au triimis de au strâcat casăle de la Frumoasa. Şi au cădzut şi caimacanii în mari prepus despre Minih. Mai tare prepus era pe vornicul Iordachii Deleanul Ca[n]tacozino, făcându-l şalvir cu 2 feţe.

Deci şi caimacanii să spăriesă şi să mera ce-or face, că au pus bani pe neguţitori şi pe alte bresle, şi nu putè scoati. Şi pen ţară nu putè umbla să strângă banii, că ţara era bejănă şi plină de tălhari de oaste. Încotro mergè, vinè tot dizbrăcaţi, şi unii tăieţî. În ţinuturile cele de gios nu putè, de Gligorie-vodă, să iè bani.

Vinit-au şi Costantin beizade de la Huş în Ieş, să hie cu boierii sinat. Şi au lăsatŭ acolo o samă de cătane de strajă. Şi i-au lovit tătarâi, şi au pierit vo 300 cătane.

Apoi mai pe urmă au pus şi zacuţii la caimacani, vădzând că nu pot plini banii poclonului ş-a mesâi lui Meneh, cari mai sus s-au scris.

Iar mai pe urmă vinit-au poroncă de la Meneh la ghenărariul Petre Şipon să să rădice den Ieş şi de pen alte târguri, să vii la Hotin toţ şi să iè şi pe boierii caimacani cu calaur, de n-or hi plinit banii. Şi s-au gătit şi au purcesŭ den Ieş sâmbătă în 13[1] dzile a lui octomvrie. Şi au purces a căuta în toate mănăstirili bani sau odoară, şi n-au găsât, iar haine n-au luatŭ în Ieş. Iar greceşti, turceşti au luatŭ tot ce-au găsâtŭ,

---

[1] În ms. 253 este loc gol, iar în ms. 53 textul apare cu totul schimbat. «13» provine de la Kogălniceanu.

şi a unora ce era sluge lui Gligorie-vodă. Mai multu Costantin beizadè le lua el. Iar la ţară tot au jăcuitŭ, şi bucate, şi borfe. Şi s-au pornitŭ moscalii den Ieş, iar o samă de cătane şi cu câţva moscali rămăsesă în târgu de jăcuiè. Iar bieţii oameni, pen mănăstâri închiş, săracii, cu atâta groază. Numai Dumnădzău tot nu s-au îndurat de istov, c-au şi sosât Sară Mehmet-paşe cu lipcani şi cu o samă de tătari şi cu Toader Păladi vel-visternic de la Gligori-vodă, triimiş înainte de la Branişti. Şi cum au sosit, cum au început a năvăli la obuzul moschicesc, ş-a intra în târgu, ş-a prindi pe cătane, ş-a-i lua cu caiuşuri de grumadz pe lângă cai, ş-a-i face să plătească ce-au băutŭ. Şi oca cè de vin s-au întorsu în sânge şi în bătaie. Şi au sărit şi oamenii de pen mănăstiri de agiuta lipcanilor a-i prinde, şi tătarâlor. Apoi ghenărariul, vădzând că i-au prinsu mulţi moscali tătarâi, şi pe un porocinic, au scris la paşe şi la Pălade să-i sloboadă oamenii, că, neslobodzându-i, s-a-ntoarce cu tot obuzul înapoi ş-apoi a da foc târgului, şi a sparge şi mănăstirile, ş-a pune tot suptu sabie, că acmu este pace.

Deci au stătut paşa şi au strânsu pe toţ, catani, moscali, şi i-au triimis la ghenărariu, pe câţ au găsât prinşi. Şi ei încă s-au rădicatŭ de pe Căcaina şi s-au dus în sus.

Iar tătarâi încă în sus după dânşii s-au dus. Şi au scos multe bucati ce luasă den ţară. Şi au vinitŭ oamenii şi au datŭ câte un leu de vită şi ş-au scos bucatele. Şi de-ar hi lăsat paşa să margă tătarâi după dânşii păn' lângă Hotin, puţini ar hi mersu cu dobândă, mai şi fără dobândă, că-i lovise o ninsoari cu vicol, de-şi sta de capetili lor.

Apoi şi Gligorie-vodă au scris cărţî la Meneh să sloboadă pre mitropolitul şi pe boierii caimacani de la Hotin. Sosind în scaun în Ieş, luni în 16[1] dzile, a trie dze după ce s-au

[1] Această dată a stabilit-o Kogălniceanu. În manuscrise lipseşte.

pornit moscalii den Ieş, şi-au arătat milă de iertăciuni, cine era greşit.

Deci Meneh i-au cinstit pe boieri la masă vo 2 dzile şi nu le-au mai cerşut bani ce rămăsesă rămăşiţă den poclon, şi i-au slobodzâtŭ. Şi au vinit la Ieş. Iar Antonie mitropolitul n-au vrut să s-întoarcă. S-au temut di Grigorie-vodă, să nu oblicească că au fost agiunsu mai denainte cu moscalii, şi s-au dus şi el la Moscu.

Şi atunce, şi Meneh au trecut Nistrul în cee parte cu oastea toată. Numai ce au lăsatŭ un ghenăral în Hotin, anumi Levendalŭ, cu 3.000 de oaste. Şi pusesă Minih de făcusă tot gauri pe supt cetatea Hotinul, apoi lagumuri, să-l spargă, dar apoi nu l-au spartu. Şi atunce, la purcesul lui Mineh, triimis-au de au robitŭ toţ oamenii den ţinutul Hotinului şi di pe marginea Cernăuţului. Şi i-au trecutŭ cu copii, cu femei, la Mosc. Şi împărţè pre oameni ca pre dobitoaci. Unii le lua copii, alţii bărbaţii, alţii muierile. Şi-i vindè unii la alţâi, fără leac de milă, mai rău decât tătarâi. Şi era vreme de iarnă. Bogate lacrămi era, cât s-audze glasul la cer.

Deci Grigorie-vodă, dac-au sosit în Ieşi, a patra dza i-au şi vinit veste că vahmistru şi cu atamanul donţilor ies pe Oituz den Ţara Ungurească, că nemţii nu i-au lăsat să margă prin Ţara Ungurească. Ieşind pe Oituz, au luatŭ în sus pe supt munti pre Bistriţă, pre la Roznov, pe la Neamţu, pe la Suceavă, pre la Cernăuţ, păn-au trecutŭ Nistrul, tot prădând ce le-au fost în calea lor. Aceşte au prădat mai rău, că ce mai scăpasă dentăi au luat aceşte tot. Triimis-au şi Gligorie-vodă pre alai-bei, de-au mărsu cu lipcani, tot în preajma lor, păn-au trecut Nistrul.

Deci în scurtă vreme au triimis Gligorie-[vodă][1] pe Sara

[1] Adăugat de mine.

Mahmet-paşe cu lipcanii, cu poronca Porţii. Şi şidè paşa afară, şi Levendal ghenărariul în cetate la Hotin. Şi au şădzut o lună şi mai bine aşè, ca lupul cu oaia, launloc, de-ş căuta într-ochi. Oamenii de la Moscu ş-a franţojilor tot umbla la Poartă şi di la Poartă la Moscu, păn' la o vremi au vinit poroncă, şi au ieşitŭ moscalii şi s-au dus den Hotin şi au datŭ cetatea pre mâna paşii. Iar dup-acee, în 3 săptămâni, au vinit poroncă la Grigorie-vodă cum că au dat Hotinul în sama lui. Şi în cetate şidè paşa, iar den afară n-avè treabă măcar o palmă. Şi au triimis pre Lupul sărdariul pârcălab la Hotin.

Şi la dzi întăi a lui dechemvrie au scos hârtii, şi la fevrar au scos văcăritŭ, tot una după alta. Şi s-au tâmplat de-au cădzutŭ şi iarnă mare, păn' la brâu. Şi au cădzutŭ de la vinerea mare şi au ţinut păn' la Sfeti Gheorghie. Şi pierè vitele oamenilor, câte mai scăpasă de oaste, şi întrasă şi boal-în vite şi în oi, vărsatŭ, de să potopè cu totul. Că fân nu putusă face oamenii, de oaste şi de ploai multă ce era. Şi cât şi făcusă, încă îl mâncasă moscalii păn-a s-întoarce înapoi. Şi agiunsesă stogul de fân 15 lei, şi nu să putè găsî nicăiuri, şi vadra de vin un leu. Socotiţ, fraţilor cititori, cum este osinda şi mânia lui Dumnădzău pre ţara aceasta! Că şi Grigorie-vodă, de cum era, i să schimbasă firea îndoitŭ. Că boierii era toţ în prepus şi n-avè nici o credinţă. Orbitŭ în lăcomie, giudicăţi era multi, de jacuri ce făcusă. Şi era giudecăţâle cu făţării, că cei drepţî era în urgie, şi mulţi din cei vinovaţ era în cinste.

Triimis-au de ş-au adus şi doamna şi beizadelile de la Ţarigrad, cu mulţime de greci. Şi grecii dobândisă mândrie şi obraz, cu clevite şi fără ruşine asupra beţilor boieri şi cu nebăgare în samă într-o nimică pre moldoveni.

Că pe vornicul Iordachie Cantacozino, ce-i dzâce Deleanul,

dacă au vinit de la Hotin, nici l-au priimitŭ vodă să s-împreuni cu dânsul. Şi au pus pre baş-cihodar, cu 50 oameni, de l-au străjuitŭ la gazda lui câteva dzâle, apoi l-au pornitŭ la ţară, la Deleni, la casa lui, nice să-l vad-în ochi. Şi era să-l călugărească. Numai nărocul lui au fostu că era cumnatŭ cu Mihai-vodă, şi Gligorie-vodă era cuscru cu Mihai-vodă. Şi pentru voia lui Mihai-vodă l-au lăsat acasă. Că au fost înţăles Gligorie-vodă că scrisesă la moscali şi pecetluiè cu ceara roşie, când era el căimăcan în Ieş şi vodă era fugitŭ în gios la Gălaţ. Şi alte multe ca aceste îl pârâsă ciocoii. Ce la cât va vini pe urmă acest boieri, vremea va arăta.

Aşijdere şi pre mine, Ioan Neculce vornic, tâmplându-mă de am fost la vremea moscalilor în Ieş, m-au amestecat ciocoii şi cu alţi neprietini la Gligori-vodă. Şi m-au închis la baş-bulucbaş câtiva dzâle. Şi copiii miei s-ascunsesă în laturi, şi au triimis un postelnic de i-au căutat în toată ţara, dându-mi şi mii pricină că am bătut un ciocoi la vremea moscalilor, socotind că am fost şi eu amestecatŭ la niscaiva fapte. Dar pre urmă au aflatŭ că n-am fost, şi m-au slobodzit şi pre mini la ţară. Şi atunce, la acè primejdie, am cheltuit mulţ bani, care dè samă la Dumnădzău cini m-au amestecat. Ce la cè di pre urmă şi pentru mine şi pentru alţii, vremea viitoare va arăta.

Iară Gligori-vodă trimis-au la Ţarigradŭ de-u făcut afurisănie lui Anton mitropolitul, căci s-au dus cu moscali şi n-au vurt să vie în ţar-înapoi. Ce Anton s-au dus la împărăteasa, şi i-au făcut mari cinste şi l-au dăruit şi l-au pus mitropolitu în Cernihoi în Ţara Căzăcească pără acmu. Iar în locul lui Anton au pus mitropolit pe Nichifor, grec fiind.

Iară de vară, la văletul 7248, mărs-au soli moscali şi turci de-u hotărât din Iuhurluc dreptu la Buh, în gios turcescŭ, în sus moschicescu, păn-în fundul Ehorlucului,

şi din fundul Iuhurlucului dreptu în Buh, şi din Buh în gios apa Buhului hotar păn-în Nipru, şi din Nipru în gios, apa Niprului păn' lângă Vozia, cale de 4 ceasuri din Vozia în sus. Şi au tăiet dreptu la Don, tot din mare, cale de 4 ceasuri în sus, ş-au pus semne, iar din Don în cee parte au lăsat tot moscalilor hotar să fie cu Azac cu Tuman cu tot. Nămai din Or 4 ceasuri cale păn-în Vozia au lăsat cale crâmenilor.

Şi au trecut şi sol mare moschicescu la Poartă şi sol mare turcescu la moscali cu aşedzimântul păcii. Şi n-au apucat a agiunge nici solul cel moschicescu la Poartă, nici cel turcescu la Petreburcu, şi i-au agiunsu vestea pe drumuri c-au murit împărăteasa Anna cè moschicească la văletul 7249, octomvrie în 26. Şi au stătut pe drum aciie doi soli, cari unde i-au agiunsu vestea, câteva dzili, de-u aşteptat răspunsu. Şi pe urmă, viindu-le răspunsu, s-au pornit de s-au dus şi cela la Ţarigradŭ şi celalaltu la Petreburcu. Precum or aşedza, vremea va arăta.

Într-acestu an murit-au şi Carul, împăratul nemţescu. Şi să strângu crai şi alectorii la târgul Amburhu, la alecţie. Ce la ce s-a alege, vremea va arăta.

Într-acestu an let 7248 rădicatu-s-au persi cu toată puterea lor şi au mărsu asupra unui împărat a Indii, anume Gonorŭ. Şi dându război tari, au biruit persii şi au prinsu şi pe împăratul Indii la mână viu. Şi i-au luat toate ţărâle şi apoi l-au lăsat să-i hie birnic. Şi s-au umplut persii de multă avere.

Tot într-această vară, let 7248, la avgust, dat-au o brumă mare, de-u strâcat pânele, mălaiele, păpuşoi. Şi păn-în mart nu putusă ara oamenii. Şi s-au făcut foamete în ţară, şi de pâne, şi de vin, şi de vite. Scumpete mare, că le cumpăra şi de la Crâm, şi vite şi pâne, şi de la Ţarigrad şi

den toate părţile, de să scumpisă toate lucrurile: 80 lei, 100 lei părechea de boi, vaca 15, 20 lei. Că şi la Ţarigrad şi la unguri şi în Crâm, şi mai cu preţŭ decât aice era bucatele toate. Aceste s-au făcut într-acestu an let 7248[1].

Şi împărăteasa Anna, la moartea ei, au lăsat pe un copil mic de 2, 3 luni să hie împărat, când a vini la vârstă, iar până atunce să fie pitrop Biron Csenje de Cruleandia, împreună cu alţii. Şi după aceea n-au trecut 2, 3 luni, şi după ce s-au strânsu cnedzii toţi, n-au suferit să fie el cap împărăţiii şi l-au şi făcut surgun, dând pricină că este liuter.

Iară la vălet 7249 au rămas pitropi împărăţiii Moscului îma copilului, anume Anna, nepoată de sor împărătesii cei bătrâne, şi cu bărbatu-său, Antonie Csenje de Lunimburcu, şi cu un neamţu, anume Işterhaz, şi cu vro 2, 3 cnedzi moscali. Şi pe Menih l-au mazilit, să nu mai fie fert-marşalic, iar pe alţi liuteri ce au fost ofiţeri i-au gonit pe toţi. Şi le-au luat moşiile ce le didese, ş-au rămas să fie iarăşi împărăteşti.

Iară tot întru acestaş an văleat 7249 au început a face gâlceavă craiul şvedzilor, ginerele lui Petru împărat, dzicând că nu i să cade împărăţia acelui copil, ce să cade să fie împărăţia ficiorului lui, că este făcut din fata lui Petru, sau Elisaftii, fetii lui Petru, care era fată mare la Moscu. Şi au început a scoate oaste şfedzască, fiind îndemnat de Franţoz, adeverind că le-a da agiutor şi bani, cu îndemnătura Turcului. Ce şi moscalii, după ce au simţit, au trimis oaste împotriva oştii şvedzeşti şi i-au bătut prè rău pe şvedzi.

Tot întru acest an văleat 7249, după ce au agiunsu solul moschicesc la Poartă, pentru oarecare pricini neputându-să aşedza, au pus împărăţia şi au tăiet capul lui Alexandru

---

[1] Ultimele şase alineate sunt scrise de Neculce, cu excepţia propoziţiei de la sfârşitul primului alineat: «Iar în locul lui Anton au pus mitropolit pe Nichifor, grec fiind».

terdzimanului, fratelui lui Gligori-vodă. Şi pe alţi turci, carii fusese la aşedzământul păcii împreună cu terdzimanul, i-au făcut surguni, dzicând cum că au făcut vicleşug, de au viclenit împărăţia şi au învoit creştinilor.

Iară piste 6 luni, la văleat 7250, septemvrii 13 dzili, au vinit şi lui Gligori-vodă mazilia, şi l-au dus la Poartă cu cinste. Şi în locul lui au vinit Costantin-vodă, ficiorul lui Neculai-vodă Mavrocordatŭ, din Ţara Muntenească, careli au mai fost aice domnu, iară în locul lui Costantin-vodă au mărsu Mihai-vodă Racoviţă cel bătrân. Atunce au trimis turcii în Ţara Muntenească de au tăiet capul unui doftor, anume Testabudza, care acel Testabudza au fost credincios la Poartă. Şi cădzind în prepus cum că să agiungè cu creştinii, au fugit 2, 3 ani. Şi amăgindu-l turcii cu ferman de iertare, aşè l-au prinsu şi i-au tăiet capul.

Acest domnu Grigorie-vodă era foarte grabnicu şi năselnic. Şi în dzilele lui să îmbogăţise ciocoii, că lua slujbele cu dări şi cu mite de la greci. Iară boierii mazili n-avè căutare şi rămăsese la sărăcie. Şi începusă a-i şi boieri pe ciocoi, că să mândrise, socotiè că n-a mai avè sfârşit. Iar Dumnădzău este tuturor giudecător dreptu.

Cap. XXV

A DOA DOMNIE A LUI COSTANTIN-VODĂ NECULAI, LA VĂLEAT 7250 OCTOMVRII 1

După ce au vinit aici Costantin-vodă, ieşitu-i-au toată boierimea înainte cu multă bucurie, ştiindu-l din domnia dintâi că este om blând şi bun. Şi piste 3, 4 dzile au boierit boierii după obicei. Pus-au pe Sandul Sturdze iarăşi vel-logofăt, pe Costachi Razul, ce era hatman, vel-vornic de Ţara de Gios, pe Iordachi Roset Cilibiul vel-vornic de Ţara de Sus, pe Ianache, ce-au fost spătar mare în Ţara Românească, frate doamnei lui Neculai-vodă, l-au pus hatman, pe ficiorul lui, Adămiţe, ce era cumant lui Costantin-vodă, l-au pus vel-postelnic, pe Andrieş Roset vel-ban, pe Manolachi Costachi vel-spătar, pe Ştefan Rusăt vel-păharnic, pe Toader Păladi vel-visternic, pe Ion Bogdan vel-stolnic, pe Chiriţe Dracul vel-comis, pe Iordache Roset, ficior lui Ştefăniţe Ruset vornicul, vel-medelnicer, pe Dumitraşco Păladi vel-cliucer. Şi după ce au boierit pe aceşti boieri, făcut-au şi altă socoteală, că au pus, din boierii mazili, pe Ion Neculce biv-vel-vornic şi pe Iordache Dulgheriul biv-vel-postelnic şi pe Aristarhu biv-vel-ban să fie giudecători aici în Ieş, dimpreună cu boierii cei mari, la toate trebile şi giudecăţili şi sfaturili să fie nelipsiţ. Şi le-au făcut şi nafacà câti 50 de lei de boier pe lună. Aşijdere au mai ales câti un

boier din boierii mazili şi au pus la toati ţinuturili ispravnici, şi le-au dat ţinuturili cu slujbe în mânule lor, şi le-au ales răsura să iè giumătate mai mult decât soţiile lor. Aşijdere au ales pe alţi boieri mazili, carii n-au încăput la boierii şi la isprăvnicii ş-au fost cu boierii-vel sau ficiori de boieri-vel, pe aceie i-au rânduit să-i puie pe rând pe toţi la slujbe. Şi le-au rădicat dăjdile, să nu dè nemică, nici ei, nici ficiorii lor. Iară pe alţi mazili, carii au fost mai de gios, i-au pus dăjdi uşoare, să dè cineş după putinţa sa puţin. Aşijdere au rădicat şi dajdea tuturor mănăstirilor şi dajdea tuturor preoţilor, să nu dè nemică. Şi câti giudecăţi să facè, toate le scriè la condice şi giudecătorii din Ieş şi ispravnicii de la ţară. Şi când făcè Costantin-vodă divanuri, toate giudecăţili le rânduiè la boieri ori la ispravnici la ţară, de li făcè. Şi dacă nu plăcè oamenilor giudecata boierilor, viniè la divan, cu mărturie de la boieri, şi vidè domnul mărturia şi, pe cum îi părè, le curma giudecata.

Aşijdere alesese vro 5, 6 logofeţi de taină, de sta de cetiè răvaşeli şi le făcè răspunsuri, şi punè logofătul al treile picete domnească în răvaşe şi scriè toate răvaşeli la condică. Şi era şi un izbaşe, om de curtea lui vodă, de strângè toate răvaşeli de pe la oameni şi le scotè răspunsu, fără de nici o cheltuială. Numai cât da diecilor oamenii câte 2, 3 parali de scris răvaşeli.

Ispisoacele de moşie, câte mergè la divan, toate le scriè la condică. Mănăstirilor le-au făcut obicei vecinilor să lucredze cum au lucrat şi mai înainte, cât vor. Iar alţi oameni, streini, carii vor şidè pe moşiile lor, să le lucreze câte doăsprădzece dzile şi să le dè şi de a dzecea. Iară boierilor şi mazililor le-au făcut obiceiu să lucredze cu oamenii lor, carii or şidè pe moşiile lor, cât le-a fi voia şi cât or putè. Însă numai acei oameni ce vor şidè pe moşiile lor să lucredze,

iar pe alte moşii a altor oameni să nu să întindă a stăpâni. Şi pe ţară au scos întăi banii steagului, câte 105 parali de om, cele 5 parali să fie a boierilor ce or strânge banii, iar 100 parali să margă la visterie. Şi au aşedzat să fie patru civerturi într-un an. Câte 105 parali să dè tot omul căsar, iar holteii cei cu părinţi să dè câte cindzăci şi cinci de parali. Şi le-au dat peceţi tuturor, tipărite anume, feţele lor, numele şi poriclele. Şi după ce s-au cisluit, le-au dat zlotaşii izvoade, şi la visterie le-au scris la condică.

Şi au făcut obicei zlotaşii pe oameni, pe ţărani, să nu-i supere nemică. Ce dintr-acele cinci parali să-ş cumpere bucati, fân, ce le-ar trebui. Şi alte obiceie rele, ce era mai înainte, nici unele de acele să nu fie, nici văcărit, nici pogonărit, nici cuniţe, nici adăoşaguri, nici jacuri de ciocoi să umble pin oameni mâncându-i. Şi Ţărâi de Gios le mergè prè bine, iar Ţărâi de Sus, fiind prădaţi de moscali şi fiind lipsiţi de pâine, le mergè mai greu, can fugiè din cei săraci, iar cei mai cu putinţă era mulţămiţi.

Dat-au şi strânsoare mare, de cerca pe oameni, şi pe unde îi afla îi bătè. Şi pe vornicei carii tăgăduiè pe oameni, de nu vrè să-i spuiè, îi da pe uliţe şi-i trimitè la ocnă. Mai adeverit-au că, de i-a ieşi somă bună, să poată rădica poroncile împărăteşti, a rădica boierilor mazili şi mănăstirilor desetina şi vădrăritul. Şi aşè toţi au priimit şi s-au bucurat. Numai vro doi, trii, boieri nu le plăce, şi ciocoilor carii jecuiè ţara. Că la acei boieri să strânsese mulţi oameni pin satele [lor], şi alţii nu rămăsese mai cu nime, şi can sta împiedecare aceşti boieri, ca să strice această socoteală, dar nu pot isprăvi nemică. Dat-au şi boierilor celor mari câte 50, 60 de oameni de scuteală, altora, boieri mazili, câte 20, câte 15, cate 5. Aşijdere au dat şi la giupânese sărace, ca de scuteală, câte 10, câte 15, careş după boierie.

Tâmplatu-s-au de-au vinit un turcu de la Poartă cu ferman, să iè pe Lupul sărdariul, ficiorul lui Năstasii vornicul de lemne, pârându-l turcii şi lipcanii de la Hotin că la vremea lui Gligori-vodă, când au vinit moscalii în ţară, în Moldova, acel Lupul sărdariul să fie fost umblat ajungându-să cu moscalii. Şi după ce s-au dus moscalii, l-au pus măria-sa Grigorii-vodă ispravnic pe ţinutul Hotinului, şi i-ar fi jecuit pre turci şi pre lipcani, fiind vreme tulburată, şi este hain şi este bogat, de are o mulţime de bani. Şi fermanul scriè la măria-sa Costantin-vodă să caute să-l trimită pre Lupul sărdariul şi să-i scrie tot ce va avè. Iară măria-sa Costantin-vodă nu s-au îndurat, nici s-au grăbit, ce au chemat pre boierii cei mari şi pre alţi boieri mazili şi pre călugări, pre egumeni şi pre neguţitori şi pre turcii balgii şi i-au întrebat pre toţi pentru Lupul sărdariul cum ştiu: «Fost-au hain?» Deci boierii şi călugării, egumeni şi neguţitorii şi turcii balgii au mărturisit cu toţii cum nu-l ştiu pre Lupul sărdariul să fie fost hain. Şi aşa făcând mărturie de la toţi, măria sa Costantin-vodă au trimis la Poartă, scriind la prietinii mării sale cum că-i este năpaste Lupului sărdariului. Şi aşa au isprăvit de i-au dat pace. Numai au cheltuit o sută de pungi de bani, şeptedzăci pungi au dat Lupul sărdariul, iar doaodzăci şi cinci de pungi au dat măria sa Costantin-vodă şi boierii, şi l-au scos. Iar mai pre urmă au dat Lupul sărdariul şi aceli doaodzăci şi cinci [de pungi][1] de bani şi au plinit o sută de pungi de bani de au dat şi au hălăduit.

Tot întru acelaş an 7250, de primăvară, venit-au câteva havalele asupra ţărâi de la Poartă: să facă opt sute de salahori şi o sută şi cindzăci de cară la cetate la Vozia, să o

[1] Copistul a sărit la transcriere cuvintele puse în paranteză.

zidească den nou să o facă, aşijdere şi câteva mii de chile să li cumpere şi să le trimită la Ţarigrad, aşijdere şi câteva pungi de bani să dè la omul lui casap-başe să cumpere pentru sulgeria împărătească. Aşijdere şi solul moschicescu s-au pornit de la Ţarigrad să margă la Petruburgu, la Moscu, şi ajungând la Tighine, din oarecare pricini au şedzut vro trii luni de dzile de au iernat pănă în primăvară. Şi au rânduit măria sa Costantin-vodă pre dumnealui Costachi Razul vel-vornic de Ţara de Jos de au purtat de grije pentru tot conacul de bucate şi ce au trebuit, că aşe era poronca de la Poartă. Şi făcusă ţinutul Orheiului şi ţinutul Lăpuşnii ca vreo trii sute de cară, de sta pentru treaba solului, că era ca la o mie şi cinci sute de oameni şi mai bine cu solul. Şi purcegând de primăvară din Tighine, l-au dus pănă la hotarul leşescu. Şi tâlnind pre solul cel turcescu, l-au adus şi pre acela tot cu cheltuiala ţărâi, pănă l-au trecut Dunărea la Gălaţi. Care au cuprinsu aceste havalele câteva sute de pungi de bani. Şi nemică beilicuri în ţară nu s-au făcut, ce tot cu bani au plătit măria sa Costantin-vodă din soma civerturilor. Numai, înglotindu-să cheltuiala, n-au fost numai patru civerturi în anul dintâi, ce au fost şase civerturi.

Lăsând ale pământului Moldovii, acmu am scris ale striinilor ce s-au lucrat în anul 7250.

Zăbava solului moschicescu ce au zăbăvit la Tighine n-au fost altă pricină fără de cât la Petrburgu tâmplându-să de scotè epitropii împărăţiii oastea cè mare, polcurile cele împărăteşti carele să cheamă Preobrajenschii polcu şi Simioneţschii polcu, ca să margă asupra şvedzilor. Şi era foarte cu supărare mare oştenilor, fiind vreme de iarnă. Şi ieşind toată oastea din Petrburgu afară şi aşedzindu-să cu obuzul, au triimis pre taină la Elisavet, fata lui Petru împărat,

care era fată mare, ca să margă la oaste, să o rădice să le fie împărăteasă. Deci şi è fiind supărată de epitropi şi vădzind că umblă lucrurile prost şi împotrivă, s-au sculat de la casa ei pre taină într-o noapte şi s-au dus de au intrat în oştile împărăteşti. Iar oştile împărăteşti vădzind-o, foarte s-au bucurat şi îndată i s-au închinat şi au priimitu-o cu mare bucurie, rădicându-o să le fie împărăteasă. Iară împărăteasa Elisavet au poroncit de au schimbat toate vărţile pre la toate porţile şi au şi triimis câte doao, trii sute de slujitori şi câte un ofiţier cap. Şi sosind la porţile cetăţii, le-au şi deşchis îndată cei dinlăuntru. Şi aşa au mărsu pre la toţi epitropii şi i-au prinsu pre la gazdele lor. Iar mergând şi la Menih şi vrând să-l prindză, au început a să pune împrotivă, şi pănă a-l prinde, au pierit vreo cinci, şase moscali. Şi au pierit şi din oamenii lui Menih vreo cinci, şase. Şi aşa prindzindu-i pre toţi epitropii, i-au închis într-un turnu de piatră. Şi sculându-să şi împărăteasa Elisavet tot întru aceeaş noapte cu toată oastea, au purces şi au mărsu la curţile împărăteşti şi au cuprinsu curţile de toate părţile şi au prinsu cu taină toate vărţile, de n-au ştiut nime nemică pănă ce au sosit la uşile curţilor împărăteşti. Deci nu s-au putut apuca de nemică. Şi intrând în curţile împărăteşti, împărăteasa Elisavet a doa dzi au şi trimis surguni pre împărăteasa Anna şi pre bărbatul său Antonie Csenje de Luţimburcu şi pre copilul lor Ioan Antonieviciu la ţara lor Luţimburgu. Şi aşe pornindu-i, au început a trage clopotile şi a slobodzi puşcile celi mari şi au început a dzice în trâmbiţe şi a striga: «Vivat, vivat, vivat!» şi a dzice: «Întru mulţi ani să trăiască împărăteasa Elisavet». Deci împărăteasa Elisavet mergând la biserică şi coronindu-o să fie împărăteasa Moscului, după ce au luat samoderjavie, adecă stăpânirea împărăţiii, au cinstit pre toţi ofiţierii şi pre toţi slujitorii.

Lăsându acmu cele streine, vom scrie iarăş a pământului Moldovii.

Aşijdere măria sa Costantin-vodă au mai socotit pre unii din ficiorii de boieri carii nu putè să încapă în boierie şi era ficiori de boieri mari şi de neamuri, şi începusă acmu unii şi a îmbătrâni şi nu mai încăpe la boierie, că de la o vreme încoace era tot unii. Iar măria sa Costantin-vodă au socotit de au făcut dreptate şi au început a-i boieri şi pre aceie ce era cădzuţi din cinste. Mai socotit-au măria sa Costantin-vodă pentru şcoali de învăţătură, de le-au mai întărit şcoalele cele elineşti şi cele sloveneşti. Aşijdere au mai făcut şcoali de învăţătură şi lătineşti şi arăpeşti, şi au dat ştire tuturor mazililor în toată ţara ca să-ş aducă copiii la învăţătură la şcoală, ca să înveţe orice limbă le-ar fi voia, pentru ca să să afle oameni învăţaţi şi în pământul nostru al Moldovii, precum sunt şi printr-alte ţări şi părţi de locŭ. Iar dascalilor li să da plata din vistieria domnească. Aşijdere au dat poroncă la toată boierimea să-ş aducă scrisori ce or avè pre moşiile lor, să le scrie la condică, ca să să mai curme gâlcevile.

Socotit-au măria sa Costantin-vodă şi pentru pârcălăbiile de pre la târguri, având obicei pârcălabii de luoa osăbit di cei doaodzăci de bani, mai luoa şi câte doao ocă de vin de bute de vin sau de horilcă, orice feliu de băutură ar fi fost. Şi pârcălabii nu luoa numai aceli doao ocă, precum era obiceiul, ce luoa neşte tidve mari câte de patru, cinci ocă, de jecuiè oamenii şi neguţitorii, spărgându-le buţile. Iar măria sa Costantin-vodă au strâcat acel obicei rău, să nu mai fie, să nu mai iè pârcălabii tidve şi oce de vin şi de horilcă, ce numai să iè pârcălăbiile drept pre obicei câte doi potronici de car, iar mai mult să nu supere oamenii şi neguţitorii. Aşijdere toate mănăstirile le-au dat să fie în

sama mitropolitului şi a episcopilor pre la eparhiile lor, ca să le iè sama egumenilor şi călugărilor, să nu le prăpădească viniturile moşiilor şi a bucatelor ce or avè fără de ispravă, precum făcè mai înainte vreme.

Făcut-au milă şi întăritură la patriiarhia Alexandriei, de au închinat mănăstirea Hangul, ca să-i fie câte di ceva agiutoriu, pentru că această mănăstire o au fost închinat mai înainte vreme răpăosatul părintele mării sale, Nicolae-vodă. Şi având patriiarhia şi hrisov, au socotit şi măria sa Costantin-vodă de o au închinat iarăş la patriiarhia ce mai sus s-au dzis, la Alexandria.

Iară în dzilele mării sale lui Costantin-vodă vinit-au şi prè fericitul părinte chirio-chir Parthenie, patriiarhul al Sfintei Cetăţi a Ierusalimului şi a toată Palestina. Şi priimindu-l măria sa Costantin-vodă cu bine, şi osăbit de milă ce au făcut măria sa de au dat şi au întărit Sfântul Mormânt a Domnului nostru Isus Hristos, au închinat şi aceste patru mănăstiri, anume Tazlăul, Caşenul şi Soveja şi Pobrata. Care dentru aceste mănăstiri, Tazlăul, Caşenul şi Pobrata mai fusese închinate şi mai înainte vreme la Sfântul Mormânt, şi la vreme de nepace le-au fost dat de bună voie patriiarhul de Ierusalim iarăş pre sama călugărilor moldoveni. Iar aşedzindu-să pacea şi fiind mănăstirili câte cu ceva vinit, au socotit măria sa că este lucru cu cale să fie închinate mănăstirile iarăş la Sfântul Mormânt a Domnului nostru Isus Hristos, să să ajutoredze şi să să întărească Sfântul Mormânt, carele este de folosul mântuirii a toată creştinătatea.

Iară în anul 7251, în luna lui iulie în şese dzile, vinit-au şi lui Costantin-vodă veste de mazilie. Că tâmplându-să la Ţarigrad de au luat domnia Ion-vodă Mavrocordat, frate lui Costantin Mavrocordat, tiimis-au omul mării sali aici la

Iaşi, la boieri, cu cărţi, puindu caimacami pre dumnealui Sandul Sturdze vel-logofăt şi pre dumnealui Costache Razul vel-vornic. Iar preste doao săptămâni sosit-au şi turcul capegi-başe, şi cetind fermanul iulie în doaodzăci de dzile şi odihnindu-să măria sa Costantin-vodă încă dzece dzile, şi grijindu-l bine cu de toate cele ce i-au trebuit la purces şi pre la toate conacele, purces-au în dzi întâi a lui avgust. Şi au mărsu la Poartă, la Ţarigrad, cu cinste şi, neplinind anul mazil, au luat iarăşi domnia Ţărâi Munteneşti. Iar aici la noi în Moldova au vinit domnu măria sa Ion-vodă Mavrocordat.

ADDENDA

I O N   N E C U L C E

O SAMĂ DE CUVINTE

așezate în chip de vers

de către

Nichita Stănescu

OCHII PIETRENILOR

Petru-vodă Rareş, fugind
prin târg pin Piatră,
şi gonindu-l pietrenii,
l-au fost agiungând un popă
şi au tras Petru-vodă înapoi
în popă
cu arcul
şi l-au lovit cu săgeata în oblâncul şelii
şi i-au dzis: «Întoarce-te, popo,
înapoi,
nu-ţi lăsa liturghia nesfârşită“.
Iar după ce au venit Petru-vodă domnu
cu a doua domnie,
au scos ochii popii
şi pietrenilor acelor ce l-au gonit
şi le-au făcut şi blăstăm,
afurisanie.

UNDE AU FOST PALTINUL

Alexandru-vodă Lăpuşneanu, fiind domnu,
au făcut mănăstirea Slatina.
Şi aşè dzisu oamenii că, trăind un săhastru
şi fiind un paltin, copaciu mare,
unde este acum, prestolul în oltariu,
vidè acel săhastru spre duminici
şi spre alte dzile
mari multe lumini
întru acel paltin la vremea slujbii bisericii.
Şi i s-au arătat Maica Precista în vis
şi i-au dzis să meargă la Alexandru-vodă,
să-i dzică să facă mănăstirea
şi mergând săhastrul la Alexandru-vodă,
s-au îndemnat Alexandru-vodă de săhastru
de au făcut mănăstirea Slatina
întru acel loc,
unde au fost paltinul.
Şi au adus şi capul Sfântului Grigore Bogoslov,
de stă până astădzi
la sfânta mănăstire la Slatina,
ferecat cu argint
şi cu pietre scumpe.

TĂIERE DE BOIERI

De la a doua domnie
a lui Alexandru-vodă Lăpuşneanul
au început domnii a să aşedza
mai cu temei în scaon
în Iaşi.
Şi când au purces de la Poartă
cu a doua domnie,
dzicu să-l fie învăţat turcii
să taie boierii
să-i slăbească.
Şi pe cuvântul vizirului,
au tăiat atâta mulţime de boieri.
Şi au triimis
şi au ales
din curteni de ţară,
pre Racoviţăşti
şi pre Sturdzeşti
şi pre Bălşăşti
şi pre alţii mulţi.

CU DIAMANTURI

Când au bătut turcii pre Gaşpar-vodă
la Ţuţora,
întorcându-să leşii înapoi,
tăiat-au un tătar pre Jolcovschii,
hatmanu leşescu,
lângă Movilău,
precum scrie şi letopiseţul.
Numai tătarul nu l-au ştiut
că este Jolcovschii,
hatmanul leşilor.
Ce după ce l-au omorât,
au găsit ceasornicul,
în sân,
de aur
cu diamanturi.
Şi aflând tătarul
că au fost hatmanul leşescu,
să fie dzis tătarul acela
că nu trebuieşte să trăiască omul în lume
dacă nu va ave năroc,
şi să să fie giunghiiat sângur.

STRĂNUTUL LUI VODĂ

Barnovschii-vodă mergând
cu multă gloată
de aice din ţară la Poartă,
cu mulţi boieri şi mazili şi curteni,
şi cu di ceilalţi
mai proşti,
şi preoţi
şi cu călugări
şi mergând pe drum şi poposind şi şezând
la masă,
au început a strănuta Barnovschii-vodă
des şi tare.
Iar boierii care era la masă
cu Barnovschii-vodă,
după obicei:
«Sănătos, doamne, şi
pre voia mării tale!».
Iar pe urmă, vădzând că tot strănută,
un boier să fie dzis:
«Viermi, doamne».
Şi cum i-au dzis
«viermi, doamne»,
au şi tăcut de strănutat.

STRICAREA PUTNEI

Vasile-vodă, aproape de mazilire,
au greşit lui Dumnedzeu
că i s-au întunecat mintea pre lăcomie,
de au stricat mănăstirea Putna,
gândind că va găsi bani,
şi n-au găsit bani,
şi n-au găsit.
Şi s-au apucat să o facă de 'nou
iarăşi precum au fost,
şi nu i-au agiutat Dumnedzeu să o facă.
Că au zidit-o numai din temelie
din pământ până la fereşti,
şi i-au luat Dumnedzeu domnia.
Că s-au sculat Gheorghie Ştefan logofătul
cu oaste asupra lui
şi l-au scos din domnie.
Iar plumbul cu careli au fost acoperită
mănăstirea Putna
l-au luat căzacii lui Timuş,
a ginerelui Vasiliei-vodă,
de l-au dus la cetatea la Suceavă,
de au făcut glonţuri de puşcă
să apere cetatea Sucevii

despre Gheorghie Ştefan-vodă.
Ce ştiu că au apărat-o bine,
că s-au osândit şi Timuş pentru prada
şi jacurile ce au făcut
pe la sfintele mănăstiri.
Şi s-au pus şi el
capul de glonţu
precum scrie letopiseţul.
Şi pe urmă au gătit mănăstirea Putna
Gheorghie Ştefan-vodă,
după ce au luat domnia,
de este zidită
precum să vede acum.

GIUPÂNEASA ŞI VĂDUVOIUL

Gheorghie Ştefan-vodă, când era boieriu
murindu-i giupâneasa,
au rămas văduvoiu.
Şi tâlnind o giupâneasă săracă,
frumoasă,
tânară,
anume Safta,
de neamul Boieştilor,
au tâmpinat-o pe drum
mergând cu rădvanul la Iaşi.
Şi au poprit rădvanul cu sila,
şi s-au suit fără de voia ei
în rădvan,
şi au întors rădvanul
înapoi la casa lui.
Şi pre urmă au primit şi è
şi s-au cununat cu dânsul,
care au agiunsu de au fost şi doamnă.

DOMNIA LUI VASILII-VODĂ

Gheorghie Ştefan-vodă,
după ce au luat pre doamna lui Vasilii-vodă
din Suceava,
la mâna lui
şi pe Ştefăniţă-vodă, pre fiiul său,
l-au însămnat la nas puţintel,
şi pre doamna au vrut să-şi râdă de dânsa.
Ci doamna lui Vasilii-vodă
l-au probozit şi au început a-l blăstăma
şi a-l sudui
şi a-i dzice dulău fără de obraz,
cum nu se teme de Dumnedzeu,
că i-au fost domnu-său stăpân,
şi i-au mâncat pita.
Şi aşè i-au dat pace
şi o au trimis la Buciuleşti
de au închis-o în curţile lui.
Şi i-au luat averea
şi multă spaimă i-au făcut.

DOMN DEZMIERDAT

Ştefăniţă-vodă, feciorul lui Vasilii-vodă,
fiind domnu tânăr
dezmierdat
şi inimos,
de multe ori ieşind cu boierii la primblări,
punè de lua frâile
din capeteli cailor boierilor
şi le da chiot cailor,
de cădè boierii gios
de-ş sfărăma capetile,
cât să îngrozise boierii
a mai merge cu dânsul
cu cai buni
la primblări.

ŢARA DATĂ ÎN PRADĂ

Dar aceste voroave nu-s nemic,
fără cât Dumitraşco-vodă, fiindu grec
tălpiz şi fricos
cu piele de iepure la spate,
şi neavându nice o milă de ţară,
punè pricini asupra boierilor ş-a lui Miron,
că sfătuiescu
şi-i bine să iernedze tătari
şi ei n-au priimit să facă zapis.
Dar lui îi era voiaşi siliè spre acela lucru,
că să temè să şadză în Ieşi,
să nu vie nescarivai pochiazuri
să-l iè din Ieşi.
De ce intrat-au tătarii în ţară,
ca lupii într-o turmă de oi,
de s-au aşedzat la iernatic
prin sate pe oameni,
nemărui nefiindu nice o milă
de săraca de ţară,
cum aru hi fostu ţara fără domnu.
Aşè jac într-însă,
cum aru hi fostu el, săracii,
pricina răutăţii.

Cum s-au îndurat a da ţara în pradă,
fără nici o nevoie!
Numai pentru firea cè blăstămăţască
şi chevernisala lui
au socotit de au iernat tătarii în ţară
păn-în primăvară!

VOROAVE

Mâncat-au tot,
şi pâne, şi dobitoc,
ş-au jăcuit tot
păn' la un cap de aţă.
Pe mulţi au şi robit,
cu furiş, femei, fete, copii.
Rămas-au bieţii oameni
numai cu sufleteli,
bătuţi şi struncinaţi,
cum era mai rău şi mai amar,
cum nu să poate
nice a scrie,
nice a să povesti
caznele şi ucisurili lor
ce au avut de tătari.

ÎNGHIŢITORUL DE TULPANE

C-au mărsu boieri la Poartă
de l-au pârât prè tare la Poartă,
cu multe năpăşti,
în loc de bine ce au făcut Antonie-vodă ţării,
de n-au scos nice un obiceiu rău.
Cu acestu fel de mulţămită
boierii i-au mulţămit,
că l-au închis turcii,
şi l-au bătut,
şi l-au căznitu
cu fel de fel de cazne.
Păn' şi tulpanuri subţiri
îl făcè de de înghiţiè
ş-apoi le trăgè înapoi,
de-i scotè maţăle pe gură.
Şi l-au făcut de au dat
1.000 de pungi de bani şi mai bine.
Şi după ce l-au slobodzitu-l turcii
să margă la casă-ş
şi apropiindu-se de casă-ş,
numai ce-au vădzut că-i arde şi casa;
şi puţintele odoară ce-i mai scăpasă,
mistuite în casă,
au arsu şi acele.

NUNTA CU PELIVANI

Îndatăşi s-au apucat
de au făcut mare şi frumoasă nuntă.
Triimis-au în toată ţara
de au poftit pe toată boierimea şi mazilimea
de la mic pân' la mare,
şi de alte căpetenii,
ce nu cu poroncă
şi cu poftă.
Şi după ce s-au strânsu cu toţii la Ieşi,
făcutu-le-s-au oboroace tuturor
de la domnie,
de le da toate ce le trebuiè,
de nu cheltuiè nime nemic.
Aşijdere mai adus-au opt soli,
doi din Ţara Muntenească,
doi din Ţara Ungurească
şi doi din Ţara Leşească
şi doi din Ţara Căzăcească cè mare de piste Nipru,
de au adus solii multe daruri
şi frumoase,
de au închinat Ducăi-vodă.
S-au veselit două săptămâni
cu feluri de feluri de muzâci,

şi de giocuri,
şi pelivani,
şi de puşci.
Şi giuca două danţuri pen ogradă
şi pe uliţe,
cu toţi boierii
şi giupânesele
împodobiţi
şi toţi neguţitorii
şi tot târgul.
Şi un vornic mare purta un cap de danţu
şi alt vornic mare alt capu de danţu,
îmbrăcaţi cu şarvanele domneşti.
Numai mirii şi mireasa,
fiindu feciori de domnu,
nu giuca în danţu pe afară,
numai ce giuca boierii.
Cât nu era nuntă, şi era minune.
Şi după ce au nuntit
au mulţămit solilor,
şi s-au dăruit bine
şi s-au dus la ţările lor.

LAPTE PENTRU DUCA-VODĂ

Şi cându-l ducè pe drum,
îl pusesă într-o sanie cu doi cai,
unul albu şi unul murgu,
şi cu hamuri de teiu,
ca vai de dânsul.
Ocări şi sudălmi, de audzè cu urechile.
Şi agiungându la Suceavă,
la un sat, anume...
au poftit puţintel lapte să mânânce.
Iar femeia gazda i-au răspunsu
că «n-avem lapte să-ţi dăm,
c-au mâncat Duca-vodă vacili din ţară,
de-l va mânca viermii iadului
cei neadormiţi».
Că nu ştiè femeia acie
că este singur el Duca-vodă.
Iar Duca-vodă, dacă a audzit că este aşa,
îndat-au început a suspina
şi a plânge cu amar.

LEI, ZLOŢI, POTRONICI

Viteli era scumpe,
mierea era scumpă,
găineli mai nu era în ţară.
Gaina câte un leu,
oul câte un potronic,
oca de untu câte doi orţi bătuţi
şi un zlot,
oca de brândză câte doi potronici.
Bani ieşiră mulţi în ţară,
dar bucate nu era.
Iară când au fostu
în al doilea anu a domniei,
început-au va vini mulţime de taberi
de cară tătărăşti
cu mălaiu de vândut
în Ieşi.
De ce Dumitraşco-vodă pus-au de au făcut
mierţa mare
s-au pus de au strâgat crainecul
să nu cumpere nime
păn-în trei dzili,
că-l va înţepa care va cumpăra.
Şi aşè au rumtu preţul mirţii

câte un leu bătut,
şi peste doo, trei săptamâni
s-au scoborât mierţa
şi la zlot.
De ce au început săracii oameni
a să sătura.
Numai era greu,
că murià
că era hămnisiţi.

FATA RĂCHIERIŢEI

Dumitraşco-vodă era om bătrân,
grec ţărigrădean de neamul lui,
de Ca[n]tacozoneşti.
Şi mai nainte vreme fusesă visternic mare
şi-n Ţara Muntenească,
la Gligori-vodă.
Şi era om nestătător la voroavi,
tălpiz, amăgitor,
geambaş de cei de la Fener
din Ţarigrad.
Şi du-aceste, după toate,
era bătrân şi curvar.
Doamna lui era la Ţarigrad,
iar el aice îşi luasă o fată a unei rachieriţe
de pe Podul Vechiu,
anume Arhipoaie,
care o chema Aniţa,
ţîitoare,
de o purta în vedeală
între toată boierimea,
de-o ţinè în braţi,
de-o săruta şi o purta cu sălbi de galbeni
şi cu haine de şahmarand,

cu şlic de sobol
şi cu multe odoară împodobită.
Şi era tânără şi frumoasă
şi plină de suleiman,
ca o fată de rachieriţă.
Şi o triimitè cu carăta domnească,
cu siimeni şi cu vornici
şi cu comişi
dzuoa amiadzi de mari pe uliţi,
la feridiu
şi pe la mănăstiri
şi pe la vii,
în primblări.
Şi făcè şi pe boieri
de-s triimitè giupânesele cu dânsa.
Şi după ce viniè de la primblări
triimitè giupânesilor daruri,
canaveţe,
bilacoase,
că ce i-au făcut cinstea
de-au mărsu cu dânsa în primblare.
Şi după ce s-au mazilit,
au luat-o cu dânsul ş-au dus-o în Ţarigrad
cu dânsul
ş-au măritat-o dup-o slugă a lui,
după un grec.

Căutaţi, fraţi iubiţi cetitori,
de videţi ce este omenia!
Că el, de bătrân, dinţi în gură n-avè.
Dimineaţa îi încliè de-i punè în gură,
iar sara îi descliè cu încrop
şi-i punè pe masă.
Carne în toate posturile
cu turcii depreună mânca.
Oh! oh! oh! săracă ţară a Moldovei,
ce nărocire de stăpâni c-aceştia ai avut!
Ce sorţi de viiaţă ţ-au cădzut!
Cum au mai rămas om trăitor în tine,
de mare mirare este,
cu atâtea spurcăciuni de obiceiuri.

GLOSAR

A

acătării, adj. — cum trebuie, bun la ceva, serios.

aclaz, vezi *atlaz.*

acolisi, vb. refl. — a se ţine de capul cuiva, a nu-i da pace, a-l urmări cu intenţii duşmănoase.

adăoşag, adauşag, s. n. — impozit suplimentar, suprataxă.

adeveri, vb. refl. — a-şi făgădui unul altuia ceva, a se asigura reciproc; a se angaja să…

adeverinţă, s. f. — încredinţare, făgăduială, asigurare; *om de* ~ — om de credinţă, de încredere.

afendi, afende, avende (corect: *efendi)* s. m. — domn (titlu, formulă de adresare).

agà, s. m. (plur.*agalari), agă* (plur. agi, agii) — ofiţer turc; grad militar.

agarlâc, agărlâc, agărlic, s. n. — bagaj.

agiunge, vb. refl. — a ajunge la înţelgere, a stabili relaţii cu cineva.

agonisită, s. f. — folos, leafă, avere.

ai, plur. lui *an,* s. m.

alai-beiu, alai-bei, s. m. — comandant al unui regiment sau escadron.

alector, s. m. — cel care avea dreptul să aleagă pe împăratul german.

alecţie, s. f. — alegere (e vorba de alegerea împăratului german).

alege, vb. — a hotărî.

(a)mesteca, vb. — a intriga; a cleveti pe cineva, a-l vorbi de rău, a-l ponegri.

(a)mestecătură, s.f. — intrigă.

amestecat, adj. — neclar, încurcat.

aprinde, vb.: *a-şi ~ rogojine în cap* — a reclama pe cineva, a-şi anunţa plângerea împotriva cuiva.

aprod, s. m. — paj din garda domnească.

aptică, s. f. — farmacie.

apuca, vb. refl. — a se angaja, a făgădui solemn, cu jurământ.

arbănaş, s. m. — albanez.

ardz, ardzaun, (h)ar(d)z, s. n. — plângere, reclamaţie, memoriu trimis Porţii otomane de domnii ţărilor noastre sau de boieri.

aret, s. n. — pază, apărare, gardă; *a-i fi ~* (cuiva) — a-l păzi, a-l apăra.

aşedza, aşădza, vb. refl.— a se înţelege, a se aranja, a se împăca, a se obliga.

aşedzământ, aşedzimânt, s. n. — înţelegere, învoială; ~ *ul păcii* — încheierea sau întocmirea păcii.

aşădzătoriu, s. m.— om statornic, cu locuinţă stabilă într-un loc.

aşeşi, aşeş, adv — tot aşa, chiar aşa, întocmai aşa.

ataman, s. m. — căpitan de cazaci.

atlaz, aclaz, s. n.— stofă de mătase fină, cu luciu numai pe o parte, satin de mătase.

au, conj. — sau.

avende, vezi *afendi.*

B

balemez, balimez, s. n. — tun de calibru mare.

balgíu, balgéu, s. m. — negustor turc care aproviziona Poarta otomană cu miere din ţările noastre; *balcì-báşe, balgì-báşa,* s. m. — trimis al Porţii însărcinat cu strângerea mierii şi cerii necesare seraiului împărătesc.

ban, s.m. — rang boieresc, fără funcţiune precisă (în Moldova), ocupând locul între spătar şi paharnic.

baraiam, (corect: *bairam),* s.n. — una dintre cele două mari sărbători ale musulmanilor;

baraiamlâc, bariiamlâc, s.n. — dar făcut sultanului şi înalţilor demnitari turci de către domnii ţărilor noastre.

basnă, s.f. — basm, poveste; scornitură.

başcă, s.f. — întăritură de zid sau de pământ cu nuiele umpletite, bastion.

batere, — infinitivul lung, cu valoare verbală, a lui *a bate.*

băcălie, s.f. — mărfuri coloniale (stafide, smochine, alune).

bănat, s.n. — necaz, mânie; bănuială.

becisniceşte, adv. — ca un becisnic, ca un neputincios.

bei(u), s.m. — guvernator al unei provincii turceşti sau supuse suzeranităţii turceşti; domn ai unuia dintre cele două Principate româneşti.

beilic, s.n. — dar sau muncă făcută gratuit pentru domnul ţării, pentru boieri sau pentru sultanul turcesc; nevoie, trebuinţă (în general, cu privire la aceleaşi personaje).

beizadè, beizădiè, beizedè, beza(i)dè, s.m. — fiu de domn.

belacoasă, bilacoasă, s.f. — un fel de stofă de mătase scumpă.

bezzaconic, s.m. şi adj. — nelegiuit.

bihol, s.m. — bivol.

bir, s.n.: *banii ~ ului* — tributul pe care îl plăteau ţările noastre Porţii otomane.

bişug, s.n. — belşug.

biv (în titlurile boiereşti) — fost; ~ *vornic* — fost vornic.

blăstămăciune, s.f.: *lucruri de ~* —ticăloşie, infamie, mişelie.

blem, interj. — haide!, să mergem!

bosnean, s.m. (plur. *bosneni)* — bosniac, locuitor din Bosnia.

bostangíu, s.m. — soldat pedestru din garda împăratului turcesc.

botcă, s.f. — trăsură închisă, caleaşcă.

boţi, vb. — a înghesui, a prinde la strâmtoare; refl. — a se îngrămădi.

bragadir, bregadiriu, bragadiri, s.m. — comandant al unei brigăzi, general de brigadă.

breslaş, s.m. — apicultor.

bucate, s.f. plur. — alimente, provizii, grâne.

budă, s.f. — prăvălie mică, dugheană.

bugigean, s.m. (plur. *bugigeni)* — tătar din Bugeac.

buiurdi, puiurdi, vb. — a trimite un ordin scris la o unitate inferioară; a confirma, prin decret, o hotărâre.

bulucbaş, bulubaş, s.m. — comandant al unui buluc (alcătuit dintr-o sută de soldaţi, de obicei arnăuţi sau seimeni), sutaş, hotnog; *baş-* ~ s.m. — şeful bulucbaşilor şi al gărzii domneşti (avea în grijă supravegherea închisorii de la curte).

buor, s.m.: *coarne ~ e* — coarne cu vârfurile aduse unul spre altul (ca ale bourului).

burzului — a se răscula; ~ *t* adj. — în dezordine.

(bulzui) — variantă sau, poate, greşeală de transcriere), vb. refl.

busurman, s.m. — musulman, mahomedan.

C

cabániţă, s. f. — manta luxoasă, cusută cu fireturi şi bogat împodobită, pe care o primeau domnii ţărilor româneşti de la sultan la instalarea lor pe tron.

cadéu, s. m. — judecător la turci, cu atribuţii civile şi religioase.

cadie, s. f. — funcţia cadiului (şi instituţia respectivă).

cahpol: hai ghidi ~ — «ce puşlama vicleană mai eşti!»

caimacam, căimăcam, caimacan, căimacan, camaican, s. m. — locţiitor al domnului; membru al căimăcămiei.

caiuş, s. n. — arcan, laţ de curea cu care se prindeau oamenii spre a fi înrolaţi în armată.

calabalâc, calabalic, s. n. — mulţime de oameni, gloată; zarvă, tulburare.

calaur, calaori, s. n. — gardă, patrulă; locul unde se face paza; *a pune la ~* — a pune sub pază, a aresta; *a lua cu ~* — a ridica (pe cineva) cu forţa.

cale, s. f.: *pe ~* — pe drept, cum se cuvine; *fără de ~* — pe nedrept.

calmâş, s. m. — numele unui trib mongolic din sudul Rusiei (sec. XVIII).

calò, s. m. — călău.

cambarà, vezi *cumbarà.*

camenicean, s. m. — locuitor al oraşului Cameniţa.

canavaţă, s. f. (plur. *canaveţe)* — un fel de pânză groasă cu fire rare.

capegíu, s. m. — portar al seraiului; *~ -baş* — comandant al capigiilor care participa, cu un număr de capigii, la instalarea şi la mazilirea domnilor români.

capegilar-chihaie, capigilar-chihai, capegilar-chihaiè, s. m. — mai mare peste capigi-başi.

capichehaie, capichehai, capichihai, s. m. — reprezentant al domnilor români pe lângă Poarta otomană; reprezentant al unui han sau bei pe lângă sultan.

caplan-paşe, s. m. — comandant al caplanilor (soldaţi turci care purtau un fel de turban din piele de tigru).

carătă, s. f. — trăsură de lux închisă.

casap-başe, s. m. — funcţionar al Porţii otomane care avea sarcina să aprovizioneze armata cu carne.

catargă, s. f. — corabie, în special galeră; *a da la ~* — a condamna la muncă silnică pe galeră.

cataroie, s. f. — dambla, apoplexie.

cavalérie, s. f. — titlu de cavaler (în baza unei decoraţii de acest grad).

cazascher, s. m. — judecător de rang înalt la turci (venea imediat după marele vizir în ordine ierarhică).

cazâlbaş, s. m. — persan.

cădea, vb.: *a ~ domnu, vizir etc.* — a ajunge domn, vizir etc.

căftan, s. n. — haină largă, de culoare albă, cusută cu mătase galbenă sau cu fir galben, în felul cabaniţei, cu care era îmbrăcat domnul, când i se făcea numirea; *a îmbrăca cu ~* — a numi domn al uneia dintre cele două ţări româneşti. Şi boierii erau îmbrăcaţi cu caftan, când erau boieriţi (numiţi în funcţii înalte ale statului) de domn.

căimăcămie, s. f. — locotenenţa domnească, formată, de obicei, din trei boieri mari.

cămară, s. f. — cuhne, trăsură închisă.

cămăraş de ocnă, s. m. — boier care administra minele de sare în numele şi în folosul domnului.

căpitan-paşe, s. m. — comandant al flotei (la turci).

căsar, s. m. şi adj. — căsaş, care are casă, gospodărie (pe cont propriu); bărbat căsătorit.

cătinel, adv. — încetişor, domol, lin.

căuta, vb.: *a-i ~ cuiva ceva* — a se impune ceva atenţiei sau gândului cuiva.

ce, conj. — ci.

cealmà, s. f. —turban.

ce(a)mbur, ceambul, s. n. — detaşament de trupe trimis să prade într-o ţară străină; expediţie de pradă.

ceauş, s. m. — paznic sau însoţitor al prizonierilor; *baş-~*, s. m. ofiţer superior turc cu diverse atribuţii.

cehei, vb. — a sâcâi, a necăji.

cei, genitiv-dativ al lui *cea,* adj. dem.

ceir, s. n. — loc cu iarbă, neîngrădit, unde pasc caii.

celednic, s. m. — slugă, argat.

ceteală, s. f. *(are ~, pravilă mare)* — învăţătură, erudiţie.

cetlui, vb. — a pune pe capul cuiva ceatlăul (instrument de tortură).

chervăsărie, chirvăsărie, s. f. — vamă turcească în ţările noastre (şi localul ei).

chesăgíu, s. m. (plur. *chesăgii)* — pungaş, hoţ de buzunare.

chihaiè, chihái, s. m. — intendent al vizirului sau al unui paşă; subofiţer.

chilă, s. f. (plur. *chile)* — măsură de capacitate pentru cereale (între 430 şi 679 litri); impozit care se plătea în chile de cereale.

chirigíu, s. m. — cel care transportă marfă sau oameni, cu carul sau cu căruţa.

chiurci-başe, chiurce-başe, s. m. — căpetenia blănarilor.

chizeş, s. m. — garant, om care garantează sau răspunde pentru altul.

cie: să ~ — să ceie (pers. III de la conj. prezent al vb. *a cere).*

cifed, vezi *şved.*

cifert, vezi *şfert.*

cifert-marşalâc, vezi *felt-marşalâc.*

cilibíu, adj. — distins, nobil (în sens psihologic).

cineşi, cineş, pron. rel. — fiecare, fiecine.

ciníe, s. f. — faianţă.

cinsteş, adj. — arătos, impunător ca înfăţişare, frumos.

ciohodar, cihodar, s. m. — slujbaş care avea grijă de încălţămintea domnului şi a întregii curţi; camerier, valet (la curtea domnească); *baş- ~,* s. m. — şeful ciohodarilor, care avea, în plus, sarcina de a ridica şi a duce la închisoare pe boieri (din ordinul domnului)

ciorti, vb. refl. — a se certa, a se sfădi, a se lua la ceartă din nimic.

cislui, vb. — a stabili impozite pe categorii sociale sau pe contribuabili luaţi individual.

ciudi, vb. refl. — a se mira, a se arăta surprins.

civert, vezi *şfert.*

cârcimărit, s. n. — impozit pe cârciumi.

câşlă, s. f. — cartier de iarnă (tătăresc); aşezare provizorie (tătărească sau turcească).

câzlar-agà, s. m. — şeful eunucilor.

clăţi, vb. — a clinti, a urni din loc; (despre o armată) a pune în mişcare, a porni; refl. — a purcede, a se ridica (cu oaste).

clíros, s. n. — cler.

cluceriu, s. m. — boier de divan, însărcinat cu aprovizionarea curţii domneşti.

cochi-vechii, cochi-vecu, s. m. — licitaţie (la început, numai pentru darea în arendă a strângerii impozitelor), mezat.

codrean, s. m. — om care trăieşte pe lângă un codru (în special Codrul Chigheciului sau Tigheciului); ostaş originar din regiunea respectivă a Moldovei.

codru, s. m. — e vorba totdeauna de Codrul Chigheciului sau Tigheciului, pădure seculară care despărţea Moldova de Bugeac.

colac, s. m.: *a lua ~* — a informa, a da de ştire; a primi răsplată (pentru o informaţie sau pentru altceva).

colegát, colegatúri, s. m. — aliat, prieten, tovarăş de arme.

combarà, vezi *cumbarà.*

comendat, comăndat, s. m. — comandant.

comendă, s. f. — comandă.

cómis, s. m. — boier a cărui funcţie consta în supravegherea grajdurilor domneşti. Existau diverse grade; cel mai înalt era «marele comis».

comisar, s. m. — slujbaş în serviciul armatei având sarcina să supravegheze diversele munci făcute în folosul ei.

conac, s. n. — adăpost, găzduire pentru oaspeţi importanţi, în special pentru reprezentanţii Porţii otomane şi suita lor, precum şi pentru armata turcească în caz de război.

coníţi, vezi *cuníţe.*

contăş, s. n. — haină lungă blănită, purtată de domn şi de boieri.

copil, s. m.: *~ de casă* — fiu de boier care servea ca paj la curtea domnească.

cornărit, s. n. — impozit pe vitele cornute.

coş, s. n. — tabără, lagăr.

cot, s. n. (plur. *cote): a-şi da ~ cu cineva* — a se înţelege, pe ascuns, cu cineva împotriva altucuiva.

credzut, adj. — de încredere.

crâmean, s. m. (plur. *crâmeni)* — locuitor al Crâmului (Crimeii).

croşnă, s. f. — povară, bagaj purtat în spate.

crunta, vb. refl. — a se păta cu sânge; fig. a se murdări, a săvârşi fapte urâte.

cuhne, cuhnie, s. f. — trăsură închisă, numită şi *cămară.*

culonel, s. m. — colonel.

culuc, s. n. — pază militară, strajă, gardă.

cumbarà, cambarà, combarà, s. f. — bombă, obuz, ghiulea, grenadă; aruncătoare de obuze, mortieră.

cumuc, s. m. (plur. *cumuci)* — populaţie de limbă turcă în Caucazia.

cuníţe, coníţi, s. f. — impozit pe vitele cumpărate de străini sau aduse din altă ţară la păşunat în Moldova.

cupar, s. m. — boierinaş însărcinat să umple cupele cu vin la masa domnului; cupărie, s. f. — slujba cuparului.

curătură, s. f. — teren de cultură agricolă între vii sau pâlcuri de copaci.

curtean, s. m. (plur. *curteni)* — mic proprietar (sau împroprietărit) cu drept ereditar, care, în schimbul acestui privilegiu, făcea serviciul militar.

curuţ, s. m. (plur. *curuţi)* — aşe se numeau iobagii şi ceilalţi participanţi la răscoala condusă de Ferenc Rákóczi II (1703—1711) pentru eliberarea Ungariei de sub jugul austriac.

D

dărăban, s. m. — soldat pedestru angajat cu plată.

dăscălie, s. f. — învăţătură, ştiinţă de carte.

dece, dice, adv. — de aici, apoi, pe urmă.

dedinsu, dedânsu, adv. — mai ales, mai vârtos.

delì, adj.: ~ *sultan* — sultan nebun.

deodată, adv. — deocamdată, pentru moment.

desetină, s. f. — dijmă, a zecea parte din produse, în special din stupi.

deusébii, deuséghii, adv. — îndeosebi, aparte, pentru sine.

dezbate, vb. — a desface sau a desprinde (o întindere de pământ) de la cineva sau din altă ţară, a lui înapoi; refl. — a se desface, a se elibera.

diac (plur. *dieci),* — secretar, grammatic.

diiată, s. f. — testament.

diregătorie, dregătorie, s. f. — funcţie, slujbă, demnitate oficială.

direge, vb. — a repara; *a ~ un păhar de vin* — a turna vin în pahar şi a-l oferi cuiva.

divan, s. n. — discuţie, ceartă, gâlceavă; sfatul boierilor.

dirji, vb. refl. — a se îndârji.

dârvală, s. f.: *de ~* — de muncă proastă şi istovitoare.

dni, s. f. pl. — zile.

doa (num. ord. cu valoarea adverbială) — în al doilea rând; *a doora* — a doua oară.

dobândă, s. f. — câştig, folos, pradă de război.

domni, vb. — a face domn pe cineva, a-i da domnia ţării.

domnişor, s. m. — pretendent la tron.

donţ, s. m. — cazac de la Don.

dorŭ, adv. — doară.

dosădi, vb. — a obosi, a nu mai putea continua lupta; a ocărî.

dosi, vb. — a da dosul, a fugi.

dovà, s. f. — rugăciune, slujbă religioasă (la turci).

dragun, drăgan, s. m. — cavalerist care putea lupta şi ca pedestru.

drăgănime, s. f. — unităţile de dragoni ale unei armate.

drópică, s. f. — hidropizie.

dub, s. n. — închisoare.

duca, s. m. — duce.

duium, duim, s. n. — mulţime de prizonieri luaţi robi; jaf, pradă.

dvor, s. n. (plur. *dvoruri)* — gospodăria unui ţăran iobag (în Rusia).

dvoreală, s. f. — gospodărire, administrare, chiverniseală.

dvori, vb. — a face treabă, a gospodări; *a ~ inaintea cuiva* — a se ruga pentru ceva, a se înfăţişa cu o rugăminte, cu o cerere.

E

eiţi, s. m. plur. — un trib de cazaci.

epitrop, s. m. — împuternicit, reprezentant, tutore.

F

fantazie, s. f. — un fel de joc militar, imitat de la cavalerii arabi, evoluţii pe cal, cu descărcare de arme, cu muzică (în genul exhibiţiilor de circ similare din zilele noastre).

farfurie, s. f. — faianţă, porţelan.

farman, vezi *ferman.*

farmutà, s. f. — discuţie, tratative.

faţă, s. f. — persoană, individ; *pe feţe* — pe persoană, individual; *a scrie feţele oamenilor* — a înregistra contribuabilii.

fănină, s. f. — făină.

făţărie, s. f. — parţialitate, favorizare a unui personaj suspus; ipocrizie, făţărnicie.

fece — pers. III sing. a perfectului indicativ de la *a face.*

fecior de trup — fiu adevărat, fiu drept (nu adoptiv).

fedeleş, s. n. — butoiaş.

felt-, feltu-maşalâc, fert-, fertu-marşalâc, fert-, fertu-marşalic, fert-, fertu-marşalih, fercu-marşalâc, cifert-marşalâc, s. m. — feld-mareşal.

feredeu, feridiu, s. n. — baie, localul unde se face baie.

ferman, fărman, farman, s. n. — ordin scris dat de Poarta otomană pentru numirea sau mazilirea unui domn.

fin, s. m. (plur. *finii)* — finez.

fire, s. f.: *a se ţinè de ~* — a se ţine mândru.

fârşi, vb. — a sfârşi.

flintă, s. f. — puşcă.

fortună, s. f. — furtună; fig. năpastă, necaz mare, nenorocire.

frenţit, adj. — sifilitic.

frânc, s. m. *frâncesc,* adj. — originar din occidentul romanic (Italia, Franţa).

fum, s. n. — gospodărie, casă, familie.

fumărit, fumăret, s. n. — impozit pe case, pe gospodării.

fur, s. m. — hoţ, tâlhar.

fura, vb. refl. — a se furişa, a se strecura.

fuzâe, s. f. — un fel de puşcă.

G

galion, s. n. — corabie mare de război.

geabhanà, s. f. — muniţii de război, în special explozibile.

geambaş, s. m. — intrigant, înşelător.

geamie, geami, s. f. — moschee, locaş de închinare la mahomedani.

ghiaur, s. m. — trădător, necredincios faţă de Poartă.

giupâneasă, s. f. — soţie de boier.

giurătoriu, s. m. — martor cu jurământ.

giuruinţă, s. f. — făgăduială solemnă întărită prin jurământ.

gâlcevi, vb. — a-şi arăta nemulţumirea murmurând, vociferând.

gligan, s. m. — porc sălbatic, mistreţ; fig. om mare de statură, prost şi leneş.

gospod, adj. invariabil — domnesc, care aparţine domnului, adică statului.

góştină, s. f. — impozit pe oi şi pe porci.

grammatic, s. m. — scriitor de cancelarie, secretar, diac.

grănitar, s. m. — soldat care aruncă cumbarale.

greime, s. f. — grosul sau greul armatei.

greu, s. n. (plur. *grele)* — greutate, nevoie, povară.

grijit, adj. — îngrijorat.

gropniţă, s. f. — mormânt, criptă, cavou.

gros, s. n. — închisoare pentru oamenii de rând (vezi mai departe *obadă).*

grumadz, s. m.: *a da pe cineva de ~ i* — a prinde, a face prizonier.

gubernat, s. m. — guvernator, ocârmuitor.

hagimesc, adj. — persan, oriental (în general).

haini, vb. refl. — a trăda, a deveni necredincios (faţă de Poartă), a se ridica împotriva suzeranului, a se răzvrăti.

hainlâc, s. n. — trădare, răzvrătire.

hamgeriu, hamger, s. n. — pumnal curbat, care se purta la brâu.

harariu, s. n. — ţesătură, groasă şi rară, din păr de capră (sau de alt animal), din care se fac saci, desagi, ţoale pentru acoperit căruţele.

harmată, s. f. — tun.

hatar, s. m. — hotar.

hatman, s. m. — comandant al armatei în timp de pace şi de război; şef militar; ~ *coronie* — hatman al coroanei, unul dintre cei doi comandanţi ai armatei (la poloni); ~ *polnie* — hatman de câmp, feld-mareşal (idem); ~ *vilchi litovschii* — mare hatman al Lituaniei, unul dintre cei doi comandanţi ai armatei (idem).

havalè, s. f. — ordin dat de Poartă ţărilor noastre pentru plata tributului sau pentru diverse alte contribuţii (în bani sau în natură).

haznà, s. f. — tezaurul public; sumă importantă de bani transportată în ladă, sac.

haznătar, s. m. — vistier; om însărcinat cu transportul unei haznale.

hălădui, vb. — a fugi, a scăpa cu viaţă de o primejdie; a trăi liber, în voie.

hămei, vb. — a (se) zăpăci, a (se) năuci, a (se) buimăci; ~*t* adj. — zăpăcit, năuc, ameţit.

hămnisi, vb. — a fi flămând, lihnit, leşinat de foame; a fi lipsit de putere.

hănie, s. f. — demnitatea unui han; ţară cârmuită de un han.

hărăţ, s. m. — ostaş însărcinat să înceapă lupta sau să împiedice înaintarea inamicului prin mici încăierări, tiralior; — *i,* vb. refl. — a se încăiera, a se hărţui.

hătmănie, s. f. — funcţia sau rangul de hatman.

hendichiu, s. n. — şanţ de apărare, meterez.

heră, hieră, here, hiere, — plur. lui *her,* s. n. — cu sensul de lanţ, cătuşă; *a pune în* ~ — a pune în lanţuri pe un arestat.

hiclean, adj. — trădător.

hiiastru, hiastru, s. m. — fiu vitreg.

hitcăi, vb. — a alunga, a fugări.

hânsar, s. m. — soldat care face serviciu într-o trupă auxiliară.

hârtie, s. f. — foaie personală de impunere fiscală; impozitul plătit pe baza acestei foi personale.

horă, s. f — naos.

horbă, s. f — vorbă.

horilcă, holercă, s. f. — rachiu.

horodovii, adj. — de oraş, orăşenesc.

hotărî, vb. — a fixa hotarul (între două ţări, două proprietăţi etc.), a hotărnici.

hotnog, s. m. — comandant al unui grup de o sută de oameni, sutaş, bulucbaş.

hramăt, s. n. — zgomot de arme sau de voci omeneşti numeroase.

hraniţă, s. f. — graniţă.

hrof, s. m. — grof.

hui, vb. — a vui.

hunut, s. n. — cnut.

husar, s. m. — călăraş, cavalerist.

I

ia... ia, conj. — sau... sau, fie... fie.

ialoviţă, s. f. — vacă mare şi grasă; impozit plătit în vaci.

iaspis, s. m. — piatră semipreţioasă, dură şi opacă, de diverse culori.

iepaş, s. m. — hoţ de cai.

ierbărie, s. f. — depozit, provizie de iarbă (praf) de puşcă.

iernatec, s. n. — adăpost de iarnă, mai ales pentru armată.

igumen, s. m. — egumen.

i(m)brihor, imbrivor, s. m. — intendent al grajdurilor sultanului turcesc, avănd adesea misiuni politice importante, printre ele mazilirea şi instalarea domnilor în ţările noastre.

inicer, inecer, s. m. — soldat pedestru din garda împăratului turcesc.

inicercă, s. f. — puşcă de ienicer, lungă şi prevăzută cu o baionetă.

iscoadă, s. m. — soldat care merge în recunoaştere; spion.

ispisoc, s. n. — act oficial de recunoaştere sau confirmare a unui privilegiu de proprietate.

ispiti, vb. — a pune (pe cineva) la încercare, a se lăsa ademenit, îndemnat.

ispravnic, s. m. — mandatar, delegat, reprezentant, girant.

isprăvi, vb. — a pune la cale, a aranja, a-şi întocmi trebile, a obţine.

istov, s. n. — sfârşit, plată la termen a unei dări sau datorii; *de* ~ — detot, cu totul.

istovi, vb. refl. — a se sfârşi, a muri; tranz. — a plăti la termen darea sau datoria.

iuşor, adj. şi adv. — uşor.

izbaşe, s. m. — secretar al curţii domneşti şi al Divanului de boieri, având drept sarcină purtarea corespondenţei oficiale.

izgon, s. n. — grup redus de ostaşi, folosit la manevre uşoare, pentru a izgoni pe inamic.

iznoavă: de ~ loc. adv. — din nou.

izvod, s. n. — listă, tabel, condică, registru.

izvodi, vb. — a copia.

Î

îmă, înmă, s. f. — mamă.

îmbi, îmbe, umbe, num. — amândoi, amândouă.

îmbunătură, s. f. — făgăduială (de lucruri bune); linguşire.

împărăchè, vb. refl. — a se învrăjbi, a se dezbina.

împărăţie, s. f. — împărat, rang sau titlu de împărat.

împizmuluit, adj. — învrăjbit.

împonci, vb. refl. — a se duşmăni, a se certa.

împreuna, împreona, vb. refl. — a se întâlni, a avea o întrevedere.

împroşca, vb. — a arunca bombe, gloanţe, lemne, pietre; a bombarda.

încălăra, vb. — a face pe cineva călăreţ (din pedestru); refl. — a deveni călăreţ (despre un ostaş pedestru).

încăleca, vb. — a porni la război sau la răscoală.

încăşi, adv. — încă, chiar.

încliè, vb. — a încleia, a lipi cu clei.

încredinţa, vb. refl. — a-şi jura reciproc credinţă, a-şi da reciproc asigurări, făgăduieli solemne.

încrop, s. n. — apă caldă.

îndărăpta, vb. — a da îndărăt, a se retrage.

îndrepta, vb. refl. — a se justifica, a se dezvinovăţi.

îndura, vb refl. — a fi dur, nemilos, a-l răbda inima.

îngloti, vb. — a strânge oaste, a concentra oastea în vederea unei lupte; refl. — a se înmulţi, a creşte.

însăşi-stăpânitoare: reprezintă traducerea cuvântului rusesc *samoderjeţŭ* (vezi acest cuvânt).

înspăimat, adj. — înspăimântat.

întemeiè, vb. refl. — a-şi consolida conducerea, poziţia; (despre armată) a se întări, a face întărituri.

întemeiet, s. n. — întemeiere.

întreba, vb.: *a ~ sfat* — a cere sfat.

întuneric, s. n. — mulţime mare (de oameni).

învăluitură, s. f. — neajuns, necaz, supărare.

învoi, vb. refl. — a face pe voia cuiva, a se înţelege.

J

jac, s. n. — jaf.

jacaş, s. m. — jefuitor.

jálobă, s. f. — suferinţă; jalbă.

jalovanie, s. f. — dar făcut de domn unui supus pentru un serviciu oarecare, miluire.

jăcui, jecui, vb. — a jefui.

jărişte, s. f. — loc ars, pustiit de foc; vatră.

jicnicer, jitnicer, s. m. — administrator al depozitelor de grâne aparţinând domnului sau destinate cetăţilor turceşti mărginaşe, rang boieresc.

joimir, s. m. — soldat plătit pentru serviciile sale, mercenar (mai ales polonez).

L

lacumiţ, s. m. — guvernator al unei provincii.

ladan, s. n. — un fel de stofă.

lagum, lagun, s. n — şanţ subteran pentru pus mine de aruncat în aer; mină.

láscav, adj. — prietenos, glumeţ.

lat, vb.: *au* ~ — au luat.

laz, s. m. (plur. *lazi)* — negustor originar din Asia Mică, de pe ţărmul Mării Negre, care făcea comerţ în ţările noastre.

lăduncă, s. f. — bidon.

leafă, s. f. — soldă, plată pentru serviciul militar.

leat, vezi *vălet.*

leav, s. m. — leah, polonez.

lefe, plur. lui *leafă,* s. f.: *l-au orânduit la* ~ — l-au trimis la sediul lefegiilor, spre a i se aplica pedeapsa hotărâtă de domn.

lefeciu, s. m. — lefegiu, soldat plătit, mercenar.

leftu, s. n. — bijuterie, giuvaer, medalion.

legat, adj. — paralizat prin vrăji sau farmece.

levenţi, levinci (plur.; singularul neatestat în cronică), s. m. — marinari turci din marina de război, originari din Levant şi mai ales din Grecia.

libovnicŭ, libovnic, adj. — amabil, prietenos.

limbă, s. f. — informator, spion; *a lua* sau *a prinde* ~ — a lua informaţii, a căpăta ştiri cu privire la situaţia, acţiunile etc. inamicului.

lin, s. n. — linişte, calm.

lipcan, lepcan, s. m. — tătar de la Hotin (originar din Lituania); soldat recrutat dintre tătarii de la Hotin.

liuter, s. m. — luteran.

logi, vb. — a lovi.

logofăt, s. m. — boier de rangul întâi — preşedinte, în lipsa domnului, al Divanului domnesc — care avea în sarcina sa întocmirea actelor oficiale şi totodată îndeplinea anumite funcţii judecătoreşti de ordin înalt; şef al cancelariei domneşti. Acesta era «marele logofăt» şi avea ca subalterni logofeţi de gradul al doilea şi al treilea.

loitră, s. f. — scară folosită la asaltul cetăţilor.

lume, s. f. — lumină.

M

madém, s. n. — metal, mină metaliferă (figurat).

majă, s. f. — căruţă de transportat peşte.

mansip, mansup, s. n. — slujbă, demnitate.

mascur, s. m. — porc.

maştehă, maştihă, s. f. — mamă vitregă.

mazâl, mazil, s. m. şi adj. — domn sau boier scos din funcţie; membru al categoriei sociale intermediare între boieri şi răzeşi (moşneni).

mazâli, vb. — a scoate din funcţie un domn sau un boier; *~e,* s. f. — mazilire.

mazilie, s. f. — mazilire.

măcat, s. n. — cuvertură de pat (folosită mai mult ca podoabă).

măraz, s. n. — necaz, supărare.

mărmuri, vb. — a înmărmuri.

mecet, s. n. — geamie, biserică turcească.

med, s. n. — hidromel, băutură făcută din miere fermentată.

medelnicer, s. m. — boier de rang inferior, care avea sarcina să toarne apă pe mâini domnului, când acesta se aşeza la masă.

mediiaturi, mediaturi, s. m. plur. (sing. neatestat în cronică) — mediatori.

mestecătură, vezi *amestecătură.*

mestii, s. m. plur. — meşi, ciorapi de piele fină colorată, peste care se puneau papucii (aceştia se scoteau la intrarea în casă).

meşterşug, s. n. — meşteşug: ~ *ui,* vb. — a mânui bine, cu meşteşug (o armă, un mijloc oarecare, un argument).

mezil, mezâl, s. n. — poştă (staţia şi tot ce aparţinea serviciului poştal).

mierţă, s. f. — măsură de capacitate pentru cereale (egală cu o jumătate de chilă moldovenească, adică 120 ocale).

mijloc, s. n. — mijlocire, intermediu.

mistui, vb. — a (se) ascunde.

mitarnic, adj. — care ia mită, venal.

mâlcom, adj. şi adv. — liniştit, domol, încet.

mândreţe, s. f. plur. — mândrie, fudulie.

mâneca, vb. — a se scula foarte devreme, înainte de a se face ziuă.

mânu (artic. *mânule),* pluralul lui *mână.*

mârzac, s. m. — nobil tătar, căpetenie tătărească.

mojic, mujic, s. m. — ţăran, om de jos.

mojicime, mujicime, s. f. — ţărănime.

mortasipíe, s. f. — taxă plătită la vânzarea mărfurilor, după măsură sau cu bucata.

moşan, s. m. — băştinaş, localnic.

moşie, s. f. — ţară, patrie; *a fi de* ~ (din) — a fi originar (din).

moştean (plur. *moşteni),* s. m. — moşan.

mucarè, s. f. — un fel de impozit.

muftíu, muftéu, s. m. — şeful religiei mahomedane.

mujicime, s. f. — ţărănime.

mulaleli, (plur. artic. de la *mulà),* s. m. — preot turc.

muncă, s. f. — chin, caznă, trudă.

munci, vb. — a chinui, a trudi.

musaíp, s. m. — om de încredere al monarhului.

N

nafacà, s. f. — salariu, pensie, întreţinere (în general).

năpastă, năpaste (termen fiscal), s. f. — dare excepţională, apăsătoare şi nedreaptă, impusă ţăranilor, învinuire nedreaptă; pacoste.

năsélnic, adj. — violent, brutal, crud.

nătreţ, s. n. — nutreţ.

năvod, s. n.: *au făcut ~ de oameni* — au trimis grupuri de oameni (să caute pe fugari).

nebun, adj. — care nu e bun.

negrijit, adj. — nepregătit.

nemesnic, s. m. — locţiitor.

nepărăsit, adv. — neîncetat, continuu.

nepriceştuit, adj. — neîmpărtăşit, fără împărtăşanie (înainte de moarte).

nescai, nescarivai, neşticavai, pron. nehot. — niscaiva.

nestătător, adj. — nestatornic.

netocmai, adv. — necum, darămite.

nevoitor, adj. — care se osteneşte pentru ceva sau cineva, care îşi dă osteneală.

ni... ni, conj. — când... când.

nicăiuri, necăiuri, adv. — nicăieri.

nime, nimi, pron. nehot. negativ — nimeni.

noajă, s. f. — haită (de fiare).

nohai, s. m. (plur.) — trib tătăresc, originar din regiunea Donului.

O

oarece, adv. — puţin, puţintel, întrucâtva.

obadă, s. f. — cătuşă de lemn cu care se legau, la glezne, picioarele robilor, prizonierilor, arestaţilor; *a pune (a da) în obedzi pe* cineva — a pune (cuiva) cătuşele.

oblici, vb. — a simţi, a afla, a descoperi.

oboroc, s. n. — tain, lucruri de mâncare (date oaspeţilor acasă).

obuz, oboz, s. n. — tabără militară (în vreme de război), lagăr.

ocaz, vezi *ucaz.*

ócină, s. f. — pământ moştenit din generaţie în generaţie sau stăpânit din moşi-strămoşi.

ocóp, s. n. — şanţ de apărare (pe câmpul de luptă).

oficer, s. m. — ofiţer.

olac, s. n. — curier, poştă; *cal de* ~ — cal de poştă (de obicei rechiziţionat); *de~,* loc. adv. — repede, grabnic, în grabă; *a umbla de* ~ — a umbla foarte repede; *a răpedzi de* ~ — a trimite în grabă mare.

olat, s. n. — ţinutul din jurul unei cetăţi, al unui târg, regiune.

olecăi, vb. refl. — a se văita.

oltar, s. n. — altar.

om, s. m. cu sens colectiv: *atâta* ~ — atâta mulţime de oameni.

omenesc, adj. — care aparţine oamenilor de rând, ţăranilor, opus lui *boieresc* şi *domnesc: sate omeneşti.*

omilénic, adj. — milos, binevoitor, omenos.

orânduială, s. f. — dare, impozit.

ordă, orde, ordie, urdie, s. f. — armată (turcească sau tătărească).

ort, s. m. — monedă de valoare mică (un sfert dintr-un piastru, adică zece parale).

osebi, adv. — aparte, separat; în loc. adv. ~ *de* — afară de, pe lângă; cf. mai sus *deusebi*¥.

oşti, vb. refl. — a se lupta, a purta război.

oştire s. f. — război; *a avè* ~ — a fi în război (cu cineva); *a face* ~ — a face război.

otac, s. n. — lagăr, tabără.

oturac, s. n. — popas (mai îndelungat).

P

paharnic, s. m. — boier de Divan, care, la mese mari, turna vin în primul pahar al domnului, după ce mai întâi gusta el însuşi vinul. Acesta era «marele paharnic». În subordinea lui se găseau, având aceeaşi slujbă, paharnici de gradul al doilea şi al treilea.

palancă, pălancă, s. f. — întăritură din trunchiuri de copaci sau din pari înfipţi în pământ.

palmă, s. f.: *a-şi da palme cu cineva* — a se lupta, a se război, a se bate (în luptă).

pas, vb: ~ *să ţi-o plătească* — du-te să ţi-o plătească.

paşte, vb.: *ş-au păscut prilejul* — au pândit prilejul.

pără, în loc. adv. — pănă (până).

părcan, s. n. (plur. *părcane)* — întăritură făcută din pari şi scânduri.

părincu, s. n. — păring, mei.

păscui, vb. — a serba Paştele.

păşie, s. f. — demnitatea unui paşă; provincie guvernată de un paşă.

pătaşcă, s. f. — targă.

pătimaş, s. m. — om care suferă; ~ *de rău* — cel care suferă (pe nedrept), care este lovit în interesele lui.

pecete, s. f. — hârtie pecetluită în care se arată ce impozit are de plătit fiecare contribuabil.

pecetluit, s. n. — (plur. *~uri)* — pecete.

pecetluţe, s. f. (apare numai plur. *pecetluţele)* — pecete.

pelivan, peilivan, s. m. — saltimbanc, acrobat.

pelivănie, s. f. — reprezentaţie dată de pelivani.

pementean, s. m. (plur. *pementeni)* — pământean.

perifan, adj. — vestit, celebru.

pilă, s. f. — chilă.

pisar coronie, s. m. — secretar al coroanei, al regelui (la poloni).

pistreală, s. f. (plur. *pistrele)* — distanţă egală cu o aruncătură de săgeata.

pitrop, vezi *epitrop.*

pizmătar, s. m. şi adj. — pizmaş.

pâine, pâne, s. f. — grâne, cereale.

pârcălab, s. m. — căpitan de ţinut.

pârcălăbie, s. f. — slujba unui pârcălab.

pláhie, s. f. — plavie, lemne şi crengi, amestecate cu pământ, care plutesc pe o apă curgătoare.

plean, s. n. — pradă de război.

poală (plur. *poale),* vezi *aprinde.*

poate-fi, loc. adv. — poate.

pobedi, vb. — a birui, a învinge.

podán, adj. — supus; clăcaş.

podghiaz, poghiaz, s. n. — incursiune (în ţară străină), de obicei cu scopul de a prăda.

pòdvoadă, s. f. (plur. *podvodzi)* — încărcătură, transport cu carul, făcut de ţărani, în mod gratuit, pentru domn, pentru boieri, pentru oastea turcească.

pofală, pohvală, s. f. (plur. *pofăli)* — strălucire, fast, pompă.

pogonărit, s. n. — impozit pe vii.

pohod, s. n. — marş.

pohvală, vezi *pofală.*

poiede, s. f. — mulţime mare de oameni sau de animale.

pol, adj. invar. — jumătate.

polc, s. n. — regiment.

polcovnic, s. m. — colonel.

polimar¥, s. n. — cerdac, balcon.

politici, vb. — a aranja treburile, a pune la cale.

politíe, s. f. — atitudine, purtare cuviincioasă.

pomăzanic, s. m. — (domn al ţării) uns al lui Dumnezeu.

pont, s. n. — punct, articol sau dispoziţie într-un tratat, într-o învoială etc.; fapt, pasaj, amănunt.

popreală, s. f. — arest (la domiciliu), detenţiune.

poroc¥nic, poruc¥nic, poruşnic, s. m. — locotenent.

postelnic, s. m. — boier de rang mare, care îndeplinea funcţia de mareşal al curţii domneşti.

postrig, s. n. — origine sau provenienţă socială, rang.

potronic, s. m. — monedă de origine poloneză, cu valoare variabilă: 10 bani, 6 bani, 5 parale.

povodnicŭ, s. m. — cai purtat de căpăstru.

pozvol, s. n. — permisiune, voie: *a da ~* — a permite.

pozvoli, vb. — a permite: *l-au ~ t să...* — i-au permis să...

pozvosi, vb. — a sprijini, a ajuta.

prag, s. n.: *~ urile Niprului* — cataractă.

prepune, vb. — a bănui.

prepus, s. n. — bănuială.

price, s. f. — ceartă, discuţie vie; *a da cu ~a* — a face caz de ceva; *a sta cu ~a* — a se împotrivi.

prici, vb. refl. — a se certa.

pricistui, vb. refl. — a se împărtăşi.

prínţip, prínţep, s. m. — principe, prinţ.

pripeleac, prepeleac, s. n. — scară întrebuinţală la asaltul unei cetăţi, constând dintr-un stâlp în care se înfigeau de o parte şi de alta cuie lungi de lemn; stâlp lung şi gros, fixat în pământ, cu braţe (ramuri) din loc în loc, de care se spânzurau cei condamnaţi la moarte.

prisăcărit, s. n. — impozit pe stupi.

prisne, adj.: *~ de argint* — pur, neamestecat.

privantu, privant, s. n. — provizii pentru armată.

probozi, vb. — a certa aspru, a ocărî.

proci (cuvânt slav): *i ~* — şi aşa mai departe.

prost, adj. — simplu.

protivi, vb. refl. — a se potrivi cuiva, a se lăsa influenţat de el.

puhă, s. f. — bici mare.

puiurdi, vezi *buiurdi.*

puşcă, s. f. — tun; ~ *de apă* — tulumbă, furtun.

putincios, adj. — puternic, capabil.

R

rachieriţă, s. f. — fabricantă sau negustoriţă de rachiu.

raft, s. f. (plur. *rafturi)* — harnaşament de lux al calului de călărie.

raiè, s. f. — ţinut sau oraş întărit, aflat sub stăpânire turcească şi locuit de nemahomedani.

rădica, vb. (despre impozite) — a desfiinţa (în total sau în parte).

rădicătură, s. f. — înlesnire, uşurare, scutire (în materie de impozite).

rădvan, s. n. — trăsură mare de lux închisă sau acoperită.

rămas, adj.: a da ~ (pe cineva) — a declara vinovat, a condamna (la judecată); *carte de* ~ — hotărâre judecătorească de condamnare.

răntuna, vb. — a răsturna, a da la o parte rostogolind.

răsări, vb. refl. — a se pierde (despre lucruri), a se rătăci.

răschira, răşchira, vb. — a răsfira, a împrăştia.

răspundé(n)ţie, corăspundenţie, s. f. — corespondenţă.

răsură, s. f. — impozit suplimentar folosit pentru plata slujbaşilor.

rătui, vb. — a scăpa pe cineva dintr-o situaţie grea.

răvaş, s. n. — scrisoare, petiţie.

răzădent, s. m. — locţiitor.

războli, vb. refl. — a se îmbolnăvi.

răzbun, s. n. — linişte, pace; *a da* ~ — a da pace.

recipospolită, recepospolită, s. f. — curtea sau suita regelui polon, consiliul suprem al statului polonez.

re¥mentar, ră(¥)mentar, rementar¥u, rămentar, s. m. — comandant de regiment, colonel (la poloni).

rocmistru, rohmistru, s. m. — căpitan de cavalerie (la poloni ş.a.)

rumse, rumseră, rumtu etc. — rupse, rupseră, rupt etc.

rumtă, ruptă, s. f. — impozit personal al cărui cuantum varia după criterii mai mult ori mai puţin subiective.

rusfeturi, s. n. plur. (sing. *rusfet* neatestat în cronică) — corp de ostaşi; corporaţie, breaslă.

S

sacáluş, s. n. — un fel de tun mic.

saivan, s. n. — cort deschis.

salt, adj. invar., adv. — singur, fără trupe, fără însoţitori; numai.

samiş, adj. — atent, exigent în chestiuni băneşti.

samoderjávie, s. f. — conducere, putere autocrată.

samodérjeţ ŭ, s. m. — autocrat.

saragè, s. m. (plur. *saragele)* — soldat neregulat (la turci şi la români).

saraiu, s. n. — palatul sultanului sau al unui înalt demnitar turc.

sarascherlâc, s. n. — comandamentul unei armate turceşti.

sarascherŭ, s. m. — comandant suprem al unei armate turceşti; ministru de război la turci.

satarele, s. f. plur. (sing. *satarà* neatestat în cronică) — impozit pus samovolnic o singură dată.

săcrii, săcrei, s. n. plur. — lăzi, cutii.

săim, seim, s. n. — adunare constituită, dietă, parlament (la poloni ş. a.).

sălihtar, vezi *silehtar.*

sălişte, s. f. — teritoriul unui fost sat, vatra satului.

săninat, adj. — serenisim (titlu de onoare al principilor, acordat de Petru I lui Dimitrie Cantemir).

sărdar, serdar, s. m. — rang boieresc militar (comandant al trupelor care apărau graniţa Moldovei dinspre tătari).

scaon, scaun, s. n. — tronul domnesc.

scăpat, adj. — scăpătat, sărăcit.

schimì-agà, s. m. — reprezentant al Porţii otomane având sarcina să instaleze pe domnul nou numit.

schivernisală, s. f. — chiverniseală.

schivernisi, vb. — a chivernisi.

sconcenie, s. f.: *i-au vinit* ~ — s-a sfârşit, a murit.

scópos, s. n. — intenţie, tratament, mod de a se purta.

scutelnic, adj. — scutit de anumite impozite către stat în favoarea boierului, stăpân al scutelnicului respectiv.

seimeni, să(i)meni, si(i)meni, s. m. plur. (sing. neatestat în cronică) — corp de ostaşi mercenari, care alcătuiau garda curţii domneşti.

sfed, vezi *şved.*

sfete(i), sfetâi, sfeti(i), — cuvânt slav, sinonim cu sfânt (apare numai înaintea numelor de sfinţi).

sigeată, s. f. — săgeată.

silehtar, sălih(u)tar, s. m. — mareşalul curţii (la turci).

simăţ (femin. simaţă), adj. — semeţ.

simcelat, adj. — ascuţit.

sin, vezi *sân.*

sindighistru, s. m. — soldat (în armata turcească).

sineţe, s. f. şi n. plur. (sing. atestat sub forma *sâneţŭ)* — puşcă cu cremene.

singeac, s. n. — steag (una dintre insignele puterii domneşti).

sirgui, vb. — a sili, a constrânge.

sirmă, s. f. — (plur. *sirme)* — fireturi (ca podoabă a îmbrăcămintei militarilor şi a harnaşamentului cailor).

sirmè, s. f. — avere, proprietate.

sâială, s. f. — sfială.

sân, sin, s. m. — fiu (apare totdeauna între două nume personale).

sleit, adj. *(drugi de aur sleiţi)* — topit şi după aceea turnat.

slim, s. n. — adunare obştească la tătari; dezbatere, discuţie.

sliz, s. m. — obiect de îmbrăcăminte.

slobodzâe, s. f. — sat înfiinţat cu oameni aduşi din alte părţi şi scutiţi, în total sau în parte, de plata impozitelor; *cărţi de slobodzâi* — autorizaţii date de domn pentru întemeierea slobo-ziilor.

slujitor, s. m. — soldat;

slujitoresc, adj. — de soldat, milităresc.

sminteală, s. f. — pagubă, daună, tulburare, stinghereală.

sminti, vb. — a scoate, a mişca din loc; a face rău, a provoca pagubă, a dăuna cuiva.

sobol, s. m. — samur, blană de samur.

socoti, vb. — a ţine seamă de, a lua în consideraţie.

soltar, s. n. (atestat numai la plur.) — variantă, necunoscută din alte texte, a lui *cioltar* — pătură de postav sau de alt material, împodobită cu diverse cusături, care se punea pe spinarea calului sub şa; valtrap.

sorbitoriu, adj. — setos (de sânge).

sotnic, s. m. — căpitan de cazaci, comandant al unui grup de o sută de oameni, sutaş, hotnog.

soţâe, s. f. — tovarăş.

spahii, spafii, s. m. plur. (sing. neatestat în cronică) — cavalerist turc.

sparge, vb. — a risipi, a împrăştia.

spătar, s. m. — boier care purta spata (sabia) domnului, în urma acestuia, la ceremonii.

spătari, vb. — a îndeplini funcţia de spătar.

spijă, s. f. — tuci, fontă.

spârcui, vb. — a risipi, a împrăştia.

spogârniceală, s. f. — cataramă.

sprejini, sprejâni, vb. — a sprijini; a rezista, a ţine piept duşmanului.

sprintin, adj.: *oaste ~ă* — oaste uşor înarmată.

sta, vb. — a stărui.

stare, s. f.: *din singură ~ a locului* — din natura însăşi a locului.

stároste, s. m. — căpitan sau comandant al unui oraş, al unui ţinut.

stărostíe, stărostéie, s. f. — căpitănia unui oraş sau a unui ţinut.

steag, s. n. — unitate militară care avea un steag al ei şi corespundea, aproximativ, unei companii sau unui escadron de astăzi; *banii ~ului* — impozit cu care se acopereau cheltuielile prilejuite de instalarea în scaun a domnului (acesta primea de la sultan steagul de învestitură).

stolit, adj. — (despre soldaţi) aşezat în ordine de bătaie.

stolíţă, s. f. — capitală (în Rusia).

stolnic, s. m. — boier care avea drept sarcină supravegherea bucătăriei domneşti şi servea la masa domnului în zilele de sărbătoare.

strajnic corunnii, s. m. — administrator al coroanei, al regelui (la poloni).

strămurare, s. f. — nuia sau băţ ascuţit la vârf cu care se îndeamnă vitele la tras plugul, carul etc.

streina, vb. refl. — a se înstrăina.

streleţi, s. m. plur. (sing. neatestat în cronică) — vânători militari, arcaşi.

strânsoare, s. f. — constrângere, apăsare, necaz, supărare, nevoie, tortură.

subaşi, s. m. plur. (sing. neatestat în cronică) — agenţi de poliţie, poliţişti turci.

sucman, s. n. — suman.

suleiman, s. n. — dresuri pentru faţă.

sulemenit, adj.: *pace ~ă* — pace nesinceră.

sulger, s. m. — boier care îngrijea de aprovizionarea cu carne a curţii şi a armatei.

sulgerie, s. f. — funcţia unui sulger.

supăr, s. n. — supărare.

supăra, vb. tranz. refl. intranz. — a chinui, a trudi, a căzni; — a se sătura, a se plictisi, a-i fi lehamite.

supune, vb. — a pune dedesubt, a ascunde.

surguci, s. n. — podoabă a căciulii, işlicului sau gugiumanului domnului făcută din pene rare bătute cu pietre scumpe.

surlă, s. f. — un fel de fluier având la unul din capete o deschizătură conică largă.

sveti, svetii, vezi *sfete.*

Ş

şahmarand, s. n. — stofă ţesută cu aur şi argint, brocart.

şalvír, s. m. — înşelător, mincinos; ~ *cu doaă feţe* — talger cu două feţe.

şarvanè, s. f. (atestat în cronică numai la plural: *şarvanele)* — haină pe care o purtau mai ales aprozii şi copiii de casă ai domnitorului.

şeică, şăică, s. f. — luntre.

şendilit, adj. — şindrilit.

şenlic ŭ, s. n. — manifestaţie publică de bucurie, cu salve de puşti şi de tunuri.

şerim, şirim, s. m. — funcţie sau rang la tătari.

şfed, vezi *şved.*

şfert, c¥fert, c¥vert, s. n. — impozit plătit trimestrial, a patra parte din impozit.

şigaci, adj. — glumeţ, şăgalnic.

şipuri, vb. refl. — a se furişa, a se strecura.

şl(e)ah, şle(a)v, s. n. — drum bătut de care şi de oameni; drumul pe care mergeau de obicei armatele.

şleahtă, s. f. — nobilime (la polonezi şi la ruşi).

şlic, s. n. — căciulă de blană de samur, purtată de domn şi de soţia lui, iar mai târziu şi de boieri.

şpagă, s. f. — sabie.

şved, şfed, sfed, c¥fed, s. m. — suedez;

şvedzescu, sfedzescu, adj. — suedez.

T

tábie, s. f. — întăritură, redută.

taină, s. f. — loc ascuns, cameră secretă.

talhâşŭ, s. n. — raport întocmit de vizir pentru numirea sau înlocuirea unui domn.

tambură, s. f. — un fel de mandolină.

tăfţi, s. f. plur. (sing. *taftă,* neatestat în cronică) — mătase fină şi moale.

tălhăret, s. m. — bandă de tâlhari.

tălpiz, adj. — viclean, intrigant.

tălpiz(l)âc, s. n. — viclenie, intrigă.

tefericíe, s. f. — petrecere, distracţie.

temiială, s. f. — temei, început, cauză.

teptil, adv. — schimbat de haine spre a nu fi recunoscut, travestit.

terdzâman, tărziman, s. m. — dragoman, interpret la Poartă (şi la misiunile diplomatice străine din Constantinopol).

testament, s. n. — dispoziţie privitoare la cler, dată de domn în înţelegere cu capul bisericii.

ticăit, adj. — ticălos, mizerabil.

tij(¥), adv. — de asemenea, la fel.

tinde, vb. — a întinde.

títluş, titŭ, s. n. — titlu.

títor, s. m. — ctitor.

tâlni, vb. — a întâlni.

tocmi, vb. tranz. — a repara, a restaura; a cădea de acord, a se înţelege.

tretii, treti (cuvânt slav. redat adesea prin cifra 3) — al treilea; ~ *logofăt* — logofăt de rangul al III-lea.

trezvi, vb. refl. — a se trezi.

trâmbicer, s. m. — trâmbiţaş.

tui, s. n. — steag făcut din (sau împodobit cu) cozi de cal alb, semn al puterii celui care îl primea.

tultu, tult, s. m. — monedă cu valoare variabilă (între $22^1/_2$ şi 10 parale).

tuneric, s. n. — întuneric.

tvorebnic, s. m. — curtean, boier, nobil.

Ţ

ţară, s. f. — popor, oameni, lume, ţăranii (în opoziţie cu boierii).

ţărămonie, s. f. — ceremonie.

ţăranie, s. f. — ţărănime (opus lui *boierie* — boierime).

ţărmuros, adj. — cu maluri abrupte.

ţigănărit, s. n. — impozit pe ţiganii robi.

U

ucaz, ocaz, s. n. — ordin, decret.

ucis, s. n. — omor, ucidere.

ughiu, s. m. — (prescurtat *ug)* galben unguresc, monedă de aur.

uliţă, s. f.: *a da pe* ~ — a da în vileag, a purta pe străzi (pe cineva drept pedeapsă).

umbe, vezi *îmbi.*

umblătoare, s. f. — latrină.

unu, una, num.: *a fi tot* ~ — a fi uniţi.

urdie, vezi *ordă.*

urşinic, s. n. — stofă scumpă de mătase.

uşér, s. m. — un fel de slujbaş al curţii domneşti, cu rang boieresc. La Grigore Ureche găsim următorul pasaj, care ne înlesneşte înţelegerea sensului acestui cuvânt: « uşer mare, purtător de grijă tuturor solilor şi tălmaci striinilor la giudeţ».

V

va — vrea.

val, s. n.: *era prè în* ~ — era prea tulburat, prea agitat, prea frământat; *a da* ~ — a năvăli, a ataca vijelios.

vartă, s. f. (plur. vărţi) — pază, strajă, locul unde stă straja.

várvar, s. m. — om rău, brutal.

văcăret, s. n. — impozit pe vite.

vădrărit, s. n. — impozit pe vii.

văduoiu, văduvoiu, s. m. — văduv.

vălet, vele(a)t, (v)leat, s. n. — an (când e vorba de date cronologice).

văs'că, loc. adv. — pesemne, se pare, doar.

vătăman, s. m. — ajutorul vornicului la încasarea dărilor.

văznosi, vb. refl. — a se îngâmfa, a se fuduli.

vechi, vb. — a învechi.

vecin, s. m. — iobag, rumân.

vedeală: în ~, loc. adv. — vizibil, pe faţă.

vedi, vb. refl. — a ieşi la iveală, a se da pe faţă.

veghea, vb.: *a ~ voia cuiva* — a favoriza pe cineva, a-i ţine partea.

vel, ca determinare pe lângă *boier* şi pe lângă anumite titluri boiereşti, cu sensul de *mare;* (stă uneori şi după cuvântul pe care-l determină: *boier-vel, boierie-vel); -agă; -armaş; -ban; -căpitan; -clucer; -comis; -jicnicer; -logofăt; -medelnicer; -păharnic; -postelnic; -spătar; -stolnic; -uşer; -visternic; -vornic.*

venitic, s. m. — veneţian.

vicol, s. n. — viscol.

vistiernic, visternic, s. m. — boier de divan, care administra veniturile băneşti ale domnului şi ale ţării;

visternicie, s. f. — slujba vistiernicului.

viţ(Ѱ), — veţi, pers. a II-a plur. indic. prezent de la auxiliarul *a vrea.*

vârtej, s. n. — un fel de macara, scripete.

voievoda, s. m. — guvernator de provincie (în Polonia); domn (în ţările româneşti).

vólnic, adj. — liber, independent.

volnicie, s. f. — libertate, independenţă.

vornic, s. m. — boier de rangul întâi. Erau doi mari vornici, unul al Ţării de Jos, altul al Ţării de Sus; locţiitori judecătoreşti (la început şi militari) ai domnului.

vornicel, s. m. — subaltern al marelui vornic.

Z

zacingui, vb. — a strânge, a aduna.

zacúţii, s. f. plur. (sing. neatestat în cronică) — posturi de pază, străji.

zaharà, s. f. — provizii, hrană pentru oamenii şi animalele unei armate în vreme de război.

zaman, s. n. *(a-i veni cuiva ~ul)* — prilej, ocazie.

zamcă, s. f. — întăritură, fortăreaţă.

zapcii, vb. — a executa (pe contribuabili), a încasa dările scadente.

zapciilâc, zapceitură, s. n. — execuţie, împlinire a dărilor.

zapcíu, s. m. — cel ce execută un ordin (militar, fiscal etc.); *a sta ~* — a supraveghea (şi totodată a zori) executarea ordinului.

zápis, s. n. — act, înscris.

zapt, s. n. — stăpânire, posesie; *a face ~* (ceva) — a lua (ceva) în stăpânire.

zasluga, s. f. — răsplată bănească.

zavistnic, zavisnic, adj. — invidios, răutăcios.

zăhăi, vb. — a necăji.

zămculiţă, formă diminutivă a lui *zamcă.*

zăticni, vb. — a tulbura, a stingheri, a sâcâi.

zeefet, s. n. — ospăţ, chef.

zlobív, adj. — rău, răutăcios.

zlot, s. m. — monedă cu valoare variabilă (în pasajul respectiv, mai puţin de un leu).

zlotaş, s. m. — slujbaş care încasa dările.

zlotărie, s. f. — încasarea dărilor.

zorbà, s. f. — răscoală, revoltă.

zorbalâc, s. n. — răscoală, revoltă.

zvoncic, s. n. — zorbà.

REFERINŢE CRITICE

Cugetarea ascuţită şi puţintel sceptică pe care o găsim în proverbe, expresia colorată şi plastică, alternanţa de zâmbet şi tristeţă, tot sufletul poporului, variat ca o primăvară de la noi, le găsim în cel dintăi povestitor artist al nostru, Ion Neculce — care nu e un mare cărturar, cum au fost Costineştii, şi care vorbeşte ca un răzăş sfătos de odinioară. Năcazurile săracei Moldove Neculce le-a avut scrise în inima lui, cum spune însuşi. În marginile limbii simple şi înţelepte, a adunat în cronica lui comori de frumuseţi artistice. *Letopiseţul* său mi-i carte de căpătâi — şi de câte ori îl deschid mi se umple sufletul de plăceri rare. [...]

De la Ion Neculce şi până la Creangă a curs vreme îndelungată: aproape două veacuri. Şi în unul şi în altul simţesc însă sufletul cel veşnic al neamului. Şi la unul şi la altul găsesc caracterele specifice ale poporului nostru. Şi unul şi altul au înflorit pe aceste plaiuri şi au scos la soare vechile comori. Amândoi au făcut parte din acea familie de oameni rari şi ciudaţi care ies din când în când de pe drumurile obşteşti şi se răzleţesc cântând, cu ochii spre cer. Ca şi ei, odinioară, câte un păstor necărturar se înălţa pe aripi de gânduri şi de visuri, cântând sfios frumuseţa veşnic schimbătoarelor lucruri şi jalea scurtei şi trecătoarei vieţi. Aici e panteonul meu literar, simplu şi rustic, fără podoabe, ca natura, însă măreţ ca şi dânsa. Simţindu-mă al acestui popor şi al trecutului şi ucenic al acestor mari înaintaşi, le închin lor clipa solemnă de acum, în care o adunare aşa de aleasă pe ei îi cinsteşte în umila mea operă.

MIHAIL SADOVEANU, *Poezia populară*. Discurs rostit în şedinţă solemnă la 9 iunie 1923, Academia Română.

Arta este una prin prieteşug, însă diversă prin conţinut şi suflet.

Romanul francez, cu subiect *el-ea* şi *al treilea,* e în general operă de analiză şi de fineţă. Cu totul altceva e romanul englez. M-me de La Fayette şi George Elliot stau la doi poli opuşi. Leopardi, Musset, Heine şi Eminescu reprezintă feţe cu totul deosibite ale artei eterne. Acel suflu de lirism fierbinte pe care îl găsim într-o baladă unică în toate literaturile, cum e "Mioriţa", e una din notele distincte ale literaturii noastre. Tinereţea şi frăgezimea primitivă a literaturii noastre populare nu se putea să nu pătrundă în literatura noastră cultă şi să nu-i imprime, prin aceasta, caracter. Din acest izvor a băut Eminescu; din el purcede Creangă; otrava aceasta dulce o constatăm şi într-un scriitor de istorie cum a fost Ion Neculce. Firea noastră balansează între contemplaţie orientală, ironie, entuziasm liric. Lenea noastră, lipsa noastră de tenacitate, de disciplină, avânturile noastre în gol, capacităţile de jertfă, blândeţa şi toleranţa noastră, toate ies din aceeaşi picătură în plus cu care Dumnezeu a dozat seminţia noastră.

Răsfoind paginile lui Ion Neculce, îl vom găsi artist subt acest aspect anumit. [...] Fără acel mediu prielnic, şi excitant, aş putea zice, fără pildele eroice ale lui Miron Costin şi Dimitrie Cantemir, Ion Neculce ar fi rămas mort şi nevalorificat, cum, fără îndoială, s-a întâmplat de multe ori la noi, în lungul vremurilor de restrişte prin care a trecut acest popor. [...]

Aceeaşi simplicitate, aceeaşi naturaleţă, aceeaşi putere de expresie, care fac din Ion Neculce cel dintâi povestitor artist al nostru. Ca şi poezia populară, opera lui Ion Neculce nu este îndestul de bine cunoscută şi îndeajuns preţuită. Ca şi poezia populară, paginile frumoase ale lui Neculce trebuie să fie un îndreptar pentru toţi acei care ţin, în ţara noastră, un condei în mână. Istoria trecutului nostru Neculce a avut-o "scrisă în inima lui", cum singur zice.

Ca să fim şi noi, ca el, ai neamului nostru, trebuie să ţinem neîntrerupt legătura cu tot ce-i caracteristic şi frumos în trecutul nostru literar, cu izvoarele vii. Să ne începem ucenicia literară de la popor şi de la dumnealui Ion Neculce, biv-vel-vornic în Ţara-de-sus.

MIHAIL SADOVEANU, *Ion Neculce, scriitor artist,* Focşani, 1936.

Odată ce Ureche a făcut cronica lui, Miron Costin şi toţi ceilalţi cari se vor perinda vor sta supt influenţa acestei cronici, şi, la rândul lui, Neculce a suferit-o.

Dar la Neculce sunt de observat încă două lucruri. El s-a întâlnit cu ruşii şi a trebuit să treacă în Rusia, să se găsească în mijlocul societăţii ruseşti, care ţin să observ acest lucru, mai ales faţă de anumite păreri exprimate de scriitori mai tineri, cari în această privinţă hotărât că greşesc — nu-i plăcea fiindcă era prea mult strânsă într-un fel de disciplină de cazarmă, greoaie, care pentru dânsul, moldovean deprins a trăi şi a vorbi oarecum liber, era o suferinţă de fiecare moment. Şi această judecată o întâlnim, de altfel, şi într-un raport al unui saxon venit în Muntenia pe la 1690: dorinţa lui Petru cel Mare de a câştiga pe munteni nu poate avea sfârşit rodnic, crede el, pentru că era “ein Herr allzu streger Disciplin“, “un om de o disciplină prea strânsă“. Dar Neculce mai spune şi altceva: lui nu-i place Rusia pentru că nu sunt cărturari, pentru că, am zice azi, oamenii de acolo nu au preocupaţii intelectuale. Petru credea că face o revoluţie atunci când silea pe orice rus să umble proaspăt bărbierit, ori ca fiecare să citească aritmetica lui. Dar, când, prin măsuri oficiale, cu jandarmul şi soldaţii sileşti o naţie să înveţe ce este aritmetica, îşi poate închipui oricine că acolo nu este prea multă intelectualitate.

În societatea aceasta, dacă nu a găsit intelectualitate, Necule a găsit totuşi altceva: a găsit *un orizont politic care nu era în Moldova.* Rusia avea ambiţii în toate părţile, ambiţii de putere mare, şi la Ion Neculce, într-o anumită fază a lui, se vede o necontenită privire asupra împrejurărilor de aiurea, care constituiau deci pentru el un nou izvor de informaţie pe care desigur nu l-ar fi avut altfel.

La o parte de povestirea însăşi, prinsă în anumite limite cronologice, fără nici un fel de pretenţie cronicarul adauge un capitol de istoria românilor în ceea ce numeşte *O samă de cuvinte.* Originea acestor delicioase scene o cunoaştem; sunt legende pe care le culege Neculce. Simţul poeziei populare a putut fi pierdut în vremea în care scria el şi poezia să fi trecut în proză. Se poate pune astfel, la noi, cu prilejul lui Neculce, întreaga discuţie care s-a pus cu privire la povestirile despre regii franci din cronica lui Grégoire de Tours,

singura prin care cunoaştem pe Merovingieni: cuprinde ea legende care fuseseră cândva cântece populare, ceea ce după părerea germaniştilor ar duce la concluzia că trebuie să vedem o origine germanică a cântecului popular însuşi, ori au fost de la început numai simple legende?

Dar Neculce, indiferent de caracterul plin de ispite literare al acestor povestiri, nu le amestecă niciodată cu realitatea; el le pune de o parte şi face o deosebire între legendă şi istorie, ceea ce nu s-ar fi întâmplat la un om care ar fi avut mai puţin simţ critic. El vede că aici nu este adevărul istoric, dar cu toate acestea le cuprinde lângă cronică întocmai ca şi Stolnicul Cantacuzino, care spune că istoria trebuie să întrebuinţeze şi cântecele bătrâneşti şi legendele din popor. E aceeaşi stare de spirit şi la unul şi la celalt, numai cât unul prelucrează acest material istoric, celalt nu se ocupă de acesta, ci, pur şi simplu, pare a spune: iată, când veţi scrie istoria ţării, vă pun la dispoziţie un material care nu trebuie să se piardă.

Acelaşi orizont occidental, cu un amestec care la Neculce nu se întâlneşte, căci el înţelege să scrie numai moldoveneşte, fără a introduce cuvinte străine, fără a latiniza, se întâlneşte şi în opera istorică a lui Radu Popescu, din Ilfov, marele duşman în scris al lui Şerban Cantacuzino. E un cronicar politic deosebit de interesant, fiindcă, de o parte, în felul cum povesteşte el în memoriile lui, se apropie de Miron Costin şi de Neculce, dar, în acelaşi timp, sau, mai bine zis, într-un anume moment din dezvoltarea scrisului său, el este şi un martor al vremurilor sale, spuind lucruri pe care le-a săvârşit şi el însuşi.

NICOLAE IORGA, *Istoria literaturii româneşti. Introducere sintetică,* Ediţie îngrijită, note şi indici de Rodica Rotaru, Prefaţă de Ion Rotaru, Editura Minerva, Bucureşti, 1985, p. 96–98.

Cele mai strălucite pagini literare în tot cursul literaturii noastre vechi le-a scris Ion Neculce. [...]

Dacă am vrea să facem o paralelă între ceilalţi cronicari şi Neculce, atunci cel mai apropiat de el în felul de a povesti e Radu Popescu, care, întocmai ca Neculce, iubeşte amănuntele, îi place să descrie

situaţiile în culori vii, cu un cuvânt îi place să povestească. Şi unul şi altul rămâne personal de la un capăt la altul al cronicii sale. Dar ce deosebire între sufletul curat, între simţul de dreptate şi spiritul aristocrat al lui Neculce, şi firea pornită spre ură şi nedreptate ori lipsa de caracter şi de cultură sufletească a parvenitului Popescu, care scrie ca să-şi răzbune sau să-şi facă mână bună la cei de sus! În privinţa firii sale, Neculce se aseamănă cu Grigore Ureche şi cu Miron Costin, cu acei boieri cu iubire de ţară ori cu patriotism cald, care iau pana în mână pentru ca să nu se uite trecutul neamului moldovenesc. Neculce nu are în măsură tot atât de mare cu logofătul Miron discernământul istoric şi mai ales, e mai puţin erudit decât Nicolae Costin, de care se deosebeşte mai mult. Cultura lui nu întrecea pe aceea a boierilor de pe timpul său; latineşte probabil că nu ştia. Dar aceste cunoştinşe nici nu le credea necesare şi simţea o repulsiune firească faţă de citaţiile din autori străini. În Prefaţa sa ne spune că şi-a scris letopiseţul până la Duca cel bătrân "de pe neşte izvoade ce au aflat pe la unii şi alţii, dar mai ales "din auzitele celor bătrâni boieri", "iară de la Duca Vodă cel bătrân înainte, până unde s-a vedea, la domnia lui Ion Vodă Mavrocordat, nici de pre un izvod a nimărui, ce au scris singur, dintru a sa ştiinţă, cât s-au tâmplat de au fost în viaţa sa. Nu i-au mai trebuit istoric străin să citească şi să scrie, căci au fost scrise în inima sa".

Totuşi respectul său pentru istoriografie şi pentru istoricii eruditţi îl face să renunţe un moment la felul lui de a scrie care-i convenea lui mai mult. Acest scriitor, care înainte de toate era un povestitor, ar fi dorit să împodobească letopiseţul ţării sale cu legendele atât de interesante care circulau pe atunci din gură în gură. Scriitorul deprins a spune totdeauna cuvântul potrivit spre a invia pe un mort scump din istoria ţării sale, găsea în aceste elemente tradiţionale, povestite de bătrâni şi cântate de popor, nota caldă, trăsăturile caracteristice care ar fi dat povestirii sale asupra vremurilor de demult plasticitatea naraţiunii evenimentelor contemporane. Dacă ar fi fost fără premergători, Neculce ar fi plăsmuit desigur din aceste amintiri tradiţionale o istorie vie şi literară a neamului său. Dar citind scrierile celorlalţi, şi mai ales ale lui Miron Costin, el observă asprimea cu care judeca acesta "basnele şi scorniturile" lui Eustratie Logofătul,

Simion Dascălul şi Misail Călugărul. Afară de aceea, el rămase oarecum nedumerit văzând că Miron Costin, care desigur cunoştea şi el aceste tradiţiuni, nu le-a dat nici o însemnătate.

De aceea Neculce părăseşte planul de a-şi împodobi letopiseţul cu ele; dar era prea mult un om de gust, era un prea mare artist, ca să renunţe cu totul la ele. [...]

Astfel Neculce pune, ca un fel de introducere la *Letopiseţul Ţării Moldovei* acea *Samă de cuvinte ce sunt auzite din om în om, de oameni vechi şi bătrâni şi în letopiseţe nu sunt scrise,* în care el ne-a păstrat ştiri preţioase despre vremile apuse. Peste 200 de ani, poeţii noştri mari şi-au scos din ele motivele celor mai frumoase poezii epice româneşti. De aici a luat Bolintineanu subiectul baladei sale *Mama lui Ştefan cel Mare,* de aici Negruzzi şi Alecsandri motivele poemelor *Aprodul Purice* şi *Dumbrava Roşie.* Neculce le-a adunat de unde le-a găsit, din popor şi de la boierii bătrâni, la care se păstrau legendele orale despre începuturile familiilor boiereşti.

În aceste patruzeci şi două de "istorii" scrise de Neculce în felul simplu şi naiv cum i s-au povestit, putem vedea începutul naraţiunii epice în literatura română. Căci Neculce nu e numai un izvor nesecat pentru istorici, care din scrierile lui pot reconstrui şi istoria culturală, pe lângă cea politică, a veacurilor XVII—XVIII, ci el, prin limba sa frumoasă, prin sinceritatea tonului, prin vioiciunea stilului şi plasticitatea figurilor întrebuinţate, e cel dintâi povestitor literar de talent mare al nostru. Letopiseţul său a fost cel mai citit dintre toate cronicile româneşti, ceea ce dovedesc multele copii în care ni s-a păstrat.

SEXTIL PUŞCARIU, în *Istoria literaturii române, Epoca veche,* Editura Eminescu, Bucureşti, 1987, p. 128, 133–135.

Opera lui însă continuă şirul marilor cronicari din secolul precedent. Prin conţinutul ei, ca şi prin formă, prin concepţia de care este pătrunsă, ea nu se apropie nici de opera erudită a lui Dimitrie Cantemir, care aparţine unei alte şcoli, nici de compilaţiile puţin reuşite a[le] cronicarilor din secolul al XVIII-lea. Letopiseţul lui Ion Neculce se integrează ca stil, ca tendinţe şi ca idealuri, în spiritul secolului al

XVII-lea, ceea ce ne face să-l tratăm alături de Miron Costin, pe care el a ştiut să-l continue ca nimeni altul.

Nici unul din cronicarii noştri mari şi mici ai epocii n-a ştiut să-şi îmbrace gândul şi sentimentul într-o haină mai aleasă a graiului strămoşesc ca Ion Neculce. Letopiseţul lui este dovada cea mai strălucită că limba poporului nostru este în stare să redea sentimentele omeneşti cele mai gingaşe, să ne zugrăvească pictural orice imagine şi să ne povestească cu toate amănuntele întâmplările trecutului. Sinceritatea şi marea pricepere a lucrurilor, durerea pentru nevoile altora, iubirea caldă de neam şi de ţară — iată notele caracteristice ale scrisului lui Ion Neculce. Este cel mai talentat prozator al vechimii, prevestitor al marelui Ion Creangă. [...]

Letopiseţul propriu-zis este precedat de o *Samă de cuvinte* [...] Dar ele însele sunt adevărate comori de naraţiuni poetice. [...] Ceea ce este caracteristic pentru *O samă de cuvinte,* este faptul că prin ele se inaugurează în literatura noastră veche un nou gen al scrisului — o naraţiune epică, simplă şi sobră, care păstrează coloritul timpului, un fel de început de nuvelă istorică. [...]

Îmbinarea elementului de tradiţie cu izvoarele scrise, precum şi expunerea liberă, curentă, ca şi limba lui expresivă, plastică, dau un farmec deosebit cronicii lui Ion Neculce.

Cât priveşte partea cronicii lui Neculce în care el descrie evenimentele petrecute sub ochii lui, ea este de o bogăţie neîntrecută. El cunoaşte bine tot ce se petrece în Moldova vremurilor lui: viaţa la curtea domnească, certurile boierilor moldoveni, intrigile la Poartă, raporturile Moldovei cu vecinii, nenorocirile care se abat asupra ţării. Şi Ion Neculce ştie să motiveze anumite întâmplări, să le pună în legătură cauzală unele cu altele, să le dea o interpretate personală. Pentru anii petrecuţi în exil, el dă mai puţine informaţii cu privire la viaţa internă a Moldovei. Aici el se documentează asupra faptelor de la contemporanii lui.

Ion Neculce este un excelent cunoscător al oamenilor. El ştie să observe şi să găsească în om nota dominantă a însuşirilor lui. Personagiile principale din cronica lui sunt oameni vii, cu neajunsurile şi cu însuşirile lor bune. Fiecare din aceste personagii îşi are caracteristica lui. Şi Ion Neculce ştie să caracterizeze oamenii prin câteva trăsături. El este un foarte bun portretist. [...]

De o bogăţie neasemuită sunt ştirile externe din letopiseţul lui Ion Neculce. Cronicarul nostru trăieştre vremurile marilor evenimente din Europa şi a[le] marilor împăraţi şi regi. Epoca strălucită a lui Ludovic al XIV-lea din Franţa, a îndrăzneţului rege Carol al XII-lea al Suediei, a lui Mahomed al IV-lea din Turcia, a reformatorului Rusiei, Petru cel Mare — este o epocă de mari prefaceri, care vestesc vremuri mai noi, epoca războaielor de lichidare a trecutului. Nu există capitol în opera lui Ion Neculce în care să nu se vorbească despre ceea ce se face la vecinii noştri şi în Europa. [...]

Opera lui Ion Neculce este pătrunsă de o adâncă idee morală. Sinceritatea letopiseţului lui Ion Neculce şi sentimentul de dreptate de care este străbătut dau o deosebită valoare etică operei lui. După concepţia lui Ion Neculce, viaţa popoarelor şi a indivizilor se conduce după anumite principii care au la bază morala creştină. “Omenia“, iubirea de oameni, dragostea pentru cei mulţi, pentru cei săraci, sunt principiile după care se conduce Ion Neculce. [...]

Ion Neculce este un înfocat patriot. Moldova, nevoile ei, nenorocirile care se abat peste capul ei, suferinţele locuitorilor ei sunt suferinţele şi nevoile lui. Acolo unde este vorba de ţara lui, de nedreptăţile care se fac acestei ţări de către străini când este vorba de exploatarea ei de către fel de fel de venetici, sufletul lui Ion Neculce se umple de revoltă şi fraza din cronica lui devine patetică, tăioasă, ca fraza profetului care aruncă blesteme. [...]

Ion Neculce înţelege procesul istoric, ca şi predecesorii săi, ca o manifestare a puterii divine, care se arată oamenilor pentru învăţătură. El se ridică contra acelora care-i pârăsc pe domnitori. Aceştia “sunt stăpâni şi pomăzanici (unşi) a lui Dumnezeu. Moldova se găseşte în mari suferinţe; cronicarul exclamă: “doar Dumnezeu de ar face milă“. Acei care păcătuiesc contra oamenilor sau a ţării ispăşesc păcatul. “Păcatul şi osânda aduc “sărăcie şi cazne“. “Osânda nu se iartă, nici trece pe om“. În omorârea lui Brâncoveanu cronicarul crede că poate fi osânda Moldovei, în contra căreia el a uneltit. Deci, destinul răzbunător conduce treburile ţării.

Totuşi, ideea teocratică cu fatalismul ei la Ion Neculce nu este aşa de pronunţată ca la Grigore Ureche şi chiar ca la Miron Costin. Divinitatea care conduce omenirea, la Ion Neculce, este identificată adeseori

cu “dreptatea“. Acei ce încalcă dreptatea, asupra acestora se răzbună destinul. [...]

[În încheiere] rămâne să spunem câteva cuvinte despre limba cronicii lui. Ion Neculce [...] n-a făcut o şcoală sistematică. [...] Faptul că Ion Neculce nu ştia alte limbi constituie un mare avantaj pentru talentul de povestitor al lui Ion Neculce. Limba lui nu este alterată de construcţii şi reguli influenţate de limbi străine. Limba cronicii lui Neculce este un amestec din limba cărţilor noastre bisericeşti cu cea pe care o vorbea poporul. S-a observat că el nu recurge la citate din alte cărţi. Câte o zicătoare luată din limba poporului, câte o maximă din Scriptură, citată din memorie — sunt podoabele cu care el îşi presară vorba. Povestirea lui însă este plină de imagini vii, colorate, cum nu se găsesc la nici unul din scriitorii vechi. Ion Neculce a fost un talent descriptiv de o mare putere. Prin întrebuinţarea de amănunte, care, luate în parte, parcă nu au nici o importanţă, el reuşeşte să ne sugestioneze anumite imagini, să ne redea anumite situaţii. Fraza lui este liberă şi curgătoare, nu se simte nici un fel de sforţare din partea autorului. În povestirea lui naivă de om bătrân, sinceră şi cinstită, se simte puterea mare a limbii vorbite româneşti.

ŞTEFAN CIOBANU, *Ion Neculce,* în *Istoria literaturii vechi,* Editura Hyperion, Chişinău, 1992, p. 438, 444, 457–461.

Ioan Niculce [...], cu tot dispreţul lui de boier pentru neamul “prost“, va avea, ca Creangă mai târziu, ticuri de rural: ingenuitatea şireată, obişnuinţa de a se socoti neghiob crezându-se totuşi deştept (“Aşa socotesc eu cu firea mea aceasta proastă“), proverbialitatea, filozofia bătrânească, văietătura, darul de a povesti. Experienţa, vârsta înaintată îi dau lui Niculce dezlegarea limbii, tonul bârfitor şi moralizator. Cronicarul e înţepător şi cu un firesc umor popular. Despre pedeapsa cu înhămarea leşilor la Dumbrava-Roşie se spune răutăcios că “ei se rugau să nu-i împungă, ce să-i bată cu biciuşcele, iară când îi băteau cu biciuşcele ei se rugau să-i împungă“. Cu doamna lui Duca “şi-au făcut cheful“ turcii. Când Duca e mazilit, Niculce parodiază vorbirea munteană a doamnei, fata Brâncoveanului: “Aolio! Aolio! că vă pune taica pungă dă pungă din Bucureşti până în Ţari-

grad; şi, zău, nu ne va lăsa aşa, şi iar ne vom întoarce cu domnia îndărăpt“. [...] La usturătură cuvintelor se adaugă filozofia proverbelor, de astă dată mai ales din izvor popular: “Paza bună trece primejdia rea...; melul blând suge la două mume...; capul plecat nu-l prinde sabia“; “...şi se potriveau amândoi aceşti boieri într-o fire, după cum se zice: calul râios găseşte copacul scorţos“. Cronicarul îşi frânge mâinile de-a lungul letopiseţului, văietându-se şi creându-se pe sine ca tip al boierului cu jale de ţară!... “Oh! oh! oh! Săracă ţeară a Moldovei şi ţeara Muntenească, cum vă petreceţi şi vă desmierdaţi...“ Însă vaietele de mai sus sunt luate dintr-un portret caricatural al lui Dumitraşco-vodă, căci Niculce e bârfitor, încondeietor bufon al lucrurilor: “şi era om nestătător la voroavă, telpiz, amăgitor, geambaş de cai de la Fanar din Ţarigrad; şi după aceste, după toate, era bătrân şi curvar. Doamna lui era la Ţarigrad; eară el aice îşi luase o fată a unei răchieriţe, de pe Podul Vechiu, anume Arhipoaie; iară pre fată o chema Aniţa, şi era ţiitoarea lui Dumitraşco-vodă; şi o purta în vedeală între toată boierimea; şi o ţinea în braţe de o săruta; şi o purta cu sălbi de galbeni, şi cu haina de şahmarand, şi cu şlic de sobol şi cu multe odoare împodobită; şi era tânără şi frumoasă, şi plină de suliman, ca o fată de rachieriţă.“ Portretul niculcian îşi are tehnica sa, între caricatură şi tablou: o însuşire sau o anomalie fizică, starea intelectului, predispoziţia etică; o însuşire sau o scădere morală, un tic, o manie, un obicei, totul dozat, ritmat şi rotit în jurul unei virtuţi sau diformităţi substanţiale.

Istoriografia moldoveană nu mai prezintă, după Niculce, interes literar.

GEORGE CĂLINESCU, *Cronicarii moldoveni,* în *Opere,* vol. 15, *Istoria literaturii române. Compendiu,* Editura Minerva, Bucureşti, 1979, p. 121–123.

Colegul de divan al lui Nicolae Costin, Ion Neculce, ocupă, prin resursele nesecate ale darului său de povestitor, locul cel mai de frunte pe linia ascendentă a cronicarilor moldoveni. [...]

Aşezându-se să scrie, ca un moşneag înţelept şi sfătos ce era,

toate cele trecute, pentru ca “fraţii săi cetitori” să ştie “a se ferire de primejdii”, Neculce are, în ciuda vârstei, un suflet cald, în care amintirile păstrează toată prospeţimea lor. Timpul ştersese mărunţişurile vieţii, lipsite de interes, dar icoanele şi păţaniile care-l impresionaseră mai puternic se desprind din amintire, vii, ca în clipa în care le-a văzut de aproape sau le-a trăit intens.

Cronica lui Neculce, în continuarea cronicei lui Miron Costin, înfăţişează una din fazele cele mai dramatice ale istoriei moldoveneşti: epoca de prăbuşire a domniilor moldoveneşti şi începuturile domniilor fanariote. În dezlănţuirea războaielor crâncene dintre creştini — germani, poloni şi ruşi — de o parte şi turci de altă, domniile moldoveneşti cad ca frunzele vânturate în furtuni. Sunt pagini, încordate de intrigi, de decădere naţională, de umilinţă deprimantă, pe care le simţim din tablourile sumbre pe care ni le înfăţişează cronicarul. Iată bunăoară într-un loc pe domnul Moldovei şi pe cel al Tării Româneşti chemaţi la sfat în cortul paşei la Hotin, pentru ca paşa să răcnească la ei şi să “scoată hangerul ca să-i lovească“. Iată într-alt loc, pe Antonie-vodă, care a făcut mult bine ţării, închis şi chinuit de turci în temniţă: “şi l-au bătut şi l-au căznit în fel de fel de cazne; până şi tulpanuri subţiri îl făcea de înghiţea şi apoi le trăgea înapoi, de-i scotea maţele pe gură. Şi l-au făcut de au dat o mie de pungi” ca să scape. Şi “după ce l-au slobozit turcii şi s-au apropiat de casă, şi numai ce au văzut că-i arde şi casa”. Uneori tragicul se împleteşte cu comicul ca în dramele shakespeariene. […]

Scenele povestite de cronicar sunt pline de mişcare, ca, de pildă, aceea a răzvrătirii poporului împotriva grecilor, în care cronicarul vădeşte şi un deosebit simţ pentru psihologia maselor şi un rar dar de a evoca. […]

Neculce are un extraordinar dar de a prinde psihologia maselor în mişcare. Se străvede în scrisul lui ochiul ager al hatmanului de oştire moldovenească, atent la toate mişcările şi la toate situaţiile, prinzând din învălmăşeala mulţimilor tot ceea ce poate da povestirii sale contur şi coloare. E neîntrecut în descrierea bătăliilor. Lupta de la Stănileşti este ca un adevărat ziar plin de detalii senzaţionale. De la deschiderea ostilităţilor cu răscoala mahalalelor şi a slujitorilor din casele boiereşti împotriva turcilor din Iaşi (tăierea neguţătorilor şi spargerea

prăvăliilor: “băcăliile sta vărsate pe uliţe de era sătui şi copiii; strafide, smochine, alune era destule pre la toate babele”) până la tragicul act final, când moldovenii, văzând din obuzul rusesc tătarii încărcaţi de pradă, se “slobozea asupra lor, ca să-şi scoată robii” şi când “ghinărarul Şeremet” îi împiedica “să se bată cu tătarii, că ei au făcut pace” cu ei, spre deznădejdea moldovenilor (“Deci moldovenii au început a strigare şi a-l blăstemare şi a zicere cum n-or merge ei să se bată, că ei îşi văd părinţii şi femeile şi feciorii lor robi la tătari, de-i auzea cu urechile, cum îl blestema”) — de la început până la capăt, Neculce evocă scene de un dramatism încordat. Toate mişcările şi toată zarva luptei defilează ca într-un film colorat subt ochii cititorului: dispozitivul de bătaie al armatelor creştine, tactica de luptă a ruşilor şi a turcilor, erorile de strategie comise şi viclenia lui Lupu Costachi care se înţelesese pe ascuns cu turcii; desfăşurarea atacului, bravura “ghenerarului neamţ Vitman”, care a căzut răpus de o “puşcă turcească“, pe când îşi îmbărbăta grenadirii la alac; împresurarea armatei creştine; înflămânzirea ruşilor; tatonările păcii; stăruinţele depuse de ghenerarii nemţi, de Dumitraşco-vodă şi de boierii moldoveni pe lângă ţar ca să continue lupta; condiţiile păcii, acceptarea lor — şi, în sfârşit, exilul moldovenilor. Lui Neculce nu-i scapă nici unul din acele amănunte care însufleţesc naraţiunea şi câştigă interesul cititorului. [...]

Neculce are un mare talent de povestitor; ştie să găsească totdeauna cuvântul potrivit pentru fiece situaţie şi să concentreze tot interesul povestirii în jurul unui eveniment, al unei stări sociale sau al unei personalităţi pe care o evocă cu toată limpezimea.

Predilecţia hatmanului cronicar pentru aspectul dinamic al vieţii, de care am vorbit mai sus, se vădeşte şi în portretele sale. Notele prin care individualizează portretele nu sunt atât calităţi sufleteşti sau trăsături fizice, cât mişcarea. Portretul lui Petru cel Mare capătă viaţă proprie tocmai prin prinderea ticului: “cam arunca câte o dată din cap fluturând”, şi prin acţiune: “umbla de multe ori ca un om de rând, pe jos fără alai, numai cu două, trei slugi... şi atâta dragoste arăta... către Dumitraşco Vodă... că se tindea cu amândouă mâinile şi cuprindea pre Dumitraşco Vodă de grumaz şi-l săruta pe faţă, pe cap şi pe ochi, ca un părinte pe un fiu al său”. [...]

În această înfăţişare vie, dar senină, a faptelor, nedeformate de

aburii patimei, sufletul bătrânului, sub povara amintirilor, zvâcneşte adesea în sfaturi înţelepte pe care le oferă cu duioşie comunicativă, din prisosul unei vieţi bogate în experienţe, ori de câte ori se iveşte prilejul, “iubiţilor săi cititori tineri” sau “fraţilor săi moldoveni”. [...]

Cronica lui Neculce înfăţişează însă un interes deosebit şi din punctul de vedere lingvistic. În evoluţia limbii noastre literare ea croieşte un drum nou. Grigore Ureche, Miron Costin, Nicolae Costin şi după ei Dimitrie Cantemir, au căutat să creeze un stil savant cu o structură sintactică modelată după tipare latine. Neculce, însă, care n-a avut parte să-şi petreacă copilăria şi tinereţea în şcolile iezuite ale Poloniei, fiindcă, pe vremea când putea să o facă, îngrozit de decapitarea tatălui său, se afla pribeag în Ţara Românească, scrie în limba bătrânească a timpului său, uşor influenţată de limba înaintaşilor cronicari, dar cu rădăcini adânci în limba populară. Stilul lui nu are acea simetrie a părţilor, acel ritm armonios, acele inversiuni călcate după topica latină pe care le întâlnim la Costineşti şi mai ales la Dimitrie Cantemir. La el nu găsim acea abundenţă de determinări adjectivale aşezate înaintea substantivului, acele construcţii brachilogice, acele *syllepse,* acele construcţii *hyperbate* (cu separarea cuvintelor, unitare însă din punct de vedere gramatical). În cronica lui Neculce limba curge limpede ca izvorul de munte, pe albia vorbirii populare, ca la Ispirescu şi la Creangă, obţinând prin simetria părţilor un ritm armonios. [...]

Semnificativ în psihologia limbii din vremea lui Neculce şi caracteristice pentru acea epocă de mari furtuni, este mulţimea expresiilor plastice pentru a reda ideea de primejdia vieţii, — “în cumpăna pieirii”, cum zice el — toate în legătură cu cuvântul *cap.* Lui Duca-vodă boierii stau *să-i mănânce capul.* Boierii se temeau să strice ţara că pe urmă *a cădea greu în capetele lor; şi-a băgat capul* pentru voia banilor; *a plăti cu capul; şi-a pus capul;* Lupul Vornicul s-a dus cu *capul a mână* în cortul vizirului; un altul *şi-a adus capul la poala împărăţiei;* o blană de Mosc neagră *i-a scos capul* lui Duca-vodă, căci împăratul *l-a iertat de cap;* boierii pribegi se duc să-şi *prinză capetele printr-alte ţări.* Sunt expresiuni din enunţul vieţii în care tresare fiorul morţii. Este tragedia Moldovei de la începutul veacului al XVIII-lea transcrisă în limbă. [...]

Am apropiat mai sus pe Neculce de marele romancier istoric Sadoveanu. Într-adevăr este o afinitate sufletească între boierul cronicar de la începutul veacului al XVIII-lea şi între cel mai de seamă povestitor al vremurilor noastre. Sadoveanu însuşi, care avea să găsească în paginile lui Neculce viziunea multor romane ale sale, în discursul de recepţie la Academia Română, mărturisea această afinitate, punând alături de Neculce pe Ion Creangă, printre precursorii săi. Cu intuiţia lui artistică, Sadoveanu a avut dreptate alăturând pe cei doi mari povestitori care prin factura lor stilistică şi prin caracterul limbii lor, stau mai aproape de popor.

NICOLAE CARTOJAN, *Cronicarii moldoveni: Ion Neculce,* în *Istoria literaturii române vechi,* vol. III, Editura Fundaţiei, 1945, p. 189, 192, 194–197.

Neculce întrece pe toţi autorii din epoca veche a literaturii noastre prin talentul său de scriitor. Să vedem în ce constă acest talent, pe care i l-au recunoscut tot felul de oameni: istorici şi critici literari, poeţi şi prozatori, simpli cititori ai cronicii lui etc.

Valoarea literară a unei opere ştiinţifice, cum sunt, prin natura lor, scrierile istorice, poate izvorî, într-o măsură mai mare ori mai mică, din însuşi conţinutul ei. Este tocmai cazul cronicii lui Neculce. Dragostea sinceră de ţară a autorului, manifestată sub aspecte multiple (ura contra asupritorilor turci, ataşamentul faţă de ţara Moldovei, înţelegerea pentru nevoile şi suferinţele poporului său etc.), interesul şi curiozitatea de a şti ce se întâmplă peste hotarele patriei, cu scopul de a-şi informa cititorii şi a le îmbogăţi astfel cunoştinţele, dorinţa de a învăţa pe oameni, cu ajutorul faptelor istorice, cum să se poarte în viaţa lor publică şi particulară — toate aceste lucruri şi multe altele, asemănătoare, contribuie incontestabil la crearea impresiei, pe care ne-o lasă lectura cronicii lui Neculce, că ne găsim în faţa unui scriitor şi nu a unui istoric propriu-zis.

Dar un astfel de material nu are prin el însuşi valoare literară. Dovadă, operele similare ale predecesorilor, contemporanilor şi urmaşilor, care, în general, nu diferă prea mult de a lui Neculce prin conţinutul lor şi sunt, cu toate acestea, departe de a produce

în noi impresii de ordin estetic. Pentru a deveni literar, materialul faptic şi uman trebuie văzut cu ochiul unui scriitor autentic şi, în consecinţă, redat cu mijloace scriitoriceşti. Neculce a avut un astfel de ochi, care l-a ajutat să trăiască, cu mintea şi cu inima sa, tot ce a văzut el însuşi şi tot ce a auzit de la alţii şi, în acelaşi timp, să pună pe cititori în situaţia de a trăi şi ei cele povestite de dânsul.

Să vedem care sunt elementele măiestriei artistice a cronicarului nostru. Lectura, fie şi superficială, a cronicii lui Neculce impresionează de la primele pagini prin participarea mereu vie, nu numai intelectuală, ci şi afectivă, a cronicarului la bogata şi variata prezentare a evenimentelor şi a oamenilor despre care vorbeşte de-a lungul operei sale. Rareori povestirea sau descrierea are la el un caracter de simplă relatare, mai mult ori mai puţin rece sau neutrală. Evenimentele şi acţiunile de tot felul el le vede prin oamenii care le săvârşesc, ceea ce îl determină să ia mai totdeauna atitudine, să comenteze, să reflecteze şi să-şi manifeste sentimentele pe care i le provoacă atât faptele, cât şi autorii lor. Aşa se explică marea vioiciune a expunerii şi, drept urmare, impresia pe care o avem tot timpul că prin faţa noastră se perindă, ca într-un vast caleidoscop, oamenii în continuă mişcare. Situaţiile şi scenele cu ajutorul cărora cronicarul scoate în evidenţă o anumită trăsătură psihologică sau marchează un moment important în desfăşurarea unei acţiuni sunt prinse pe viu cu o rară artă. Deseori ai impresia că Neculce procedează ca un regizor de astăzi, preocupat, în primul rând, de efectul pe care trebuie să-l producă scena înfăţişată. Să se compare, în această privinţă, întâlnirea dintre vizirul Chiupriuliul şi Gheorghe Ghica, fostul lui prieten din copilărie (legenda a XXXVII-a din *O samă de cuvinte),* sau organizarea meşteşugită a răfuielii dintre domnul Munteniei (Grigore Ghica) şi adversarii lui (cap. I al cronicii). [...]

La fel de plastice, adesea lapidare, sunt portretele, iarăşi foarte numeroase, în general simple schiţe, dar cu atât mai expresive, datorită, între altele, şi faptului că cronicarul nu-şi ascunde nici simpatia, nici antipatia pe care i-o inspiră personajul respectiv. Trăsăturile fizice se împletesc, de obicei, cu cele psihice, lăsând deseori impresia că corespund pe deplin unele altora. [...]

Neculce se serveşte de procedee stilistice simple şi sobre, la fel ca toţi scriitorii populari. Stilul lui este, de obicei, direct, adică propriu: spune lucrurilor pe nume, aşa cum face masa cea mare a vorbitorilor, neinfluenţaţi de teorii estetice sau de modele literare consacrate. Expresiile figurate, care există totuşi în opera cronicarului, nu sunt sau nu fac impresia a fi creaţii personale, întrucât aparţin limbii întregului popor, unde au intrat pe măsură ce au luat naştere în condiţii determinate, devenind, cu timpul, un bun obştesc al colectivităţii lingvistice. Foarte personală, datorită talentului artistic, este numai utilizarea lor, conform cu necesităţile exprimării, dictate de conţinut. Iar atunci când Neculce creează el însuşi procedee stilistice (ipoteză pe care trebuie s-o admitem, chiar dacă nu putem totdeauna s-o dovedim concret), ele nu diferă prin nimic esenţial de cele populare, fiindcă sunt produsul unui om care s-a identificat, în ce priveşte arta literară, cu poporul. De aceea nu-i posibil, în general, să distingem, nici măcar cu o certitudine foarte aproximativă, creaţiile stilistice personale de cele anonime, comune tuturor vorbitorilor. Avem exact aceeaşi situaţie ca la Creangă, scriitor de asemenea popular în sensul arătat aici şi cu care Neculce seamănă foarte mult. Aceşti doi scriitori sunt cei mai autentic populari din întreaga noastră literatură tocmai prin faptul că şi-au însuşit, bineînţeles fără intenţie şi fără să-şi dea seama, mijloacele artistice ale povestitorilor populari anonimi, pe care, graţie talentului lor excepţional, îi întrec din punctul de vedere al măiestriei literare. [...]

Un loc destul de important în procedeele stilistice ale lui Neculce ocupă sentinţele, maximele şi proverbele. Iarăşi o particularitate a stilului popular, care îl apropie din nou de Creangă. Potrivit concepţiei sale teologice, cronicarul nostru recurge uneori la textele religioase, ceea ce autorul *Amintirilor din copilărie* nu face. Dar această deosebire este mai mult aparentă. Pentru Neculce, ca şi pentru masele populare, nu prezintă importanţă izvorul înţelepciunii exprimate cu ajutorul formulelor vechi şi consacrate, devenit bun al tuturora: şi experienţa milenară a practicii vieţii şi cărţile aşa-zise sfinte sunt, pentru oamenii care cred, într-un fel sau altul, în prescripţiile bisericii, tot produsul voinţei lui Dumnezeu. [...]

Folosirea înţelepciunii altora sub forma citatelor din cărţile sfinte, din filozofi şi din proverbele populare n-are, în intenţia lui Neculce,

scopul pe care putem şi chiar trebuie, în mod obişnuit, să-l presupunem, acela, anume, de a împodobi stilul cu flori culese din grădina altuia. Concepţia sa teologică îi serveşte adesea şi ca formă de critică politică şi socială, care, dată fiind atmostera spirituală a epocii, putea duce la rezultatul scontat de dânsul.

Tot aşa cred că trebuie să interpretăm nu numai citatele biblice şi pe cele filozofice (acestea din urmă cu un puternic colorit religios), ci şi maximele, zicalele etc. populare. Neculce simte nevoia de ordin politic (sau, dacă vreţi, pedagogic) de a întări, cu ajutorul unor autorităţi consacrate, adevărurile la care a ajuns singur, prin simpla observare a oamenilor şi a evenimentelor. În cazul proverbelor, el ţine, uneori, să adauge, cu o ironie uşor maliţioasă, îndreptată contra celor vizaţi de dânsul, că sunt "cuvinte proaste", care trebuie crezute totuşi, aşa cum face el însuşi (cu "firea lui cea proastă"), fiindcă prea se potriveşte conţinutul lor cu faptele şi situaţiile înfăţişate în cronică.

Cu proverbele seamănă, atât prin fixitate, cât şi prin caracterul lor strict popular, formulele cu care Neculce anunţă în mod perifrastic încetarea din viaţă a cuiva: "au plătit datoria ce de opştie"; "păn' ş-au plătit şi el datoria lumască, de-au murit"; "au plătit datoria, după-obiceiul aceştii lumi"; "şi-au plătit şi el datoria aceştii lumi, cea strămoşască"; "s-au schimbat şi el din viaţa aceasta lumască".

Frecvente sunt şi anticipările: cronicarul cunoaşte toate evenimentele pe care le povesteşte, le vede în desfăşurarea lor până la capăt, şi atunci, la fel ca toţi povestitorii populari, previne pe cititor, asupra unor întâmplări viitoare, folosind în acest scop iarăşi anumite procedee stilistice, mai mult ori mai puţin consacrate. [...]

Un loc important printre procedeele artistice ale lui Neculce ocupă ironia, iarăşi o caracteristică a stilului popular de totdeauna şi de pretutindeni. Ea îmbracă forme multiple şi variate, mergând de la simpla glumă, cu toate nuanţele ei, care o apropie, în largă măsură, de umor, până la izbucnirea mai mult ori mai puţin violentă a nemulţumirii: gradaţia este determinată de natura şi forţa sentimentului stârnit de faptele povestite. [...]

Despre arta literară a lui Neculce s-ar mai putea spune unele

lucruri. […] Lectura repetată a cronicii şi studiul întreprins pe baza acestei lecturi m-au dus la concluzia, pe care sper că am documentat-o suficient, că Neculce este un scriitor prin excelenţă popular, în sensul larg şi deplin al cuvântului. […] El este, în ordine cronologică, cel dintâi scriitor artist al literaturii româneşti, precursor al lui Creangă, cu care prezintă multe şi esenţiale asemănări, cum cred că rezultă destul de clar din analiza limbii şi stilului, precursor, într-un sens diferit, dar deopotrivă de important, al lui Mihail Sadoveanu, care vede în el un adevărat dascăl literar şi dovedeşte aceasta în cele mai frumoase opere cu conţinut istoric ale sale.

IORGU IORDAN, *Limba şi stilul lui Ion Neculce,* în *De la Varlaam la Sadoveanu,* Editura pentru literatură şi artă, 1958, p. 97–99, 101, 104–105, 110–113, 116–119.

Prin ce seamănă Neculce cu Creangă sau mai bine zis Creangă cu Neculce? Înainte de toate, prin faptul că conţinutul operei lor este, oricum, popular. Nici la unul, nici la celălalt nu este vorba de probleme propriu-zise, de felul acelora pe care şi le pun scriitorii cu scopul de a le rezolva din punct de vedere literar. Neculce povesteşte evenimente din viaţa Moldovei. La cele mai multe dintre ele a fost martor, şi nu numai martor în sensul obişnuit al termenului, ci şi participant activ. Vreme de circa 40 de ani, prin poziţia lui în societatea moldovenească din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, Neculce, reprezentant al clasei boiereşti, a avut numeroase funcţii, ajungând până la una dintre cele mai înalte, aceea de vornic al Ţării-de-sus. Majoritatea faptelor povestite de el sunt evenimente istorice, întrucât le săvârşesc sau participă într-un fel la ele oameni cu răspundere în viaţa publică a ţării. Cu toate acestea, chiar atunci când consecinţele privesc interesele ei vitale, cronicarul nu le prezintă, în general, altfel decât pe cele obişnuite, nu diferă de un contemporan oarecare al său decât prin talentul literar, care face, bineînţeles, ca povestirea să capete valoare şi să trezească interes.

Situaţia lui Creangă este, din acest punct de vedere, mult mai clară, în sensul că, prin însuşi conţinutul operei sale, el este un scriitor popular. Dacă lăsăm la o parte povestirile, care sunt prin

definiţie producţii populare, chiar când au un autor cunoscut, *Amintirile din copilărie* au şi ele acelaşi caracter. Creangă povesteşte lucruri din vremea când el trăia în satul natal şi simţea, gândea, vorbea şi se comporta ca toată lumea din jurul lui. De altminteri, şi aşa-zisele povestiri, de pildă: *Stan Păţitul* sau I*van Turbinca,* sunt tot un fel de poveşti populare. Aş putea merge chiar mai departe şi să consider, într-un anumit sens, tot ca poveste şi nuvela, cum i se spune adesea, *Moş Nichifor Coţcariul.*

"Popularitatea" acestor doi scriitori se manifestă însă şi prin modul de a comunica lucrurile văzute şi trăite de dânşii. Afirmaţia aceasta este tautologică, pentru că unui conţinut popular nu-i poate corespunde, cel puţin teoretic, şi în mod just, decât o exprimare populară. Neculce şi Creangă sunt scriitori populari şi din acest punct de vedere. Ei folosesc vorbirea moldovenească din epocile respective. [...]

Altă particularitate, care nu interesează exclusiv pe lingvişti, constă în faptul că, datorită tocmai conţinutului operei lor, aceşti doi scriitori "vorbesc", nu "scriu", atunci când povestesc. Ei nu se gândesc la un viitor cititor, ci au în minte, oarecum, în faţa lor, nişte ascultători, şi de aceea vorbesc cum ar fi vorbit oricare dintre ascultătorii lor, indiferent de pregătire, indiferent de talent ş.a.m.d. Bineînţeles, din cauza talentului, felul acesta oricare, banal, sub aspectul strict lingvistic, de a se exprima capătă forme artistice pe care le cunoaştem şi le apreciem cu toţii. Pe lingvişti îi interesează oralitatea limbii amândurora în sensul autenticităţii, nu totdeauna perfecte, dar foarte aproape de perfecţiune, a vorbirii folosite de Neculce şi Creangă.

Prin ce mai seamănă aceşti doi scriitori? Prin talentul lor, calitate înnăscută, care le-a creat un loc de frunte în istoria literară românească. Dar şi aici trebuie să invocăm caracterul popular al operei lor. Creaţii stilistice, în sensul strict personal, aproape nu găsim nici la Neculce, nici la Creangă. Amândoi recurg la expresiile, locuţiunile etc. existente de multă vreme în limba de toate zilele folosită de orice vorbitor. Pe ei însă talentul i-a ajutat să le folosească altfel, adică mult mai bine. Se ştie că povestitorul humuleştean apelează foarte des la proverbele şi zicalele atât de numeroase şi de plastice din vorbirea populară. La fel, Neculce, care pune însă destul

de des la contribuţie şi cărţile religioase, în primul rând Biblia. Interesant este că, ori de câte ori întrebuinţează *citate* — aşa le denumeşte George Călinescu, biograful lui Creangă, care vorbeşte chiar de erudiţia acestuia, pornind, evident, de la ideea că citatele constituie o particularitate a filologilor, erudiţi, aş zice, prin definiţie — el se simte obligat să facă trimiterile respective (obicei iarăşi specific al filologilor). Când reproduce un proverb sau o zicală, care se potriveşte fie faptului povestit, fie persoanei în speţă, de ex.: "Pielea rea şi răpănoasă ori o bate ori o lasă", sau "Când e brânză, nu-i bărbânţă", Creangă adaugă "vorba ceea", care este un echivalent al izvorului citat de filologi etc., etc. Neculce procedează la fel, dar întrebuinţează alte formule, aparent mai "savante": "precum dzice", după cum dzice", "cum ne dzice Scriptura", "cum dzice Christos la Evanghelii", sau "precum mărturiseşte David prorocul". Deosebirea, de ordin mai mult exterior, se explică, în primul rând, prin atmosfera spirituală a epocii în care s-a format şi a trăit fiecare.

În calitatea lor de moldoveni, amândoi cultivă ironia într-o măsură mai mare decât de obicei, dacă ne referim la întreaga noastră literatură. Ironia noastră este o caracteristică a felului de a vorbi popular. Ţăranii, se ştie, folosesc des ironia şi aluziile, cum se vede mai cu seamă din anecdotele şi povestirile populare. [...] Neculce întrece pe Creangă, dar nu din cauză că talentul său ar fi mai mare, ci datorită condiţiilor oarecum extra-literare ale cadrului prezentat în cronica sa. Astfel el este şi un excelent portretist.[1] Portretele sale, foarte numeroase, au mai toate o nuanţă moralistă, care ne aminteşte de moraliştii Occidentului din secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea, în sensul că înfăţişează pe oameni dintr-un punct de vedere oarecum critic, bazat pe observaţia atentă a comportării lor, precum şi pe o concepţie etică despre lume, despre viaţă. În expresia propriu-zisă, pasajele corespunzătoare din cronică sunt tot populare, nu diferă prin nimic de povestirea curentă a evenimentelor. [...]

Asemănările multe şi profunde dintre Neculce şi Creangă izvorăsc

[1] Şi Creangă se opreşte adesea, fără intenţii totdeauna speciale, asupra particularităţilor caracteristice, fizice şi psihice, ale oamenilor, dar acest aspect ocupă un loc puţin important în opera sa.

dintr-o înrudire electivă, de natură individuală şi totodată colectivă, dacă-i pot spune aşa, în sensul că trăsăturile lor psihologice strict personale s-au grefat pe cele specifice ale moldovenilor în general. Cred că pot invoca în sprijinul acestei afirmaţii numele celui de-al treilea mare povestitor al literaturii noastre: Mihail Sadoveanu, care seamănă cu Neculce şi cu Creangă nu pentru că i-a avut ca "învăţători" în activitatea sa scriitoricească, ci din cauza aceleiaşi înrudiri elective de care am amintit.

Pentru un bun cunoscător al psihologiei moldoveneşti, aceşti trei reprezentanţi străluciţi ai scrisului nostru naţional nu puteau fi judecaţi după opera lor, decât ca moldoveni. Întocmai cum I. L. Caragiale, de pildă, nu putea să fie privit din acelaşi punct de vedere, decât ca muntean.

IORGU IORDAN, *Neculce, precursor al lui Creangă,* în "Cronica", nr. 36, 6 septembrie 1974, p. 1, 6.

[...] Şi Miron Costin povesteşte lucruri văzute şi trăite de dânsul, dar acestea sunt puţine, din cauză că la 1661, când îşi încheie fără voia sa, cronica, avea 28 ani, pe când la Neculce, din cei 82 de ani de istorie a Moldovei cuprinşi în croncia lui, peste 50 conţin întâmplări la care a asistat sau a participat cronicarul însuşi. Afară de aceasta, chiar pentru evenimentele pe care nu le-a putut cunoaşte prin experienţă personală, el a preferat tot izvoare directe. [...] Dată fiind formaţia cronicarului nostru, puţin cărturar în comparaţie cu Miron Costin şi cu ceilalţi cronicari moldoveni care contează în istoriografia noastră veche, avem dreptul să presupunem că îl atrăgeau mai mult izvoarele orale decât cele scrise.[...] De asemenea trebuie invocat, în acelaşi sens, caracterul oral al cronicii lui Neculce, pe bază de fapte auzite şi văzute, iar nu citite, caracter căruia îi corespunde, în chip desăvârşit, stilul vorbit al povestirii. Aşa se explică între altele, faptul că Neculce, ca nici un alt cronicar moldovean sau muntean, a înregistrat şi a adăugat la cronica sa, drept parte integrantă a ei, cele 42 legende *(O samă de cuvinte)* referitoare la personalităţi şi evenimente anterioare epocii pe care ne-o înfăţişează el. Tot ce vedea şi auzea îl interesa şi credea că prezintă sau poate

prezenta interes şi pentru alţii ba chiar pentru posteritate, adică pentru istorie.

Bogăţia mare de întâmplări mai mult ori mai puţin mărunte a cronicii lui Neculce, care, toate împreună, dau impresia de viaţă veridică, de viaţă trăită cu adevărat de către cronicar, bogăţie cu mult mai mare decât a cronicii lui Miron Costin, chiar atunci când acesta povesteşte lucruri cunoscute direct de dânsul, se datoreşte şi unui factor subiectiv, foarte important. Înainte de a fi istoric, Neculce este un scriitor, un om care vede lumea cu ochi de artist şi, drept urmare, înfăţişează cu mijloace artistice evenimentele şi chipurile oamenilor făcându-le să trăiască în mintea cititorului. Ca scriitor îl interesează toate aspectele vieţii: alături de războaie, de intrigi pentru ocuparea tronului sau a slujbelor, de abuzuri şi asupriri din partea clasei conducătoare etc., cronicarul ne face să asistăm la nunţi, la distracţii de ale domnilor, la plimbările şi vizitele lor prin ţară etc.

În aceasta constă marea originalitate şi, deci, marea valoare a cronicii lui Neculce, care-i creează un loc aparte, de primul rang, în literatura noastră istorică. Este un exemplu rar la noi de operă cu conţinut ştiinţific, în care veridicitatea faptelor nu pierde nimic, ci, dimpotrivă, câştiga, şi încă mult, de pe urma artei literare a autorului. Constatarea nu cuprinde decât, poate, pe oamenii care, stăpâniţi de idealism şi formalism, îşi închipuie că literatura este pură formă, fără un conţinut propriu-zis, iar ştiinţa un depozit mai mult ori mai puţin organizat de fapte şi idei. De aceea între *O samă de cuvinte,* de obicei, dar pe nedrept, ca partea cea mai realizată a operei lui Neculce, şi cronica propriu-zisă nu există nici o deosebire esenţială. Impresia că ele ar fi superioare cronicii din punct de vedere artistic se datoreşte caracterului lor legendar, faptului că autorul le prezintă ca legende, ca lucruri, în cea mai mare parte, vechi şi auzite de la alţii, simpli transmiţători şi ei ai tradiţiei din bătrâni. [...]

IORGU IORDAN, *Introducere,* în Ion Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei,* Editura de stat pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1955, p. 7–9.

Cronicile din prima jumătate a secolului al XVIII-lea din Ţara Românească şi din Moldova, adesea anonime, sunt cronici de curte scrise în favoarea unui domnitor, ceea ce le coboară cu unele excepţii, interesul documentar, cât şi pe cel literar. Acela care, reluând tradiţia secolului anterior, a izbutit să ridice istoriografiea la cel mai înalt nivel artistic este Ion Neculce, adevăratul continuator al lui Miron Costin. Fără să-şi încerce puterile în literatura propriu-zisă ca Dimitrie Cantemir, Neculce a făcut pentru literatură mai mult decât pentru istorie şi el este întâiul scriitor care a servit urmaşilor nu numai ca izvor, dar chiar ca model, până în zilele noastre (lui Mihail Sadoveanu, de exemplu). [...]

Ceea ce face farmecul legendelor lui Neculce este conţinutul lor educativ fără ostentaţie sau cumpănit anecdotic, epicul cuminte, bătrânesc, naraţiunea simplă populară. E lesne de înţeles de ce legendele din *O samă de cuvinte* au fost atât de citite şi prelucrate de scriitori din secolul următor. Aceştia au găsit fără multă zăbavă subiecte de-a gata, necesitând doar versificaţia pentru a fi transformate în cântece, balade sau poeme. De cele mai multe ori însă, observaţie care nu s-a făcut, legendele lui Neculce pierd din autenticitate în prelucrările poeţilor, păstrându-şi mai departe adevăratul parfum numai în original. [...]

În *O samă de cuvinte,* Neculce se manifestă ca un scriitor propriu-zis, indiferent dacă era conştient sau nu de acest lucru (el credea, desigur, că face operă documentară). În *Letopiseţul Ţării Moldovei de la Dabija-vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat,* preocuparea de istorie este mai mare, fără ca reconstrucţia, în primul rând literară, să lipsească. Intenţia cronicarului nu a fost să alcătuiască o lucrare de informaţie, nu a fost contestată până astăzi de nimeni, în schimb i s-a negat imparţialitatea, deşi întrucât vorbeşte despre fapte şi fiinţe reale, cronicarul se sileşte să le înfăţişeze aşa cum s-au petrecut şi au fost, fie slujindu-se de documente, fie ascultând mărturia altora, fie consultând propria-i memorie. [...]

Cu alte cuvinte, cronicarul declară că numai primii cinci ani, de la 1661 până la 1665, i-a tratat după izvoare, iar restul până la 1743, din experienţă personală. Nu a fost obligat de nici un domn să scrie în favoarea lui, şi-a păstrat independenţa de spirit, aşa cum şi-o păstrează de exemplu faţă de Dimitrie Cantemir, de care a fost cel

mai apropiat din punct de vedere politic, şi aşa cum şi-o păstrează şi atunci când vorbeşte de numeroasele sale rude mai mult sau mai puţin îndepărtate din familia Cantacuzinilor. N-a scris nici pe voia cuiva, n-a făcut cronică encomiastică de curte, nici în pizma, împotriva cuiva, ca autori de cronici facţionare. S-a străduit, în ciuda legăturilor pe care prin dregătoriile deţinute le-a avut cu domnii, să respecte adevărul.

Dar, Neculce nu este obiectiv numai ca istoric, ci şi ca narator, ca artist, căci dacă în cronica sa nu uită niciodată să pună reacţii, sentimente şi reflecţii personale, subiective, nu omite nici să prezinte, nici să judece faptele impersonal, critic, cum procedează scriitorii epici, interesaţi să creeze personaje de ficţiune, caractere.

Valoarea sa ca istoric ar scădea dacă din alte surse am constata că relaţiunile sale nu sunt adevărate, dar valoarea cronicii ca operă literară n-ar fi afectată, pentru că literatura este totdeauna transistorică, caută în particular generalul, exemplifică prin accidental universalul. [...]

Cu spiritul său acut de observaţie şi cu filosofia vârstei la care scrie, Neculce ştie să aleagă întocmai ca un romancier din mulţimea datelor aspectele esenţiale şi să înfăţişeze concret, cu reacţia sa sufletească vie, cu comprehensiune sau revoltă, cu duioşie sau ironie, cu ataşament sau sarcasm, într-un comentariu de martor cel mai adesea, ori chiar de actor implicat în desfăşurarea faptelor. Chiar când întâmplările sunt numai auzite de la cineva sau citite, Neculce le povesteşte în aşa fel, încât, ca autorul dramatic, dă iluzia maximă a realităţii şi actualităţii. [...]

Din puct de vedere literar, ceea ce se remarcă în primul rând la Neculce este darul povestirii. Nu numai în *O samă de cuvinte* sunt naraţiuni epice sau anecdotice, ci şi în letopiseţ. [...]

Alături de darul povestirii, Neculce are, ca nimeni altul până la el, darul portretizării figurilor evocate, însuşire de romancier. Personajele sale istorice sunt în marea lor majoritate eroi de roman. Chiar atunci când aceştia nu sunt personalităţi istorice şi n-au roluri epice, cronicarul ştie să le creioneze fizionomia şi să le sugereze caracterul printr-un gest, o acţiune simplă, o predispoziţie, un obicei, un tic. Când însă eroul e complex, atunci autorul îl relevă sub toate laturile, fizic şi moral, comentându-i fiecare trăsatură, ca într-o fişă caractero-

logică labruyeriană. Neculce zugrăveşte figurile celor 14 domnitori de care se ocupă ca Suetoniu în cartea celor *Doisprezece Cezari,* făcând loc încă şi altor feţe, în unele cazuri rămase până astăzi exclusiv în caracterizările lui, ca acela a mitropolitului Dosoftei. [...]

Neculce nu se mulţumeşte să înfăţişeze personajele istorice din afară, indiferent, el ia atitudine nu numai faţă de faptele lor, ci şi de însuşirile lor morale, pe care încearcă să le generalizeze, să le reducă la unitate, stabilind astfel o variată galerie de tipuri. Procedeul e mai puţin al istoricului şi mai mult al romancierului, dar, tipizând, cronicarul nu pierde din vedere trăsăturile individuale, concret istorice, ceea ce-l menţine în limitele adevărului şi în acelaşi timp ale artei.

Alte elemente care contribuie la realizarea impresiei de artă în cronica lui Neculce sunt tablourile de epocă, detaliile de decor, indicaţiile ceremoniale, nu lipsite de fast, pitoreşti.

Nunta domniţei Catrina Duca cu Ştefan, feciorul cel "grozav la faţă" al lui Radu-vodă, la Iaşi, oferă un tablou memorabil [...].

Măsurile protocolare stabilite la primirea de către Antioh Cantemir a solului polonez Rafael Lescinski seamănă cu cele de la curtea bogdihanului Chinei, zugrăvite de Nicolae Milescu. [...]

Asemenea amănunte de culoare au servit lui Mihail Sadoveanu în romanul său de reconstrucţie istorică *Zodia cancerului* unde soseşte în Moldova secolului al XVII-lea abatele francez Paul de Marenne.

Din punct de vedere stilistic, Neculce se aseamănă cu Ion Creangă, în sensul că amândoi utilizează modul povestirii populare, în totală necunoştinţă de procedeele culte (Creangă, având cunoştinţă de ele, le-a ignorat în chip voluntar). În afară de *Biblie,* de cronicile anterioare manuscrise ale lui Ureche, Costin şi alţii şi în afară de un cronograf pe care l-a copiat parţial [...], este puţin probabil ca Neculce să mai fi citit alte cărţi, pretutindeni el preferând tradiţia orală în locul celei scrise. Unele potriviri între letopiseţul său şi alte letopiseţe nu trebuie socotite ca prelucrări de izvoare, ci ca simple reminiscenţe, în cazul că nu exista o tradiţie orală. Prin urmare, la Neculce (ca şi la Creangă) nu poate fi vorba de procedeu artistic, conştient, ci de creaţie genuină în spirit popular, liberă de orice canon. Că în expunerea de tip natural, popular, putem descoperi *a posteriori* procedee, e altă chestiune.

Ceea ce caracterizează în primul rând expunerea lui Neculce (ca şi pe aceea a lui Creangă) este hazul, provenit de cele mai multe ori din ironie, dintr-o dispoziţie serioasă, menită a atrage fin atenţia asupra unui lucru, pe ocolite, cu aerul de a glumi, intenţia fiind de cele mai multe ori de a moraliza, de a satiriza, chiar de a protesta.[...]

Paremiologia, vorbirea în pilde, una din caracteristicile stilului popular, cultivată mai târziu de Constantin Negruzzi, Antoni Pann şi Ion Creangă, este o insuşire naturală a artei lui Neculce, om cu multă experienţă de viaţă la vârsta când şi-a scris cronica, cunoscător al înţelepciunii celor vechi din scripturi, sentinţe, proverbe şi zicale. [...]

Limba în care scrie Ion Neculce este graiul locului, unde cronicarul s-a născut şi a trăit cea mai mare parte a vieţii sale. În timpul lui Neculce, ca şi înaintea sa, n-a existat o limbă literară, unitară, care să se conformeze normelor gramaticale, deci, oamenii culţi vorbeau ca şi cei neinstruiţi şi scriau aşa cum vorbeau. Limba lui Neculce este imaginea scrisă, nu literară, fidelă a limbii moldoveneşti vorbite în prima jumătate a secolului al XVIII-lea. [...]

Din cauza caracterului ei oral, limba lui Neculce se deosebeşte sensibil de limba lui Miron Costin, a stolnicului Constantin Cantacuzino sau a lui Dimitrie Cantemir, la care influenţa sintaxei latine are drept urmare o construcţie artificială, adesea fericită din punct de vedere stilistic, cu toată dificultatea înţelegerii, dar menită a rămânea izolată, fără ecou asupra scriitorilor ulteriori.

Într-adevăt, Miron Costin şi Dimitrie Cantemir, foarte interesanţi ei înşişi, n-au fost imitaţi de urmaşi, în schimb Ion Neculce a constituit şi încă mai constituie şi astăzi un model stilistic, ca şi literatura populară în care se încadrează.

Limba literară românească formându-se târziu, mulţi din scriitorii noştri importanţi sunt în creaţia lor artişti ai limbii vorbite, în tradiţie neculciană. Primul şi cel mai însemnat în acest sens este humuleşteanul Ion Creangă, în poveştile şi amintirile lui. Ce e mai valoros în opera lui Ion Creangă vine din reproducerea autentică a modului de expresie popular, în totul corespunzător modului de a fi al eroilor. Nu ştim dacă Ion Creangă citise pe Neculce, probabil că da, dar, aşa cum procedează Neculce însuşi cu

autorii pe care-i citise, n-a stăruit pe textul lui, modelul său permanent fiind nu textele, ci tradiţia orală, folclorul. În ceea ce priveşte pe Mihail Sadoveanu, situaţia e mult deosebită, întrucât creaţia acestuia este o sinteză între stilul popular şi cel cult, între limba scrisă (ca imagine a limbii vorbite) şi limba literară. Diferenţa între limba cronicii lui Ion Neculce şi limba unui roman ca *Zodia Cancerului* sau *Vremea Ducăi-vodă* inspirat de cronica lui Neculce este mare. Neculce se exprimă în graiul popular moldovenesc al vremii sale, Sadoveanu într-o limbă supusă canoanelor gramaticale şi estetice de un caracter fictiv, dar într-atât de verosimil, încât chiar omul de ştiinţă cunoscător al limbii secolului respectiv rămâne copleşit de impresia de autenticitate. Neculce reproduce artistic realitatea, Sadoveanu creează o realitate proprie care se impune cu aceeaşi putere, făcând concurenţă naturii şi istoriei ca orice operă de geniu.

ALEXANDRU PIRU, *Ion Neculce* în *Istoria literaturii române de la origini până la 1830,* Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1977, p. 318–319, 324, 327, 333, 335, 339, 342, 346–348.

Neculce îşi datorează lui N. Iorga renumele de cronicar nepărtinitor. Noţiunea de obiectivitate nu e formulată expres, dar se impune cititorului, prin numeroasele circumlocuţiuni.[…]

Aşa cum prezintă istoricul literar lucrurile, ele n-ar putea fi contrazise în înşisi termenii dibaci ai raporturilor, ca să-l asimilăm pe Neculce unui cronicar “de partid” sau de curte, ca Stoica Ludescu, Radu Popescu sau Radu Greceanu. Ultimul mare cronicar moldovean, într-adevăr, nu şi-a pus condeiul în solda vreunui stăpân. Altă întrebare se ridică însă: fost-a Neculce atât de senin, ca să nu-şi filtreze în letopiseţi veninul? N. Iorga răspunde negativ la această posibilă întrebare.[…]

N. Iorga recunoscuse că este, în cronică, şi laudă şi ocară. Ocara precumpăneşte. Domniile rele se vădesc a fi mai numeroase decât cele bune, cu cât se apropie perspectiva povestirii şi pe măsură ce letopiseţul se afirmă a fi un adevărat memorial. De la domnia lui Constantin Cantemir, într-adevăr, când îşi începe Neculce viaţa

publică, care-s domniile lăudate? Să le parcurgem la rând: aceea a lui Constantin Cantemir, înfăţişată cu bilanţul pasiv al intrigilor reciproce, dintre munteni şi moldoveni, un "danţ", o sarabandă care ar fi prăpădit "săracele ţări"; Constantin Duca-vodă, adolescent condus de boierii tineri (printre care trei Cantacuzini!) şi de munteni (de Brâncoveanu), sfârşeşte la strâmtoare, judecat cu asprime de boierii ţinuţi deoparte (unul din ei este Bogdan, socrul cronicarului!) şi schimbând "feţe", spre bucuria lui Neculce, poate martor ocular, care îngână dialectul muntenesc al domniţei, fiica lui Şerban Cantacuzino; întâia domnie a lui Antioh Cantemir, cu care cronicarul se înrudeşte prin alianţă, este integral lăudată, fără nici un fel de rezervă; urmează a doua domnie a lui Constantin Duca, chivernisit de odiosul Panaiotachi Morona vel postelnic "că se potrivea cu stăpânu-seu la fire"; urmaşul, în prima domnie, Mihai Racoviţă e condus de o altă bestie neagră a lui Neculce, Iordachi Rusăt, vornicul, pe lângă care chivernisesc "slugile lui cele din boierie... mari, şi tari, şi obraznici, după cum este firea mojicilor", încât "nu sămăna curtea nimică a domniei, de atâta obrăznicie", în timp ce domnul, "precum se arată în boierie, iară atunci îţi părea că este un om zălud". [...] Nicolae Mavrocordat, succesorul lăudat pentru cultura lui, dar înfăţişat ca mânios şi sever, în politica de supunere a boierimii de ţară, care fuge în Polonia, este încondeiat pentru politica sa în favoarea ţăranilor şi împotriva boierilor; capitolul consacrat celor zece luni de domnie a lui Dimitrie Cantemir, în schimb, este disproporţionat, mai mult de dorinţa cronicarului de a-şi pune în lumină propria acţiune, decât calităţile domnului ("bun şi blând, că tuturor le era uşile deschise, şi nemăreţ, de vorovea cu toţi copiii"), căruia i se aminteşte însă "numele de om rău", ieşit cu prilejul primei domnii, de câteva săptămâni, neconfirmată de Poartă; când se întoarce iarăşi în scaun (acum spre "norocul ţării"), Nicolae Mavrocordat, de astă dată înfăţişat în culori luminoase, pentru că domnitorul a încercat să-l aducă pe vel spătarul din surghiun (se păstrează în acest sens o splendidă scrisoare), dar şi pentru faptul că la mazilirea domnului acesta a fost insultat "cu voroave proaste" de Lupu Costachi din neamul Gavriliţeştilor, acelaşi care-şi însuşise pe nedrept moşiile lui Neculce, refugiat cu Dimitrie Cantemir în

Rusia; în a treia domnie, de zece ani, a lui Mihai Racoviţă, când cronicarul îşi recapătă prin judecata dreaptă a divanului avutul uzurpat, domnul nu mai este prezentat ca zălud, ci ca un “om foarte chivernisitor bun”, deşi politica sa fiscală, în ajutorul ţăranilor şi spre paguba boierilor, îi este lui Neculce nesuferită; Grigore Ghica-voievod, înfăţişat ca un exemplu de bunătate (“Un domn străin, şi câtă milă au arătat!”), îl reprimeşte pe Neculce în divan şi-i face cinstea să-l viziteze la conacul lui, de la Prigoreni (cronicarul “obiectiv” îi critică însă cu înverşunare politica fiscală şi lasă urmaşilor pomenirea unui “curvar” care “multe ţiitoare fete mari ţine şi apoi le înzestra şi le mărita cu haine, cu odoare, ca pe nişte fete de boieri”) [...]; cronica se încheie cu elogiul, care i s-a părut şi lui Iorga suspect, al lui Constantin Mavrocordat, în a doua domnie, pe atât de ideală, pe cât de păcătoasă fusese cea dintâi. Din această nouă domnie datează reformele de structură, care nu-i puteau fi plăcute lui Neculce, dar cronicarul fusese “miluit” de domnul, consultat la întocmirea măsurilor fiscale şi poate şi fiii cronicarului se înfruptaseră din bunăvoinţa voievodului.

Am parcurs domniile zugrăvite de Neculce ca martor. Spaţiul nu ne-a îngăduit să reţinem toate înfricoşatele zugrăviri ale cronicarului, risipitor în osândiri, pe cât de zgârcit în laudă. Dorim ca cititorul sceptic să verifice textele, ca să vadă că am exagerat în minus. [...]

Socotit de Iorga un “bătrân foarte bătrân”, când îşi redactează cronica, Neculce este la dreptul vorbind un moşneag viguros, plin de simţiri aprige şi de resentimente vii. S-a dovedit că memoriul fiscal fusese redactat de septuagenar la cererea lui Constantin Mavrocordat, iar nu de către vel-vornicul lui Grigore Ghica, cu zece ani înainte. Să fie adevărat că “vremea slăbise contururile, îndulcise colorile, îmblânzise şi poetizase aducerile aminte”? Nimic nu îngăduie să credem în aceste convenţionale cuvinte literare, nepotrivite cu întunecimea colorilor, din paleta meşterului zugrav. Cronica nu reprezintă “interesele unui partid”, ci pe acelea ale unei caste, pe care secolul luminilor avea s-o disloce de pe unele poziţii privilegiate, şi mai reprezintă reacţiunile subiective ale unei personalităţi, pe cât de simplă în aparenţă, pe atât de complexă şi ascunsă.

Meşterul scriitor, la care nu ne sfiim a admira talentul pamfletă-

resc, avea o fire ascunsă. Dacă păstrăm termenii caracterizării morale a lui Mihai Racoviţă, cu înlocuirea doar a numelui, obţinem cheia personalităţii cronicarului: “(Neculce) nu este, cum se arăta, blând şi şagaciu (glumeţ) cu toţi şi moale, ce este într-alt chip, că are multe firi, nu numai o fire”. Una din ele, şi cea mai înşelătoare, este “firea cea proastă“, adică simplitatea cugetului, care a înşelat posteritatea, de o sută de ani încoace. În redactarea cronicii sale, Neculce a fost atent să nu-şi dezvăluiască politica, acoperind-o sub haina iubirii de ţară. Gestul larg şi interjecţiile patetice i-au cucerit generaţii compacte de naivi duioşi, gata să plângă de suferinţele mulţimii, cu care n-aveau vreo altă atingere. Semănătoriştii şi — ceea ce e de mirare — chiar şi poporaniştii, mai orientaţi în direcţia politicii practice, au văzut într-însul un iubitor al ţărănimii şi duşmanul dezinteresat al domnilor răi, nerecunoscând în unii din aceştia pe cei dintâi sprijinitori ai şerbilor, iar în adversarul lor teatral, pe feudalul ireductibil.

Aceiaşi cititori naivi sau grăbiţi au fost înşelaţi de tonul temperat care i-a îngăduit cronicarului, fals bonom, să-şi strecoare toate insinuările (ne gândim îndeosebi la zvonurile de otrăviri, puse pe seama Cantacuzinilor şi a altor domni neprieteni), cu o irezistibilă candoare. Până la interpretarea sagace a lui G. Călinescu, nimeni nu adulmecase bârfelile omului lui Dumnezeu.

Rândurile noastre nu se cade a fi privite ca pornire iconoclastă. Înconjurând pe artist cu o nesfârşită admiraţie şi cu un nesecat interes faţă de duplicităţile sau pluralităţile psihice ale cronicarului, ne-am socotit însă datori a împărtăşi cititorilor noştri câteva din rezultatele unei lecturi cât se poate de atente. Dacă ne-am înşelat, am fi bucuroşi să ne înclinăm înaintea unor argumente întemeiate.

ŞERBAN CIOCULESCU, *La bicentenarul lui Neculce,* în vol. *Varietăţi critice,* Editura pentru literatură, Bucureşti, 1966, p. 81–85.

Letopiseţul lui Neculce nu e lipsit de orice obiectivitate, dar cronicarul nu-şi ascunde simpatiile şi antipatiile, inspirate de serviciile sau ponoasele de care avusese să se bucure ori să se plângă.

Nu vom mai stărui asupra calităţii lui de povestitor, pe larg subli-

niată de toţi istoricii noştri literari, nici asupra portretelor lui, superioare acelora ale lui Grigore Ureche, dar nu şi acelora ale lui Miron Costin. Interesante sunt faptele curioase din *Letopiseţ,* ca reluarea — niciodată citată — despre întâiul nostru proiectant şi machetist, modelator în ceară:

"...s-au gătit împărăţia turcului şi au purces cu oşti să vie asupra Ţării Leşeşti să dobândească vestita cetate Cameniţa. Şi au trimis poruncă la Duca-Vodă să-i trimiţă chip şi starea cetăţii Cameniţii, să vadză ce loc şi ce tărie aru avè. Duca-Vodă au trimis pe un nemiş [...] anume Gligorie Cornescul ce era foarte meşter de scrisori şi de săpături la pietre şi la alte lucruri, de au făcut chip cetăţii Cameniţii de ceară, cu toate tocmelele ei dinluntru şi denafară. Şi o au trimis la împărăţie, de o au vădzut, şi mult s-au mirat de mărimea ei ce era din singură starea locului, cu apă şi cu stânci de piatră împregiuriu, minunat locu. Şi mai mult aceasta au îndemnat pe împărăţie, de au vinit la Cameniţă".

Aş mai releva faptul că Neculce, deşi nu laudă nicăieri în *Letopiseţ* pe Miron Costin ca pe un mare înaintaş, de cultură superioară şi de egal talent, îi consemnează în repetate rânduri atitudinile dârze şi cuvintele memorabile, material folosit dealtfel de către romancierii noştri. Compilând însă cronici anterioare, ca aceea numită de C. Giurescu buhuşească, el nu înţelege totdeauna ce transcrie, ca în cazul când numeşte "sfat înşelătoriu", îndemnul lui Miron către Duca-vodă să nu dea îndărăt faţă de invadatorii leşi şi moldoveni, ai partizanilor lui Ştefan Petriceicu: "Să nu dăm locul, că pământul acesta este frământat cu sângele moşilor şi a strămoşilor noştri". Sfatul, primă şi splendidă afirmare a patriotismului, trecut astăzi în limbaj ca loc comun, a fost însă suspectat în izvorul folosit de Neculce, cum că Miron nu ar fi fost străin de proiectele lui Sobieschi, care i-a rezervat castelul său de vânătoare, pe când s-a purtat neomenos cu voievodul captiv.

Izvor capital pentru cunoaşterea istoriei Moldovei mai ales în partea lui memorialistică, scris cu patimă, dar şi cu tot atâta talent, precum şi cu surprinzătoare sincronizare de istorie universală, *Letopiseţul* lui Neculce este un admirabil monument filologic şi literar, nu foarte accesibil oamenilor fără deosebită cultură, monument fără

de care nu s-ar fi ivit poate o bună parte din opera sadoveniană de înviere a trecutului Moldovei. Locul bisericii din Prigoreni, reşedinţa lui în apropierea Iaşilor, i-a păstrat osemintele. De mirare că locul n-a ajuns obiect de cult şi de pelerinaj, ca Ipoteştii şi Humuleştii.

ŞERBAN CIOCULESCU, *La bicentenarul naşterii lui Ion Neculce,* în "România literară", anul V, nr. 49, 30 noiembrie 1972, p. 7.

Istoria literaturii române ar fi putut înregistra cel de al doilea pătrar al secolului al XVIII-lea ca pe un hiatus, urmând admirabilei înfloriri din etapa anterioară, dacă aproape de cumpăna veacului ce va deveni curând "al Luminilor" n-ar fi răsărit o operă care umple întregul interval cu un splendid apus de soare. Scrisă între 1733 şi 1743, când strălucita cărturărime de odinioară era, toată, sub pământ (Cantemir murise în 1723, iar Radu Popescu în 1729), *Cronica* lui Ion Neculce este cântecul de lebădă şi totodată apogeul artistic al literaturii române vechi. Ea întrece, nu numai sub raportul artei, dar şi al proporţiilor, tot ce se scrisese până atunci în acest gen. Cele aproape 400 de pagini ale ultimei şi celei mai bune ediţii nu-şi au echivalent decât în operele monumentale ale lui Cantemir: *Hronicul* şi *Istoria imperiului otoman,* ele însele reprezentând apogeul ideologic şi ştiinţific al aceleiaşi epoci. [...]

Fără a fi un om lipsit de cultură, Neculce n-a fost un erudit şi nici n-a căutat să fie. Ca şi Ion Creangă mai târziu, el a fost însă produsul şi beneficiarul unei mari epoci a culturii naţionale. Opera lui Ion Neculce concretizează relieful original al unui vast proces de acumulare şi stratificare prin sinteză, în care au intrat eforturile de creaţie a peste două veacuri de spiritualitate românească. Aşa cum Creangă nu poate fi imaginat la culmile artei lui mai devreme decât epoca marilor clasici în frunte cu Eminescu, tot astfel Neculce nu putea lua fiinţă artistică decât după ce cultura română dăduse, în Moldova, pe Varlaam, Grigore Ureche, Miron şi Nicolae Costin, Dosoftei, în sfârşit, pe Cantemir. Fără ei, Neculce ar fi fost un Stoica Ludescu, talentat, colorat, cu amintiri personale, dar nu o personalitate rotundă şi excepţională, tot aşa de genială, în felul ei, ca şi savantul şi creatorul multilateral ce i-a fost prieten şi domn. Cu un strict

necesar de cultură spre a evada din primitivismul frust, “popular”, şi a se plasa pe orbita marii arte, Neculce a avut, ca şi Creangă, facultatea osmotică datorită căreia a reuşit să ia, integral, ţinuta clasicilor săi contemporani. Lectura celor trei mari predecesori: Ureche, Miron şi Nicolae Costin i-a fost de ajuns, precum lui Creangă lecţiile lui Maiorescu la “Preparandală“ şi contactul viu cu Eminescu şi cu cercul Junimii. Instinctul şi înzestrarea de mare creator şi-au spus cuvântul, şi este de ajuns să comparăm pe Neculce cu Axinte Uricariul, ştiutor de limbi străine şi copist al tuturor cronicilor muntene şi moldovene, spre a vedea diferenţa uriaşă săpată de acel imponderabil care se cheamă geniu.

Între limba “populară“ a lui Neculce şi limba populară vorbită în timpul său este distanţa între înregistrarea folclorică de arhivă fonografică şi limba clasicului Ion Creangă, sau a clasicului Sadoveanu. Paralelismul şi identităţile lexicale ori sintactice nu pot estompa ciclul complet parcurs, ciclu trecând prin limba lucrată pe modele latine, slavone, polone ori greceşti, a marilor predecesori. Simplitatea limbii lui Neculce este ea însăşi un triumf al culturii naţionale, la data aceea o solidă realitate.

Neculce ne apare astfel ca ultimul scriitor român al epocii vechi în stare să compună la scara unui Miron Costin, într-un moment când istoriografia se redusese, ca orizont, ethos şi mijloace artistice, la toată acea producţie menţionată, pe care *Letopiseţul Ţării Moldovei de la Dabija-Vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat* avea să o pună, artisticeşte, în umbră. [...]

În fond, mai puţin “ideologic” sau om politic — şi trebuie renunţat la clişeul pedagogic în favoarea realităţii — Neculce este structural *un mare scriitor* al cărui gen a fost tradiţionala “cronică“, transformată de el în cele dintâi autentice *memorii* ale literaturii române. Ca mare scriitor şi cel dintâi mare *memorialist* al literaturii române (egalat numai de Ion Ghica), trebuie, deci, citit acest cronicar. El deţine în literatura română locul lui Saint-Simon în literatura franceză, pe care nimeni nu-l cercetează cu aceleaşi mijloace ca pe Voltaire sau Montesquieu. Nu este un educator, un creator de conştiinţă naţională (tentativa de a face din el aşa ceva l-a compromis de două ori, falsificându-l în două direcţii opuse); el e

notarul “balzacian” al unei întregi epoci, născut şi format într-o vreme tulbure şi în cuprinsul unei clase ce nu mai trăia sub vraja gloriilor stinse, ci în atmosfera de pâră reciprocă la Poartă, de jafuri, războaie, spoliaţie financiară, molime, tâlhării, călcări de oşti străine, năvăliri tătăreşti, ascensiune rapidă a unor puteri noi, curând dovedite la fel de rapace şi cotropitoare, declin rapid al imperiului otoman. O epocă de contraste vii, de sfârşit şi început de ev istoric, mai tulbure încă în Moldova, unde n-a existat un Brâncoveanu să clădească sub furtună până în ceasul al 12-lea. Un ochi de artist, o memorie prodigioasă, o sensibilitate, vie, capabilă să reţină şi să coloreze totul în tonuri personale, o pană de mare scriitor puteau scoate din toate acestea o capodoperă *literară,* deci nu direct *ideologică,* şi e ceea ce a reuşit să facă Neculce.

Ca şi contemporanul său francez care scria în aceeaşi vreme (Saint-Simon şi-a redactat memoriile între 1723 şi 1750), Neculce este supravieţuitorul unei mari epoci şi martorul începuturilor unei lumi noi. Cea mai mare parte din cronică înviază o Atlantidă scufundată sub apele istoriei, dar trăind vie în inima cronicarului, care o recreează pentru generaţiile viitoare cu magia artei. Lectura acestei cronici în care o jumătate de secol este desfăşurată pe 300 de pagini dă senzaţia transpunerii aievea într-o lume de o extremă varietate şi culoare, care nu şi-a pierdut nimic din tonuri şi viaţă, “inima” cronicarului păstrând-o şi fixând-o în dinamismul ei originar. Structura saint-simoniană a geniului neculcian este izbitoare şi uneori suntem înclinaţi să-l caracterizăm aplicându-i fără nici o schimbare formule emise în contul marelui francez. [...]

La baza reuşitei literare excepţionale a cronicarului Neculce stă o tehnică originală a naraţiunii istorice, în care culminează totodată geniul narativ al poporului nostru şi care valorifică pe planul artei faptele acumulate de-a lungul atâtor ani de viaţă. De fapt, întreaga cronică este prefigurată de cele 42 de legende din *O samă de cuvinte,* aşezate ca într-un limb, întrucât autorul nu le conferea suficientă veracitate documentară. Nici când povesteşte legende sau fapte reale, Neculce nu-şi schimbă tehnica. Ea constă în acumularea de fragmente narative închegate în jurul unui personaj, unei situaţii, unui eveniment , unele epuizându-se în câteva rânduri, altele acoperind zeci de

pagini, toate însă având o autonomie artistică perfectă, de “atomi” prin a căror integrare ia naştere întregul. E o artă rară de a face viu evenimentul, ca şi o artă neîntrecută de a zugrăvi portrete. Dar compoziţia prozodică rămâne bazată pe juxtapunere, materializând fluxul povestirii însăşi, în detaliile ei infinitezimale, ce reconstituie ansamblul. Este un simţ al dramaticului, al “înscenării”, extraordinar şi permanent. Cronica poate fi divizată în sute de subiecte de nuvele şi romane, de unde prolificitatea ei în cadrul literaturii moderne. De la marile scene istorice ca apariţia lui Petru cel Mare la Iaşi (Saint-Simon ni-l descrie pe ţar în călătoria sa franceză), pregătirea luptei, bătălia de la Stănileşti, retragerea dramatică, toate decupându-se ca un adevărat roman istoric, la schiţa de nuvelă romantică din episodul evadării cutărui deţinut politic, binecunoscut ca viteaz, cronica ne trece prin faţă o infinită gamă de mijloace narative, toate legate interior cu mortarul *stilului* aşa de puternic individualizat, care susţine lectura, o înviorează, o pigmentează mereu cu reflecţii şi proverbe (“O adevărată poveste a vorbei”, cum arăta Călinescu). Istoricii literari au scos citate numeroase, ca dintr-o mină inepuizabilă, şi nu se poate spune că o nouă lectură nu poate descoperi alte fragmente afară de cele deja celebre.

Saint-simoniană este, la Neculce, tocmai enorma cantitate de fapte de toate felurile extrase dintr-o memorie infinită, unde stau alături domnii şi dregătorii, cărturarii şi obscurile apariţii episodice prinse însă în plasa infailibilă a observaţiei şi puterii de expresie a cronicarului. Că în locul curţii lui Ludovic al XIV-lea, teatrul de observaţie este realitatea românească a ultimelor decenii ale veacului al XVII-lea şi primele din veacul al XVIII-lea (memoriile lui Saint-Simon cuprind perioada **1691—1723**) şi că în locul clasicilor francezi avem profilate aici, in contururi deopotrivă de legendă şi documentar, figurile lui Miron Costin, Nicolae Milescu, Dosoftei, Dimitrie Cantemir, acestea nu schimbă tipologia literară în sine, ciudatul paralelism de destine spirituale: ca şi Saint-Simon, Neculce a fost un scriitor “pentru mai târziu”, fără prezenţa şi influenţa în epocă a unui Varlaam, Ureche, Costin (tatăl şi fiul), Cantemir. Însuşi stilul său, straniu amestec de arhaism şi uimitoare modernitate (“un style à la fois archaïque et tout moderne”),

este o apariţie unică în epocă, şi va rămâne suprema izbândă de această natură a literaturii noastre vechi. Pe Neculce l-au descoperit, l-au admirat şi imitat modernii, generaţia romantică, pentru care a devenit scriitorul de căpătâi, influenţa sa fiind uşor detectabilă la generaţia lui Bolintineanu şi Alecsandri, ca şi a lui Iorga şi Sadoveanu. Încheind capitolul *Saint-Simon,* Lanson scrie: "Entre Voltaire et Montesquieu, il écrit comme il faut écrire pour être admiré au temps de Hugo et de Michelet. Quand la première édition de ses *Mémoires* parut en 1830, nos romantiques lui firent fête; et c'était justice: le duc de Saint-Simon etait des leurs". Şi Neculce asemeni...

Participant la cea mai mare parte a evenimentelor, Neculce arborează un ton de confesiune lirică, ipostaziind propria sa vibraţie afectivă, convertită într-o suită de exclamaţii şi interogaţii retorice. Ca în mult citatele imprecaţii:

"Oh, oh, oh! săracă ţară a Moldovei, ce nărocire de stăpâni c-aceştia ai avut! Ce sorţi de viiaţă ţ-au cădzut! Cum au mai rămas om trăitor în tine, de mare mirare este, cu atâtea spurcăciuni de obiceiuri ce să trag pănă astădzi în tine, Moldovă!"

Dar amprenta memorialistică o dă "cancanul" de curte, în cadrul, dealtfel, al unor circumstanţieri de atmosferă şi portretistice. Căci atât de patetic evocata stare a Moldovei se trăgea din incompatibilitatea conduitei morale a domnului cu îndatoririle lui, surpate de uşurătate:

"Dumitraşco-vodă [...] era om nestătător la voroavi, tălpiz, amăgitor, geambaş de cei de la Fener din Ţarigrad. Şi după-aceste, după toate, era bătrân şi curvar. Doamna lui era la Ţarigrad, iar el aice îşi luasă o fată a unei rachierițe de pe Podul Vechiu, anume Arhipoaie, care o chema Aniţa, ţiitoare, de o purta în vedeală între toată boierimea, de-o ţine în braţi, de-o săruta şi o purta cu sălbi de galbeni şi cu haine de şahmarand, cu şlic de sobol şi cu multe odoară împodobită. Şi era tânără şi frumoasă şi plină de suleiman, ca o fată de rachieriţă. Şi o triimiţè cu carăta domnească cu siimeni şi cu vornici [...]".

Un Filimon nu descrie atât de pregnant pe Kera Duduca romanului său de peste un secol şi ceva. Cât despre portretele lui Neculce, ele sunt adevărate sinteze caracterologice, în care identitatea personajului

străbate timpul prin forţa trăsăturii fizico-morale încadrată — aceasta — în atmosfera de epocă şi definitorie pentru însăşi situaţia generală în care cel astfel evocat prindea precise linii de contur. Iată-l pe cel — nu mai puţin celebru — al lui Constantin Cantemir, pe care, de data aceasta, un Sadoveanu nu l-ar fi depăşit cu mai mult decât cu decalajul acumulării de vastă experienţă literară:

"Carte nu ştiè, ce numai iscălitura învăţasă de făcè. Practică bună avè la voroavă, era sănătos, mânca bine şi be bine. Semne multe avè pe trup de la războaie, în cap şi la mâini, de pe cându fusese slujitoriu în Ţara Leşască. La stat nu era mare; era gros, burduhos, rumăn la faţă, buzat. Barba îi era albă ca zăpada. Cu boierii trăiè până la o vreme, pentru că era om de ţară şi-i ştiè pe toţi, tot anume, pre careli cum era. Şi nu era mândru, nici făcè cheltuială ţării, că era un moşneag fără doamnă. Şi avè doi ficiori, beizadele, pre Antiohii şi pe Dumitraşco, şi era zălog la Poartă şi cu alţi ficiori."

De notat că în textura portretului moral, memorialistul introduce cu o artă, până la dânsul profilată doar de Ureche, datele de epocă, împrejurările de aspect politic, într-o naraţiune succintă, de o densitate a faptului semnificativ cum încă literatura noastră clasică veche nu înregistrase. De aici şi forţa atâtor episoade din letopiseţ devenite memorabile, precum cel cu uciderea Costineştilor, cu moartea, apoi, a lui Cantemir-vodă însuşi, cel cu drumul lui Duca-vodă prin ţara sărăcită, şi multe altele.

Trăind în circumstanţele istorice ale unui om de stat, observator din vârful piramidei sociale, pe ale cărei înalte trepte adesea a urcat, dar şi de pe care a trebuit adesea să coboare, scriind, deci, cu satisfacţie, dar mai ales cu invidie şi ciudă, privind asupra lucrurilor din jur cu un ochi pătimaş dar şi filozofând ad-hoc asupra lumii, înscriindu-se pe spirala memorialistică, opera lui Neculce se apropie astfel nu o dată, până la deplina identitate categorială, de stadiul, superior, al *literaturii artistice.*

GEORGE IVAŞCU, *Un Saint-Simon moldav,* în *Istoria literaturii române,* vol. I, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1969, p. 269, 272–273, 276–279.

În *Letopisețul Țării Moldovei* Neculce povestește faptele istorice de la Istratie Dabija-vodă (1661) — exact de acolo de unde fusese lăsat de către Miron Costin — până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat (1775). În centrul cărții se află domnia lui Dimitrie Cantemir, care ocupă, oarecum disproporționat, dacă avem în vedere scurtimea ei, cel mai mare număr de pagini. De astă dată valoarea artistică a povestirii covârșește pe cea documentară, importantă și ea pentru istoric mai ales prin modul cum cronicarul vorbește de lucruri văzute și face dese referiri la propria-i persoană. Din capul locului suntem avertizați că cea mai mare parte din cronică este lucrată fără izvoade, pentru că se afla "în inima mea". Scriind la bătrânețe, având o memorie excelentă și o slobozenie a limbii ferită de complicații cărturărești, Neculce adoptă tonul sfătos, căielnic pe alocuri, bârfitor când se ivește prilejul, totdeauna însoțit de gesturi care te fac să crezi că mai curând a dictat cuiva cele ce a avut a spune.

Venirea lui Petru cel Mare la Iași, banchetul de prietenie oferit de Dimitrie Cantemir cu acest prilej, masa ce a urmat apoi în tabăra rusească, bătălia cu turcii de la Stănilești, pe Prut etc. sunt relatate cu ochiul romancierului, atent mai degrabă la amănuntele semnificative, fără grija neapărată a ansamblului pe care trebuie s-o aibă istoricul. Personajele istorice devin personaje literare, cu gesturi și ticuri caracteristice. Edificator este în această privință portretul lui Petru cel Mare, prins în mișcare de ochiul observatorului ce trebuie să fi fost neapărat de față. [...]

Bătălia cu turcii este notată bătrânește de către fostul mare hatman, cu puțină grijă față de tactica și strategia militară, dar cu cuvinte și comparații la îndemâna obștească: "Și au început a să bate pre vrăjmaș, cât întunecasă lumea de nu să vedè om cu om, și să vedè numai para cum ieșie din pușci. Ca cum arde un stuh mare, trestie, pe niște vânt mare, așa să vedè focul ieșind din pușci".

Comentariul personal adresat direct cititorului apare des: "Numai ce voi să dzic, poate fi Dumnedzeu ferește la război, că dintr-o 1000 de sinețe abiè de támplă de lovește un om. Că de ar hi nimerit cât foc slobodzie, n-ar fi rămas nici la turci, nici la moscali, om de poveste".

Bineînțeles, subiectivismul e cu mult mai pronunțat și povestito-

rul e mult mai personal atunci când are a încondeia pe câte cineva, aşa cum se întâmplă în portretul-caricatură făcut lui Dumitraşcu vodă Cantacuzino. [...]

Evident, zicalele şi proverbele se află — dată fiind marea oralitate a debitului verbal — din belşug la Neculce, ca şi mai târziu la Creangă, spre a caracteriza personaje sau situaţii, introduse fiind prin câte o expresie de felul: “precum se dzice”, “vorba ceea” etc. [...]

Adevărate schiţe şi nuvele concentrate sunt cele 42 de anecdote istorice intitulate atât de nimerit *O samă de cuvinte* şi puse, cu simţ artistic foarte sigur, la începutul *Letopiseţului.* Prezentarea lor către cititori uimeşte prin deplina înţelegere a valorii ficţiunii: “cine le va crede bine va face, iară cine nu le va crede iarăşi bine va face, fiecare cum îi va fi voia aşa va face”. De astă dată, prezenţa cronicarului în operă e mai puţin vizibilă. El se comportă, până la un punct, ca un culegător de folclor introducând povestirea prin câte un impersonal “zic”, abţinându-se de la orice pletoră verbală, concentrând totul la maximum şi realizând o sobrietate stilistică şi compoziţională — mi se pare astăzi — superioară exuberanţei romantice (Bolintineanu, de pildă), care i-a reluat temele, tinzând spre un soi de realism istoric parcă, deşi, altcum, ne aflăm în pură ficţiune. [...]

Altele sunt senzaţionale, aşa cum este naraţiunea cu cei doi copii, un arbănaş şi un turc, care merg să-şi caute norocul la Ţarigrad şi — despărţindu-se — se întâlnesc mai târziu: turcul, ajuns mare vizir, îl face domn în Moldova pe Gheorghe Ghica, fostul tovarăş de vagabondaj din copilărie. Senzaţională, de un fabulos oriental, este şi biografia spătarului Milescu, devenit Cârnul, în urma ciuntirii nasului de către Ştefăniţă Lupu, împotriva căruia ar fi uneltit, dres în cele din urmă de către un doctor neamţ prin slobozirea şi coagularea succesivă a sângelui. Romantică este apoi povestea de dragoste (mic *Tristan şi Isolda* valah) dintre fiica lui Radu Mihnea şi o slugă oarecare. Cei doi fug în codru, vodă face “năvod” de oameni şi-i prinde la Fântâna Cerbului. Momentul este sadovenian, însă totul se termină simplu, brutal, realistic: slugii i se taie capul şi fata este trimisă la mănăstire.

Continuat spontan de Creangă, în arta de povestitor, primul croni-

car artist devine pentru Sadoveanu model şi izvor de inspiraţie, nu atât în ceea ce priveşte subiectele împrumutate de la el — cum ar fi istorisirea *Orb sărac,* din ciclul *Hanu Ancuţei,* sau în *Zodia Cancerului,* referitoate la domnia lui Duca-vodă, despre care Neculce tratează pe larg — cât mai ales în ceea ce priveşte limba, în modulaţia ei autentic moldovenească, în gestul narativ elocvent, în plăcerea de a istorisi bătrâneşte întâmplări care au fost de demult.

ION ROTARU, *O istorie a literaturii române,* vol. I, Editura Minerva, Bucureşti, 1971, p. 38–41.

Trei secole de la naşterea lui Neculce, iată un prilej pentru exersări mai ales ale istoricilor literari decât ale istoricienilor, sau mai degrabă ale publiciştilor decât ale celor dintâi, mai exact ale îndrăgostiţilor de cuvânt, din moment ce a devenit datină să fie considerat fostul hatman între cronicari drept cel mai de seamă poet al graiului. Odată contribuţia documentară vărsată în marea tratatelor şi manualelor ştiinţifice, osteneala de peste zece ani a omului de condei de pe moşia Prigorenii e izbăvită de rosturile mărunt terestre, viaţa sa continuându-se unde faptele şi plăsmuirile sunt nemijlocite, respectiv la cei ce îşi fac o religie din a scrie "nici de pre un izvod al nemărui", şi al căror cap de serie pentru români — Ienăchiţă Văcărescu — se şi născuse pe când Neculce nu "ş-au plătit şi el datoria aceştii lumi, cea strămoşească" şi încă nu s-au fost "dus către părinţii săi".

Acolo oferă, "lascav şi darnic", la ospeţe bogate, "mai mult din oală roşie decât din pahar de cristal", cotnarul auriu al frazelor lui — de nu se mai satură "pehlivanii măscărici" savurându-i portretele, potrivirile de maxime, tablourile de lupte, farmecul neologismelor, "veseliile cu naiuri şi cu cântece hagimeşti" ale întorsăturilor povestirii, care nu sunt întotdeauna "de oameni vechi şi bătrâni". Sau îi întrece pe toţi în rezumarea cea mai fidelă şi succintă a unei nuvele de Sadoveanu ori de cutare tardiv romantic. [...]

Locul şi l-a ales inspirat, în vecinătatea modernilor, şi prin recunoaşterea deplinei libertăţi de opţiune a cititorului faţă de legendele-adevăruri artistice propuse: "cine le va ceti şi le va crede, bine va

fi, iar cine nu le va crede, iară va fi bine”. Acestea sunt istorii nu basne, neşte cuvinte câteva, trecute din generaţie în generaţie, probabil purtătoare de sensuri latente ca miturile, şi deci trebuiesc captate pentru mai subtile săpături şi tălmăciri din viitor. Ca şi evenimentele trăite sau atestate, ele i-au apărut preţioase unde plutitoare scriitorului seismograf al timpului său şi, cu toate că prin amănuntele relatate urcă doar până la Ştefan-vodă cel Bun, îi vor fi răspuns într-un plan mai ferit şi acelei curiozităţi de obârşii care îl face pe Nicolae Costin, colegul de divan din anul premergător Stănileştilor, să împingă hronicul vechimii româno-vlahilor de la veacul XVII până la zidirea lumii. Alegerea ritualică, prin tragere cu săgeata, a locului de înălţare a Mânăstirii Putnei, consultarea sihastrului într-un moment de cumpănă (“închina-va ţara la turci au ba?”), refuzul mamei de a-l primi în cetate pe eroul învins, căderea calului în moarte la vederea tăierii lui Barnovschi, prinderea prizonierilor la plug (“de-au şi arat cu dânşiii, de au semănat ghindă“) — oamenii pământului zic să se fi petrecut aievea toate. Şi nu mai ştii, vine din Neculce, sau din *Vechiul Testament* sau din mai depărtate tăbliţe arse, acest râs amar: “i-au fost împungând cu strămurările ca pre boi, să tragă. Iar ei se ruga să nu-i împungă, ce să-i bată cu biciuşcile, iar când îi bătè cu biciuşcile, ei se ruga să-i împungă“.

Din vorbă în vorbă, de la relatare la anecdotă, prin cele vreo 40 de *cuvinte* Neculce reparcurge în maniera sa, totuşi materia predecesorilor săi, de la Ureche, strălucind prin memorabila caracterizare a lui Ştefan, la Miron Costin al ciumei şi al “bietului om sub vremi”. În acest fel începută “după moartea lui Ştefăniţă-vodă, feciorul lui Vasile-vodă“, întreprinderea istorică de informare în multe privinţe absolută, acoperind o perioadă de 80 de ani din viaţa Moldovei şi în secundar a Ţării Româneşti îşi are asigurată nu numai forţa de iradiaţie în viitorime ci şi o bază de susţinere proprie, viclean prelungită dincolo de cronologii.

Asemeni lui Creangă lângă Eminescu şi Maiorescu, talentul cronicarului are norocul să se autocontroleze un timp lângă mintea vastă a eruditului Cantemir, iar înţelepciunea-i parcă a veacurilor, prin care parcă se depărtează de noi mai adânc în istorie, este răsplata şansei, deloc roze, de a fi trăit o epocă dintre cele mai neaşezate şi

de a-şi fi distrus viaţa de mai multe ori între războaie, silnicii şi pribegii. [...] Memorialist în cea mai întinsă parte a operei, interesant comparat cu Saint-Simon, el caută să depene “cu adevăr” “câte s-au tâmplat de au fost” în propria-i viaţă. Nu-l preocupă “niscaiva veleaturi a anilor de s-or fi greşit” ci dacă sunt re-create desfăşurările, care neprenotate cu minuţie într-un jurnal scrupulos ţinut, “au fost scrisă în inima sa”. Răspunderii patriotice care desigur a prezidat, gândului sacru al aducerii istoriografiei la zi, le este superior complementară voluptatea rostirii bătrâneşti şi cristalizării în imagini epice, satisfacţia posturii de căutare a timpului pierdut. Orizontul vast al experienţei, cu digresiunile dese într-un spaţiu curgând între Ţara Frâncească, Dania, Ţara Şvedului, Gdanţca, Mosc, Bagdat, Ţarigrad, Râm, Luţimburgu, Saxonia, şi întoarcerile succesive la “a scrie iar pentru Moldova noastră“ unde e profund implicat, serveşte fericit, în ora calmă a senectuţii, filtrării de esenţe, intuirii de permanenţe menite a lumina scopul principal: de îndrumare politică, morală şi estetică; implicit, de salvare naţională în linia lui Neagoe Basarab. “Cu cât veţi îndemna a ceti pre acest letopisăţu mai mult — se încheie doar *Predoslovia* — cu atât veţi şti a vă feri de primejdii şi veţi fi mai învăţaţi a dare răspunsuri la sfaturi ori de taină, ori de oştire, ori de voroave.” Omagiind în Neculce nu istoricianul ci scriitorul, îi înţelegem mereu neliniştea primordială, îi înţelegem vibraţia cea mai secretă din dorul de pământul natal, şi-l scoatem cu faţa sa cea mai adevărată “la domni şi la noroade de cinste”.

AUREL RĂU, *Ion Neculce, trei secole,* în “Steaua”, nr. 22, 16–30 noiembrie 1972, p. 8.

Există adevăruri care, de la prima lor enunţare, par nu numai evidente, ci chiar comune. Că în Neculce putem recunoaşte, considerând lucrurile sub aspectul talentului în sine, pe cel mai mare scriitor român de până la apariţia clasicilor de aur ai literaturii noastre în a doua jumătate a secolului al XIX-lea: Eminescu, Caragiale, Creangă, cărora, dealtfel, le poate sta alături, este unul din aceste adevăruri. Neformulat însă vreodată până acum ca atare. “Când citeşti cronica

lui Niculce, un nume îţi năvăleşte numaidecât în minte — Creangă“, spunea G. Călinescu. Într-adevăr, cei doi scriitori sunt înrudiţi în asemenea măsură încât ei ar putea trece drept manifestările succesive ale aceluiaşi arhetip. E un fenomen rar ca o structură artistică să reapară peste un număr de ani, purtătoare a unei forţe de expresie de intensitate egală. Marii gemeni ai literaturii noastre îl ilustrează. Neculce e un Creangă care lucrează, în loc de întâmplări, cu evenimente. Egal în arta intuitivă a povestirii dublului său de peste veac, îi este superior prin puterea de reprezentare. Sarcasmul şi ironia celui dintâi se dezgheaţă şi se îmblânzesc în umorul succesorului, cu toate că bonomia amândurora este uneori doar aparentă. Pentru a rosti unele din primele ei cuvinte literatura română cultă deschide gura de aur a lui Neculce. Peste un secol şi ceva Creangă o va reprezenta cu nu mai puţină strălucire. Boierul şi “mojâcul” îşi împart astfel gloria verbului naţional.

Cronica lui Neculce constituie nu numai o importantă realizare în sine, ci şi o posibilă monadă a literaturii române. Ea rezumă sau mai bine zis anticipează un întreg ansamblu de trăsături generale. Printre firele din care, de peste două secole, se ţese literatura română modernă unul dintre cele mai vizibile este cel al operei lui Neculce. [...]

Cronica lui Neculce nu suferă de partizanatul facţiunilor boiereşti sau de aservirea completă faţă de punctul de vedere domnesc. Subiectivismul ei, de altă natură, nu este însă mai puţin marcat. În comparaţie cu alţi cronicari făţişi până la naivitate în pătimirile lor, Neculce, mai abil, îşi permite să denatureze uneori lucrurile din motive personale sau de clasă bine camuflate, derutându-şi prin aceasta (încă şi astăzi), cititorii. [...]

Este locul să abordăm aici o problemă esenţială a exegezei neculceene: caracterul naţional al operei, patriotismul autorului (patriotism înţeles, evident, în sensul secolului în care a trăit şi în limitele — de neignorat — ale unei foarte clare concepţii de clasă). Şi unul şi celălalt au fost şi sunt de obicei căutate în cuvintele autorului: profesii de credinţă autohtone, declaraţii antifanariotice, lamentaţii — nu întotdeauna “pure”. În ce ne priveşte, ne propunem să le descoperim în structura mai adâncă a operei, unde, după părerea noastră, se află

mai ferm imprimate. Un lucru trebuie de la început subliniat: *Letopiseţul* lui Neculce nu reflectă numai contextul istoric în care autorul a trăit, ci totodată i se opune, îi rezistă. Eliminarea tragicului ar putea fi privită ca un aspect al acestei tendinţe; prin "desamorsarea" mecanismului ei tragic, realitatea ar putea deveni inofensivă. Situat într-o lume ostilă, ameninţătoare, cronica devine pentru Neculce un refugiu. Nu numai şi nu atât în sensul în care condiţiile materiale, de relativă stabilitate şi siguranţă, ale scrierii ei îl pretinde, ci şi (mai ales) în acela că, scriind, autorul domină într-un fel evenimentele la discreţia cărora se aflase. Dacă — după cum spunea un alt cronicar — omul este sub vremi, evocându-le, ceea ce înseamnă recreându-le (căci orice reprezentare a realităţii, oricât de exactă, este ficţiune), adică recapitulând, clasificând, ordonând şi într-o anumită măsură determinând, vremile rămân sub om, se "depun", *se aşeadză.* Neculce s-a zidit în cronica sa, începută, în planul subconştient al fiinţei, din nevoia de a se apăra.

Groaza, am spune, primordială a cronicarului e *neaşezarea.* Sentimentul exprimă însă nu numai pe boier, căruia hoasul, instabilitatea îi periclitau privilegiile, ci şi întreaga comunitate naţională, având nevoie, în aceeaşi măsură, de un cadru al existenţei sociale bine constituit. În acest sens fobia lui Neculce e ancestrală. Or, în raport cu permanenta calamitate a "*vremilor neaşedzate*", cronica reprezintă principiul contrar, salvator, *al aşezării.* Tendinţa *Letopiseţului* lui Neculce rezumă astfel, în mic, una din tendinţele istorice fundamentale ale poporului român, caracterizat printr-o dialectică a aşezării în neaşezare. Cvasimilenara migraţie a popoarelor, apoi formidabilul pericol otoman, în fine vecinătatea unor mari imperii au creat neamului de la Carpaţi şi Dunăre, în lupta sa pentru supravieţuire, condiţii extrem de dure. Din negura veacurilor, vremile au fost şi au rămas — până în perioada modernă — *neaşezate.* Generaţie după generaţie, oamenii de aici au găsit însă de fiecare dată resursele şi posibilitatea să se aşeze. *Bovarismul aşezării* la Neculce corespunde aşadar unei seculare aspiraţii naţionale. Omul şi opera prezintă deopotrivă acelaşi caracter "aşedzat", caracter care contrastează cu starea de "neaşedzare" a vremurilor, şi i se opune. Cronica lui Neculce dă cititorului un sentiment de temeinicie, de

calmă durată, de permanenţă şi consolidare. Peste blocul pe care-l formează, valul istoriei trece fără să-l clintească. În mult mai mare măsură decât lamentaţiile în “of” şi “vai”, atât de des citate, cu ceva din automatismul şi convenţionalitatea bocetelor profesionale, tocmai acest aspect de realitate constituită, definită şi definitivă, într-un context fluctuant şi nesigur dă cronicii lui Neculce acel caracter naţional şi acea profundă valoare patriotică ce i-au fost dintru început recunoscute.

Considerată în funcţie de *nucleele* sale *epice,* cronica lui Neculce se pulverizează într-o masă de mici nuvele, istorii comprimate, simple episoade, anecdote, instantanee, dintre care unele de un interes deosebit, memorabile pentru cititor şi, credem, foarte sugestive pentru un scriitor, în eventualitatea perfect legitimă că ar dori să se folosească de ele ca de nişte puncte de plecare.

Fragmentul XVI din *O samă de cuvinte* — despre “începerea” impostorului Despot-vodă — este o nuvelă veneţiană redusă la liniile ei esenţiale, un fel de scenariu, cu intrigi, documente revelatoare şi substituiri de persoane. Dacă secţiunea numărul XVI conţine substanţa unei posibile nuvele, aceea cu numărul XXXVII poate furniza material chiar pentru un roman. Elementele picareşti, legămintele solemne, coincidenţele, spectaculoasele ascensiunii sociale, loviturile de teatru, momentul suprem al recunoaşterii, epilogul fericit dau o savoare aparte acestei istorii pline de mişcare şi mişcătoare a unui copil sărac purces dintr-un sat albanez spre Ţarigrad şi ajuns mai târziu, graţie ajutorului fostului său tovarăş de drum, devenit mare vizir, domnul Moldovei sub numele de Ghica-vodă. Un personaj rocambolesc este Dedul spătarul Arbănaşul care, închis de Constantin Cantemir, evadează spectaculos, “ca-n filme”. [...]

Evocarea complotului boieresc îndreptat împotriva lui Constantin Cantemir şi a represaliilor domnului, a uciderii mai întâi a lui Velicico şi apoi a lui Miron Costin, acesta din urmă smuls dintr-un doliu proaspăt, soţia sa murind chiar atunci, şi a remuşcărilor (rare în epocă) ale bătrânului voievod: “Cantemir-vodă dup-acee mult se căiè ce-au făcut şi de multe ori plângè între toată boierimea şi blăstăma pe cine l-au îndemnat de-au grăbit de i-au tăiat”, reprezintă unul dintre cele mai impresionante momente ale cronicii. Câteva aspecte

ale acestei mari scene merită subliniate în chip deosebit: logica diabolică, implacabilă cu care sfătuitorii domnului, folosind, în mod perfid, ca premiză faptul că, ieşindu-şi din fire, acesta îl bătuse cu buzduganul pe Velicico, îl aduc, pas cu pas, din aproape în aproape, în situaţia de a ordona cele două crime. [...]

Istoria turcului trimis în Moldova să caute pricină de mazilire lui Vasile Lupu, şi "îndopat" pur şi simplu cu galbeni de către acesta, adevărată capodoperă de psihologie a mituirii, e de o savoare aproape gogoliană. [...]

Excelent observator, Neculce reţine, descriind o scenă, aspecte inedite, surprinzătoare şi în acelaşi timp foarte caracteristice, capabile să insufle sentimentul celui mai acut concret, să actualizeze intens. Martor şi participant la încleştarea decisivă de pe Prut, Neculce evocă pe larg, din interior, într-un chip foarte modern. Descrierea insistă asupra diferitelor manevre, ciocniri, operaţii cu caracter izolat şi bătălia — al cărei ansamblu ne scapă — se încheie mai înainte de a înţelege dacă ea a început cu adevărat şi fără să ni-l desemneze în mod evident pe învingător. În politică, pe plan militar ca şi în literatură, Stănileştii reprezintă un alt Waterloo. În nici un alt moment al "filmului" bătăliei (datorită lui Neculce ne aflăm în posesia unui preţios *documentar* al acesteia), nu ne simţim în mai mare măsură la *Stănileşti* decât atunci când cronicarul aminteşte în treacăt, dar cu ce puternică sugestie a clipei, de acele dueluri specifice de tiraliori, expresie a surescitării combatanţilor, angajate din obligaţie dar şi dintr-un spirit de bravadă reciproc incitat între mici grupuri ce se desprind din rândurile celor două armate beligerante. [...]

Neculce nu este numai un artist al cuvântului, ci şi un artist al imaginii; ceea ce el spune desfată auzul şi încântă totodată privirea. Euforia muzicală a lecturii e dublată de euforia uşor melancolică a participării "directe" la întâmplări de mult încheiate, a "introducerii" în imagine. Cronica lui Neculce anulează, în momentele de intensificare a reprezentării, *timpul* cititorului, şi pe cititor însuşi; acesta resuscită ca martor ocular, al $n + 1$-lea personaj al cărţii. Scenele cele mai vechi ale letopiseţului nu se lasă contemplate din afară; ele atrag şi includ irezistibil cititorul, transformat în element component al tabloului.

În *O samă de cuvinte,* episodul V, vălmăşagul bătăliei se desface ca un val pentru a oferi privirii posibilitatea de a contempla o scenă şi un gest cvasi-ritualice în care raportul de strictă vasalitate, având parcă ceva din caracterul exemplar şi impecabil, din puritatea povestirilor cavalereşti timpurii se îmbină cu umilinţa şi căldura relaţiilor interumane specific orientale.

Prospeţimea unui prezent transparent, etern, atinge intensităţi aproape magice în secţiunea a VII-a. [...]

Nu vom insista prea mult asupra a ceea ce se numeşte de obicei — cu o oarecare emfază — arta portretului la Neculce; orice referire la scriitor, oricât de sumară, ajunge inevitabil la ea. Fără a valorifica însă întotdeauna ceea ce s-a spus până acum esenţial în această privinţă: "Portretul niculcian stă la mijloc între caricatură şi tablou" (G. Călinescu); "Notele prin care individualizează portretele nu sunt atât calităţi sufleteşti sau trăsături fizice, cât mişcarea" (N. Cartojan) etc.

În ce ne priveşte, ne vom mărgini a sublinia din nou remarcabila capacitate de observaţie a lui Neculce, aplicată de data aceasta oamenilor, şi, ca un fapt credem inedit, pătrunderea sa psihologică — vădită neîndoios în câteva cazuri, sprijinindu-ne pe exemple, după câte ştim, nefolosite până acum. Nu înainte însă de a preciza — iarăşi — că puterea de observaţie a cronicarului este uneori superioară puterii sale de înţelegere. Se întâmplă nu o dată ca Neculce să înregistreze foarte exact aspecte sau trăsături, fără a fi însă (pe deplin) edificat asupra a ceea ce ele semnifică. În acest sens spuneam că el fotografiază cu mare precizie realitatea (în cazul de faţă individualitatea), lăsând parcă altora grija interpretării adecvate şi complete a datelor. [...]

În al III-lea fragment din *O samă de cuvinte,* Neculce pomeneşte de "păharul" lui Ştefan cel Mare păstrat la mânăstirea Putna până în timpul ultimei domnii a lui Mihai Racoviţă (1715—1726). Atunci, un egumen nevrednic, "vrând să să fălească, au băut la masă cu acel păhar al lui Ştefan-vodă, cu nişte slugi boiereşti, ce era zlotaşi. Şi bând mult cu acel păhar, s-au îmbătat şi, fiind beţi, au stricat un lucru scumpu domnescu şi de minune ca acela". Distrugerea cu atâta uşurătate a preţiosului vestigiu simbolizează parcă o stare de lucruri,

o întreagă atitudine de nepăsare faţă de trecutul ţării, risipit şi devalorizat ca ţăndările pocalului. Tristă stare de lucruri, condamnabilă mentalitate pe care, prin cronica sa, Neculce, pe urmele lui Grigore Ureche şi Miron Costin, încearcă şi reuşeşte să o remedieze pe una, să i se opună celeilalte. Ion Neculce e unul din primii mari restauratori ai trecutului naţional. Cioburile paharului lui Ştefan i-au însângerat şi traumatizat sensibilitatea; pentru a o vindeca sau măcar alina, el a trebuit să le culeagă cu grijă din pulbere şi să refacă din sfărămături vechea formă pierdută. [...]

Letopiseţul Ţării Moldovei prefigurează unele evoluţii ulterioare.

În cronica lui Neculce, literatura română, care începea într-un fel odată cu el, îşi avea fixate pentru multă vreme câteva din datele ei esenţiale.

VALERIU CRISTEA, *Introducere în opera lui Ion Neculce,* Editura Minerva, Bucureşti, 1974, p. 5–6, 120, 143–150, 159–168, 171, 193–194, 210.

Neculce îşi scrie letopiseţul după moartea lui Cantemir şi a lui Radu Popescu, dar locul lui, prin tradiţie, se află în seria cronicarilor moldoveni, pe care-i continuă. E adevărat, pe de altă parte, că această continuitate nu mai apare astăzi la fel de indiscutabilă ca ieri, când N. Iorga, după care s-au luat toţi istoricii de şcoală, l-a socotit pe Neculce, într-o pornire tipică de romantism ideologic, "un om de cinste, un moldovean cuminte şi cu frica lui Dumnezeu", incapabil să defăimeze sau să linguşească, "un bătrân foarte bătrân, cari, privind în urmă, în dunga din ce în ce mai umbrită a trecutului său, vede înşirându-se acele ce au fost, atât de liniştite, de orânduite, de frumoase". S-a arătat, în anii din urmă, mai degrabă lipsa de legătură sufletească a cronicarului din veacul fanariot cu moldovenii din veacul anterior şi înrudirea lui temperamentală, dacă nu şi stilistică, cu muntenii contemporani, între care Radu Popescu şi Anonimul Brâncovenesc sunt cei mai însemnaţi ca scriitori (Şerban Cioculescu, 1966, Valeriu Cristea, 1974). Spre deosebire de Ureche şi de Costin, Neculce nu e ceea ce se cheamă un cărturar; e lipsit de entuziasm pentru idealurile care-i animaseră pe aceştia; ca atitu-

dine etică, letopisețul său e mai curând o istorie secretă, din rațiuni vădit personale, decât o operă de educare a spiritului public. Autorul face figura unui mic boier de țară, prudent și chivernisit, intolerant, fricos de schimbări, cu parapon pe cei care au reușit mai bine decât el, precar știutor de limbă, xenofob, dând vina relelor pe greci (deși are dublă ascendență grecească). Valoarea îi vine din personalitatea savuroasă și din geniul limbii și al povestirii. El redescoperă oralitatea populară, un veac după ce Ureche descoperise scrisul intelectual, și, prin ea, tot acel caracter naiv, local și strâmtorat în orizontul moșiei proprii, care se deosebește atât de mult de universalismul și europenismul costinian sau cantemirian. Chiar felul în care a ținut să se întoarcă din exilul rusesc, unde Cantemir a rămas și și-a continuat opera, neînțelegerea lui pentru reformele lui Petru cel Mare, indică o altă formulă spirituală decât aceea a enciclopediștilor de tipul lui Milescu sau Cantemir, deloc preocupați de depeizare și găsindu-și locul oriunde este cultură. Până la un punct, deși continuă cronologia faptelor de unde o părăsise Costin, letopisețul lui Neculce înfățișează o reacție la acesta și anume reacția autohtonismului la europenism, a naționalului la universal. Acum, spre mijlocul secolului XVIII, când își termină Neculce opera, această reacție se produce pentru prima, dar nu și pentru ultima oară în cultura română. O vom mai întâlni de câteva ori în epocile următoare. Un teoretician al spiritului etnic ar putea fi condus la ideea că noi nu am fost niciodată până la capăt europeni, fără să se fi născut opoziția localistă, că orice universalism este la noi corectat de naționalism și chiar de xenofobie, că, în fine, perioadele dominate de cărturărism elitist alternează cu cele în care se infuzează simțul popular cel mai "sănătos" și mai riguros cu putință. [...]

Interesant e și faptul că Neculce a ținut să anticipeze cronica propriu-zisă de acele patruzeci și patru de legende cunoscute sub titlul *O samă de cuvinte*. [...] Spre deosebire de Costin și apoi de Cantemir și de stolnicul Constantin Cantacuzino, care au o mentalitate aproape științifică, Neculce se întoarce la aceea folclorică. [...] Dorința care le stă la bază este aceea foarte firească de a produce uimire. Și nu ca "un capitol de istoria românilor", cum zicea Iorga [...], trebuie legendele citite, ci ca întâia noastră operă de imaginație.

Căci dacă Neculce n-are multă cărturărie, are un talent de prozator înnăscut, ca nimeni altcineva în întreaga noastră literatură medievală. Două trăsături sunt izbitoare în *O samă de cuvinte* (şi vor fi şi în letopiseţ). Întâi, faptul că aceste istorioare n-au mare lucru de legendă în ele, culegând întâmplări dintre cele mai obişnuite, uneori chiar derizorii, şi nu numai împrejurarea că sunt puse de obicei în sarcina unor personaje cu statut istoric le învăluie într-un abur eroic. Altfel, înfăţişarea foarte pământească a lucrurilor n-ar ridica nici o dificultate. În al doilea rând, istoriile cu pricina reprezintă un veritabil triumf al spiritului anecdotic: nici descrieri, nici portret, nici comentarii: narativul pur, redus la esenţă. [...] Darul de povestitor al autorului este învederat atât pe spaţii mici, cât şi în construcţii mai ample. Câteva dintre aşa-zisele legende n-au decât câteva rânduri, dar conţin, ca într-un degetar, materia unor adevărate nuvele. [...] Sunt şi câteva legende construite ca nişte ample naraţiuni. De exemplu, biografia spătarului Milescu, prima de acest fel la noi, sau visul lui Rareş, când mergea cu carele de peşte la Iaşi, sau, mai ales, extraordinara povestire, scoasă parcă din *Halima,* despre un albanez şi un turc deopotrvă de tineri şi de săraci, care-şi caută norocul la Ţarigrad, juruindu-şi să nu se uite unul pe altul de vor izbândi în viaţă, turcul ajungând vizir şi punând pe albanez domn în Moldova. Meritul acestor atât de celebre povestiri, încât au devenit pentru români arhetipale, constă în simplitatea lor fără cusur, în stilul “jos“, familiar, lipsit de orice solemnitate, pe care Neculce îl introduce în proza naţională.

Acest stil se remarcă de la început şi în cronică. [...] Neculce are plăcerea *faptului divers,* din care cronica lui ne oferă nenumărate mostre. Iliaş-vodă tocmai îşi îngropa tatăl, în taină, “cu multă grijă şi frică de datornicii tătâne-su, să nu-l prindză, să-l închidză“, când un ceauş al sultanului îl ia şi-l duce la serai ca să fie căftănit domn; Duca e mazilit şi pe cale de a-şi pierde capul, dar se nimereşte să aibă o blană rusească de vulpe neagră pe care i-o dăruieşte vizirului în schimbul unei vorbe bune pe lângă sultan [...].

Neculce e un Procopius care plăteşte contemporanilor toate poliţele, încondeindu-i pentru posteritate. Cu excepţia aceluia al lui Dosoftei, toate portretele sunt răutăcioase. [...]

Cu Neculce revin în forţă, în proza noastră istorică, spiritul popular şi oralitatea, ajutate de un talent de narator incomparabil şi de o intuiţie a oamenilor, care compensează îngustimea concepţiei şi netemeinicia culturii. Cel mai mare povestitor de până la Creangă şi Sadoveanu [...].

NICOLAE MANOLESCU, *Istoria critică a literaturii române,* vol. I, Editura Minerva, Bucureşti, 1990, p. 58–59, 60–62, 64–65.

Trecând de la prelucrarea de documente şi mărturii orale la memorii şi apoi chiar la jurnalul direct, *Letopiseţul* lui Neculce este străin oricărei încercări confesive. [...] *Letopiseţul...,* dacă nu construieşte pentru noi o personalitate, prin fiecare pagină ne dezvăluie un temperament. Neculce este prăpăstios, sensibil, temător; furia şi revolta, repede aprinse, curg odată cu cerneala pe paginile cronicii. Dealtfel, pamfletul este la mare cinste, expresie a stării psihice aproape permanente a scriitorului, care nu încearcă nici un moment să se disimuleze: “răutăţile“ lui Neculce sunt expuse la vedere, savurate pe îndelete. [...] Dealtfel, tot *Letopiseţul...* apare ca o nesfârşită înşiruire de zvonuri, de vorbe strecurate la ureche, pe care pana cronicarului abia mai pridideşte să le noteze. Tonul este mereu “cârtitor“. Dar ceea ce-l interesează îndeosebi pe cronicar este nota de senzaţional. Tot ce iese din comun, toate bruştele răsturnări de situaţie, îl atrag, şi el pare incapabil să li se împotrivească.

Realitatea, ne spune mereu Neculce, nu este doar ceea ce pare să fie, ci fiecare fapt are în spatele său un ce misterios, o a doua faţă, expresivă şi dramatică, şi mai ales ea merită interesul nostru. [...] Neculce are o artă neîntrecută în a pune în valoare “situaţiile înduioşătoare“. O melodramă de cea mai bună calitate este scena uciderii lui Miron Costin. [...] Interesul cronicii lui Neculce este în primul rând cel literar. [...]

Neculce nu are pretenţii de cărturar, nu-l obsedează originea neamului şi trece uşor peste enunţarea ei; mai mult, deşi datele pe care ni le dă sunt în marea lor majoritate exacte, Neculce nu este interesat de mărturia pe care trebuie s-o lase, de adevărul pe care

trebuie să-l transmită. [...] Căci pentru Neculce nu adevărul este ultima realitate, ci povestea: acesta este motivul, cauza fundamentală a existenţei cronicii sale. În mod vădit cronicarului îi place să scrie. Inevitabil eterogenă prin conţinut, nesusţinută de o voinţă formatoare, cronica se arată totuşi închegată şi structurată. Unitatea de ton o dă duhul mereu povestitor. Scrisul curge fără pauze, fără timp de respiraţie, fără plictiseli; sub pana lui Neculce totul se transformă în poveste: întâmplări văzute sau închipuite, uneltirile de la Poartă, fiscalitatea timpului, politica internaţională. Niciodată interesul nostru nu adoarme, fiindcă orice eveniment oricât de abstract, oricât de îndepărtat, coboară în "ograda" noastră, trezeşte mânia sau mila noastră. Cronicarul este o Şeherezadă şi *Letopiseţul* său o altă *O mie şi una de nopţi.*

Fiecare domnie este un basm şi, ca orice basm, el este stereotip: "amestecături" la Poartă, mită, alegere, uneltirile boierilor din tabăra adversă, mazilire şi jocul se reia neschimbat. Savoarea se află însă în variaţiile pe aceeaşi temă, în chipul neaşteptat prin care se manifestă schema prestabilită. Dar această orologerie nu are menirea de a măsura timpul abstract al istoriei, ci o durată subiectivă, şi tocmai acest fapt dă o structură complexă cronicii, o evoluţie semnificativă naraţiunii. Timpul netrăit de martor, timpul păstrat în memoria colectivă se strânge în legendă; la origine — era de aur a lui Ştefan cel Mare. Totuşi întâmplările, oricât de cumplite, pamfletele, oricât de virulente, îşi păstrează haina de basm. Este de fapt o sărbătoare a plăcerii de a povesti, şi aici anecdota, portretul pitoresc, amănuntul colorat se succed fără întrerupere. Dar scurgerea vremii este distructivă, şi furia pierde tot mai mult din importanţă (fără a muri niciodată) pentru ca evenimentul trăit să intre pe primul plan. Se întâmplă acum un fenomen unic în literatura noastră "veche".

Paginile cronicii se transformă într-un roman de cea mai pură factură modernă. Timpul subiectiv se dilată, îşi pierde autonomia, durata sa fiind impusă acum de intensitatea trăirii. Şi personajul principal al acestui timp, întruchipat de Dimitrie Cantemir, va fi unul de structură modernă, o personalitate care se construieşte sub ochii noştri, dar care, totuşi, nu ni se dezvăluie niciodată.

Credincios lui însuşi, Neculce nu vrea nici acum să aplice scheme prestabilite, să abstractizeze, ci se mulţumeşte să constate că eroul său îşi schimbă chipul după unghiul din care este privit. Această modernă "pulverizare" are darul de a lăsa o impresie de viaţă de neuitat. Personaj de planul doi, urmărit la Poartă, în rivalitatea sa cu Brâncoveanu, Cantemir acaparează până la urmă scena întreagă. El apare mai întâi ca un fermecător conviv, şi — basm autentic — obţine o coroană prin măiestria-i de cântăreţ [...]. În mod vădit Neculce admiră sincer hotărârile şi acţiunile domnului său: abilitatea sa diplomatică, mai ales, într-un veac al tuturor vicleniilor, îi recheamă întreaga preţuire [...]. Dar nu evoluţia domnului îl interesează pe Neculce, ci reacţiile lui Cantemir, şi pe acestea le poate urmări în confruntarea cu evenimentele neobişnuite pe care vremurile primejdioase i le scoteau cu dărnicie în cale. Întâmplarea nocturnă cu "paşa Tighinei", plină de romantism, este un exemplu de miraculoasă conciziune, căci într-o singură pagină se găseşte materia densă a unei nuvele. [...]

"Romanul" urmează mai departe, îmbogăţit cu alţi eroi, cu scene de gen, cu evenimente dramatice, şi din nou eroul îşi arată alt chip, venit şi el să se alăture mozaicului deja închegat. [...]

Cu un singur instinct, Neculce nu va dezlega nici până la sfârşit taina personajului său. În final îl vedem pe Cantemir din nou schimbat, un alt chip vine şi se adaugă, fără a anula pe celelalte [...]. Personalitate captivantă şi misterioasă, Dumitraşco vodă se depărtează tot mai mult, pierdut de ochiul cronicarului în ceaţa timpului şi a depărtării. Dar această dramă se profilează pe fondul luptei de la Stănileşti, a cărei evocare este capodopera cronicii şi o pagină de neegalat a literaturii noastre. Neculce îşi dezvăluie aici întreaga măsură a talentului său. Toate mijloacele vizuale şi auditive sunt puse în slujba recreării vieţii; desfăşurarea epică are un ritm propriu, bine marcat, impresionant [...].

S-au remarcat puterea de înregistrare şi de memorare a cronicarului. Este de fapt o mare putere de retrăire. Sub ochii noştri se desfăşoară toată înceata înaintare, de fiară monstruoasă, a "obuzului moschicesc". [...]

S-a remarcat şi marea modernitate a descrierii bătăliei, pulverizată

în nenumărate acţiuni aparent incoerente, văzute mereu dinăuntru, din punctul de vedere al ostaşului simplu. Că nu memoria este cea care are aici rolul principal ne-o dovedeşte faptul că până la sfârşitul cronicii vom mai întâlni descrieri de conflicte armate, unele la care Neculce nu a participat. Dar chiar imaginate, măiestria narativă rămâne aceeaşi[...].

Neîntrecut rămâne mai ales Neculce în surprinderea maselor de oameni, de fapt mulţimea este eroul principal al cronicii. [...] S-a observat în cronica lui Neculce lipsa marilor sentimente. Dar nu în triumful vitalităţii de neîntrecut se află sublimul lecţiei sale celei mai remarcabile? Viaţa merge înainte, şi prin suferinţă şi moarte, tot ea este cea care se manifestă, care se impune: aceasta este filosofia cronicii. Cărturari, Miron Costin şi Dimitrie Cantemir, caută să demonstreze, să-şi expună gândul, de aceea ei sunt mai uşor de descifrat. Neculce însă nu vrea să demonstreze nimic, el se mulţumeşte să aducă viaţa în paginile cronicii sale, şi în felul acesta ea este, paradoxal, mai "profundă", căci misterul existenţei şi al "poveştii" se păstrează întreg. Marii naratori de mai târziu au urmat acest drum, în mod conştient. Neculce a fost mânat doar de instinct. Efectul nu este însă mai puţin puternic.

MANUELA TĂNĂSESCU, *Ion Neculce,* în *Scriitori români,* Mic dicţionar, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1978, p. 328, 330–334.

O samă de cuvinte prin însuşi titlul său semnifică, ca şi mai târziu "povestea vorbii" a lui Anton Pann, un sentiment profund al limbii culte şi literare. Deşi Neculce nu este întâiul în ordine istorică, el este primul întemeietor al literaturii române în sensul major al folosirii neinventate a limbii. Nemărturisit, în *O samă de cuvinte* el creează literatura în ciuda aparenţei că face istorie. *O samă de cuvinte* are un mit în centrul său, şi un personaj devenit mitologic, Stefan cel Mare, erou de legendă.

Mitul meşterului Manole, mitul sacrificiului care stă la baza oricărui act de creaţie, se transformă "avant la lettre" în mitul întemeierii mânăstirii Putna.

Mânăstirea Argeşului a atras la sine un mit preexistent, de natură folclorică, acelaşi pe care-l găsim transformat şi istoricizat cu pregnanţă în mitul întemeierii mânăstirii Putna. [...]

E firesc şi logic să înţelegem naşterea literaturii române ca o literatură de curte. Dealtfel, numărul celor care ştiau să citească era atât de mic încât practica literaturii scrise nu comunica decât cu o elită. Nu numai Neculce a făcut o astfel de literatură, ci ea avea o tradiţie încă de la Grigore Ureche. Acesta ni se vădeşte prin stil un curtean şi un diplomat desăvârşit.[...]

Neculce este vădit influenţat de stilul lui Grigore Ureche. Mai puţin apt decât Ureche să generalizeze istoric, totuşi Neculce ştie să creeze legendarul, dar şi să dea note de verosimil realului printr-un talent literar neegalat. Hotărât, el este cel mai talentat dintre cronicari, tocmai de aceea îşi şi depăşeşte canonul, fiind pe pagini întregi pur şi simplu literat.

La Neculce zona esteticului depăşeşte pe aceea a istoriei. Din cele câteva scurte schiţe despre Ştefan cel Mare, el ni se relevă ca autorul primelor nuvele istorice. În ciuda întinderii extrem de zgârcite a textelor sale ni se arată ca nuvelist şi romancier din numai câteva pagini. Ştefan cel Mare, aşa cum rezultă din paginile lui, ni-l aminteşte pe cel descris de Eminescu după o pictură pe zidul mânăstirii Putna pe care bănuim că au văzut-o în prototip şi Ureche şi Miron Costin şi Neculce.[...]

Cu câţiva ani în urmă, Gheorghe Tomozei mi-a atras atenţia asupra paragrafului 20 din *O samă de cuvinte,* care este prin el însuşi un superb poem epic, o baladă modernă demnă să figureze în cele mai zgârcite antologii de poezie românească. Iată mai întâi paragraful aşa cum se găseşte el în Neculce: “Având Radul-vodă o fată din trupul lui, să fie fugit cu o slugă, ieşind pre o fereastră din curţile domneşti din cetatea Hârlăului. Şi s-au ascunsu în codru. Şi au făcut Radul-vodă năvod de oameni şi au găsit-o la mijlocul codrului, la o fântână ce se cheamă Fântâna Cerbului, lângă podul de lut. Deci pre slugă l-au omorât, i-au tăiat capul, iar pre dânsa au dat-o la călugărie, de-au călugărit-o“, şi iată un nou paragraf fără nici o literă schimbată şi fără nici o virgulă adăugată, ci numai aşezat tipografic după ritmul său interior care ni-l vădeşte ca pe o capodoperă a poeziei noastre epice:

Având Radul-vodă o fată din trupul lui,
să fie fugit cu o slugă,
ieşind pre o fereastră
din curţile domneşti din cetatea
Hârlăului.
Şi s-au ascuns în codru.
Şi au făcut Radul-vodă năvod de oameni
şi au găsit-o în mijlocul codrului
la o fântână
ce se cheamă Fântâna Cerbului,
lângă podul de lut.
Deci pre slugă l-au omorât,
i-au tăiat capul,
iar pre dânsa au dat-o la călugărie,
de-au călugărit-o.

NICHITA STĂNESCU, *Ion Neculce,* în *Amintiri din prezent,* Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1985, p. 56–57, 59–61.

CUPRINS

LETOPISEŢUL ŢĂRII MOLDOVEI DE LA DABIJA-VODĂ PÂNĂ LA A DOUA DOMNIE A LUI CONSTANTIN MAVROCORDAT

(Urmare)

ION NECULCE

O SAMĂ DE CUVINTE

aşezate în chip de vers de Nichita Stănescu

Ion Neculce

LETOPISEŢUL ŢĂRII MOLDOVEI

O SAMĂ DE CUVINTE

******

Apărut: 1997. Format: 70x108 $^{1}/_{32}$
Coli tipar: 11,2. Coli editoriale: 10,57. Tiraj: 5000 ex.

Casa de editură «LITERA»
str. B. P. Hasdeu nr. 2, Chişinău, MD 2005, Republica Moldova
Operator: *Tatiana Covali*
Tehnoredactor: *Ovidiu Oţel*
Corector: *Nadina Marciuc*
Redactor: *Tudor Palladi*
Editor: *Anatol Vidraşcu*

Tiparul executat sub comanda nr. .
Combinatul Poligrafic, str. Mitropolit Petru Movilă, nr. 35,
Chişinău, MD 2004, Republica Moldova

Departamentul Edituri, Poligrafie şi Comerţul cu Cărţi